

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5: การสร้างสรรค์จากสุภาสิตพระร่วงฉบับวัดพระเชตุพนฯ

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2557
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

PHRA RUANG PROVERBS IN THE REIGN OF KING RAMA V: THE CREATION FROM
WAT PHRA CHETUPHON VERSION OF PHRA RUANG PROVERBS

Miss Pruitticha Nakapew

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts Program in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2014

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5: การสร้างสรรคจาก

สุภาสิตพระร่วงฉบับวัดพระเชตุพนฯ

โดย

นางสาวพฤติษา นาคะผิว

สาขาวิชา

ภาษาไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานีรัตน์ จตุทะศรี

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาามหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬห์การ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรัชชลิขิต)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานีรัตน์ จตุทะศรี)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรวัดมน์ อินทรพร)

พฤติชา นาคะมิว : สุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5: การสร้างสรรค์จากสุภาษิตพระร่วงฉบับวัดพระเชตุพนฯ (PHRA RUANG PROVERBS IN THE REIGN OF KING RAMA V: THE CREATION FROM WAT PHRA CHETUPHON VERSION OF PHRA RUANG PROVERBS) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ. ดร.ธานีรัตน์ จัตตะศรี, 312 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาสุภาษิตพระร่วงจำนวนที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 4 จำนวน ได้แก่ *สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 2) *สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) *สุภาษิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ* และ *โคลงภาษิตพระร่วงในวชิรญาณ* โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลและวิธีสร้างสรรค์ตัวบทจากรายสุภาษิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

ผลการศึกษาพบว่า กวีในสมัยรัชกาลที่ 5 สร้างสรรค์สุภาษิตพระร่วงขึ้นใหม่โดยมีรายสุภาษิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นต้นแบบในการประพันธ์ สุภาษิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา ศิลปะการประพันธ์ และมีการเลียนถ้อยคำจากรายสุภาษิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ อย่างเด่นชัด อิทธิพลด้านรูปแบบคำประพันธ์ สุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทุกจำนวน กวียังคงใช้รายสุภาษิตและยังคงเน้นย้ำคำสอนเรื่องหลักการครองตนและหลักการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ เช่นเดียวกับรายสุภาษิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ อิทธิพลด้านศิลปะการประพันธ์ สุภาษิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 หลายจำนวนได้สืบทอดศิลปะการใช้ภาษาและวิธีการนำเสนอคำสอนจากรายสุภาษิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ นอกจากนี้สุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 บางจำนวนยังได้รับอิทธิพลด้านการใช้ถ้อยคำจากรายสุภาษิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ด้วย

สุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ไม่เพียงสืบทอดคำสอนโบราณจากรายสุภาษิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ด้วยการรักษารูปแบบคำประพันธ์ สืบทอดเนื้อหา ประยุกต์ใช้ศิลปะการประพันธ์ รวมทั้งเลียนถ้อยคำได้อย่างมีศิลปะเท่านั้น แต่ในการสร้างสรรค์สุภาษิตพระร่วงขึ้นใหม่ กวียังมีการปรับเปลี่ยนและเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์ การอธิบายความ การตีความใหม่ และการเพิ่มเนื้อหาคำสอนด้วย ด้านการปรับเปลี่ยนรูปแบบและเพิ่มคำประพันธ์ สุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 บางจำนวน มีการเพิ่มโคลงในตอนต้นและตอนท้ายรายสุภาษิต และบางจำนวนมีการแต่งโคลงประกอบเข้าคู่รายสุภาษิตที่ละวรรค ด้านการอธิบายความ สุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 บางจำนวน กวีได้อธิบายขยายความคำสอนของรายสุภาษิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ด้วยการให้คำนิยามศัพท์ การยกตัวอย่างประกอบ และการใช้ถ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติม ด้านการตีความใหม่ สุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 บางจำนวน กวีได้นำคำสอนบางหัวข้อของรายสุภาษิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาตีความใหม่เพื่อสื่อความให้ตรงความต้องการของกวี ด้านการเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอน กวีได้เพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนทั้งคำสอนที่มีสารัตถะคล้ายคลึงกับรายสุภาษิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ และคำสอนที่มีสารัตถะใหม่ซึ่งบางคำสอนให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัย ผลจากการสืบทอดและสร้างสรรค์ตัวบทจากรายสุภาษิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ทำให้สุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีคุณค่าหลากหลาย เช่น คุณค่าด้านวรรณศิลป์และคุณค่าด้านวรรณคดี คุณค่าด้านปัญญา รวมทั้งคุณค่าด้านสังคม อันสะท้อนให้เห็นอัจฉริยภาพในการสืบสรรค์โบราณภาษิตของกวี

ภาควิชา ภาษาไทย

ลายมือชื่อ นิสิต

สาขาวิชา ภาษาไทย

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

ปีการศึกษา 2557

5480153222 : MAJOR THAI

KEYWORDS: PROVERB SUPHASIT PHRA RUANG / PROVERB

PRUITICHA NAKAPEW: PHRA RUANG PROVERBS IN THE REIGN OF KING RAMA V: THE CREATION FROM WAT PHRA CHETUPHON VERSION OF PHRA RUANG PROVERBS. ADVISOR: ASST. PROF. THANEERAT JATUTHASRI, Ph.D., 312 pp.

This thesis aims to study the four versions of the Phra Ruang Poetical Proverbs written by poets in the reign of King Rama V—*Suphasit Phra Ruang Klon Lilit* (the contents of Part II), *Suphasit Phra Ruang Klon Lilit* (the contents of Part IV), *Suphasit Phra Ruang in Lilit Pongsawadan Neua* and *Khlong Phasit Phra Ruang in Vajirajhan*, in order to examine the influences upon and the method of creating the texts of the Wat Phra Chetuphon version of the Rai Phra Ruang Proverbs.

The study find that poets in the reign of King Rama V wrote the Phra Ruang Proverbs based on the Wat Phra Chetuphon version the Rai Phra Ruang Proverbs. These newly composed Phra Ruang Proverbs were evidently influenced by the Wat Phra Chetuphon version of the Rai Phra Ruang Proverbs in terms of form, content, poetic composition and the imitation of some words in some parts. In terms of form, the poets who wrote the Phra Ruang Proverbs in the reign of King Rama V used the Rai poetical technique to present the teachings. In terms of content, it is evident that all the proverbs refer to “Phra Ruang” as the original writer of the proverbs and emphasize the principle of how to lead one’s life and how to treat people of a different social status in the same way that is emphasized in the Wat Phra Chetuphon version of the Rai Phra Ruang Proverbs. In terms of poetic composition, Phra Ruang Proverbs in the reign of King Rama V continued to use the words and how to present proverbs of the Wat Phra Chetuphon version of the Rai Phra Ruang Proverbs. Moreover, Phra Ruang Proverbs in the reign of King Rama V were influenced in terms of expression by the Wat Phra Chetuphon version.

Phra Ruang Proverbs in the reign of King Rama V not only continued the teachings of ancient times that presented in the Wat Phra Chetuphon version of the Rai Phra Ruang Proverbs in terms of form, content, poetical composition and the adoption of an artistic style of words and expressions but also created new Phra Ruang Proverbs. The poets changed the poetic form, gave further explanations, new interpretations and additional content to the teachings. In terms of the poetical form, two things were found—“Khlong” was added to the beginning and the end of the Rai Proverbs and “Khlong” was written to accompany each line of pairs of the Rai Proverbs. In terms of explanations, the poets expanded the teachings of the Wat Phra Chetuphon version of the Rai Phra Ruang Proverbs by giving definitions of words, citing examples and giving additional information. In terms of interpretation, some of the Phra Ruang Proverbs gave a new interpretation to the Wat Phra Chetuphon version of the Rai Phra Ruang Proverbs in order to communicate the poets’ meaning. In terms of additional teachings, the poets have added new teachings to each version of Phra Ruang Proverbs. These teachings include those whose meanings are like the ones in the Wat Phra Chetuphon version of the Rai Phra Ruang Proverbs and new meanings that are related to meaning at the time of writing. The continuation and creation of the Phra Ruang Proverbs based on the Wat Phra Chetuphon version of the Rai Phra Ruang Proverbs contribute to various values in the Phra Ruang Proverbs of the reign of King Rama V; for example, literary value and a style of literature, intellectual value, and social value, which reflects the poets’ ability to continue and create proverbs.

Department: Thai

Field of Study: Thai

Academic Year: 2014

Student's Signature

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยความสามารถของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธาณิรัตน์ จตุทะศรี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ ให้คำแนะนำปรึกษา ตรวจสอบเนื้อหาด้วยความเอาใจใส่และคอยให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลาการทำวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณด้วยความซาบซึ้งใจยิ่ง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร. ชลดา เรืองรัชลิขิต ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วีรวัดณ์ อินทรพร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาทิตย์ ซีรวณิชย์กุล กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ได้กรุณาอ่าน ตรวจสอบแก้และให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร. คุณหญิงสุริยา รัตนกุล ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลอันเป็นประโยชน์ ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้อบรมสั่งสอนและดูแลเอาใจใส่ด้วยความเมตตาตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยศึกษาระดับปริญญาโทมาบัณฑิต และขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บัชริน วงศ์ศรี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ สยาม ภัทรานุประวัติ ครูผู้อยู่เบื้องหลังทุกความสำเร็จของศิษย์และเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยเรียนวรรณคดีไทยด้วยใจรัก

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ปีพุทธศักราช 2556 ผู้วิจัยขอน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณและขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการผู้จัดสรรทุนมา ณ โอกาสนี้

ท้ายสุดนี้ผู้วิจัยขอกราบระลึกพระคุณบิดามารดาผู้ให้กำเนิด อบรมเลี้ยงดู และให้โอกาสทางการศึกษา ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่ พันตรี ดร. นพดล เจนอักษร คุณลุงผู้คอยปลุกฝังนิสัยรักการอ่านและเป็นแรงผลักดันให้ผู้วิจัยศึกษาต่อในสาขาที่ตนเองรัก รวมทั้งขอขอบคุณนายปรเมศร์ อมตพันธ์ สมาชิกครอบครัวนาคะผิวทุกคน รวมทั้งกัลยาณมิตรทุกท่านที่คอยดูแลช่วยเหลือและให้กำลังใจผู้วิจัยมาโดยตลอด

คุณความดีทั้งปวงอันเกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขออุทิศให้คุณปู่ทองใบ นาคะผิว และนุรพทวิ สยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ผู้รวบรวมสุภาสิตพระร่วงล้านวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา รวมทั้งบรรดา “รัตนปัญญาภรณ์” ผู้สืบสรรพคโบริภาณภาสิตจนเกิด “สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5” ซึ่งเป็นที่มาของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	6
1.3 สมมติฐาน.....	6
1.4 ขอบเขตข้อมูล	7
1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	7
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย	8
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
บทที่ 2 ข้อมูลเชิงประวัติของสุภาสิตพระร่วง	28
2.1 ข้อวินิจฉัยคำว่า “พระร่วง” ในทัศนะของนักวิชาการ	28
2.2 ลักษณะต้นฉบับสุภาสิตพระร่วง	44
2.2.1 สุภาสิตพระร่วงที่ปรากฏในต้นฉบับตัวเขียน.....	44
2.2.2 สุภาสิตพระร่วงที่ปรากฏในจารึก.....	51
2.2.3 สุภาสิตพระร่วงที่ปรากฏในต้นฉบับตัวพิมพ์	53
2.3 ภูมิหลังเกี่ยวกับสุภาสิตพระร่วงสมัยต่างๆ	62
2.3.1 สุภาสิตพระร่วงสมัยก่อนรัชกาลที่ 5	62

2.3.2	สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5	68
2.3.3	สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 6 จนถึงปัจจุบัน	89
บทที่ 3	อิทธิพลของร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ ที่มีต่อสุภาสิตพระร่วง สมัยรัชกาลที่ 5.....	101
3.1	อิทธิพลด้านรูปแบบคำประพันธ์.....	101
3.1.1	การใช้ร่ายในการแต่งสุภาสิต	102
3.1.1.1	การใช้ร่ายในสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ	102
3.1.1.2	การใช้ร่ายในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5.....	102
3.1.2	การนิยมใช้คำรับสัมผัสตำแหน่งคำที่ 1 – 3.....	105
3.1.2.1	การนิยมใช้คำรับสัมผัสตำแหน่งคำที่ 1 - 3 ในร่ายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ.....	105
3.1.2.2	การนิยมใช้คำรับสัมผัสตำแหน่งคำที่ 1 - 3 ในสุภาสิตพระร่วงสมัย รัชกาลที่ 5.....	106
3.1.3	การใช้จำนวนคำที่ไม่แน่นอนตอนตายตัวในแต่ละวรรคของร่าย	108
3.1.3.1	การใช้จำนวนคำที่ไม่แน่นอนตอนตายตัวในแต่ละวรรคของร่ายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ.....	108
3.1.3.2	การใช้จำนวนคำที่ไม่แน่นอนตอนตายตัวในแต่ละวรรคของร่ายในสุภาสิต พระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5	109
3.2	อิทธิพลด้านเนื้อหา.....	110
3.2.1	อิทธิพลด้านเนื้อหาส่วนขึ้นต้น	110
3.2.1.1	เนื้อหาส่วนขึ้นต้นในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ.....	111
3.2.1.2	อิทธิพลด้านเนื้อหาส่วนขึ้นต้นในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5	111
3.2.2	อิทธิพลด้านเนื้อหาส่วนลงท้าย.....	113

3.2.2.1	เนื้อหาส่วนลงท้ายในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ...	113
3.2.2.2	อิทธิพลด้านเนื้อหาส่วนลงท้ายในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5.....	114
3.2.3	อิทธิพลด้านเนื้อหาคำสอน.....	115
3.2.3.1	เนื้อหาคำสอนในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ.....	115
3.2.3.2	อิทธิพลด้านเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5.....	119
3.3	อิทธิพลด้านศิลปะการประพันธ์.....	122
3.3.1	การซ้ำคำในวรรคเดียวกัน.....	123
3.3.1.1	การซ้ำคำในวรรคเดียวกันในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ.....	123
3.3.1.2	การซ้ำคำในวรรคเดียวกันในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5.....	124
3.3.2	การเล่นคำหรือกลุ่มคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรค.....	124
3.3.2.1	การเล่นคำหรือกลุ่มคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรคในร่ายสุภาสิต พระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ.....	125
3.3.2.2	การเล่นคำหรือกลุ่มคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรคในสุภาสิต พระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5.....	126
3.3.3	การใช้คำที่มีเสียงหนักเบาสลับกัน.....	128
3.3.3.1	การใช้คำที่มีเสียงหนักเบาสลับกันในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ.....	128
3.3.3.2	การใช้คำที่มีเสียงหนักเบาสลับกันในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5.....	129
3.3.4	การใช้คำที่มีความหมายคล้ายกันวางติดกัน.....	129
3.3.4.1	การใช้คำที่มีความหมายคล้ายกันวางติดกันในร่ายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ.....	130

3.3.4.2 การใช้คำที่มีความหมายคล้ายกันวางติดกันในสุภาสิตพระร่วงสมัย รัชกาลที่ 5.....	130
3.3.5 การหลากคำ	131
3.3.5.1 การหลากคำในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ	131
3.3.5.2 การหลากคำในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5	132
3.3.6 การใช้คำที่มีความหมายแฝงหรือความหมายโดยนัย.....	135
3.3.6.1 การใช้คำที่มีความหมายแฝงหรือความหมายโดยนัยในร่าย สุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ	135
3.3.6.2 การใช้คำที่มีความหมายแฝงหรือความหมายโดยนัยในสุภาสิตพระร่วง สมัยรัชกาลที่ 5	135
3.3.7 การใช้ภาษาที่แสดงถึงเจตนาของผู้ประพันธ์.....	137
3.3.7.1 การใช้ภาษาที่แสดงถึงเจตนาของผู้ประพันธ์ในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพนฯ	137
3.3.7.2 การใช้ภาษาที่แสดงถึงเจตนาของผู้ประพันธ์ในสุภาสิตพระร่วงสมัย รัชกาลที่ 5.....	139
3.4 อิทธิพลด้านการใช้ถ้อยคำ	141
3.4.1 การเลียนถ้อยคำทุกคำในวรรค	142
3.4.2 การเลียนถ้อยคำแล้วเพิ่มคำบางคำเข้าไปในวรรค.....	143
3.4.3 การเลียนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำบางคำในวรรค	144
3.4.4 การเลียนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนลำดับคำในวรรค	146
3.4.5 การเลียนถ้อยคำแล้วตัดคำบางคำในวรรค	148
บทที่ 4 วิธีการสร้างสรรค์ตัวบทที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5.....	152
4.1 การปรับเปลี่ยนและเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์.....	152

4.1.1 การปรับเปลี่ยนรูปแบบคำประพันธ์	152
4.1.2 การเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์	154
4.2. การอธิบายความ	156
4.2.1 การอธิบายความโดยการให้คำนิยามศัพท์.....	156
4.2.2 การอธิบายความโดยการยกตัวอย่างประกอบ	157
4.2.3 การอธิบายความโดยการให้ความเปรียบเทียบ.....	158
4.2.4 การอธิบายความโดยการใช้อ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติม.....	159
4.3 การตีความใหม่.....	161
4.4 การเพิ่มเนื้อหาคำสอน.....	169
4.4.1 วิธีการเพิ่มเนื้อหาคำสอน	169
4.4.1.1 การเพิ่มเนื้อหาคำสอนในร่าย.....	169
4.4.1.2 การเพิ่มเนื้อหาคำสอนในโคลงที่กวีแต่งขยายร่าย	179
4.4.2 เนื้อหาคำสอนที่กวีเพิ่มเติมในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5.....	184
4.4.2.1 คำสอนที่มีสารัตถะคล้ายคลึงกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัด พระเชตุพนฯ.....	184
4.4.2.2 คำสอนที่มีสารัตถะใหม่	198
บทที่ 5 คุณค่าของสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5.....	224
5.1 คุณค่าด้านวรรณศิลป์และวรรณคดี.....	224
5.1.1 คุณค่าด้านวรรณศิลป์.....	224
5.1.1.1 วรรณศิลป์ที่เกิดจากการเล่นเสียงสัมผัส	224
5.1.1.2 วรรณศิลป์ที่เกิดจากการเลือกสรรคำ	230
5.1.1.3 วรรณศิลป์ที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์.....	235
5.1.2 คุณค่าด้านวรรณคดี	240

5.2 คุณค่าด้านปัญญา.....	243
5.2.1 สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 กับสืบทอดและเผยแพร่คำสอนโบราณ.....	244
5.2.2 สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 กับการให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัย	248
5.2.2.1 คำสอนอันเนื่องมาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจ	248
5.2.2.2 คำสอนอันเนื่องมาจากปัญหาด้านสังคม	253
5.2.2.3 คำสอนอันเนื่องมาจากปัญหาด้านการเมืองการปกครอง	262
5.3 คุณค่าด้านสังคม	264
5.3.1 สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 กับการเน้นย้ำประวัติศาสตร์สุโขทัย.....	264
5.3.2 สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 กับการสร้างอุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัติของ ผู้ปกครอง ข้าราชการและราษฎรที่ดี.....	267
5.3.3 สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 กับการนำเสนอภาพสังคมสมัยรัชกาลที่ 5	273
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	280
รายการอ้างอิง.....	290
ภาคผนวก ก ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ	302
ภาคผนวก ข ตารางแสดงการเปรียบเทียบตัวบทสุภาสิตพระร่วง 4 สำนวน.....	305
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	312

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1	แสดงข้อวินิจฉัยคำว่า “พระร่วง” ตามทัศนะของนักวิชาการ (เรียงตามลำดับสมัย)...	42
ตารางที่ 2	แสดงการจำแนกเนื้อหาสุภาสิตพระร่วงที่ปรากฏในต้นฉบับตัวเขียน	48
ตารางที่ 3	แสดงข้อมูลต้นฉบับตัวพิมพ์สุภาสิตพระร่วงสำนวนอื่นๆ	60
ตารางที่ 4	แสดงการเปรียบเทียบโคลงกระทู้ท้ายร่ายสุภาสิตระหว่างสุภาสิตพระร่วงใน สมุดไทยเลขที่ 82	65
ตารางที่ 5	แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาส่วนลงท้ายระหว่างร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ กับบัญญัติพระร่วง สำนวนวัดเกาะ	73
ตารางที่ 6	แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงสำนวนวัดเกาะกับเนื้อหา ที่ปรากฏใน สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต	82
ตารางที่ 7	แสดงการเปรียบเทียบคำสอนบางวรรคที่ปรากฏในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพนฯ กับสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ	85
ตารางที่ 8	แสดงการตัวอย่างการนำเสนาคำสอน 1 - 4 หัวข้อในสุภาสิตพระร่วงคำโคลง แต่ละบท	91
ตารางที่ 9	แสดงตำแหน่งคำรับสัมผัสที่พบในสุภาสิตพระร่วงสำนวนต่างๆ	106
ตารางที่ 10	แสดงตัวอย่างการนิยมนำคำรับสัมผัสตำแหน่งคำที่ 1 - 3 ในสุภาสิตพระร่วงสมัย รัชกาลที่ 5	107
ตารางที่ 11	แสดงจำนวนคำในวรรคที่พบในสุภาสิตพระร่วงสำนวนต่างๆ	109
ตารางที่ 12	แสดงตัวอย่างการใช้จำนวนคำที่ไม่แน่นอนตายตัวของร่ายแต่ละวรรคในสุภาสิต พระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5	110
ตารางที่ 13	แสดงการจำแนกคำสอนในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ	116
ตารางที่ 14	แสดงตัวอย่างการซ้ำคำในวรรคเดียวกันในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5	124
ตารางที่ 15	แสดงตัวอย่างการเล่นคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรคในสุภาสิตพระร่วงสมัย รัชกาลที่ 5	127

ตารางที่ 16	แสดงตัวอย่างการเล่นคำล้อกันระหว่างวรรคในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ...	127
ตารางที่ 17	แสดงตัวอย่างการใช้คำที่มีความหมายคล้ายกันวางติดกันในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5	130
ตารางที่ 18	แสดงตัวอย่างการหลากคำในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวนที่แต่งด้วยร้อย	133
ตารางที่ 19	แสดงตัวอย่างการเลียนถ้อยคำทุกคำในวรรคที่ปรากฏใน <i>สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต</i> (เนื้อหาส่วนที่ 2).....	142
ตารางที่ 20	แสดงตัวอย่างการเลียนโวหารทุกคำในวรรคที่ปรากฏใน <i>สุภาสิตพระร่วง</i> ใน <i>ลิลิตพงศาวดารเหนือ</i>	143
ตารางที่ 21	แสดงตัวอย่างการเลียนโวหารทุกคำในวรรคที่ปรากฏใน <i>โคลงภาสิตพระร่วง</i> (ส่วนที่เป็นร่ายนำโคลง)	143
ตารางที่ 22	แสดงตัวอย่างการเลียนถ้อยคำแล้วเพิ่มคำบางคำเข้าไปวรรคใน <i>สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต</i> (เนื้อหาส่วนที่ 2)	144
ตารางที่ 23	แสดงตัวอย่างการเลียนถ้อยคำแล้วเพิ่มคำบางคำเข้าไปวรรคใน <i>โคลงภาสิตพระร่วง</i> (ส่วนที่เป็นร่ายนำโคลง)	144
ตารางที่ 24	แสดงตัวอย่างการเลียนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำบางคำในวรรคใน <i>สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต</i> (เนื้อหาส่วนที่ 2)	145
ตารางที่ 25	แสดงตัวอย่างการเลียนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำบางคำในวรรคใน <i>สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต</i> (เนื้อหาส่วนที่ 4)	145
ตารางที่ 26	แสดงตัวอย่างการเลียนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำบางคำในวรรคใน <i>สุภาสิตพระร่วง</i> ใน <i>ลิลิตพงศาวดารเหนือ</i>	145
ตารางที่ 27	แสดงตัวอย่างการเลียนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำบางคำในวรรคใน <i>โคลงภาสิตพระร่วง</i> (ส่วนที่เป็นร่ายนำโคลง)	146
ตารางที่ 28	แสดงตัวอย่างการเลียนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนลำดับคำในวรรคใน <i>สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต</i> (เนื้อหาส่วนที่ 2)	147

ตารางที่ 29 แสดงตัวอย่างการเปลี่ยนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนลำดับคำในวรรคในสุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	147
ตารางที่ 30 แสดงตัวอย่างการเปลี่ยนถ้อยคำแล้วตัดคำบางคำในวรรคในสุภาสิตพระร่วงกลอน ลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2).....	148
ตารางที่ 31 แสดงตัวอย่างการเปลี่ยนถ้อยคำแล้วตัดคำบางคำในวรรคในโคลงกาษิตพระร่วง... 148	
ตารางที่ 32 แสดงอิทธิพลด้านต่างๆ ที่สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับจากร่ายสุภาสิต พระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ	150
ตารางที่ 33 แสดงตัวอย่างการแต่งโคลงเพิ่มเข้าไปประกอบเข้ากับร้อยสุภาสิตที่ละวรรคที่ ปรากฏในโคลงกาษิตพระร่วง.....	153
ตารางที่ 34 แสดงวิธีเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์ที่พบในสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ (เนื้อหาส่วนขึ้นต้น).....	154
ตารางที่ 35 แสดงวิธีเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์ที่พบในสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ (เนื้อหาส่วนลงท้าย)	155
ตารางที่ 36 แสดงการอธิบายความด้วยการยกตัวอย่างประกอบในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	158
ตารางที่ 37 แสดงตัวอย่างการอธิบายความด้วยการใช้ถ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติมใน สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2).....	160
ตารางที่ 38 แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาคำสอนวรรค “ตนเป็นไทยอย่าคบทาส” ในโคลง กาษิตพระร่วงกับร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ	164
ตารางที่ 39 แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาคำสอนวรรค “เป็นคนอย่าทำใหญ่” ในโคลงกาษิต พระร่วงกับร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ.....	164
ตารางที่ 40 แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาคำสอนวรรค “เขนเรือทอดกลางถนน” ในโคลง กาษิตพระร่วงกับร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ	165
ตารางที่ 41 แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาคำสอนวรรค “อย่าปองเรียนอาถรรพ์” ในโคลง กาษิตพระร่วงกับร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ	165

ตารางที่ 42	แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาบางคำสอนระหว่างร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารีกวดพระเชตุพนฯ และโคลงภาสิตพระร่วง.....	167
ตารางที่ 43	แสดงวิธีการเพิ่มเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหา ส่วนที่ 2).....	170
ตารางที่ 44	แสดงวิธีการเพิ่มเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหา ส่วนที่ 4).....	174
ตารางที่ 45	แสดงวิธีการเพิ่มเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดาร เหนือ.....	178
ตารางที่ 46	แสดงวิธีเพิ่มเนื้อหาคำสอนภายในโคลง 1 บทในโคลงภาสิตพระร่วง.....	180
ตารางที่ 47	แสดงวิธีเพิ่มเนื้อหาคำสอนโดยการแต่งโคลงเพิ่มอีก 1- 2 บทในโคลงภาสิต พระร่วง	182
ตารางที่ 48	แสดงการเปรียบเทียบคำสอนในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ กับคำสอนในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีสารัตถะคล้ายคลึงกัน.....	185
ตารางที่ 49	แสดงคำสอนที่มีสารัตถะใหม่ในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5.....	199
ตารางที่ 50	สรุปภาพรวมการนำร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มา สร้างสรรคใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5.....	222
ตารางที่ 51	แสดงตัวอย่างการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 (สำนวนที่แต่งด้วยร่าย).....	225
ตารางที่ 52	แสดงตัวอย่างการเล่นเสียงสัมผัสสระในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 (สำนวน ที่แต่งด้วยร่าย).....	228
ตารางที่ 53	แสดงตัวอย่างคำประพันธ์ในโคลงสุภาสิตบัญญัติพระร่วงและกาพย์ห่อโคลง สุภาสิตพระร่วงที่นำร่ายสุภาสิตมาตั้งเป็นวรรคแล้วแต่งโคลงขยาย	242
ตารางที่ 54	แสดงคำสอนเรื่องทรัพย์และการลงทุนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงสมัย รัชกาลที่ 5	248
ตารางที่ 55	แสดงตัวอย่างเนื้อหาส่วนขึ้นต้นและลงท้ายในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5.....	265

ตารางที่ 56 แสดงตัวอย่างคำสอนในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่กวีนำเสนอคุณสมบัตินี้
 ของผู้ปกครองที่ดีเปรียบเทียบกับ*คำถวายโอวาท* 268

ตารางที่ 57 แสดงตัวอย่างคำสอนในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่กวีนำเสนอคุณสมบัตินี้
 ของข้าราชการที่ดีเปรียบเทียบกับคำสอนข้าราชการในงานเขียนร่วมสมัย 270

ตารางที่ 58 แสดงตัวอย่างคำสอนที่กวีนำเสนออุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัตินี้ของราษฎรที่ดี 272

ตารางที่ 59 แสดงตัวอย่างภาพความเจริญของสยามที่ปรากฏใน*โคลงภาสิตพระร่วง* 274

ตารางที่ 60 แสดงภาพด้านลบของสยามที่ปรากฏใน*โคลงภาสิตพระร่วง*..... 275

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

สุภาสิตพระร่วงหรือบัญญัติพระร่วง เป็นวรรณคดีคำสอนโบราณของไทยเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญและเป็นที่ยอมรับหลายตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน สุนทรภู่กวีเอกของไทยได้เน้นย้ำความสำคัญของสุภาสิตพระร่วงไว้ใน เพลงยาวถวายโอวาทและเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม¹ โดยเนื้อความในเพลงยาวถวายโอวาทระบุว่า นอกจากความรู้เรื่องต่างๆ ตามโบราณราชประเพณี อันได้แก่ ตำราพิไชยสงคราม กฎมณเฑียรบาล ราชาศัพท์ และกาพย์กลอนต่างๆ แล้ว สุภาสิตโบราณที่ชนชั้นปกครองควรรู้แจ้งนั้นได้แก่ “สุภาสิตบัณฑิตพระร่วง” (ชีวิตและงานของสุนทรภู่, 2550: 354) ซึ่งตรงกับคำสอนของจมีนศรีเสาวรักษ์ที่สอนพลายงาม ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงามว่า มหาดเล็กที่ดั้นด้นต้องรู้เรื่องกฎหมาย หลักไชยพระอัยการ กฎมณเฑียรบาล ราชาศัพท์ รวมทั้งต้องศึกษา “สุภาสิตบัณฑิตพระร่วง” (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, 2545: 538)

วรรณคดีคำสอนเรื่องสุภาสิตพระร่วงมีคุณค่าทั้งด้านสติปัญญา คุณค่าด้านวรรณศิลป์ คุณค่าด้านจริยธรรมและคุณค่าด้านสังคม สุริยา รัตนกุล (2527: 26) ได้อธิบายคุณค่าของสุภาสิตพระร่วงไว้อย่างน่าสนใจว่า ข้อความในสุภาสิตพระร่วงชี้ให้เห็นโลกทัศน์และระบบค่านิยมของคนไทยซึ่งถึงแม้เวลาผ่านไปเป็นร้อยปีก็ไม่ปรากฏว่าเป็นเรื่องที่ล้าสมัย เมื่ออ่านแล้วคนไทยก็พอจะเข้าใจวิธีการมองโลกและชีวิตแบบที่สั่งสอนไว้ในสุภาสิตพระร่วงได้อยู่เป็นส่วนมาก ซึ่งสอดคล้องกับเหตุผลที่คณะกรรมการวรรณคดีแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรมยกย่องให้สุภาสิตพระร่วงเป็นวรรณคดีแห่งชาติ เนื่องจากสุภาสิตดังกล่าวมีคุณค่าในฐานะที่เป็นทรัพย์สินทางปัญญา เปรียบเสมือนเพชรล้ำค่าของแผ่นดินในสมัยที่อาณาจักรสุโขทัยเป็นราชธานี (วรรณคดีแห่งชาติ เล่ม 1, 2556: (3) - (4))

¹ อ้างอิงข้อมูลตามพระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลพรหมคุณวราภานุภาพ ทุกรายละเอียดเพิ่มเติมใน “อธิบายบทเสภาเล่ม 2,” ใน เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (กรุงเทพฯ: บรรณาคาร, 2545), หน้า (47).

สุภาสิตพระร่วงมีหลายสำนวน สุภาสิตพระร่วงสำนวนที่เก่าแก่ที่สุดและแพร่หลายมากกว่าสำนวนอื่น ได้แก่ ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ซลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2549: 19 - 40) ได้สันนิษฐานสมัยที่แต่งสุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้ว่า “พ่อขุนรามคำแหง” กษัตริย์สุโขทัยน่าจะเป็นผู้รวบรวมสุภาสิตเก่าแก่ของคนไทยเข้าไว้ด้วยกัน นอกจากสุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าว ยังพบสุภาสิตพระร่วงอีกหลายสำนวนในสมัยต่างๆ เช่น ในสมัยอยุธยาตอนปลายพบโคลงประดิษฐ์พระร่วง พระราชนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการพิมพ์เผยแพร่สุภาสิตพระร่วงสำนวนต่างๆ อย่างแพร่หลาย ทั้งสำนวนที่มีเนื้อความตรงกับ ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ และสำนวนที่กวีสร้างสรรค์สุภาสิตพระร่วงขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์สุภาสิตพระร่วงขึ้นใหม่ 2 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงคำโคลง และสุภาสิตพระร่วงในพระราชนิพนธ์โคลงสุภาสิตที่ตีพิมพ์ลงในดุสิตสมิต และในปัจจุบัน กวีร่วมสมัยได้นำร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มาสร้างสรรค์ใหม่อย่างหลากหลาย เช่น ซลด ปทุมมานนท์ แต่งกาพย์ห่อโคลงสุภาสิตพระร่วง และวันเนา ญูเด็น นำสุภาสิตพระร่วงมาแต่งเป็นกวีนิพนธ์เรื่องจารีกไว้ในแผ่นดิน

ความแพร่หลายของสุภาสิตพระร่วงที่มีหลายสำนวนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า สุภาสิตพระร่วงเป็นวรรณคดีคำสอนที่มีการผลิตซ้ำแทบทุกยุคสมัย จากการศึกษารวบรวมสุภาสิตพระร่วงสำนวนต่างๆ ที่พิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยพบว่า สุภาสิตพระร่วงยุคสมัยที่มีความน่าสนใจและตัวบทมีความหลากหลายมากที่สุดคือ สุภาสิตพระร่วงที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411 - 2453) ความน่าสนใจของสุภาสิตพระร่วงในยุคสมัยดังกล่าวมีหลายประการดังนี้

ความน่าสนใจประการแรก สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นยุคที่มีการนำร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มาพิมพ์ซ้ำและมีการสร้างสรรค์สุภาสิตพระร่วงขึ้นใหม่เป็นจำนวนมากจากการสำรวจเบื้องต้น ผู้วิจัยพบต้นฉบับสุภาสิตพระร่วงในสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 6 สำนวน เรียงตามลำดับปีที่พิมพ์ครั้งแรก ได้แก่ 1. บัญญัติพระร่วงในครุโณวาท 2. สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิตในหนังสือมิวเซียม 3. สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ 4. บัญญัติพระร่วงสำนวนวัดเกาะโรงพิมพ์บางคอแหลม 5. สุภาสิตพระร่วงสำนวนวัดเกาะ โรงพิมพ์บางคอแหลม และ 6. โคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ สุภาสิตพระร่วงทั้ง 6 สำนวนนี้ สามารถจำแนกเนื้อหาได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่นำร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มาพิมพ์ซ้ำและกลุ่มที่กวีสร้างสรรค์

สุภาสิตพระร่วงขึ้นใหม่ กลุ่มที่นำรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาพิมพ์ซ้ำพบ 2 สำนวน ได้แก่ *บัญญัติพระร่วงในครุโณวาท* และ *บัญญัติพระร่วงสำนวนวัดเกาะ* ส่วนกลุ่มที่ก่อสร้างสรรค์สุภาสิตพระร่วงขึ้นใหม่พบ 4 สำนวน ได้แก่ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* ในหนังสือ *มิวเซียม*² *สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ* *สุภาสิตพระร่วงสำนวนวัดเกาะ* โรงพิมพ์บางคอแหลม และ *โคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ*

ความน่าสนใจประการต่อมา การสร้างสรรค์สุภาสิตพระร่วงขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น กวีไม่ได้สร้างสรรค์สุภาสิตขึ้นเพื่ออ่านในวงแคบ แต่เป็นการพิมพ์ให้แพร่หลายในวงกว้าง จากการศึกษาพบว่า สุภาสิตพระร่วงปรากฏทั้งในสิ่งพิมพ์ที่ได้รับการสนับสนุนจากราชสำนัก อันได้แก่ *ลิลิตพงศาวดารเหนือ*³ หนังสือ *มิวเซียม*⁴ รวมทั้ง *วชิรญาณ*⁵ และปรากฏในหนังสือวัดเกาะซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์ของประชาชนทั่วไปด้วยเช่นกัน

ความน่าสนใจประการสุดท้าย เมื่อผู้วิจัยศึกษาเปรียบเทียบสุภาสิตพระร่วงที่มีการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ทั้ง 4 สำนวนกับรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งเป็นสุภาสิตพระร่วงฉบับก่อนหน้า ในเบื้องต้นพบว่า สุภาสิตพระร่วงที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 อันได้แก่ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 2) *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) *สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ* *สุภาสิตพระร่วงสำนวนวัดเกาะ* และ *โคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ* ได้รับอิทธิพลรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ อย่างเห็นได้ชัด ทั้งด้านรูปแบบ ด้านเนื้อหา ด้านศิลปะการประพันธ์ และด้านการใช้โวหาร ขณะเดียวกันก็เห็นได้ว่า สุภาสิตพระร่วงแต่ละสำนวนมีลักษณะเด่นด้านการสร้างสรรค์คำประพันธ์เช่นเดียวกัน

ตัวอย่างลักษณะการสร้างสรรค์ตัวบทในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เช่น การปรับเปลี่ยนและเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์ ดังที่พบว่า สุภาสิตพระร่วงที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 บางสำนวน

² *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* มีเนื้อหาทั้งหมด 5 ส่วน เฉพาะเนื้อหาส่วนที่ 2 และเนื้อหาส่วนที่ 4 เท่านั้นที่ได้รับอิทธิพลจากรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ อย่างชัดเจน (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในหัวข้อ 2.2.3.2 ก)

³ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาบรมราชาธิราชเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ พิมพ์ครั้งแรกโดยโรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง เมื่อจุลศักราช 1242 ปีมะโรงโทศก (พ.ศ. 2423)

⁴ เป็นวารสารวิชาการฉบับแรกของไทยที่แต่งโดยคณะบรรณนิการที่เป็นคนไทยทั้งหมด มีสมเด็จพระยาภาณุรังษีสว่างวงศ์เป็นบรรณนิการใหญ่

⁵ เป็นหนังสือที่จัดทำโดยคณะกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณเพื่อเผยแพร่สรรพวิทยาการต่างๆ ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

มีการเพิ่มคำประพันธ์ประเภทโคลงในส่วนต้นและส่วนท้ายร่ายสุภาสิต และบางสำนวนมีการแต่งโคลงเพิ่มเข้าไปประกอบเข้าคู่ร่ายสุภาสิตที่ละวรรค

นอกจากนี้ กวีในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังสร้างสรรค์ตัวบทสุภาสิตพระร่วงขึ้นใหม่ด้วยการอธิบายความ การตีความใหม่ และการเพิ่มเนื้อหาคำสอนเข้าไปในคำประพันธ์ ตัวอย่างการสร้างสรรคตัวบทด้วยการอธิบายความ เช่น คำสอนวรรคที่ 64 - 65 ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) เมื่อกวีต้องการสอนเรื่องข้อควรปฏิบัติต่อมิตร โดยไม่ให้ขอคนหรือสิ่งของที่เพื่อนรักมาเป็นของตนเอง ตามคำสอนในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ วรรคที่ 67 - 68 ที่สอนว่า “อย่าขอของรักมิตร ขอขบชิดมักจางจาก” เมื่อกวีสร้างสรรคตัวบทคำสอนในสมัยหลังกวีได้อธิบายความคำสอนวรรคดังกล่าวเพิ่มเติม ด้วยการยกตัวอย่างประกอบให้เห็นชัดว่า “ของรักเพื่อน” ซึ่งหมายถึงของที่เพื่อนรักหรือหวงแหนนั้นคือ “เงินทอง” ดังที่กวีระบุไว้ในคำสอนอย่างชัดเจนว่า “อย่าขอของรักษเพื่อน อย่าเยื้อนยืมเงินทองหายาก” (64 - 65)

หรือในด้านการตีความใหม่ ก็พบว่ากวีสมัยรัชกาลที่ 5 นำร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาตีความใหม่ในหลายแง่มุม เช่น เมื่อขุนประเสริฐฐักษรนิติ (แพ) แต่งโคลงภาสิตพระร่วงขยายคำสอนวรรค “ตนเปนไทยอย่าคบทาษา” ขุนประเสริฐฐักษรนิติ (แพ) ตีความคำว่า “ทาษา” ว่าหมายถึง “หนี้สิน” และ “กิเลส” (วชิรญาณตอน 18, ร.ศ. 114: 1889-1890) ซึ่งมีความหมายต่างไปจากคำว่า “ทาษา” ในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ที่หมายถึง “ผู้ที่ขายตัว หรือถูกนำตัวมาขาย หรือผู้ที่ถูกจับมาให้เป็นคนรับใช้เพื่อใหทำงานต่างๆ โดยผู้เป็นนายมีสิทธิเหนือทาสคนนั้น” (ชลดา เรื่องรักษลิลิต, 2549: 97)

การสร้างสรรคตัวบทอีกวิธีหนึ่งที่พบในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 คือ การเพิ่มเนื้อหา คำสอน เช่น ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) กวีได้เพิ่มเนื้อหา คำสอนทั้ง คำสอนที่มีสารัตถะคล้ายคลึงกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ และคำสอนที่มีสารัตถะใหม่ ตัวอย่างคำสอนที่มีสารัตถะคล้ายคลึงกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เช่น สอนให้อย่าตีเสมอผู้ใหญ่ในวรรค “อย่าทำเทียบทำวพระยา” (26) และสอนไม่ให้คบคนพาลในวรรค “ตัวเปนปราขออย่าเสพพาล” (27) ส่วนตัวอย่างคำสอนที่มีสารัตถะใหม่ เช่น สอนไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขในวรรค “อย่าเข้าบอนชนนง” (115) สอนให้ประกอบอาชีพที่สุจริตในวรรค “เร่งถากพินนาไร” (142) และสอนให้ผู้หญิงมีกิริยามารยาทที่ดีในวรรค “อย่าหวักริเล่นตัว” (45)

ความน่าสนใจของสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีการผสมผสานทั้งส่วนที่ได้รับอิทธิพลจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ และส่วนที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยการปรับเปลี่ยนและเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์ รวมทั้งการสร้างสรรค์เนื้อหาด้วยการอธิบายความ การตีความใหม่ และการเพิ่มเนื้อหาคำสอนดังที่ได้ศึกษาในเบื้องต้นดังตัวอย่างข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์สุภาสิตพระร่วงที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 อย่างลึกซึ้ง โดยกลุ่มข้อมูลที่ผู้วิจัยจะนำมาศึกษาประกอบไปด้วยสุภาสิตพระร่วง 4 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุภาสิตพระร่วงโน้ตลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงสุภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ⁶ โดยมีคำถามวิจัยตั้งต้นว่าสุภาสิตพระร่วงที่กวีแต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 นำรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาสร้างสรรค์ใหม่ด้วยวิธีใดบ้าง และเมื่อสร้างสรรค์แล้วสุภาสิตพระร่วงแต่ละสำนวนมีคุณค่าอย่างไร

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ประเด็นศึกษาสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ผู้วิจัยศึกษานี้ยังไม่มีผู้ใดเคยศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้งมาก่อน งานวิจัยในอดีตมักศึกษาสุภาสิตพระร่วงเชิงประวัติ เช่น นิยะดา เหล่าสุนทร (2528) ศึกษาผู้แต่งและสมัยที่แต่งรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เสยย์ เกิดเจริญและล้อม เพ็งแก้ว (2528) สันนิษฐานยุคสมัยที่แต่ง โคลงประดิษฐ์พระร่วงโดยศึกษาเปรียบเทียบกับสุภาสิตพระร่วงคัมภีร์สอง ไซซีตา มณีใส (2554) ได้วิเคราะห์ยุคสมัยที่แต่งรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ โดยนำสุภาสิตพระร่วงสำนวนต่างๆ มาศึกษาเปรียบเทียบ

นอกจากการศึกษาสุภาสิตพระร่วงเชิงประวัติแล้ว งานวิจัยอีกกลุ่มหนึ่งเป็นการศึกษาเนื้อหาสุภาสิตพระร่วงในฐานะวรรณคดีคำสอน เช่น รัตนา สถิตานนท์ (2520) ศึกษาวิเคราะห์สุภาสิตพระร่วงในแง่วัฒนธรรม วารี สามารถ (2531) ศึกษาความคิดทางสังคมในวรรณกรรมสมัยสุโขทัยเกี่ยวกับการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ลัทธิความเชื่อจากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง ไตรภูมิพระร่วง และสุภาสิตพระร่วง เดชา ชากักดี (2542) วิเคราะห์หลักจริยธรรมในสุภาสิตพระร่วงเปรียบเทียบกับหลักจริยธรรมของพระพุทธศาสนา เป็นต้น

⁶ ผู้วิจัยไม่ได้นำสุภาสิตพระร่วงคัมภีร์สองที่รวมพิมพ์อยู่ในสุภาสิตพระร่วงสำนวนวัดเกาะมาศึกษาเพราะ สุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าวกับเนื้อหาส่วนที่ 2 ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิตเป็นสำนวนความพ้อง ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) เพียงสำนวนเดียว เนื่องจากเป็นสำนวนที่มีการพิมพ์เผยแพร่ก่อนสุภาสิตพระร่วงสำนวนวัดเกาะ

จะเห็นได้ว่างานวิจัยในอดีตที่ศึกษาสุภาสิตพระร่วงนั้น นักวิชาการส่วนใหญ่มุ่งศึกษา ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ และโคลงประดิษฐ์พระร่วงสมัยอยุธยา ส่วนสุภาสิตพระร่วงที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นยังไม่มีผู้ใดศึกษาไว้อย่างจริงจัง มีเพียง สุริยา รัตนกุล (2527) ที่เขียนบทความ “อธิบายสุภาสิตพระร่วงสำนวนที่ลงพิมพ์ในหนังสือ มิวเซียมเปรียบเทียบกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ” หากแต่บทความดังกล่าวศึกษาเฉพาะประวัติภูมิหลัง ลักษณะคำประพันธ์และวิเคราะห์ภาษาที่ใช้ในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ และอธิบายประวัติของหนังสือมิวเซียมเท่านั้น ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาตัวบทสุภาสิตพระร่วงสำนวนที่ลงพิมพ์ในหนังสือมิวเซียมผู้เขียนยังคงค้างประเด็นไว้

ด้วยเหตุที่ยังไม่มีผู้ศึกษาวิจัยสุภาสิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 อย่างละเอียดลึกซึ้ง ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาสุภาสิตพระร่วงกลุ่มดังกล่าว โดยมุ่งศึกษาในประเด็นเรื่องการสร้างสรรค์จากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งคำตอบที่ได้จากงานวิจัยเรื่องนี้ น่าจะช่วยให้เข้าใจเนื้อหา สาระคำสอน วิธีการสร้างสรรค์ตัวบท รวมทั้งคุณค่าของสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ในมิติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และผลจากการวิจัยน่าจะแสดงให้เห็นถึงอัจฉริยภาพของกวีสยามที่สามารถสืบสานและสร้างสรรค์โบราณภาสิตได้อย่างน่าชื่นชม

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาเนื้อหา รูปแบบ และกลวิธีการประพันธ์ของสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของสุภาสิตพระร่วงฉบับจารึกวัดพระเชตุพนฯ ที่มีต่อสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5
3. เพื่อศึกษาการอธิบายความ การตีความใหม่ และการเพิ่มเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

1.3 สมมติฐาน

สุภาสิตพระร่วงฉบับจารีกวดพระเชตุพนฯ มีอิทธิพลต่อสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 หลายสำนวน ก่อให้เกิดการอธิบายความ การตีความใหม่ และการเพิ่มเนื้อหาคำสอนให้สอดคล้องกับยุคสมัย

1.4 ขอบเขตข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาตัวบทวรรณคดีสุภาสิตพระร่วงที่มีการพิมพ์เผยแพร่ในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411 - 2453) เฉพาะสำนวนที่มีการแต่งขึ้นใหม่และได้รับอิทธิพลจากร่ายสุภาสิตพระร่วงฉบับจารีกวดพระเชตุพนฯ จำนวน 4 สำนวน คือ

1. สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ในหนังสือมิวเซียมเล่ม 1 (พ.ศ. 2420)
2. สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) ในหนังสือมิวเซียมเล่ม 2 (พ.ศ. 2421)
3. สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ (พ.ศ. 2425)
4. ไคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ (พ.ศ. 2438 - 2439)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวมสุภาสิตพระร่วงสำนวนวัดเกาะมาศึกษาด้วย เพราะว่าสุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าวเป็นสำนวนเดียวกับสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) เพียงสำนวนเดียว เนื่องจากเป็นสำนวนที่มีการพิมพ์เผยแพร่ก่อน

นอกจากนี้ สาเหตุที่ผู้วิจัยไม่นำสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 1) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 3) และสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 5) มาเป็นกลุ่มข้อมูลในการศึกษาวิจัยนั้นเป็นเพราะตัวบทสุภาสิตพระร่วงทั้ง 3 สำนวนไม่ปรากฏอิทธิพลที่ได้รับจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ในด้านต่างๆ อย่างชัดเจน

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ชื่อหนังสือ ชื่อวรรณคดี และข้อความอัญพจน์ที่ยกมาจากตัวบท ผู้วิจัยจะรักษาอักษรวิธีตามต้นฉบับเดิม

2. ในการอ้างถึงชื่อเรื่องหรือชื่อหนังสือ ผู้วิจัยจะใช้ตัวอักษรตัวเดียว เช่น “เรื่องสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต” “เรื่องโคลงกาษิตพระร่วง” เป็นต้น
3. ตัวย่อคำสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ผู้วิจัยจะใช้ฉบับที่ผู้วิจัยคัดลอกมาจารึกโดยตรง ไม่ใช่ฉบับที่พิมพ์เผยแพร่โดยหน่วยงานหรือสำนักพิมพ์ต่างๆ
4. ตัวเลขในวงเล็บ เช่น รักตนกว่ารักทรัพย์ (53) หมายถึง ลำดับวรรคในรายสุภาสิตพระร่วงแต่ละสำนวน

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. รวบรวมตัวบทวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสุภาสิตพระร่วงที่แต่งขึ้นในยุคสมัยต่างๆ
3. วิเคราะห์เนื้อหา รูปแบบ และกลวิธีการประพันธ์ของสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5
4. วิเคราะห์อิทธิพลของรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ที่มีต่อสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5
5. วิเคราะห์การอธิบายความ การตีความใหม่ และการเพิ่มเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5
6. วิเคราะห์คุณค่าของสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5
7. สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจ เนื้อหา รูปแบบ และกลวิธีการประพันธ์ของสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5
2. ทำให้ทราบถึงอิทธิพลของรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ที่มีต่อสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

3. ทำให้เข้าใจการอธิบายความ การตีความใหม่ และการเพิ่มเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยสุภาษิตพระร่วงสำนวนสมัยรัชกาลที่ 5 ในประเด็นการสร้างสรรคค์จากร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและรวบรวมเอกสารตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการศึกษาวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย โดยสามารถจำแนกประเภทของเอกสารและงานวิจัยได้ 2 ประเภท ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาผู้แต่งและสมัยที่แต่งสุภาษิตพระร่วง
2. เอกสารและงานวิจัยที่วิเคราะห์เนื้อหาของสุภาษิตพระร่วง

1. เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาผู้แต่งและสมัยที่แต่งสุภาษิตพระร่วง

1.1 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาผู้แต่งและสมัยที่แต่งสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

1.1.1 เอกสารและงานวิจัยที่สันนิษฐานว่าสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ แต่งหรือรวบรวมโดยกษัตริย์สุโขทัย

ก. พระราชนิพนธ์ของ “พระร่วง”

พระสารสาส์นพลขันธ์ หรือ เยรินี ได้เสนอบทความเรื่อง “On Siamese Proverbs and Idiomatic Expression” ในวารสารสยามสมาคม เยรินี (Gérini, 1904: 14 - 15) ระบุว่า “สุภาษิตพระร่วง” หรือ “บัญญัติพระร่วง” เป็นสุภาษิตที่เก่าที่สุดของคนไทยและเป็นพระราชนิพนธ์ของพระร่วง (King Ruang) กษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัย “สุภาษิตพระร่วง” หรือ “บัญญัติพระร่วง” นี้ พระมหากษัตริย์ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยพระองค์เอง และเป็นถ้อยคำจากพระโอษฐ์ทั้งสิ้น นอกจากนี้เอกสารต้นฉบับลายมือเขียนของเยรินีที่ชื่อ “Catalogo di pere della Litterature Siamese” ซึ่งเก็บรักษาไว้ ณ ห้องสมุด Maurizio Taddei ภาควิชาเอเชียศึกษา มหาวิทยาลัยเนเปิล

ประเทศอิตาลี เอกสารฉบับนี้เป็นบันทึกฉบับร่างเกี่ยวกับวรรณคดีไทยโบราณที่เยอรมนีได้ศึกษาและค้นคว้าในช่วงที่รับราชการในสยาม ในบันทึกนั้นปรากฏบัญชีที่เยอรมนีได้รวบรวมรายชื่อวรรณคดีไทยโบราณตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 - 19 เยอรมนีระบุไว้อย่างชัดเจนว่ากวีสยามคนแรกของไทยคือ “พระร่วง” ผู้แต่ง “สุภาสิตพระร่วง” (Gérini, 1893 อ้างถึงใน กนกวรรณ ฤทธิไพโรจน์, 2548: 298)

ข. พระราชนิพนธ์ของพ่อขุนรามคำแหง

ธนิต อยู่โพธิ์ (2505: 1 - 2) ได้เขียนคำอธิบายไว้ในคำนำหนังสือ *สุภาสิตพระร่วง* ฉบับพิมพ์เป็นที่ระลึกในวันสถาปนากรมศิลปากร พ.ศ. 2505 ธนิต อยู่โพธิ์ เสนอข้อสันนิษฐานว่า *ร่ายสุภาสิตพระร่วง* สำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ น่าจะเป็นพระบรมราชาบาทของพระร่วงเจ้าหรือพ่อขุนรามคำแหงที่ทรงสั่งสอนชาวไทย และภายหลังมีผู้แก้ไขแต่งเติมเล็กน้อยเพื่อให้เข้าแบบกวีนิพนธ์ สาเหตุที่ธนิต อยู่โพธิ์ สันนิษฐานว่า *ร่ายสุภาสิตพระร่วง* สำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นพระราชนิพนธ์ของพ่อขุนรามคำแหงสืบเนื่องมาจากการพิจารณาถ้อยคำสำนวน เมื่อพิจารณาโดยเบื้องต้นแล้วพบว่าคำสอนดังกล่าวเป็นภาษาไทยแท้ ใช้ถ้อยคำที่ยังไม่มีภาษาต่างประเทศเข้ามาปะปน และยังไม่มียุทธิพลจากภาษาแบบอินเดีย นอกจากนี้เมื่อพิจารณาลักษณะการใช้ถ้อยคำก็พบว่า มีการใช้วลีคล้ายคลึงกับ *ศิลาจารึกหลักที่ 1* หรือที่เรียกโดยทั่วไปว่า *ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง*

พระวรเวทย์พิสิฐ (2534: 25 - 28) เป็นนักวิชาการอีกคนหนึ่งที่ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องผู้แต่งสุภาสิตพระร่วง โดยพิจารณาจากบุคลิกลักษณะของบุคคลและเปรียบเทียบถ้อยคำสำนวนในสุภาสิตพระร่วงกับศิลาจารึกสุโขทัย ด้านบุคลิกลักษณะนั้น พระวรเวทย์พิสิฐตั้งข้อสันนิษฐานไว้ในบทวิเคราะห์สุภาสิตพระร่วงในหนังสือ *วรรณคดีไทยว่า* พ่อขุนรามคำแหงเป็นกษัตริย์สุโขทัยที่มีบุคลิกลักษณะเหมาะแก่การเป็นผู้แต่งสุภาสิตพระร่วงมากที่สุด เพราะตามหลักฐานในศิลาจารึกระบุว่า พระองค์เสด็จประทับบนพระแท่นมิ่งศิลาอาสน์สั่งสอนพลเมืองทุกวัน ส่วนถ้อยคำสำนวนในสุภาสิตพระร่วงนั้นเมื่อพิจารณาแล้วพบว่า เป็นถ้อยคำสำนวนเดียวกันกับ *ศิลาจารึกหลักที่ 1*

ค. พ่อขุนรามคำแหงเป็นผู้รวบรวมสุภาสิต

ชลดา เรื่องรักษลิขิต (2549: 15 - 40) ได้ศึกษาวิเคราะห์ประเด็นเรื่องผู้แต่งไว้ในงานวิจัยเรื่อง “อ่านสุภาสิตพระร่วง ฉบับวิเคราะห์และถอดความ” โดยใช้หลักฐานจากศิลาจารึกเปรียบเทียบกับสุภาสิตพระร่วงพบว่า ผู้ที่รวบรวมสุภาสิตพระร่วงซึ่งเป็นสุภาสิตเก่าแก่ของคนไทยที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในเวลานั้นคือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช เนื่องจากมีหลักฐานปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่าพระองค์ทรงประทับบนพระแท่นมิ่งคศิลาอาสน์ในวันที่ไม่ใช่วันธรรมสวนะหรือวันพระ และทรงว่าราชการแผ่นดิน ขณะที่ทรงว่าราชการแผ่นดินนั้น พ่อขุนรามคำแหงน่าจะทรงมีโอกาสยกสุภาสิตต่างๆ มาประกอบคำสอนของพระองค์ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับสภาพสังคมในสมัยสุโขทัยที่มีขนาดไม่ใหญ่นัก และพ่อขุนรามคำแหงก็ทรงเปิดโอกาสให้ประชาชนของพระองค์เข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* ไม่น่าจะเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เพราะหากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงพระนิพนธ์ขึ้นจริง ร่ายสุภาสิตพระร่วงต้องมีความไพเราะมากกว่าสำนวนที่ปรากฏในจารึกวัดพระเชตุพนฯ เนื่องจากพระองค์ทรงเชี่ยวชาญการแต่งร่ายโดยใช้ศิลปะชั้นสูง ดังเห็นได้จากร่ายในเรื่อง *ลิลิตตะเลงพ่าย*

นอกจากนี้ ชลดา เรื่องรักษลิขิต ยังศึกษาเปรียบเทียบคำสอนรวมทั้งถ้อยคำภาษาที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงกับวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้นเรื่องอื่นๆ เช่น *ลิลิตพระลอ* *ลิลิตโองการแช่งน้ำ* *มหาชาติคำหลวง* ผลการศึกษาพบว่า คำสอนหลายหัวข้อในสุภาสิตพระร่วงตรงกับคำสอนใน *ลิลิตพระลอ* และถ้อยคำภาษาในสุภาสิตพระร่วงก็คล้ายกันกับถ้อยคำภาษาใน *ศิลาจารึกหลักที่ 1* ซึ่งจารึกขึ้นในสมัยเดียวกัน คือ ใช้คำง่าย สั้น กระชับ มีโครงสร้างและสัมผัสคล้องจอง นอกจากนี้คำหลายคำที่ใช้ในสุภาสิตพระร่วงก็พบใน *ลิลิตโองการแช่งน้ำ* *มหาชาติคำหลวง* และ *ลิลิตพระลอ* อีกด้วย

1.1.2 ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นสำนวนที่แต่งขึ้นใหม่

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (2505) เป็นนักวิชาการไทยพระองค์แรกที่ทรงเสนอข้อสันนิษฐานว่า *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* เป็นสำนวนที่แต่งขึ้นใหม่ โดยทรงเสนอข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับประเด็นของผู้แต่งสุภาสิตพระร่วงไว้ใน *ศาสนสมเด็จเจ้า* เมื่อพระองค์พิจารณาถ้อยคำสำนวนที่แต่ง สุภาสิตพระร่วงแทบทุกสำนวนทั้งที่จารึกไว้ในวัดพระเชตุพนฯ และที่มีอยู่ในหอพระสมุดฯ ล้วนแต่เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัย

รัตนโกสินทร์ทั้งสิ้น ดังนั้นสุภาสิตดังกล่าวจึงน่าจะเป็นการนำสุภาสิตเก่าของไทยที่แพร่หลายมา แต่โบราณมารวมไว้เป็นเรื่องเดียวกัน (สาส์นสมเด็จพระเจ้า 18, 2505: 10)

นิยะดา เหล่าสุนทร (2535: 101 - 134) เป็นนักวิชาการคนต่อมาที่มีความคิดเห็นทำนองเดียวกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชกุมาร นิสัยดา เหล่าสุนทร ได้เสนอข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับผู้แต่งและยุคสมัยที่แต่งว่า *สุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* ไว้ในบทความ “*สุภาสิตพระร่วง: การศึกษาเชิงประวัติ*” เมื่อศึกษาลักษณะชั้นหลักของ *สุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* แล้วพบว่า ร่ายสุภาพที่กวีใช้นั้นมีลักษณะถูกต้องตามชั้นหลักและดำเนินตามข้อบังคับของชั้นหลักอย่างเคร่งครัด สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้จึงน่าจะแต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ และเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส เนื่องจากข้อความในโคลงบทที่ 433 ใน *ลิลิตตะเลงพ่าย* ได้ระบุไว้ว่า พระองค์ทรงเป็นผู้แต่งสุภาสิตต่างๆ อีกทั้งข้อความใน *โคลงด้นปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ* ยังระบุด้วยว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็น “ผู้นิพนธ์โคลงฯ” นอกจากนี้โคลงกระทู้ที่อยู่ตอนท้ายของ *สุภาสิตพระร่วงฉบับจารึกวัดพระเชตุพนฯ* ยังมีลีลาการประพันธ์เช่นเดียวกับกับโคลงกระทู้ท้ายพระนิพนธ์เรื่องอื่นๆ ของพระองค์

นิยะดา เหล่าสุนทร ยังศึกษาเปรียบเทียบต้นฉบับตัวเขียน *โคลงประดิษฐ์พระร่วงพระราชนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศกับสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* ผลการศึกษาระบุว่า *สุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* เลียนเนื้อความใน *โคลงประดิษฐ์พระร่วง* อย่างเห็นได้ชัด นิยะดา เหล่าสุนทร จึงสรุปข้อสันนิษฐานในประเด็นของผู้แต่งว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นผู้ทรงพระนิพนธ์ *สุภาสิตพระร่วง* ขึ้นใหม่ โดยอาศัยเนื้อความจาก *โคลงประดิษฐ์พระร่วง*⁷

ในปีเดียวกัน ล้อม เฟิงแก้ว (2528: 54 - 57) ค้นพบต้นฉบับตัวเขียนที่วัดลาด จังหวัดเพชรบุรีเรื่อง *สุภาสิต* ตั้งซึ่งเป็นสุภาสิตพระร่วงอีกสำนวนหนึ่งที่มีเนื้อหาคล้ายกันกับ *สุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* และสภาพเอกสารเก่ามาก ล้อม เฟิงแก้ว จึง

⁷ ข้อสันนิษฐานนี้กรมศิลปากรเห็นพ้องด้วย ดังปรากฏในคำนำของ *สุภาสิตพระร่วง* ในหนังสือวรรณกรรมสุโขทัยฉบับจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2528 ทั้งนี้เพราะกรมศิลปากรพบต้นฉบับสมุดไทยคำเรื่อง *บัณฑิตพระร่วง* บันทึกกรมอยู่กับเรื่อง *กฤษณา* สอนน้องคำฉันท์และ *แม่สอนลูก* ซึ่งหน้าปกบานแพนกระบุว่า เป็นพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส

สันนิษฐานว่าสุภาสิตตั้งน่าจะเขียนขึ้นก่อนสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ด้วยเหตุนี้ ล้อม เพ็งแก้ว จึงตั้งข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับยุคสมัยที่แต่ง *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* ไว้ในบทความเรื่อง “*สุภาสิตตั้ง: วรรณกรรมคำสอนฉบับเมืองเพชรบุรีเทียบกับสุภาสิตพระร่วง*” ว่า *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* น่าจะแต่งขึ้นหลัง *สุภาสิตตั้ง* และผู้แต่งน่าจะคัดลอกตัวบทมาจากต้นฉบับตัวเขียนเรื่อง *สุภาสิตตั้ง*

ทศวรรษต่อมา คมควน คันธนู (2541: 18 - 21) เสนอข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยที่แต่ง *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* ไว้ในบทความ “*สุภาสิตพระร่วง: ร่วงจากรัตนโกสินทร์*” ว่า *สุภาสิตพระร่วงสำนวนดั้งเดิม* น่าจะมาจากภาสิตพื้นบ้าน เพราะมีคำศัพท์หลายคำที่เป็นภาษาล้านนา ส่วน *สุภาสิตพระร่วงสำนวนที่ปรากฏอยู่ที่วัดพระเชตุพนฯ* นั้น น่าจะมีนักปราชญ์สมัยรัตนโกสินทร์เป็นผู้เรียบเรียงขึ้นและตั้งชื่อพระร่วงมาใช้เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้เพราะช่วงปลายรัชกาลที่ 2 ถึงรัชกาลที่ 4 มีผู้แต่งหนังสือทำนองสุภาสิตแข่งกันมาก อาทิ *สุภาสิตสอนเด็ก* *สุภาสิตสอนหญิง* *โคลงโลกนิติ* *อิศรญาณภาสิต*

ไชยิตา มณีใส (2554) เป็นนักวิชาการอีกคนหนึ่งที่เสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับผู้แต่งและยุคสมัยที่แต่ง *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* ในบทความเรื่อง *สุภาสิตพระร่วง: การศึกษาแง่ประวัติศาสตร์วรรณคดี* ไชยิตา มณีใส ได้วิเคราะห์สมัยที่แต่ง *สุภาสิตพระร่วง* โดยสรุปว่า ตัวบทของ *สุภาสิตพระร่วง* สำนวนต่างๆ อันได้แก่ *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* *ร่ายสุภาสิตพระร่วงฉบับวัดเกาะ* *ร่ายสุภาสิตตั้งฉบับวัดลาด* จังหวัดเพชรบุรี *โคลงประดิษฐ์พระร่วง* *สุภาสิตพระร่วงคำโคลงพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* *ร่ายสุภาสิตพระร่วงฉบับสำนักวรรณกรรมฯ* และต้นฉบับตัวเขียน *สุภาสิตพระร่วงฉบับสมุดไทย* เลขที่ 73 และเลขที่ 82 ตัวบทดังกล่าวนี้ น่าจะมี *ร่ายสุภาสิตพระร่วงฉบับ* เก่าหนึ่งสำนวนเป็นหลัก และเมื่อมีการคัดลอก ตัวบทได้พัฒนาเป็น 3 สาย ดังนี้

สายแรก คือตัวบทที่มีการคัดลอกมาจากสมัยอยุธยา ได้แก่ *ร่ายสุภาสิตพระร่วงฉบับวัดเกาะ* *โคลงประดิษฐ์พระร่วง* และ *ร่ายสุภาสิตตั้งฉบับวัดลาด* จังหวัดเพชรบุรี

สายที่สอง คือตัวบทที่พัฒนามาจากฉบับวัดเกาะ แต่ตัวบทดังกล่าวมีเนื้อหาบางส่วนเพิ่มเติมเข้ามา ได้แก่ *ร่ายสุภาสิตพระร่วงฉบับสำนักวรรณกรรมฯ* และ *สุภาสิตพระร่วงคำโคลง*

สายที่สาม คือตัวบทที่พัฒนามาจากสำนวนหลักฉบับวัดเกาะ แต่มีการแทรกบางวรรคลงไปและมีการปรับปรุงคำให้สื่อความหมาย ได้แก่ *ต้นฉบับตัวเขียนสุภาสิตพระร่วงเลขที่ 73*

ส่วนประเด็นศึกษาด้านผู้แต่งนั้น โชชิตา มณีใส ให้ข้อคิดเห็นว่าการอ้างว่าเป็นคำสอนของพระร่วง น่าจะเกิดขึ้นภายหลัง เมื่อคำนี้หมายถึงกษัตริย์สุโขทัยในตำนาน นอกจากนั้นบทความดังกล่าวยังศึกษารายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ในด้านภาษา ฉันทลักษณ์ และเนื้อหา รวมทั้งชี้ให้เห็นลักษณะร่วมบางประการของสุภาสิตพระร่วงกับคำสอนในพุทธศาสนาและโคลงโลกนิติอีกด้วย

1.1.3 สุภาสิตพระร่วงฉบับจารึกวัดพระเชตุพนฯ นำสุภาสิตเก่ามาชำระใหม่

สุริยา รัตนกุล (2527: 26 – 42) ศึกษาประเด็นเรื่องผู้แต่งสุภาสิตพระร่วงไว้ในบทความ “อธิบายสุภาสิตพระร่วงสำนวนที่ลงพิมพ์ในหนังสือมิวเซียมเปรียบเทียบกับฉบับจารึกวัดพระเชตุพนฯ” โดยพิจารณาจากลักษณะทางภาษาที่ใช้ในสุภาสิตดังกล่าวแล้วพบว่ารายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ น่าจะไม่ใช่ฉบับที่แต่งเป็นสำนวนของคนๆ เดียว แต่เป็นการรวบรวมต้นฉบับจากความทรงจำของคนหลายคนมาเข้าไว้ด้วยกันในวาระที่จารึกเผยแพร่ในสมัยรัชกาลที่ 3 และมีส่วนที่แต่งขึ้นภายหลัง ได้แก่ ร่ายตอนต้นและโคลงในตอนท้าย สาเหตุที่ สุริยา รัตนกุล สันนิษฐานเช่นนั้นเป็นเพราะ ถ้อยคำที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงเป็นภาษาไทยเก่าและภาษาไทยแท้โบราณ คำบางคำที่พบในรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มีการเปลี่ยนหน้าที่ทางไวยากรณ์ คำบางคำที่ปรากฏใช้ทั้งความหมายเก่าและความหมายใหม่ เช่น คำว่า “โหด” นอกจากนี้ยังพบเนื้อความที่สอนซ้ำๆ มีการแทรกข้อความที่ไม่เข้าใจความ เช่น ร่ายวรรคที่ 154 “เผ่ากษัตริย์เพลิงงู”

นักวิชาการคนต่อมาที่มีความเห็นสอดคล้องกับนิยะดา เหล่าสุนทร ในประเด็นที่ว่ารายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นสำนวนที่แต่งขึ้นใหม่ ได้แก่ ประเสริฐ ฐน นคร โดย ประเสริฐ ฐน นคร (2528: 57 - 59) สนับสนุนข้อคิดเห็นที่ว่ารายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มีรูปแบบคำประพันธ์ตรงตามข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ของร่ายอย่างเคร่งครัด แสดงให้เห็นว่าสุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้น่าจะปรับปรุงขึ้นใหม่ อย่างไรก็ตาม

ประเสริฐ ฐ นคร ได้เสนอข้อคิดเห็นที่ต่างออกไป ในบทความ “ใครแต่งสุภาสิตพระร่วง” ว่า ประเด็นตอนท้ายโคลงต้นปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ ที่นิยะดา เหล่าสุนทร สันนิษฐานว่าสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงเป็น “ผู้นิพนธ์โคลงขาน” หรือเป็นผู้แต่งร่ายสุภาสิตพระร่วงนั้น สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส น่าจะทรงเป็นผู้ปรับปรุงชำระร่ายสุภาสิตพระร่วงมากกว่าพระองค์มิได้ทรงพระนิพนธ์สุภาสิตพระร่วงขึ้นใหม่ทั้งหมด โคลงในตอนท้ายของร่ายสุภาสิตพระร่วง น่าจะเป็นโคลงที่พระองค์ทรงพระนิพนธ์เพิ่มเติมขึ้น เพราะโคลงบาทที่ว่า “พระปิ่นนคราสถาน อุดรสุข ไทยนา” นั้นระบุชัดว่า พระร่วงเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองทางทิศเหนือ ซึ่งความรู้เรื่องพระร่วงเป็นกษัตริย์ทางทิศดังกล่าวไม่น่าจะเกิดขึ้นในสมัยพระร่วง แต่น่าจะเกิดขึ้นในสมัยหลัง คือในสมัยที่กรุงเทพมหานครเป็นราชธานี

เปลื้อง ฐ นคร เป็นนักวิชาการอีกผู้หนึ่งที่สันนิษฐานว่า ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ นำสุภาสิตเก่ามาชำระใหม่ เปลื้อง ฐ นคร (2528: 59 - 60) เสนอข้อคิดเห็นไว้ในบทความ “ใครแต่งสุภาสิตพระร่วง” ว่า เมื่อพิจารณาสำนวนร่ายแล้วไม่น่าเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เพราะเป็นสำนวนธรรมดา ไม่ดีเด่นเรื่องความไพเราะ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส อาจเป็นผู้ชำระโดยนำสุภาสิตเก่ามาขัดเกลา แล้วจารึกไว้เป็นสุภาสิตเรื่องหนึ่งในวัดพระเชตุพนฯ

1.2 งานวิจัยที่ศึกษาผู้แต่งและสมัยที่แต่งโคลงประดิษฐ์พระร่วง

เล็กดา อิมใจ (2528) ศึกษาผู้แต่งและสมัยที่แต่งโคลงประดิษฐ์พระร่วงในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบโคลงพระราชนิพนธ์ 6 เรื่องในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ” วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ศึกษาวรรณคดีประเภทคำโคลง 6 เรื่อง ได้แก่ โคลงชะลอพุทธไสยาสน์ โคลงราชานุวัตร โคลงประดิษฐ์พระร่วง โคลงพาลีสอนน้อง โคลงทศรถสอนพระราม และโคลงราชสวัสดิ์ ในประเด็นประวัติที่มา วิวินิจฉัยต้นฉบับ วิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของโคลงพระราชนิพนธ์ทั้ง 6 เรื่อง ผลการศึกษาด้านประวัติที่มาพบว่า โคลงพระราชนิพนธ์ทั้ง 6 เรื่อง เป็นงานพระราชนิพนธ์ของกวีคนเดียวกัน ซึ่งกวีผู้นั้นคือสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทั้งนี้เพราะโคลงพระราชนิพนธ์ดังกล่าว มีเนื้อหาคล้ายคลึงกัน วิธีการแต่งเป็นไปในทำนองเดียวกัน อีกทั้งมีการใช้ศัพท์และวลีบางคำร่วมกัน

2. เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาสุภาษิตพระร่วง

2.1 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

บทความของ พระสารสาสน์พลขันธ์หรือ G.E. Gérini (1904) เรื่อง “On Siamese Proverbs and Idiomatic Expressions” บทความนี้ศึกษาวิเคราะห์สุภาษิตสยาม โดย เยรีนี่จำแนกสุภาษิตสยามออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1. กลุ่มที่เป็นสุภาษิต หลักคิด ภาษิต ข้อบัญญัติ และ 2. กลุ่มที่ว่าด้วยหลักจริยศาสตร์ อันประกอบด้วยข้อควรประพฤติและกิริยามารยาท ทั้งนี้เยรีนี่ได้จัดให้สุภาษิตพระร่วงเป็นสุภาษิตในกลุ่มแรก และได้แปลสุภาษิตพระร่วงเป็นภาษาอังกฤษ รวมทั้งวิเคราะห์สุภาษิตพระร่วงไว้ด้วย เยรีนี่ได้วิเคราะห์เนื้อหาของสุภาษิตพระร่วงว่า สุภาษิตดังกล่าวมีลมหายใจของจิตวิญญาณแห่งความเป็นเอกราชของชนชาติอยู่ทั่ว เป็นวรรณคดีที่เป็นผลผลิตแห่งยุคสมัย สุภาษิตพระร่วงเป็นวรรณคดีเพื่อชีวิต (novel spirit of freedom) ที่สอดคล้องกับบริบทสังคมวัฒนธรรมสยามใหม่ ในยุคสุโขทัยที่ผู้ปกครองต้องแสดงหลักคิดใหม่แก่ราษฎรให้ได้อ่าน ตรัสกรอง และประพฤติปฏิบัติ นอกจากนี้เนื้อหาของสุภาษิตพระร่วงยังปรากฏเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์สังคมและแรงผลักดันของยุคสมัยเสมอ เช่น นำศึกอย่างอนใจ เมื่อเข้าศึกระวังตน ที่ทัพจะมีไฟที่ไปจะมีเพื่อน อาษาเจ้าจนตัวตาย อาษานายจนพอแรง เป็นต้น

ปริญญาณิพนธ์ของ รัตนา สถิตานนท์ (2520) เรื่อง “วิเคราะห์สุภาษิตพระร่วงในแง่วัฒนธรรม” งานวิจัยนี้ศึกษาลักษณะของวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏในสุภาษิตพระร่วง วิเคราะห์เอกลักษณ์ของสังคมไทยที่ปรากฏในสุภาษิตพระร่วงและเปรียบเทียบวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏในสุภาษิตพระร่วงกับวัฒนธรรมไทยปัจจุบัน โดยใช้สุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นข้อมูลในการวิจัย ผลการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมที่ปรากฏในสุภาษิตพระร่วงเป็นวัฒนธรรมทางจิตใจ ส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับค่านิยม เช่น มีวิชาความรู้ รู้จักวางตัว ไม่ประพฤติชั่ว เป็นต้น ค่านิยมที่ปรากฏมีลักษณะใกล้เคียงกับคตินิยมทางพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในหมวดที่สอนเกี่ยวกับความประพฤติ และค่านิยมดังกล่าวนี้ เมื่อศึกษาวิเคราะห์ผ่านแบบสอบถาม ค่านิยมส่วนใหญ่ยังเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมปัจจุบัน มีเพียงส่วนน้อยที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมในสังคมและการศึกษาอบรมที่เปลี่ยนรูปแบบไปจากเดิม

รายงานการวิจัยของ ปัญญา บริสุทธิ์ (2523) เรื่อง “โลกทัศน์ของคนไทยวิเคราะห์ จากวรรณคดีคำสอนสมัยสุโขทัย” งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาโลกทัศน์ของคนไทยจากวรรณคดีคำสอน สมัยสุโขทัยจำนวน 5 เรื่องคือ ศิลาจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง สุภาสิตพระร่วง ไตรภูมิ พระร่วง และตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์ ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้พบว่า ร่าย สุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา จริยธรรม การปกครอง วัฒนธรรม ตลอดจนความสำนึกทางสังคม ซึ่งโลกทัศน์ดังกล่าวสอดคล้องกับวรรณคดี คำสอนเรื่องอื่นๆ ที่แต่งขึ้นในสมัยสุโขทัย

วิทยานิพนธ์ของ รำพึง ศิลาแลง (2530) เรื่อง “การศึกษาวรรณคดีคำสอน ประเภทร้อยกรองช่วงก่อนได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตกในเชิงจริยธรรม” วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาวรรณคดีคำสอนร้อยกรองในช่วงก่อนได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตกในเชิง จริยธรรม เพื่อให้เห็นแนวโน้มในช่วงสมัยดังกล่าวโดยศึกษาจากวรรณคดีคำสอนร้อยกรองที่แต่ง ขึ้นในสมัยสุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 1800 - 2411) จำนวน 10 เรื่อง คือ สุภาสิตพระร่วง โคลงทศรถสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ กฤษณาสอนน้องคำฉันท์สุภาสิตสอน หญิง เพลงยาวถวายโอวาท สวัสดิรักษา โคลงโลกนิติ และอิศรญาณภาสิต

ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้พบว่า จริยธรรมในสุภาสิต พระร่วงส่วนใหญ่เป็นการสอนเรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคม รวมทั้งสอนจริยธรรมแก่คนทั่วไป เกี่ยวกับการครองชีวิตในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านกาย วาจาและใจ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมใน พุทธศาสนาทั้งเรื่องของศีล 5 อคติ 4 โลกธรรม 8 มงคล 38 ประการ รวมทั้งคำสอนจากพระสูตร อื่นๆ

วิทยานิพนธ์ของ นัยนา นาควัชระ (2531) เรื่อง “การศึกษาแนวคิดเชิงปรัชญาใน ภาสิตไทย” วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ภาสิตต่างๆ ของไทย เพื่อแสดงให้เห็นทัศนคติของ คนไทยที่มีต่อปัญหาสากลทางปรัชญา อันประกอบไปด้วยปัญหาทางอภิปรัชญา ปัญหาทาง ญาณวิทยาและจริยศาสตร์ โดยใช้ภาสิตภาคกลางเป็นกลุ่มข้อมูลในการศึกษา ผลการศึกษา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้พบว่า คำสอนบางหัวข้อในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ แสดงให้เห็นทัศนคติของคนไทยเกี่ยวกับปัญหาสากลทางปรัชญาด้านจริยศาสตร์ มีภาสิตที่แสดงพฤติกรรมอันเป็นเหตุให้เกิดผล เช่น “ความในอย่านำออก ความนอกอย่านำเข้า”

“เข้าเถื่อนอย่าลืมพริ้ว” “อย่าตีปลาหน้าไซ” รวมทั้งมีภาษาที่แสดงพฤติกรรมที่เป็นเหตุผลในตัวเอง เช่น “อย่าชูดคนด้วยปาก อย่าถากคนด้วยตา”

วิทยานิพนธ์ของ วารี สามารถ (2531) เรื่อง “ความคิดทางสังคมในวรรณกรรม สุขุขุทัย” วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาความคิดทางสังคมของคนไทยสมัยสุขุขุทัย เกี่ยวกับอุดมคติของสังคม รูปแบบสังคม รูปแบบการปกครอง สิทธิทางสังคมของประชาชน จริยธรรมและค่านิยมของคนในสังคม โดยใช้วรรณกรรมสุขุขุทัยเป็นข้อมูลในการศึกษาจำนวน 4 เรื่องคือ *ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช* *ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง* *สุภาสิตพระร่วง* และ *ไตรภูมิพระร่วง* ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้พบว่า สุภาสิตพระร่วงแสดงให้เห็นถึงความคิดทางสังคมทั้งด้านความคิดที่สัมพันธ์กับศาสนาและจริยธรรม ความคิดเกี่ยวกับการปกครอง ความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและความสำนึกทางสังคม

รายงานการวิจัยของ ทวีศักดิ์ ญาณประทีป (2532) เรื่อง “การวิเคราะห์พุทธศาสนสุภาสิตในวรรณกรรมคำสอน” งานวิจัยเรื่องนี้ศึกษาวิเคราะห์พุทธศาสนสุภาสิตในวรรณกรรมคำสอนเพื่อแยกแยะว่าวรรณกรรมคำสอนนำพุทธศาสนสุภาสิตมาใช้อย่างไรบ้าง โดยใช้วรรณกรรมคำสอนจำนวน 19 เรื่องเป็นข้อมูลในการศึกษา ได้แก่ *สุภาสิตพระร่วง* *โคลงพาลีสอนน้อง* *โคลงทศรถสอนพระราม* *โคลงราชสวัสดิ์* *หิโตปเทศ* *โคลงโลกนิติ* *กฤษณาสอนน้องคำฉันท์* *สุภาสิตสอนหญิง* *ทศตะสอนบุตร* *พิภกสอนเบญกาย* *อิศริญาณภาสิต* *เพลงยาวถวายโอวาท* *สวัสดิรักษา* *สุภาสิตสอนเด็ก* *ทศกัณฐ์สอนน้อง* *โอวาทกษัตริย์* *คำฉันท์สอนหญิง* *สุภาสิตพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* และ *พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*

ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้พบว่า ร่ายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มีบางคำสอนที่นำแนวคิดจากพุทธศาสนสุภาสิตมาประยุกต์ใช้ เช่น คำสอน “อย่าประมาทท่านผู้ดี” และ “เข้าเถื่อนอย่าลืมพริ้ว หน้าตีกอย่านอนใจ ไปเรือนท่านอย่านั่งนาน การเรือนตนเร่งคิด” มีเนื้อความตรงกับพุทธศาสนสุภาสิตฉบับมาทวรรค หรือหมวดไม่ประมาท คำสอน “อย่าไฟเอาทรัพย์ท่าน” และ “ได้ส่วนอย่ามักมาก” มีเนื้อความตรงกับกิลศวรรค คือหมวดกิเลส คำสอน “อย่าชูดคนด้วยปาก อย่าถากคนด้วยตา อย่าพาดิด้วยหู อย่าเลี่ยนครุเตือนดำ อย่าริกล่าวคำคด” เนื้อความตรงกับวาทวรรคคือหมวดวาจา

บทความของ มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (2547) เรื่อง “วรรณกรรมโลกนิติของไทย”⁸ บทความเรื่องนี้มุ่งศึกษา สุภาสิตพระร่วง โคลงโลกนิติ โคลงพาลีสอนน้อง หลักราชการ กฤษณา สอนน้องคำฉันท์ และสุภาสิตสอนหญิงของสุนทรภู่ในฐานะวรรณกรรมโลกนิติของไทย ในส่วนของ สุภาสิตพระร่วง มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ วิเคราะห์เนื้อหาว่าสุภาสิตพระร่วงอาจเทียบเคียงได้กับ คำสอนพระยามังราย และเนื้อหาของสุภาสิตพระร่วงนั้นประกอบไปด้วยคำสอนเรื่องหลักการครองตน และหลักการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ เมื่อพิจารณาสุภาสิต บางวรรคพบว่า คำสอนบางหัวข้อเป็นคำสอนที่มุ่งสอน “ผู้ชาย” ที่มีสถานภาพทางสังคมอยู่ใน ระดับกลาง โดยเน้นให้รู้จักประพฤติตน และรู้จักปฏิบัติต่อบุคคลรอบข้างอย่างเหมาะสม ทั้งผู้ใหญ่ ข้า เมีย มิตร ครู และญาติพี่น้อง

วิทยานิพนธ์ของ ธนอร อัครวงศ์ (2543) เรื่อง “แนวจริยปฏิบัติในงานวรรณศิลป์ใน ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ” วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาเนื้อหาวรรณกรรมคำสอนจารึกวัดพระเชตุพนฯ โดยวิเคราะห์ด้านแนวคิดทางจริยปฏิบัติ และความสำคัญของวิธีการทางวรรณศิลป์ที่มีผลต่อการ นำเสนอแนวคิดทางจริยปฏิบัติ ผู้วิจัยเลือกกลุ่มข้อมูลประเภทวรรณกรรมคำสอนที่จารึกอยู่ที่วัด พระเชตุพนฯ มาศึกษาจำนวน 9 เรื่อง ได้แก่ นิรยถา เปตถา ฉันทวรรณพฤติ ฉันทมาตราพฤติ ฉันทอัษฎาพานร ฉันทกฤษณาสอนน้อง ฉันทพาลีสอนน้อง ร่ายสุภาสิตพระร่วง และโคลงโลกนิติ

ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้พบว่า ร่ายสุภาสิตพระร่วงมี เนื้อหาที่นำเสนอแนวคิดทางจริยปฏิบัติของสามัญชนทั่วไป เช่น การปฏิบัติตนของผู้เป็นศิษย์ การ ปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน การรู้จักคบมิตร นอกจากนี้ร่ายสุภาสิตพระร่วงยังมีศิลปะการใช้ภาษา ด้านสำนวนโวหารและการใช้คำ ซึ่งมีส่วนทำให้เนื้อหาคำสอนมีความน่าสนใจ

บทความวิจัยของ นิยะดา เหล่าสุนทร และคณะ (2544) เรื่องสุภาสิตพระร่วงใน ในฐานะวรรณกรรมคำสอนสำหรับบุรุษ ซึ่งรวมพิมพ์อยู่ในรายงานการวิจัยเรื่อง “โลกทัศน์ของคนไทย: ศึกษาจากวรรณกรรมคำสอน” บทความนี้กล่าวถึงประวัติที่มาและวิเคราะห์เนื้อหาคำสอนของร่าย สุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นหลัก ด้านประวัติที่มา ผู้เขียนบทความ สันนิษฐานว่าสุภาสิตพระร่วงไม่น่าแต่งขึ้นในสมัยสุโขทัย ส่วนคำสอนของสุภาสิตพระร่วงนั้น

⁸ พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกใน ไทยศึกษาครั้งที่ 6 ฉบับที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2539

มุ่งสอนคนทุกชนชั้น โดยไม่ได้สอนเน้นเรื่องใดเรื่องหนึ่งเฉพาะและสอนให้รู้จักทั้งคติทางโลกและทางธรรม นอกจากนี้เนื้อหาคำสอนในสุภาสิตพระร่วงบางเรื่องยังมีความคล้ายคลึงกับคำสอนในโคลงโลกนิติอีกด้วย

วิทยานิพนธ์ของ พระมหาสนิท อนุจारी (สุเมหิรัญย์) (2546) เรื่อง “พระพุทธานุศาสนากับวรรณคดีสมัยสุโขทัย: ศึกษาเฉพาะกรณีศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงและสุภาสิตพระร่วง” วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนา วิถีชีวิตของชาวสุโขทัย อิทธิพลของพระพุทธานุศาสนามีต่อขนบธรรมเนียมประเพณีสมัยสุโขทัย โดยพิจารณาจากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงและร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้ระบุว่า สุภาสิตพระร่วงเป็นสุภาสิตที่เสริมสร้างศีลธรรม ปกป้องจริยธรรมและคุณธรรมให้แก่ประชาชนพลเมือง นอกจากนี้สุภาสิตดังกล่าว ยังเป็นสุภาสิตที่ส่งเสริมการพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม เป็นการประยุกต์หลักคำสอนทางพระพุทธานุศาสนาให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสมัยนั้นอีกด้วย

สารนิพนธ์ของ อัญชลี วรรณบุญบริรักษ์ (2546) เรื่อง “วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาสิตพระร่วง” งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาสิตพระร่วงสำนวนที่กรมศิลปากรจัดพิมพ์ พ.ศ. 2524 ด้านการใช้คำ กวีโวหาร และทัศนะ ผลการวิจัยพบว่า ท่วงทำนองการประพันธ์ของสุภาสิตพระร่วงด้านการใช้คำ มี 7 ลักษณะคือการใช้คำซ้ำ การซ้ำความ การใช้คำซ้อน การหลากคำ การใช้สัมผัสใน การใช้สัมผัสนอก และการใช้สัญลักษณ์ด้านกวีโวหาร พบว่าสุภาสิตพระร่วงมีการใช้โวหาร 3 ลักษณะคือ อุปมาโวหารแบบนามนัย บรรยายโวหาร และเทศนาโวหาร ส่วนด้านทัศนะนั้นผู้แต่งสุภาสิตพระร่วงมีทัศนะ 4 ด้านคือทัศนะที่มีต่อสังคม ทัศนะที่มีต่อวัฒนธรรม ทัศนะที่มีต่อการปกครอง และทัศนะที่มีต่อความเชื่อเรื่องลี้ลับรวมทั้งอำนาจเหนือธรรมชาติ

บทความของ อุดร จันทวัน (2547) เรื่อง “มองวรรณกรรมไทยเรื่องไตรภูมิพระร่วงและสุภาสิตพระร่วงในมิติทางรัฐศาสตร์” บทความนี้มุ่งศึกษาไตรภูมิพระร่วงและร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ในประเด็นภูมิหลังวรรณกรรม บริบททางสังคมและเศรษฐกิจ รวมทั้งเนื้อหาสาระของวรรณกรรม ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้พบว่า อุดร จันทวัน สันนิษฐานว่าพระมหาธรรมราชาที่ 1 เป็นผู้แต่งสุภาสิตนี้ และสุภาสิตดังกล่าวจัดอยู่

ในประเภทวรรณกรรมที่เผยแพร่คำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับ *ไตรภูมิพระร่วง* อย่างไรก็ตาม ในประเด็นของการวิเคราะห์เนื้อหาสาระของวรรณกรรม ผู้นำเสนอบทความวิเคราะห์เพียง *ไตรภูมิพระร่วง* ส่วนสุภาสิตพระร่วงนั้นไม่ปรากฏการศึกษาวิเคราะห์แต่อย่างใด

บทความของ อุบล เทศทอง (2549) เรื่อง “เพื่อนในสุภาสิตพระร่วง: ทักษะที่สัมพันธ์กันของชาวไทยและชาวเขมร” บทความเรื่องนี้มุ่งศึกษาคำสอนเกี่ยวกับการคบเพื่อน และทักษะเกี่ยวกับเพื่อนที่ปรากฏใน *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* เปรียบเทียบกับ *ภาสิตเขมร* ที่สอนเกี่ยวกับเพื่อน ผลการวิเคราะห์พบว่า *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* สอนเรื่องการคบเพื่อน และทักษะเกี่ยวกับเพื่อนมากถึง 10 สำนวนซึ่งมีทั้งข้อห้ามและข้อแนะนำให้ปฏิบัติ คำสอนทั้ง 10 สำนวนนั้นสอนอย่างตรงไปตรงมา สะท้อนถึงความคิดและทัศนคติของคนไทยเกี่ยวกับการคบเพื่อน 4 ประการคือ 1. เพื่อนและการพูดจาดีต่อกันมีความสำคัญ 2. คนไทยควรมีความรักพวกพ้องและเมตตาต่อกัน 3. ความเกรงใจและมารยาทเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการคบมิตร และ 4. คนโบราณมักเตือนให้เลือกคบเพื่อนเพราะเพื่อนมีบทบาทในชีวิต ซึ่งความคิดและทัศนคติเกี่ยวกับเพื่อนของคนไทยที่ปรากฏใน *สุภาสิตพระร่วง* นั้น พบใน *ภาสิตเขมร* เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะทัศนคติที่ว่าเพื่อนมีความสำคัญและสอนให้รู้จักเลือกคบมิตร การที่ *สุภาสิต* ทั้งของไทยและของเขมรมีความคล้ายคลึงในเรื่องทักษะและความรู้สึกนึกคิดนี้ ผู้เขียนบทความสันนิษฐานว่าน่าจะเกิดจากประสบการณ์ของคนทั้งสองชนชาติที่มีอาณาเขตติดกันและมีวัฒนธรรมอันเก่าแก่ร่วมกัน

งานวิจัยของ ชลดา เรื่อง *รักษ์ลิขิต* (2549) เรื่อง “อ่านสุภาสิตพระร่วงฉบับวิเคราะห์และถอดความ” งานวิจัยนี้ศึกษาราย *สุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* ในประเด็นผู้แต่งและสมัยที่แต่ง ฉันทลักษณ์ เนื้อหา ภาษาและสำนวน ความคิดความเชื่อและสภาพสังคม การอ่านวรรณคดีเรื่อง *สุภาสิตพระร่วง* วรรณศิลป์ใน *สุภาสิตพระร่วง* และคุณค่าของวรรณคดีเรื่อง *สุภาสิตพระร่วง* ผลการศึกษาพบว่า ผู้ที่รวบรวม *สุภาสิตพระร่วง* คือพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ฉันทลักษณ์ของ *สุภาสิตพระร่วง* มีลักษณะค่อนข้างยืดหยุ่น ใช้ภาษาที่สั้นและกระชับ มีความคิดความเชื่อและสภาพของคนไทยในสมัยโบราณแทรกอยู่มากพอสมควร วรรณศิลป์ใน *สุภาสิตพระร่วง* เกิดจากการใช้คำและเล่นคำที่หลากหลาย มีความไพเราะคมคาย เป็นแบบอย่างของการแต่งวรรณคดีได้ดี นอกจากนี้ *สุภาสิตพระร่วง* ยังมีคุณค่าทั้งด้านวรรณคดี คุณค่าด้านภาษาและคุณค่าด้านสังคมอีกด้วย

บทความของ ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง (2549) เรื่อง “การศึกษาความสัมพันธ์ของสุภาสิตพระร่วงกับสังคมไทย” บทความนี้มุ่งวิเคราะห์คำสอนและความสัมพันธ์ของรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ กับสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า คำสอนในสุภาสิตพระร่วงสามารถจำแนกได้หลายประเภท คือ คำสอนด้านการศึกษาหาความรู้ คำสอนเรื่องการคบคนและการสร้างมนุษยสัมพันธ์ คำสอนเรื่องการปฏิบัติตัวต่อคนในสังคม ทั้งการปฏิบัติตัวต่อเจ้า การปฏิบัติตัวต่อขุนนางหรือผู้ใหญ่ การปฏิบัติตัวต่อบ่าวไพร่ การปฏิบัติตัวต่อลูกเมียและญาติมิตร คำสอนที่ให้คติชีวิต อันประกอบไปด้วยคำคติในการปฏิบัติตน การสำรวมกิริยาอาการ การใช้ชีวิตด้วยการทำในสิ่งที่ควรทำ และละเว้นในสิ่งที่ควรละเว้น และอย่าเห็นผิดเป็นถูก รวมทั้งคำสอนเรื่องการระมัดระวังภัยอันตราย ส่วนความสัมพันธ์ของสุภาสิตพระร่วงกับสังคมไทย ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง วิเคราะห์ว่าสุภาสิตพระร่วงมีความสัมพันธ์กับสังคมไทยใน 2 ลักษณะ คือ 1.สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณคดี เนื่องจากสุภาสิตพระร่วงเป็นภาสิตโบราณ สังคมจึงน่าจะมีอิทธิพลต่อวรรณคดีในด้านเนื้อเรื่อง เพราะสังคมยึดถือคำสอนในสุภาสิตพระร่วงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตจนทำให้เกิดวรรณคดีเรื่องนี้ขึ้นมา และ 2. วรรณคดีมีอิทธิพลต่อสังคม เนื่องจากวรรณคดีคำสอนมีบทบาทต่อการชี้แนะสังคม เพราะมีอิทธิพลต่อการสั่งสอนขัดเกลาจิตใจคน

บทความของ น้อมนิจ วงศ์สุทธิธรรม (2549) เรื่อง “วิเคราะห์คำสอนในสุภาสิตพระร่วง” บทความนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์คำสอนในรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ผลการศึกษาพบว่า สุภาสิตพระร่วงครอบคลุมหลักปฏิบัติต่างๆ อย่างกว้างขวาง อันประกอบไปด้วยหลักปฏิบัติต่อบุคคลระดับต่างๆ ในสังคม หลักปฏิบัติตนโดยทั่วไป และหลักปฏิบัติตามพุทธภาสิต ซึ่งคำสอนเหล่านี้มีคุณค่าต่อสังคมไทยในฐานะที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ปลอดภัย และร่มเย็น

บทความของ วรณญา อัจฉริยปติ (2550) เรื่อง “สุภาสิตพระร่วงและโคลงโลกนิติ: ความเหมือนและต่างที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน” บทความนี้ศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการสอนและวิเคราะห์เนื้อหาในรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ และโคลงโลกนิติพระนิพนธ์สมเด็จพระยาเดชาดิศร ผลการศึกษาพบว่าสุภาสิตพระร่วงและโคลงโลกนิติมีกลวิธีการสอนที่เหมือนกัน 2 กลวิธีคือ การสอนและให้ข้อคิดแบบตรงไปตรงมา รวมทั้งการสอนด้วยการยกตัวอย่างหรือการเปรียบเทียบแบบอุปมาไม่ย สอนการวิเคราะห์เนื้อหาในสุภาสิตพระร่วงและ

โคลงโลกนิตินั้น วรรณญา อัศจรรย์บตี พบว่าวรรณคดีคำสอนทั้ง 2 เรื่องมีเนื้อหาคำสอนบางประการที่คล้ายคลึงกัน เช่น สอนให้รู้จักประมาณตน และสอนเรื่องบทบาทหน้าที่ นอกจากนี้สุภาสิตพระร่วงและโคลงโลกนิตินี้ยังมีคำสอนที่มุ่งเน้นสะท้อนความคิดความเชื่อที่แตกต่างกัน แม้จะสอนในเรื่องเดียวกัน คือ สอนให้เห็นสังขารของชีวิตซึ่งสุภาสิตพระร่วงเน้นหลักปฏิบัติให้แก่คนในสังคมเพื่อความสงบสุขและง่ายต่อการปกครอง แต่คำสอนในโคลงโลกนิตินั้นเน้นหลักปฏิบัติทั้งทางโลกและทางธรรม

บทความของ สุจริต เพียรชอบ (2550) เรื่อง “ความทันสมัยในสุภาสิตพระร่วง” บทความนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์รายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ ในด้านความดีเด่นและความทันสมัยของสุภาสิตพระร่วง ผลการศึกษาพบว่าด้านความดีเด่นนั้น สุภาสิตพระร่วงมีการใช้คำศัพท์ที่เข้าใจง่าย คำที่ใช้มีความหมายลึกซึ้ง คำสอนต่างๆ ผู้แต่งคำนึงถึงแนวทางดำเนินชีวิต และให้คิดสอนใจ ส่วนประเด็นด้านความทันสมัย หลายคำสอนในสุภาสิตดังกล่าวยังคงใช้ได้ในปัจจุบัน เช่น การปฏิบัติต่อครูอาจารย์ การวางตนกับผู้ใหญ่ การวางตนกับผู้มีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่า ความรอบคอบในการดูแลบ้านเรือน การคบคน การปฏิบัติต่อผู้บังคับบัญชา การสร้างความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว การทำจิตใจให้ดีงาม การปฏิบัติต่อศัตรู และการรู้จักกาลเทศะ

บทความของ อนนท์ ศรีศักดิ์ดา (2554) เรื่อง “การศึกษาแนวคิดที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงเปรียบเทียบกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” บทความนี้ศึกษาความสอดคล้องของแนวคิดจากสุภาสิตพระร่วงกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้รายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ เป็นข้อมูลในการศึกษาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่าคำสอนจากสุภาสิตพระร่วงสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งด้านความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว

ด้านความพอประมาณ สุภาสิตพระร่วงสอนให้เดินทางสายกลาง พอเหมาะกับสภาพของตน โดยสอนให้คนรู้จักที่ต่ำที่สูง รู้จักเจียมตน ไม่ดีเสมอผู้ใหญ่ ส่วนด้านความมีเหตุผล สุภาสิตพระร่วงสอนให้มีความรอบรู้ มีสติปัญญา รู้เหตุ รู้ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้ผลกระทบที่จะเกิดขึ้น โดยสอนให้เป็นคนมีใจหนักแน่น ด้านความมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวนั้น สุภาสิตพระร่วงสอนให้ไม่ประมาท โดยสอนว่าอย่าทำในสิ่งที่จะก่อให้เกิดอันตรายแก่ตนเอง

นอกจากสุภาสิตพระร่วงจะมีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ผู้เขียนบทความยังอธิบายว่า สุภาสิตพระร่วงมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับเงื่อนไขอันก่อให้เกิดความพอเพียง 2 เงื่อนไข ได้แก่ เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม ด้านเงื่อนไขความรู้ สุภาสิตพระร่วงสอนให้รอบรู้วิชาการต่างๆ อย่างรอบด้าน และสอนว่าวิชาความรู้เป็นเครื่องมือที่จะใช้เลี้ยงชีพได้ ส่วนเงื่อนไขคุณธรรมนั้น สุภาสิตพระร่วงสอนได้ตระหนักในความมีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเพียรพยายาม และสอนให้คนสร้างกุศลอีกด้วย

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาโคลงประดิษฐ์พระร่วง

วิทยานิพนธ์ของ เล็กดา อิมใจ (2528) เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบโคลงพระราชนิพนธ์ 6 เรื่องในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ” งานวิจัยเรื่องนี้ศึกษาวรรณคดีประเภทคำโคลง 6 เรื่อง ได้แก่ โคลงชะลอพุทธไสยาสน์ โคลงราชานุวัตร โคลงประดิษฐ์พระร่วง โคลงพาลีสอนน้อง โคลงทศรถสอนพระราม และโคลงราชสวัสดิ์ ในด้านของประวัติที่มา วิจัยค้นต้นฉบับ วิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของโคลงพระราชนิพนธ์ทั้ง 6 เรื่อง ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เนื้อหาของสุภาสิตพระร่วงสมัยอยุธยาพบว่า โคลงประดิษฐ์พระร่วงเป็นคำสอนที่กล่าวถึงข้อควรประพฤติ หลักปฏิบัติในการครองตนและการคบมิตร รวมถึงหลักในการปฏิบัติตนเมื่อเข้ารับราชการ ซึ่งคำสอนเหล่านี้มีลักษณะร่วมด้านเนื้อหาเกี่ยวกับโคลงพระราชนิพนธ์เรื่องอื่นๆ

วิทยานิพนธ์ของ พระมหาอำนาจ มหาวีโร (2544) เรื่อง “หลักราชการจากวรรณกรรมคำสอนในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ” วิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งศึกษาหลักราชการจากวรรณกรรมคำสอนในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ โคลงราชานุวัตร โคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ โคลงประดิษฐ์พระร่วง และโคลงทศรถสอนพระราม ในด้านหลักการปกครองของกษัตริย์ หลักการปฏิบัติราชการของขุนนาง และหลักการดำเนินชีวิตของประชาชน ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้พบว่า โคลงประดิษฐ์พระร่วงนำเสนอหลักราชการทั้งด้านหลักการปกครองของกษัตริย์ ด้านหลักการปฏิบัติราชการของขุนนาง และหลักการดำเนินชีวิตของประชาชน ซึ่งคำสอนดังกล่าวสอดคล้องกับวรรณกรรมคำสอนเรื่องอื่นๆ ที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น

2.3 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

วิทยานิพนธ์ของ ธีรพัฒน์ พูลทอง (2557) เรื่อง “การศึกษาลักษณะเด่นของลิลิตพงศาวดารเหนือ” วิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งศึกษาที่มา ลักษณะเนื้อหา การสร้างสรรค์เนื้อหา และลักษณะเด่นในลิลิตพงศาวดารเหนือ ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้พบว่า นอกจากเรื่องพาลีสอนน้อง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงยกตัวบทเรื่องสุภาสิตพระร่วงซึ่งเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ไม่ได้มาจากพงศาวดารเหนือมาผสมผสานไว้กับเนื้อหาเรื่องอรุณกุมารเมืองสุวรรณโลกได้อย่างเหมาะสม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงแทรกสุภาสิตพระร่วงไว้ในลิลิตพงศาวดารเหนือในลำดับต่อจากพาลีสอนน้อง โดยไม่มีการตัดแปลงแต่เติมใดๆ เพียงแต่มีโคลงเกริ่นนำในตอนต้นเท่านั้น⁹

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาสุภาสิตพระร่วงหลายสำนวน

วิทยานิพนธ์ของ เดชา ซากักดี (2542) เรื่อง “วิเคราะห์หลักจริยธรรมในวรรณคดีสุภาสิตพระร่วง” วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์หลักจริยธรรมในสุภาสิตพระร่วงเปรียบเทียบกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาสุภาสิตพระร่วง โดยใช้สุภาสิตพระร่วง 3 สำนวนมาวิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหาเพื่อหาลักษณะร่วมบางประการ ได้แก่ สุภาสิตตั้ง ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ และโคลงประดิษฐ์พระร่วง ผลการศึกษาพบว่า สุภาสิตพระร่วงมุ่งสอนหลักจริยธรรมของฆราวาสในด้านต่างๆ กวีได้นำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับค่านิยม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนในสังคม ซึ่งคำสอนดังกล่าวมีความเหมาะสมและมีความสำคัญ สามารถนำไปใช้ในการปลูกฝังจริยธรรมและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

วิทยานิพนธ์ของ สายวรุณ น้อยนิมิต (2542) เรื่อง “อรรถกถาชาดก: การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทยและความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น” วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์สาระคำสอน และกลวิธีการสร้างเรื่องเพื่อสอนของอรรถกถาชาดก

⁹ ข้อมูลในส่วนนี้ผู้วิจัยคิดว่า การระบุสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์มิได้ทรงดัดแปลงแต่เติมสุภาสิตพระร่วงที่ทรงแทรกไว้ในลิลิตพงศาวดารเหนือนั้น น่าจะเป็นข้อสันนิษฐานที่ควรระวังไป หากพิจารณาโดยละเอียดจะพบว่าสุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าว สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงตีความสุภาสิตบางวรรคใหม่ และทรงเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนบางหัวข้อไว้ในสุภาสิตพระร่วงอย่างชัดเจน

ศึกษาคุณค่าและความสำคัญของอรรถกถาชาดกในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทย และศึกษาความสัมพันธ์ของอรรถกถาชาดกกับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น

ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสุภาสิตพระร่วงพบว่า ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ และสุภาสิตพระร่วงคำกาพย์ สำนวนที่อุดม หนูทอง อ้างถึงในรายงานการวิจัยเรื่องวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ มีความสัมพันธ์กับสาระคำสอนในอรรถกถาชาดก โดยร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มีความสัมพันธ์กับสาระคำสอนในอรรถกถาชาดกหลายเรื่อง เช่น มีความสัมพันธ์กับสาระคำสอนในมโหสถชาดกและกัมมเสนชาดกในเรื่องหน้าที่และจริยธรรมของข้าราชการเสวกและข้าราชการ เนื่องจากสุภาสิตพระร่วงสอนให้มีความเจียมตัวและเคารพพระมหากษัตริย์ และมีความสัมพันธ์กับสาระคำสอนในอรรถกถาชาดกเรื่องนันทวิศาลชาดก ตักกการิชชาดก และเจตติยราชชาดกในเรื่องให้ระมัดระวังคำพูด มีความสัมพันธ์กับสาระคำสอนในอรรถกถาชาดกเรื่องทัตถกายชาดก สมตาสนชาดก และปุณณปาตีกชาดกในเรื่องความรอบคอบ ไม่ประมาท มีความสัมพันธ์กับสาระคำสอนในอรรถกถาชาดกเรื่องสุวรรณสามชาดก สุตตชาดก คุณชาดก คิซมชาดก กุณทกปฐชาดก และสาเกตชาดกในเรื่องรู้จักต้ญญต่อผู้มีพระคุณ และมีความสัมพันธ์กับสาระคำสอนในอรรถกถาชาดกเรื่องทุพพชาดก วิโรจนชาดก สุรกชาดก วินิลชาดก หน้จชาดก และกัมมเสนชาดกในเรื่องให้รู้จักประมาณตน และไม่ใ้อวด

บทความของ ไชยิตา มณีใส (2551) เรื่อง “สุภาสิตบัณฑิต (ประดิษฐ์) พระร่วง” บทความนี้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสุภาสิตพระร่วง 2 สำนวน ได้แก่ โคลงประดิษฐ์พระร่วง และร่ายสุภาสิตพระร่วงฉบับวัดเกาะ ผลการศึกษาระบุว่า สุภาสิตพระร่วงทั้ง 2 สำนวนมีลักษณะเป็นวรรณกรรมคู่ขนาน กล่าวคือ เนื้อหาของวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องขนานความกันไปโดยมีความแตกต่างกันเพียงด้านรูปแบบร้อยกรองที่ใช้เท่านั้น สังเกตได้จากเนื้อหาที่ตรงกัน ลำดับเนื้อหาตรงกัน มีแนวคิดการเสนอเนื้อหาเหมือนกัน และวิธีการประพันธ์ยังมีการเลียนคำเลียนความกันวรรคต่อบาทซึ่งคล้ายกับวิธีการประพันธ์กาพย์ห่อโคลง ในประเด็นยุคสมัยที่ต่าง ไชยิตา มณีใส ระบุว่า สุภาสิตพระร่วงทั้ง 2 สำนวนน่าจะแต่งขึ้นระหว่างอยุธยาตอนกลางถึงตอนปลายโดยโคลงประดิษฐ์พระร่วงนำตัวบทจากร่ายสุภาสิตพระร่วงฉบับวัดเกาะมาปรับปรุงแล้วแต่งโคลงขยาย และใช้แนวคิดเรื่องกาพย์ห่อโคลงซึ่งเป็นรูปแบบวรรณกรรมที่มีหลักฐานปรากฏในสมัยนั้นเป็นเกณฑ์ในการแต่งคำประพันธ์

จากการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสุภาสิตพระร่วง จะเห็นได้ว่า เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 ประเภท สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ได้เป็นอย่างดี บทความและงานวิจัยที่ศึกษาสุภาสิตพระร่วงในเชิงประวัติ ทำให้ทราบถึงข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับผู้แต่งและยุคสมัยที่แต่งสุภาสิตพระร่วง รวมทั้งทำให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับต้นฉบับสุภาสิตพระร่วงสำนวนต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณคดีไทย ส่วนบทความและงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาสุภาสิตพระร่วงก็ช่วยให้ผู้วิจัยทราบถึง กลุ่มข้อมูลของสุภาสิตพระร่วงที่นักวิชาการเคยนำมาศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาคำสอนทั้งในมิติทางวรรณคดี วัฒนธรรม พุทธศาสนา รวมถึงมิติทางรัฐศาสตร์ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 ประเภทนี้ ทำให้ผู้วิจัยทราบว่ายังไม่มีผู้ใดศึกษาสุภาสิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรคขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 อย่างจริงจัง ทั้งที่สุภาสิตพระร่วงในยุคสมัยดังกล่าวมีความน่าสนใจ เนื่องจากเป็นวรรณคดีคำสอนที่กวีได้สืบสรรคโบราณภาพิตด้วยกลวิธีอันน่าชื่นชม

บทที่ 2

ข้อมูลเชิงประวัติของสุภาสิตพระร่วง

สุภาสิตพระร่วง เป็นวรรณคดีคำสอนของไทยเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญและได้รับการสืบทอดทุกยุคสมัย งานวิจัยบทนี้ผู้วิจัยจะอธิบายภูมิหลังและข้อมูลเชิงประวัติของสุภาสิตพระร่วงในภาพรวม เพื่อให้ทราบเหตุผลของการนำชื่อ “พระร่วง” มาตั้งเป็นชื่อสุภาสิต และเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสุภาสิตพระร่วงสำนวนต่างๆ ก่อนที่จะศึกษาวิเคราะห์สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ในงานวิจัยบทต่อไป ในบทนี้ผู้วิจัยจะอธิบายภูมิหลังและข้อมูลเชิงประวัติของสุภาสิตพระร่วงตามลำดับหัวข้อดังนี้

- 2.1 ข้อวินิจฉัยคำว่า “พระร่วง” ในทัศนะของนักวิชาการ
- 2.2 ลักษณะต้นฉบับสุภาสิตพระร่วง
- 2.3 ภูมิหลังเกี่ยวกับสุภาสิตพระร่วงสมัยต่างๆ

2.1 ข้อวินิจฉัยคำว่า “พระร่วง” ในทัศนะของนักวิชาการ

“พระร่วง” เป็นชื่อบุคคลที่ปรากฏในเอกสารโบราณ โดยเฉพาะเอกสารประวัติศาสตร์และโบราณคดี ไม่ว่าจะเป็น จารึก ตำนาน ตลอดจนพงศาวดาร ในวรรณคดีหลายยุคสมัยชื่อ “พระร่วง” ก็ปรากฏอยู่ในวรรณคดีประเภทต่างๆ อย่างมีนัยยะสำคัญ ทั้งวรรณคดีคำสอนและวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ เช่น *สุภาสิตพระร่วงคำโคลง* *ลิลิตตำนานพระร่วง* และ *โคลงลิลิตตำนานพระแท่นมั่งคศิลาบาท ปฐมภาค* ในทางคติชนวิทยาก็เช่นเดียวกัน ชื่อ “พระร่วง” ปรากฏในนิทานประจำถิ่นหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในแถบจังหวัดสุโขทัย กำแพงเพชร อุตรดิตถ์ พิษณุโลก และตาก ชาวบ้านต่างรับรู้เรื่องราวของ “พระร่วง” ผ่านนิทานประจำถิ่นที่เล่าสืบทอดกันมายาวนาน ในมิติสังคมและประวัติศาสตร์ ชื่อ “พระร่วง” ได้รับการยกย่องให้เป็นชื่อแทนราชวงศ์ของกษัตริย์สมัยสุโขทัย โดยมีพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เป็นปฐมกษัตริย์ (นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย, 2554: 19)

อย่างไรก็ตาม แม้ชื่อ “พระร่วง” มีปรากฏในข้อมูลหลากหลายกลุ่มดังกล่าวข้างต้น แต่คำว่า “พระร่วง” ก็มีความหมายคลุมเครือและแต่ละกลุ่มข้อมูลก็มีเรื่องราวรายละเอียดแตกต่างกัน

นักวิชาการทั้งในอดีตและปัจจุบันจึงศึกษาและตั้งข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับ “พระร่วง” ว่าพระร่วงเป็นบุคคลใดในประวัติศาสตร์แตกต่างกันออกไปหลายข้อคิดเห็น ดังนี้

2.1.1 ข้อวินิจฉัยคำว่า “พระร่วง” ของนักวิชาการในอดีต

เรื่องราวเกี่ยวกับ “พระร่วง” เป็นประเด็นที่นักวิชาการพยายามศึกษาค้นคว้าหาคำตอบมาตั้งแต่อดีต ความสนใจเรื่อง “พระร่วง” ปรากฏในงานเขียนของนักวิชาการตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา นักวิชาการแต่ละท่านต่างมีข้อวินิจฉัยเกี่ยวกับ “พระร่วง” ที่แตกต่างกันไปตามหลักฐานและเอกสารที่ใช้อ้างอิง ในที่นี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างข้อวินิจฉัยของนักวิชาการที่เป็นบุคคลสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 – รัชกาลที่ 8 โดยเรียงตามลำดับปีที่มีการตั้งข้อวินิจฉัย ดังนี้

2.1.1.1 พระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2516: 184) ทรงเป็นนักวิชาการพระองค์แรกที่เสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับ “พระร่วง” ไว้ในพระราชนิพนธ์ *ระยะทางเที่ยวชวากว่าสองเดือน* เมื่อ ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) โดยทรงบันทึกข้อสันนิษฐานว่า เรื่องราวพระร่วงนั้นมีหลายสำนวน เช่นเดียวกับเรื่องของอิเหนา และแม้ว่าเรื่องราวของวีรบุรุษทั้งสองนี้จะเต็มไปด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ แต่ทั้งอิเหนาและพระร่วงน่าเป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริง เพราะพระร่วงนั้นเป็นเรื่องเก่าที่ปรากฏใน *พงศาวดารเหนือ* ของไทย

พระราชวินิจฉัยเกี่ยวกับเรื่อง “พระร่วง” ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังปรากฏในพระราชนิพนธ์ *วิจารณ์เรื่องพระราชพงศาวดาร* (2479: 1 - 2) ทั้งนี้พระองค์ทรงเสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับ “พระร่วง” อีกว่า อาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรแรกของชาวสยาม และพระเจ้าแผ่นดินพระองค์แรกของอาณาจักรสุโขทัยคือพระเจ้าอรุณมหาราช ซึ่งก็คือ สมเด็จพระร่วงเจ้า¹⁰

2.1.1.2 ข้อวินิจฉัยของพระสารสาสน์พลขันธ์ หรือ G.E. Gerini

¹⁰ ในที่นี้จะหมายถึงพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ปฐมกษัตริย์พระองค์แรกของอาณาจักรสุโขทัย

พระสารสาสน์พลขันธ์ หรือ G.E. Gerini นักปราชญ์ด้านสยามศึกษาชาวอิตาลี ผู้รับราชการในราชสำนักสยามสมัยรัชกาลที่ 5 เยรีนี (Gérini, : 14 - 15) ได้เขียนบทความเรื่อง *On Siamese Proverbs and Idiomatic Expression* ตีพิมพ์ในวารสารสยามสมาคมเมื่อ พ.ศ. 2447 โดยศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีคำสอนโบราณของไทยหลายเรื่อง เยรีนีระบุว่า “พระร่วง” (King Ruang) เป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งเป็นรัฐที่มีอำนาจปกครองตนเองและมีอาณาเขต ตั้งแต่ตอนเหนือของกลุ่มแม่น้ำสาละวินจนถึงตอนกลางของแม่น้ำโขง เยรีนียังระบุด้วยว่า ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 พระร่วงทรงประดิษฐ์อักษรไทยและ ทรงพระราชนิพนธ์ “สุภาษิตพระร่วง” หรือ “บัญญัติพระร่วง” ขึ้น ดังนั้น “พระร่วง” ตามข้อวินิจฉัยของเยรีนีจึงน่าจะหมายถึงพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

2.1.1.3 พระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

นักวิชาการผู้ให้ความสำคัญกับเรื่อง “พระร่วง” คนต่อมา ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวได้ว่าพระองค์ทรงเป็นผู้ค้นคว้าและรวบรวมเรื่อง “พระร่วง” ไว้มากที่สุด ความสนพระทัยเกี่ยวกับเรื่อง “พระร่วง” ของพระองค์ปรากฏทั้งในงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดี งานวรรณคดี ตลอดจนงานเขียนเชิงสารคดี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงค้นคว้าเรื่อง “พระร่วง” ตามหลักวิชาการอย่างละเอียดลึกซึ้งและน่าสนใจ พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์งานเขียนเกี่ยวกับ “พระร่วง” ครั้งแรกในงานพระราชนิพนธ์ *เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง* ซึ่งเป็นงานเขียนเชิงสารคดีที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อครั้งเสด็จประพาสเมืองกำแพงเพชร สุโขทัย สวรรคโลก อุตรดิตถ์ และพิษณุโลก ในปี 2450 เพื่อสำรวจโบราณสถานในเมืองดังกล่าว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2521: 6 - 15) ทรงสันนิษฐานว่า “พระร่วง” เป็นบุคคลที่มีอยู่จริง แม้เรื่องราวของพระร่วงจะเป็นเพียงตำนานและนิทานที่เล่าสืบต่อกันมาก็ตาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามหาหลักฐานทางโบราณคดี ด้วยการเสด็จพระราชดำเนินไปยังโบราณสถานต่างๆ เพื่อยืนยันความมีตัวตนของพระร่วง ความวิริยะอุตสาหะของพระองค์ทำให้ทรงสำรวจพบ “ถนนพระร่วง” ซึ่งเป็นโบราณสถานแห่งเดียวที่อ้างถึงชื่อ “พระร่วง” ทรงเสด็จไปทอดพระเนตรก่อนศิลาซึ่งชาวบ้านสมมติเรียกกันว่า “ขอมดำดิน” และเสด็จพระราชดำเนินไปยังวัดโคกสังคาราม ซึ่งพงศาวดารเหนือกล่าวว่าเป็นที่ประชุมลอบคักราชครั้ง

“พระยาร่วง” อีกทั้งยังเสด็จพระราชดำเนินไปยังวัดเขารังแรงซึ่งเป็นวัดที่ “พระร่วง” ได้สร้างขึ้น บริเวณต้นรังอันเป็นที่ฝังพระบรมธาตุตามตำนานในพงศาวดารเหนืออีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะไม่ทรงเขียนคำอธิบายเกี่ยวกับสาเหตุที่พระองค์เรียกเมืองสุโขทัย สวรรคโลก และบรรดาเมืองใกล้เคียงว่า “เมืองพระร่วง” ไว้ในงานพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวเนื่องพระร่วง แต่ภาพรวมของงานพระราชนิพนธ์ดังกล่าวก็แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า ประเด็นสำคัญที่พระองค์ต้องการนำเสนอในพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวเนื่องพระร่วงคือ ภาพความเจริญรุ่งเรือง วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชาวไทยในสมัยสุโขทัยซึ่งเป็นยุคสมัยที่ “พระร่วง” เป็นกษัตริย์ผู้ครองแผ่นดิน

นอกจากพระราชนิพนธ์เรื่องเกี่ยวเนื่องพระร่วง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงเสนอข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับ “พระร่วง” ด้วยการค้นคว้าหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีไว้ในแถลงเรื่องพระร่วงตามตำนานและโดยสันนิษฐานโบราณคดี ซึ่งเป็นงานเขียนประกอบบทละครเรื่องพระร่วงหรือขอมดำดิน พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2455 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2521: 18 - 25) ทรงเสนอข้อคิดเห็นว่า ตำนานเรื่องพระร่วงบุตรนายคงครောผู้มีวาจาสิทธิ์ สามารถเอาชนะขอมที่ดำดินมาตามที่ปรากฏในพงศาวดารเหนือนี้ แม้เป็นนิทานที่ไม่น่าเชื่อถือ แต่เมื่อพิจารณาแล้วน่ามีเรื่องจริงอยู่บ้าง เพียงแต่ผู้เล่าในชั้นหลังเพิ่มเติมเรื่องปาฏิหาริย์ต่างๆ เข้าไป และเรื่องที่เชื่อถือได้ในพงศาวดารเหนือคือ พระร่วงเป็นทั้งกษัตริย์และวีรบุรุษผู้มีปัญญา นอกจากนี้พระร่วงผู้นี้ น่าจะเป็นผู้นำในการทำสงครามจนได้อิสรภาพพ้นจากอำนาจขอมแล้วตั้งเมืองสุโขทัยเป็นราชธานี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสันนิษฐานว่า ชื่อ “พระร่วง” น่าจะเป็นชื่อของราชวงศ์ พระร่วงเจ้าองค์แรกคือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พระร่วงเจ้าองค์ที่สองคือพ่อขุนบาลเมือง และพระร่วงเจ้าองค์ที่สามคือพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

2.1.1.4 พระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุกาภ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุกาภ พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย ทรงเป็นนักวิชาการอีกผู้หนึ่งที่ทำให้ความสำคัญแก่เรื่อง “พระร่วง” เป็นอย่างมาก พระองค์ทรงค้นคว้าเรื่องพระร่วงอย่างละเอียดครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2457 ในพระนิพนธ์ “เรื่องพงศาวดารสยามประเทศตอนต้น

ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา” รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา และพระวินิจฉัยเรื่องพระร่วงยังปรากฏในพระนิพนธ์ของพระองค์อีกหลายเล่ม อาทิ นิทานโบราณคดี พระนิพนธ์เรื่องพระร่วง และจดหมายถึงนักองคมนตรีลลิตา วินิจฉัยเรื่องพระร่วง เป็นต้น สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายเรื่อง “พระร่วง” ในมิติของประวัติศาสตร์และโบราณคดีไว้ อย่างละเอียดที่สุดในลายพระหัตถ์ที่ทรงมีถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ระหว่าง พ.ศ. 2482 – 2486¹¹ โดยทรงให้ความเห็นในจดหมายลายพระหัตถ์เมื่อ พ.ศ. 2482 ว่า เรื่องพระร่วงในพงศาวดารเหนือเป็นเรื่องทำนองเดียวกับนิทานเรื่องตั้งเมืองหงสาวดี คือ มีนางนาคขึ้นมาสังวาสกับมนุษย์และมีบุตรเป็นผู้มีบุญญาธิการ นิทานทั้ง 2 เรื่องนี้จึงน่าเป็นนิทานที่ไทยและมอญรับมาจากอินเดีย (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ, 2504: 329)

ต่อมาในปี 2486 สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ (2505: 92 - 93) ทรงวิเคราะห์เรื่อง “พระร่วง” ในพงศาวดารเหนือในแง่มุมที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น โดยพระองค์ทรงตั้งข้อสังเกตว่าเรื่อง “พระร่วง” ในพงศาวดารเหนือมีความน่าสนใจ 3 ประการ ความน่าสนใจประการแรก เรื่อง “พระร่วง” มีมูลความจริงอยู่บ้าง ไม่ใช่เรื่องเท็จทั้งหมด เช่น เรื่องที่พระร่วงพาชาวจีนเข้ามาทำเครื่องถ้วยสังคโลกนั้นเป็นเรื่องจริง ประการที่สอง เรื่อง “พระร่วง” ในบางตอน ผู้เล่าน่าจะแต่งเรื่องขึ้นเอง โดยนำเรื่องเกินจริงเข้ามาแทรก เช่น เรื่องที่อ้างว่า “พระร่วง” เป็นลูกนางนาค และประการที่สาม เรื่องปาฏิหาริย์ต่างๆ ของ “พระร่วง” ผู้เล่ามักอ้างความเชื่อในพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องบุญกุศลเสมอ เช่น ตอนที่กล่าวว่าพระร่วงกับพระลือล่องเรือไปถึงเมืองจีนแล้วพระเจ้ากรุงจีนยอมถวายพระราชธิดาให้ ด้วยเหตุที่นางนั้นได้บำเพ็ญกุศลสร้างพระไตรปิฎกด้วยกับกับพระร่วงแต่ครั้งพุทธกาล

นอกจากนี้ สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ (2505: 94 - 100) ยังทรงวิเคราะห์อีกว่า สาเหตุที่เรื่อง “พระร่วง” ในพงศาวดารเหนือของไทยมีลักษณะเช่นนั้น น่าเกิดจากสาเหตุหลายประการ ประการแรกเรื่องราวของ “พระร่วง” จำนวนที่เก่าที่สุดน่าเป็นสำนวนมุขปาฐะที่เล่าสืบต่อกันมา ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อเวลาผ่านไปหลายยุคสมัยความคลาดเคลื่อนของเนื้อเรื่องก็มากขึ้นตามลำดับ แต่เนื้อหาหลักของเรื่องอันได้แก่ ชื่อ “พระร่วง” อันเป็นวิบุรุษของเรื่องยังคงอยู่ สาเหตุประการต่อมา เมื่อพ่อขุนรามคำแหงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใช้

¹¹ ภายหลังกรมศิลปากรนำมาพิมพ์ในชื่อ *สาส์นสมเด็จพระ*

ในขั้นต้น ผู้ที่รู้หนังสือน่าจะไม่ใช่คนธรรมดาทั่วไป เพราะการเขียนหนังสือจำกัดอยู่เฉพาะคนบางกลุ่ม ดังนั้นผู้ที่บันทึกเรื่อง “พระร่วง” ไว้ในพงศาวดารจึงน่าเป็นพระภิกษุ ด้วยเหตุนี้เรื่องราวของพระร่วงจึงเต็มไปด้วยปาฏิหาริย์และเรื่องของบุญกุศลต่างๆ ตลอดจนเจตนาอันดีของประเทศไทยมาเล่าแทรก หรือแต่งขึ้นใหม่ตามจินตนาการและความเชื่อของพระภิกษุเหล่านั้น อย่างไรก็ตามแม้ชื่อ “พระร่วง” ไม่ปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัย แต่เมื่อพิจารณาพงศาวดารท้องถิ่นทางภาคเหนือก็พบว่า พงศาวดารต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นตำนานพุทธสิหิงค์ ชินกาลมาลีณี หรือพงศาวดารโยนก ล้วนเรียกพระเจ้าแผ่นดินผู้ครองกรุงสุโขทัยที่มีอำนาจมีอานุภาพและบารมีว่า “พระร่วง” เหมือนกันหมด ทั้งที่กษัตริย์ผู้ครองกรุงสุโขทัยมีทั้งสิ้น 5 พระองค์และไม่มีการเรียกพระองค์ใดมี พระนามว่า “พระร่วง” เลย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลพรหมพิริยวงศ์ ทรงพิจารณาสาเหตุที่ในพงศาวดารจำนวนท้องถิ่นนิยมเรียกกษัตริย์ผู้ครองกรุงสุโขทัยว่า “พระร่วง” ต่อไปว่า แท้จริงแล้ว “พระร่วง” น่าจะหมายถึงกษัตริย์พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ทรงสันนิษฐานว่ากษัตริย์สุโขทัยผู้มีฤทธานุภาพมากเทียบเท่า “พระร่วง” คือพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทั้งนี้เพราะมีหลักฐานหลายประการปรากฏในศิลาจารึก และจดหมายเหตุจีนต่างระบุว่า พ่อขุนรามคำแหงนั้นเป็นกษัตริย์ที่สามารถแผ่พระราชอาณาเขตได้กว้างใหญ่ไพศาล ทรงประดิษฐ์ลายสือไทยและเสด็จไปถึงเมืองจีน นอกจากนี้ในพงศาวดารโยนกที่ระบุว่า พระยาเม็งรายสร้างเมืองเชียงใหม่เมื่อปีออก พ.ศ. 1839 ได้เชิญ “พระยาร่วงเจ้าเมืองสุโขทัย” กับ “พระยาร่วงเจ้าเมืองพะเยา” ผู้เป็นสหายไปปรึกษาเรื่องสร้างเมืองเมื่อเทียบศักราชแล้ว พ.ศ. 1839 ที่พระยาเม็งรายสร้างเมืองนั้นก็ตรงกับรัชกาลพ่อขุนรามคำแหงพอดี ดังนั้น “พระร่วง” แห่งกรุงสุโขทัยจึงน่าจะหมายถึงพ่อขุนรามคำแหงมหาราชนั่นเอง

ส่วนสาเหตุที่นิยมเรียกพ่อขุนรามคำแหงว่า “พระร่วง” นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลพรหมพิริยวงศ์ทรงวิเคราะห์ว่า “พระร่วง” น่าเป็นพระนามเดิมของพ่อขุนรามคำแหงก่อนได้รับพระราชทานพระนาม “พระรามคำแหง” จากพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เพื่อเชิดชูเกียรติเมื่อครั้งรบชนะขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด แม้พ่อขุนรามคำแหงได้รับพระราชทานนามใหม่แล้ว แต่คนทั้งหลายยังนิยมเรียกพระองค์ว่า “พระร่วง” หรือ “พระยาร่วง” เหมือนเดิม และชื่อ “พระรามคำแหง” นั้นก็คงปรากฏแต่ในศิลาจารึก เมื่อจารจารึกแล้วก็สูญหายไปตามกาลเวลา พระนามพระเจ้าแผ่นดินครั้งสุโขทัยตามที่เรียกกันในทางราชการจึงหายไปด้วย ยังคงเหลือแต่นาม “พระร่วง” ซึ่งคน

ยังเรียกติดปากกันอยู่ ด้วยเหตุนี้ผู้ที่แต่งพงศาวดารหรือหนังสือในสมัยหลังเมื่อกล่าวถึงพระเจ้าแผ่นดินสุโขทัยจึงใช้ชื่อว่า “พระร่วง” ตามที่เล่าสืบต่อกันมา

นอกจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุกาภาพทรงพิจารณาเรื่อง “พระร่วง” ในมติของประวัติศาสตร์และโบราณคดีแล้ว ยังได้ทรงเสนอเรื่อง “พระร่วง” ในแง่มุมของวรรณคดีด้วย ในปี 2455 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุกาภาพ ทรงพระราชนิพนธ์คานำในบานแพนของหนังสือ *ไตรภูมิ* ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ (*ไตรภูมิพระร่วง*, 2543: (1) – (7)) เกี่ยวกับที่มาของชื่อ *ไตรภูมิพระร่วง* ว่า เมื่อพระองค์พิจารณาคุณิโหาและสำนวนแล้ว หนังสือ *ไตรภูมิ* สำนวนนี้ น่าตั้งขึ้นในสมัยสุโขทัยและผู้แต่งน่าเป็นพระเจ้าแผ่นดิน หลักฐานตามที่ปรากฏในศิลาจารึก กษัตริย์สุโขทัยที่ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากที่สุดคือพญาลิไท ดังนั้นอาจมีความเป็นไปได้ว่าพญาลิไทเป็นผู้แต่งวรรณคดีพุทธศาสนาเรื่องนี้ แต่กระนั้นก็ตาม ศักราชที่ลงไว้ในหนังสือ *ไตรภูมิ* นั้นก็ไม่ตรงกับสมัยพญาลิไท ด้วยเหตุนี้จึงยังไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าหนังสือ *ไตรภูมิ* แต่งขึ้นในรัชกาลของกษัตริย์พระองค์ใด อย่างไรก็ตามเหตุที่พระองค์ทรงให้เรียกหนังสือ *ไตรภูมิ* สำนวนนี้ว่า *ไตรภูมิพระร่วง* นั้น เหตุผลประการหนึ่งคือ ชื่อ “พระร่วง” เหมาะสมที่สุด เพราะในบรรดากษัตริย์กรุงสุโขทัย ชื่อ “สมเด็จพระร่วงเจ้า” เป็นพระนามที่คนทั้งในนาประเทศ รวมทั้งบรรดาข้าขอบขัณฑสีมาต่างใช้เรียกแทนกษัตริย์สุโขทัยทั้ง 6 พระองค์ และเหตุผลอีกประการหนึ่งคือ การที่พระองค์ให้เรียกชื่อหนังสือ *ไตรภูมิ* ว่า *ไตรภูมิพระร่วง* นั้นเป็นเพราะ พระองค์ต้องการให้หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือคู่กับ *สุภาสิตพระร่วง* ซึ่งเป็นวรรณคดีคำสอนเรื่องสำคัญของคนไทย

2.1.1.5 ข้อวินิจฉัยของยอร์ช เซเดส์ (George Coedès)

ยอร์ช เซเดส์ (George Coedès) นักวิชาการชาวตะวันตกผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผู้หนึ่ง เสนอข้อวินิจฉัยเกี่ยวกับ “พระร่วง” ในปี 2467 ยอร์ช เซเดส์ (2467: 1 - 5) เขียนบทความว่าด้วยเรื่องพงศาวดารในจารึกกรุงสุโขทัยตีพิมพ์ใน *ประชุมจารึกสยามภาคที่ 1* โดยนำข้อมูลจากศิลาจารึก หนังสือ *ชินกาลมาลินี* *สังคินิทาน* และ *ไตรภูมิพระร่วง* เป็นข้อมูลประกอบ ยอร์ช เซเดส์ ระบุไว้ในตอนต้นของบทความว่าผู้ที่สามารถชนะขอมและเป็นเจ้าเมืองสุโขทัยพระองค์แรก คือ พ่อขุนบางกลางหาว หรือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ซึ่งหนังสือ *ชินกาลมาลินี* และ *สังคินิทาน* ต่างเรียกพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ว่า “โรจราช” หรือ “สุรจราช” ดังนั้น ชื่อ “พระร่วง” จึงน่าจะหมายถึงพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์สุโขทัย ผู้เป็นพระราชบิดาของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

2.1.1.6 ข้อวินิจฉัยของหลวงวิจิตรวาทการ

หลวงวิจิตรวาทการ (2473: 56) ได้เสนอข้อวินิจฉัยเกี่ยวกับ “พระร่วง” ในงานเขียน *ประวัติศาสตร์สากล* เมื่อ พ.ศ. 2473 หลวงวิจิตรวาทการพยายามให้ข้อมูลเรื่องยุคสมัยกรุงสุโขทัยและกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง ทั้งนี้หลวงวิจิตรวาทการมีความเห็นว่า “พระร่วง” แห่งกรุงสุโขทัยนั้น คือ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ และคำว่า “พระร่วง” นั้นมีผลต่อการตั้งชื่อกษัตริย์และชื่อเมืองสุโขทัยด้วย หลวงวิจิตรวาทการระบุว่าปฐมกษัตริย์ของสยามมีพระนามเดิมว่าร่วง ราษฎรทั่วไปจึงเรียกพระร่วงว่า “ร่วง” ซึ่งแปลว่า รุ่ง คือรุ่งแจ้ง หรือพระอาทิตย์ขึ้น เมื่อพระร่วงได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์สุโขทัยแล้วจึงมีผู้นำคำว่า “ร่วง” มาตั้งเป็นพระนามของพระองค์คือ “ศรีอินทราทิตย์” และเปลี่ยนชื่อราชธานีที่มีแต่เดิมว่าสยามเป็น “สุโขทัย” ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการแปลชื่อราชธานีดังกล่าวว่า “ดวงอาทิตย์ขึ้นมาให้ความสุข” ข้อวินิจฉัยของหลวงวิจิตรวาทการจึงเป็นงานเขียนที่ผู้เรียบเรียงนำชื่อกษัตริย์และชื่อราชธานีมาเชื่อมโยงให้สอดคล้องกันอย่างชัดเจน

2.1.1.7 พระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

นักวิชาการอีกผู้หนึ่งที่ทำให้ความสนใจเรื่อง “พระร่วง” คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ พระองค์ทรงเสนอข้อคิดเห็นไว้ในลายพระหัตถ์ที่ทรงมีถึงสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อ พ.ศ. 2482 (2504: 352 - 353) เกี่ยวกับเรื่องพระร่วงลูกนางนาคว่า เรื่องผู้มีบุญที่เป็นลูกนาคนั้นปรากฏในหนังสือทางเขมรเช่นเดียวกัน ทางอินเดียนั้นก็มีเรื่องเล่าว่า กษัตริย์ราชวงศ์ปัลลวะเป็นผู้มีบุญและเป็นลูกนาค เรื่องทำวแสนปมเองก็มีเนื้อเรื่องทำนองนี้ พระองค์ทรงสนับสนุนข้อคิดเห็นของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพที่ว่า เรื่องผู้มีบุญเป็นลูกนาคนั้น คนไทยน่าจะได้รับอิทธิพลจากเรื่องเล่าของชาวอินเดีย

ต่อมาในปี 2486 สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงมีลายพระหัตถ์ตอบสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเกี่ยวกับเรื่อง “พระร่วง” ที่ปรากฏในพงศาวดารเหนือว่า ข้อสังเกตเรื่องความน่าสนใจทั้ง 3 ประการเกี่ยวกับเรื่อง “พระร่วง” ที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงพบในพงศาวดารเหนือนั้น พระองค์ทรงเห็นพ้องด้วย และสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงเสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า สาเหตุที่เนื้อหาในพงศาวดารเหนือเต็มไปด้วยเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ คงเนื่องมาจากความนิยมของคนในสมัยนั้น แต่หากจะนำมาอ้างอิงหรือหาข้อพิสูจน์ในยุคปัจจุบันคงไม่สามารถทำได้ ส่วนข้อพระดำริของสมเด็จพระยา

ดำรงราชานุภาพที่ว่า “พระร่วง” เป็นพระนามเดิมของพ่อขุนรามคำแหงนั้นข้อสันนิษฐานดังกล่าวมีความเป็นไปได้ เพราะคำว่า “ร่วง” นั้นแปลว่า สว่าง ซึ่งเป็นศัพท์ที่มีความหมายเดียวกับ “รังคะ” “โรจน์” และ “รุ่ง” (สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2505: 172)

2.1.1.7 ข้อวินิจฉัยของพระยาอนุมานราชธน

พระยาอนุมานราชธน นักปราชญ์และนักการศึกษาคนสำคัญของไทย เป็นนักวิชาการอีกผู้หนึ่งที่มีข้อวินิจฉัยเรื่อง “พระร่วง” เช่นเดียวกัน พระยาอนุมานราชธน เรียบเรียงหนังสือ *เรื่องของคนชาติไทย* เมื่อ พ.ศ. 2483 โดยมีเรื่อง “พระร่วง” ปรากฏอยู่ในงานเขียนภาคที่ 2 ตอนว่าด้วย *แคว้นหรือภูไทย* พระยาอนุมานราชธน ระบุว่า “พระร่วง” เป็นวีรบุรุษของไทย “พระร่วง” ในประวัติศาสตร์มีทั้งสิ้น 5 พระองค์ ไม่นับรวมพระร่วงอรุณราชกุมารตามตำนานใน *พงศาวดารเหนือ* ซึ่งอาจมีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม “พระร่วง” องค์ที่ชาวไทยเคารพเทิดทูนมากที่สุดคือพ่อขุนรามคำแหงมหาราช โอรสองค์สุดท้ายของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย นอกจากนี้พระยาอนุมานราชธน ยังอธิบายคำว่า “ร่วง” ไว้ในเชิงอรรถด้วยตรรกะทางภาษาศาสตร์อย่างน่าสนใจอีกว่า

[...] ร่วง ในความหมายครั้งโน้นเห็นจะตรงกับรุ่งเรื่องแน่ เพราะในตำนานต่างๆ มีชินกาลมาลินี เป็นต้น ก็ผูกศัพท์เรียกพระเจ้ารามคำแหงว่า โรจราช คือ พระราชาผู้รุ่งเรื่อง ว่าโดยหลักการกลายเสียง รุ่ง กับ ร่วง อาจเป็นคำเดียวกันก็ได้ ถ้า ร่วง หมายความว่ารุ่งเรื่อง ร่วง จะมาจากคำใดได้บ้าง ลองนึกเดาเล่น พระบิดา พระเจ้ารามคำแหง ก่อนมีพระนามว่าขุนศรีอินทราทิตย์ มีชื่อว่า พ่อขุนบางกลางทေး บาง ในภาษาไทยอาหมว่า รุ่งเรื่อง ตรงกับ มัง หรือ มาง ในไทยใหญ่ เทียบได้กับคำว่า มัง- มั่ง (มเหลือง) ถ้า บาง มีความหมายว่ารุ่งก็สมควรจะเป็น ร่วง ได้ ขุนบาง ก็ขุนรุ่ง หรือ ขุนร่วง กลางทေး จะว่า กลางท้าวพญาหรืออย่างไรก็ทราบไม่ได้ แต่ที่เดาเสียว่าเป็นกลางท้าว เป็นใกล้กว่าคำอื่น

(พระยาอนุมานราชธน, 2553: 252)

การวิเคราะห์คำว่า “ร่วง” ตามหลักภาษาศาสตร์ดังกล่าว ทำให้พระยาอนุมานราชธน สันนิษฐานต่อไปว่า ในอดีตจังหวัดนครสวรรค์เคยมีเมืองพระบาง ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านทางทิศใต้ของแคว้นสุโขทัย เมืองพระบางนี้จึงอาจแปลความหมายได้ว่า เมืองหลวงของพระร่วง ส่วนเมืองหลวงพระบางล้านช้างนั้น ที่ตั้งชื่อว่าเมืองหลวงพระบางเป็นเพราะได้พระบาง

มาจากเขมร แต่คำว่าพระบางก็ไม่ปรากฏชัดว่าเป็นพระพุทธรูปลักษณะใด หรือแปลว่าอะไร ดังนั้นพระบางอาจแปลว่าพระที่รุ่งเรืองหรือพระร่วงก็เป็นได้ ทั้งนี้เพราะพระพุทธรูปที่ขึ้นชื่อของแคว้นล้านช้างยังมี พระสุกและพระใส ซึ่งเป็นพระพุทธรูปชนิดเดียวกันกับพระบาง คือ มีลักษณะรุ่งเรือง สุกใส ส่วนเหตุที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ คือ พระร่วงองค์แรก และกษัตริย์องค์ต่อมาก็ได้พระนามนี้สืบมาในราชวงศ์ด้วยนั้น อาจเกิดจากวิีคิดเดียวกันกับการตั้งชื่อกษัตริย์ฟาโรห์ของอียิปต์และกษัตริย์ซีซาร์ของโรมัน (พระยาอนุমানราชธน, 2553: 252)

2.1.2 ข้อวินิจฉัยคำว่า “พระร่วง” ของนักวิชาการปัจจุบัน

นอกจากนักวิชาการในอดีตจะให้ความสนใจเรื่องราวของ “พระร่วง” ดังปรากฏในข้อเขียนต่างๆ ที่ผู้วิจัยนำเสนอในประเด็นข้างต้น ปัจจุบันเรื่องราวเกี่ยวกับ “พระร่วง” ก็ยังคงเป็นประเด็นที่นักประวัติศาสตร์และนักคติชนวิทยาพยายามศึกษาค้นคว้าหาคำตอบเช่นเดียวกัน ในที่นี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างข้อวินิจฉัยของนักวิชาการที่มีประเด็นน่าสนใจ โดยเรียงตามลำดับปีที่มีการพิมพ์เผยแพร่ ดังนี้

2.1.2.1 ข้อวินิจฉัยของปิยะพร

ปิยะพร (2519: 40 - 43) เป็นนามปากกาของนักวิชาการคนหนึ่งในที่เสนอข้อวินิจฉัยเกี่ยวกับ “พระร่วง” ในบทความเรื่อง “พระร่วง” ซึ่งพิมพ์ในวารสารเมืองโบราณ ปิยะพรระบุว่า “พระร่วง” ในตำนานและพงศาวดารไทยมีหลายพระองค์ “พระร่วง” พระองค์แรกคือพระร่วงอรุณกุมาร ปกครองบ้านเมืองประมาณ พ.ศ. 950 พระร่วงพระองค์นี้เป็นวงศ์กษัตริย์หรือกษัตริย์แห่งล้านนา และมีเชื้อสายของนาค สามารถปล้ำราช ล่องเรือไปเมืองจีน และได้ราชธิดาพระเจ้ากรุงจีนเป็นมเหสี “พระร่วง” พระองค์ต่อมาคือพระร่วงส่วยน้ำ ปกครองบ้านเมืองประมาณ พ.ศ. 1501 พระร่วงองค์นี้เป็นบุตรนายคงเครา มีวาจาสิทธิ์ สามารถเอาชนะขอมที่ดำดินมาได้ และ “พระร่วง” พระองค์สุดท้าย คือ พระร่วงพ่อขุนรามคำแหง ครองราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. 1800 พระร่วงพระองค์นี้ในตำนานทางเหนือระบุว่าเป็นผู้กับพระมเหสีของพญางำเมืองแห่งเมืองพะเยา เป็นพระร่วงองค์เดียวกับสหายของพญาเม็งราย และที่ปรากฏในตำนานพุทธสิหิงค์ รวมทั้งพระร่วงในเรื่องมะกะโท ในพงศาวดารมอญก็เป็นพระร่วงองค์เดียวกัน เนื่องจากสอบทานศักราชแล้วพระร่วงทั้ง 3 พระองค์ตรงกับรัชกาลพ่อขุนรามคำแหงทุกพระองค์

2.1.2.2 ข้อวินิจฉัยของศรีศักดิ์ วัลลิโกดม

ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม (2527: 57) เป็นนักประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สนใจศึกษาเรื่อง “พระร่วง” โดยอาศัยหลักฐานที่ปรากฏในจารึกบนฐานพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร และจารึกวัดเชียงมั่น ซึ่งเป็นจารึกที่จารขึ้นในสมัยอยุธยา ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม เสนอข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับชื่อ “พระร่วง” ที่ปรากฏในจารึกอย่างสนใจว่า แม้จารึกทั้ง 2 หลักเป็นจารึกในสมัยหลังและมีอายุห่างจากสมัยสุโขทัยมากถึง 200 ปี แต่ข้อความในจารึกก็มีความน่าเชื่อถือมากกว่าเรื่องพระร่วงในตำนานและพงศาวดาร เพราะไม่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงตัวอักษร สำนวน หรือข้อความในจารึกอีกทั้งระยะเวลาที่ห่างจากเหตุการณ์และเรื่องราวที่เกิดขึ้นนั้น ก็ยังไม่นานพอที่จะทำให้ข้อเท็จจริงบิดเบือนไป การปรากฏชื่อ “พระร่วง” ในจารึกทั้ง 2 หลักจึงสามารถยืนยันได้ว่าพระร่วงเป็นกษัตริย์ที่มีตัวตนอยู่จริง และคำว่า “พระร่วง” น่าเป็นคำที่ชาวบ้านและชาวต่างเมืองเรียก ไม่ใช่พระนามแท้จริงหรือพระนามที่ปรากฏในสุพรรณบัฏ นอกจากนี้ เรื่องราวของ “พระร่วง” ในชินกาลมาลีปกรณ์ และตำนานพุทธสังฆานันท์ ไม่น่าหมายถึงกษัตริย์พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง เพราะคำว่า “พระร่วง” เป็นชื่อที่คนเรียกกษัตริย์สุโขทัยทุกพระองค์

2.1.2.3 ข้อวินิจฉัยของธิดา สาระยา

ธิดา สาระยา (2530: 75 - 79) ศึกษาเรื่อง “พระร่วง” ในมิติประวัติศาสตร์สังคม ท้องถิ่น ธิดา สาระยา เสนอบทความเรื่อง “พระร่วง: ตัวอย่างศึกษาเรื่องการรับรู้เชิงประวัติศาสตร์ของสังคมท้องถิ่น” พิมพ์เผยแพร่ในวารสารเมืองโบราณ ระบุว่า “พระร่วง” เป็นวีรบุรุษของชาวบ้าน ได้รับการกล่าวขานสืบต่อกันมาจนกลายเป็นตำนานชาวบ้าน “พระร่วง” คือวีรบุรุษทางวัฒนธรรม หรือผู้นำทางวัฒนธรรม มีความรู้ มีฤทธิ์อำนาจ เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านโดยเฉพาะชาวสุโขทัย ศรีสุชนาลัย กำแพงเพชร อีกทั้ง “พระร่วง” ยังเป็นบุคคลที่มีตัวตนจริงตามความเชื่อของชาวบ้านเหล่านั้น นอกจากนี้ หลักฐานทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะเอกสารทางเหนือก็ยังยืนยันว่าพระร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) คือกษัตริย์ผู้มีส่วนบาทในการสร้างเมืองเชียงใหม่ ธิดา สาระยา ยังตั้งข้อสันนิษฐานด้วยว่า ระยะเวลา “พระร่วง” น่าหมายถึงกษัตริย์สุโขทัย 2 พระองค์ คือ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ และพ่อขุนรามคำแหง ต่อมาในระยะเวลาหลัง เมื่อมีผู้แต่งวรรณคดีเรื่อง ไตรภูมิพระร่วงและตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์ขึ้น “พระร่วง” จึงหมายรวมถึงพญาลิไทด้วย

2.1.2.4 ข้อวินิจฉัยของสมศรี ชัยวณิชยา

สมศรี ชัยวณิชยา (2536) เป็นนักวิชาการอีกผู้หนึ่งที่ค้นคว้าเรื่อง “พระร่วง” อย่างละเอียด โดยศึกษาคติความเชื่อเรื่องพระร่วงในงานเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 6 สมศรี ชัยวณิชยา เสนอข้อคิดเห็นว่า “พระร่วง” เป็นคติความเชื่อที่วิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสภาพสังคมแต่ละยุคสมัย ในงานเขียนประวัติศาสตร์ช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น “พระร่วง” เป็นผู้นำที่มีความเป็นพุทธราชาและเป็นกษัตริย์ผู้ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจทั้งหมด ทั้งนี้การที่มีผู้นำเอาชื่อ “พระร่วง” มาตั้งเป็นชื่อสุภาพสันตมาจะเนื่องมาจากเพื่อเป็นการส่งเสริมอานุภาพของกษัตริย์และเป็นการปลูกฝังจริยธรรมความสามัคคีของราษฎรในรัฐ

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อมีการค้นพบศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 คติความเชื่อเรื่อง “พระร่วง” จึงเปลี่ยนแปลงไป โดย “พระร่วง” ได้รับการยกย่องให้เป็นกษัตริย์ผู้มีบุญบารมี มีสติปัญญาและความสามารถ อาณาจักรสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองได้เพราะ “พระร่วง” เป็นผู้ปกครองที่ดี คติความเชื่อเรื่องพระร่วงในระยะเวลาต่อมาคือสมัยรัชกาลที่ 5 “พระร่วง” ในงานเขียนประวัติศาสตร์ถูกนำเสนอด้วยลักษณะของเหตุและผล “พระร่วง” เป็นกษัตริย์ที่ไม่มีเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์เข้ามาเกี่ยวข้องและกลายเป็นกษัตริย์สมัยสุโขทัย โดยปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์พระร่วงคือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ส่วนคติความเชื่อเรื่อง “พระร่วง” ในสมัยรัชกาลที่ 6 นั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ตัวละคร “พระร่วง” ในงานพระราชนิพนธ์ของพระองค์เป็นสื่อทางการเมือง โดยให้ “พระร่วง” เป็นสัญลักษณ์ของความเสียสละและปัญญา

2.1.2.5 ข้อวินิจฉัยของสุกัญญา สุจฉายา

นักคติชนวิทยาที่วินิจฉัยเรื่อง “พระร่วง” ในมิติของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม อย่างน่าสนใจ คือ สุกัญญา สุจฉายา (2542: 202 - 216) จากการวิเคราะห์งานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ เช่น ตำนาน พงศาวดารต่างๆ สุกัญญา สุจฉายา เสนอข้อคิดเห็นว่า “พระร่วง” เป็นบุคคลที่มีบทบาทในฐานะวีรบุรุษ โดยเรื่องของ “พระร่วง” มีเค้าที่มา 3 แนว คือ แนวแรก “พระร่วง” เป็นกษัตริย์ครองเมืองสุโขทัย มีแม่เป็นคนพื้นเมืองเดิม (นางนาคหรือผีเสื้อ) แนวที่ 2 “พระร่วง” เป็นเชื้อสายกษัตริย์ขอม ต่อมาได้เป็นใหญ่ในหมู่ไทยเมืองใต้ และแนวที่ 3 “พระร่วง” เป็นชาวละโว้ แข็งข้อกับขอมซึ่งเป็นผู้ปกครอง แล้วหนีขึ้นไปเป็นใหญ่ที่เมืองสุโขทัย นอกจากนี้เรื่องพระร่วงยังปรากฏในนิทานชาวบ้านที่แพร่หลายอยู่ในเขตจังหวัดสุโขทัย กำแพงเพชร อุตรดิตถ์ พิษณุโลก

และตาก นิทานชาวบ้านเหล่านี้ส่งผลให้ “พระร่วง” กลายเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรม เพราะชาวบ้านเชื่อว่าพระร่วงมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอิทธิฤทธิ์ ชาวบ้านเล่าขานเรื่อง “พระร่วง” ให้เกี่ยวข้องกับสถานที่ พืช และสัตว์ เช่น ปลาพระร่วง ไม่เข็ดก้นพระร่วง สมบัติพระร่วงบนยอดเขาหลวง ข้าวตอกพระร่วง นอกจากนี้ “พระร่วง” ในงานวรรณคดีเรื่อง *ตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์หรือนางนพมาศ* และเรื่อง *อนุภาพพ่อขุนรามคำแหง* ยังนำเสนอให้ “พระร่วง” เป็นกษัตริย์ในอุดมคติ ทรงทศพิศราชธรรม เช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันอีกด้วย

2.1.2.5 ข้อวินิจฉัยของสุจิตต์ วงษ์เทศ

สุจิตต์ วงษ์เทศ เป็นนักวิชาการอีกผู้หนึ่งที่ตั้งข้อสันนิษฐานเรื่อง “พระร่วง” ไว้ สุจิตต์ วงษ์เทศ (2554: 148 - 180) ศึกษาเรื่องพระร่วงในงานเขียนเชิงสารคดีเรื่อง *นาคมาจากไหน?* โดยตั้งข้อสันนิษฐานว่า ชื่อ “พระร่วง” ไม่ได้หมายถึงกษัตริย์พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง แต่เป็นชื่อเรียกรวมกษัตริย์แคว้นสุโขทัยทั้งหมด ส่วนนิทานเรื่องพระร่วง ลูกนางนาคในตำนานและพงศาวดารไทยนั้น สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างแคว้นที่อยู่รอบอาณาจักรสุโขทัย อย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับหริภุญชัยหรือลำพูน เพราะสังเกตได้ว่าเรื่อง “พระร่วง” มีโครงเรื่องนิทานแบบมอญและ “พระร่วง” นั้นเป็นลูกนางนาคอรรคเทวีกษัตริย์เขมร

สุจิตต์ วงษ์เทศ อธิบายเพิ่มเติมว่า นิทานเรื่องพระร่วงลูกนางนาคที่พบในเอกสารไทยมีโครงเรื่องที่น่าสนใจ ทั้งนี้เพราะโครงเรื่องของนิทานเรื่องพระร่วงลูกนางนาคเป็นโครงเรื่องเดียวกับเรื่องนางนาคของมอญ คือ ตัวละครในเรื่อง มีฤๅษี มีนางนาค และมีเชื้อวงศ์กษัตริย์เสพล้างวาสกับนางนาค จากนั้นมีชาวบ้านที่เป็นนายพราน หรือตายายมาพบลูกนางนาคที่คลอด้งไว้ แล้วเก็บไปเลี้ยง ภายหลังลูกนางนาคได้พบบิดาที่แท้จริงแล้วได้เป็นกษัตริย์ การที่นิทานเรื่องพระร่วงลูกนางนาคของสุโขทัยมีโครงเรื่องเดียวกับนางนาคของมอญนี้ สุจิตต์ วงษ์เทศ ระบุว่าโครงเรื่องดังกล่าวสอดคล้องกับเรื่องราวความสัมพันธ์ทางศาสนาและการค้าระหว่างสุโขทัยและมอญ อีกทั้งยังสอดคล้องกับนิทานเรื่องมะกะโทที่เข้ามารับราชการในราชสำนักพระร่วงอีกด้วย

นอกจากนี้ สุจิตต์ วงษ์เทศ ยังวินิจฉัยศัพท์คำว่า “พระร่วง” โดยพิจารณาจากสภาพภูมิศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดีประเภทจารึก ที่อ้างความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสองฝั่งโขง คือแอ่งอีสานเหนือกับบ้านเมืองในที่ราบลุ่มภาคกลางตอนบนประกอบ สุจิตต์ วงษ์เทศ ตั้งข้อสันนิษฐานว่า ชื่อ “พระร่วง” ในตำนานและนิทานของคนสุโขทัยน่าจะเกี่ยวพันกับ “ทำวสูง”

ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ทั้งนี้เพราะชื่อ “อู่” หรือ “อู่ง” นั้นมีความหมายตรงกับ “ร่วง” ซึ่งแปลว่าสว่าง สุกใสหรือเจริญขึ้น อีกทั้ง “ทำวอู่หรือขุนเจือง” ก็เป็น “วีรบุรุษในอุดมคติ” ของทุกชนชาติบริเวณ สองฝั่งโขงเช่นเดียวกับ “พระร่วง” ของคนไทย (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2545: 10 - 14)

2.1.2.6 ข้อวินิจฉัยของเอกวุฒิ วงษ์มาลัย

นักวิชาการอีกผู้หนึ่งที่เสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับ “พระร่วง” เมื่อ พ.ศ. 2554 คือ เอกวุฒิ วงษ์มาลัย ในงานเขียน “แผ่นดินพระร่วง ประวัติศาสตร์สุโขทัย” เอกวุฒิ วงษ์มาลัย (2554: 59 - 85) ได้ตั้งข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับ “พระร่วง” จากการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภท ตำนานและพงศาวดารว่า “พระร่วง” คือกษัตริย์ผู้มีบทบาทสำคัญในการปกครองเมืองศรีสัชชนาลัย และสุโขทัย แม้ในตำนานและพงศาวดารจะมีเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์แทรก แต่เรื่องราวของ “พระร่วง” น่าจะมีความจริงอยู่บ้าง ชื่อ “พระร่วง” เป็นชื่อเรียกกษัตริย์สุโขทัยโดยรวม และ “พระร่วง” แห่งเมือง สุโขทัยที่ตำนานระบุว่า เป็นบุตรนายคงเครา นายส่วยเมืองละโว้นั้น เป็นคนละคนกับ “พระร่วง” ผู้มี วาจาสิทธิ์แห่งเมืองสุวรรณคโลก แม้มีเรื่องปาฏิหาริย์ตรงกันคือ สามารถเสกขอมดำดินให้กลายเป็น หินได้ก็ตาม ทั้งนี้เพราะ “พระร่วง” แห่งเมืองสุวรรณคโลกสวรรคตเมื่อ พ.ศ. 1200 ส่วน “พระร่วง” แห่ง เมืองสุโขทัยสวรรคตเมื่อ พ.ศ. 1502 หลังจาก “พระร่วง” องค์แรกถึง 300 ปี

กล่าวโดยสรุป “พระร่วง” ในทัศนะของนักวิชาการทั้งในอดีตและปัจจุบันที่กล่าวมาข้างต้น มีข้อวินิจฉัยที่แตกต่างกัน ประเด็นหลักที่นักวิชาการหลายยุคสมัยพยายามค้นคว้าหาคำตอบคือ “พระร่วง” เป็นบุคคลใดในประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ สามารถจำแนกข้อวินิจฉัยเกี่ยวกับ “พระร่วง” ได้ หลายกลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 นักวิชาการที่สันนิษฐานว่า พระร่วงคือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยอร์ช เซเดส์ และหลวงวิจิตรวาทการ

กลุ่มที่ 2 นักวิชาการที่เชื่อว่าพระร่วงคือพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้แก่ สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระ เจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และพระสารสาสน์ พูลขันธุ์

กลุ่มที่ 3 นักวิชาการที่ระบุว่า พระร่วงเป็นกษัตริย์พระองค์หนึ่งที่ครองกรุงสุโขทัยซึ่งมีนามว่า “พระร่วง” ได้แก่ สมศรี ชัยวณิชยา

กลุ่มที่ 4 นักวิชาการที่เสนอข้อคิดเห็นว่า คำว่า “พระร่วง” สามารถแทนกษัตริย์สุโขทัยได้หลายพระองค์ ขึ้นอยู่กับบริบทของข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาอนุমানราชชน ปิยะพร ธิดา สาระยา และสุกัญญา สุขฉายา

กลุ่มที่ 5 นักวิชาการที่สันนิษฐานว่า คำว่า “พระร่วง” นั้นเป็นชื่อเรียกรวมกษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัย ได้แก่ ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม สุจิตต์ วงษ์เทศ และเอกภูมิ วงษ์มาลัย

ทั้งนี้ กษัตริย์ที่นักวิชาการเสนอข้อสันนิษฐานว่าน่าจะเป็น “พระร่วง” มากที่สุด คือ “พ่อขุนรามคำแหงมหาราช” ดังข้อมูลในตาราง

ตารางที่ 1 แสดงข้อวินิจฉัยคำว่า “พระร่วง” ตามทัศนะของนักวิชาการ (เรียงตามลำดับสมัย)

นักวิชาการ	ข้อวินิจฉัย	กษัตริย์สุโขทัยที่ นามว่าพระร่วง	พ่อขุนศรี- อินทราทิตย์	พ่อขุนบาลเมือง	พ่อขุนรามคำแหง	พญาลิไท	เป็นชื่อเรียกรวม กษัตริย์ราชวงศ์ สุโขทัย	ชาวละโว้ผู้มี วาจาสิทธิ์	อรุณมหาราช/ อรุณราชกุมาร
1. รัชกาลที่ 5			✓						
2. เยรินี					✓				
3. รัชกาลที่ 6			✓	✓	✓				
4. สมเด็จพระ กรมพระยา ดำรงราชานุภาพ					✓				
5. ยอร์ช เซเดส์			✓						
6. หลวงวิจิตร- วาทการ			✓						
7. สมเด็จพระ ฟ้า- กรมพระยา- นริศรานุวัดติวงศ์					✓				

นักวิชาการ	ชื่อวินิจฉัย	กษัตริย์สุโขทัยที่ นามว่าพระร่วง	พ่อขุนศรี- อินทราทิตย์	พ่อขุนบาลเมือง	พ่อขุนรามคำแหง	พญาลิไท	เป็นชื่อเรียกรวม กษัตริย์ราชวงศ์ สุโขทัย	ชาวละโว้ผู้มี วาจาสิทธิ์	อรุณมหาราช/ อรุณราชกุมาร
8. พระยา- อรุณมหาราชชน					✓		✓		
9. ปิยะพร					✓			✓	✓
10. ศรีศักดิ์ วัลลิโกดม							✓		
11. ธิดา สาระยา			✓		✓	✓			
12. สมศรี ชัยวณิชยา	✓								
13. สุกัญญา สุจฉายา	✓		✓		✓				
14. สุจิตต์ วงศ์เทศ							✓		
15. เอกวุฒิ คกงมาลัย							✓		
รวม		2	5	1	7	1	4	1	2

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ในทัศนะของผู้วิจัย หากจะให้วินิจฉัยคำว่า “พระร่วง” ตามหลักวิชาการ ผู้วิจัยตั้งข้อสันนิษฐานว่า “พระร่วง” ที่ปรากฏในตำนาน พงศาวดาร และนิทานชาวบ้าน น่าเป็นชื่อเรียกกษัตริย์สุโขทัยโดยรวมมากกว่าที่จะหมายถึงกษัตริย์พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ทั้งนี้เพราะชื่อ “พระร่วง” ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในช่วงระยะเวลาที่ต่างกัน และการที่คนไทยนำชื่อ “พระร่วง” มาใช้เป็นชื่อสุภาสิตเพื่อระบุว่าคำสอนนั้นเป็นของ “พระร่วง” น่าจะสืบเนื่องมาจากความคลุมเครือด้านประวัติความเป็นมาของ “พระร่วง” เพราะไม่ว่ากษัตริย์ในตำนานพระองค์นี้จะเป็นใคร แต่ “พระร่วง” ในตำนาน พงศาวดาร และนิทานชาวบ้านล้วนเป็นกษัตริย์ในอุดมคติของคนไทย เป็นบุรพกษัตริย์ผู้มีบุญบารมี ปกครองบ้านเมืองโดยธรรม และมีสติปัญญาความสามารถ ลักษณะดังกล่าวจึงน่าเป็นเหตุผลที่ทำให้ก็นำชื่อ “พระร่วง” นำมาใช้เป็นชื่อของ “เจ้าของ” สุภาสิตโบราณของไทย

2.2 ลักษณะต้นฉบับสุภาสิตพระร่วง

สุภาสิตพระร่วง เป็นวรรณคดีคำสอนเรื่องหนึ่งที่ได้รับการคัดลอกสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีต ต้นฉบับสุภาสิตพระร่วงปรากฏทั้งที่เป็นต้นฉบับตัวเขียน (สมุดไทยดำและสมุดไทยขาว) จารึกหินชนวน รวมทั้งปรากฏในรูปแบบของต้นฉบับตัวพิมพ์ที่มีการพิมพ์เผยแพร่หลายยุคสมัย ลักษณะต้นฉบับสุภาสิตพระร่วงทั้ง 3 ประเภท มีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 สุภาสิตพระร่วงที่ปรากฏในต้นฉบับตัวเขียน

ต้นฉบับตัวเขียนสุภาสิตพระร่วงที่แผนกเอกสารโบราณ สำนักหอสมุดแห่งชาติ เก็บรักษาไว้ในรูปแบบของสมุดไทย มีหลายสำนวน ตามที่ปรากฏในบัญชีรายชื่อเอกสารโบราณ สุภาสิตพระร่วงผนวกรวมอยู่กับวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ปรากฏทั้งเอกสารโบราณหมู่ฉันทน์ หมู่อาย หมู่กาพย์กลอนสวด (กลอนสุภาสิต) และหมู่โคลงสุภาสิต ต้นฉบับตัวเขียนสุภาสิตพระร่วงมีทั้งหมด 15 เล่มสมุดไทย¹² จำแนกตามรูปแบบคำประพันธ์ที่กวีใช้นำเสนอเนื้อหาคำสอนได้ดังนี้

2.2.1.1 ต้นฉบับตัวเขียนสุภาสิตพระร่วงที่แต่งด้วยร้อย

ต้นฉบับตัวเขียนสุภาสิตพระร่วงที่แต่งด้วยร้อยพบจำนวนมากที่สุดเมื่อเทียบกับต้นฉบับตัวเขียนสุภาสิตพระร่วงที่แต่งด้วยฉันทลักษณ์ประเภทอื่น โดยต้นฉบับตัวเขียนสุภาสิตพระร่วงที่แต่งด้วยร้อยมีจำนวน 14 เล่มสมุดไทย รายละเอียดมีดังนี้

1) สมุดดุซดึกล่อมกลอง ยอพระเกียรติเจ้ากรุงธนบุรี สุภาสิตพระร่วง กายพหุโคลงพระนาควัดท่าทราย เอกสารโบราณหมู่ฉันทน์ เลขที่ 6 ตู้ 114 ชั้น 6/2 มัดที่ 1 ประวัติ หอฯ ชื่อจาก มล.แดง สุประดิษฐ์ พ.ศ. 2479¹³

¹² สมุดไทยบางเล่มมีสุภาสิตพระร่วงมากกว่า 1 สำนวนอยู่ในสมุดไทยเล่มเดียวกัน

¹³ สมุดไทยเล่มนี้ไม่มีเฉพาะร้อยสุภาสิต ไม่มีโคลงสี่สุภาพปิดท้าย

2) อิเหนาและสุภาสิตพระร่วง เอกสารโบราณหมู่ฉันท์ เลขที่ 16 ตู้ 113 ชั้น 2/1 มัดที่ 53 ประวัตติ พระยาศุภภรณรณสาร (นุ้ม วสุธาร) ให้เมื่อ 25/6/ 2482¹⁴

3) กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ บันฑิตยพระร่วงและแม่สอนลูก เอกสารโบราณหมู่ฉันท์ เลขที่ 82 ตู้ 113 ชั้น 6/3 มัดที่ 10 ประวัตติ หอฯ ชื่อจาก มล.แดง สุประดิษฐ์ พ.ศ. 2479

4) กฤษณาสอนน้อง บันฑิตยพระร่วง เอกสารโบราณหมู่ฉันท์ เลขที่ 83 ตู้ 114 ชั้น 6/3 มัดที่ 10 ประวัตติ หอสมุดชื่อ 10 ส.ค. 2450

5) กฤษณาสอนน้อง (ฉบับพระยาราชาสุภาวดีและภิกษุอิน เมือง นครศรีธรรมราช) บันฑิตยพระร่วง พาลีสอนน้อง สวัสดิรักษา เอกสารโบราณหมู่ฉันท์ เลขที่ 73 ตู้ 113 ชั้น 6/3 มัดที่ 9 ประวัตติ หอสมุดชื่อจาก มล.แดง สุประดิษฐ์ เมื่อ พ.ศ. 2479

6) กฤษณาสอนน้อง (ฉบับพระยาราชาสุภาวดีและภิกษุอิน เมือง นครศรีธรรมราช) สวัสดิรักษาความแก้ว เอกสารโบราณหมู่ฉันท์ เลขที่ 76 ตู้ 113 ชั้น 6/3 มัดที่ 9 ประวัตติ หอสมุดชื่อ 8 พ.ย. 2452¹⁵

7) กฤษณาสอนน้อง ฉบับพระยาราชาสุภาวดีกับพระภิกษุอินแต่ง เอกสารโบราณหมู่ฉันท์ เลขที่ 78 ตู้ 113 ชั้น 6/3 มัดที่ 9 ประวัตติ หอสมุดชื่อ 12 สิงหาคม 2451¹⁶

8) หนังสือทำขวัญนาคจบบริบูรณ์ เอกสารโบราณหมู่ร้าย เลขที่ 18 ตู้ 116 ชั้น 5/2 มัดที่ 1 ประวัตติ นายรุ่ง นางปริก ถวายหอสมุดเมื่อ 3 มิถุนายน 2461¹⁷

¹⁴ สมุดไทยเล่มนี้มีข้อความในต้นฉบับขาดหายไป ร่ายสุภาสิตจบแล้ววรรค “อย่าปองเรียนอาถัญ”

¹⁵ สมุดไทยเล่มนี้มีสุภาสิตพระร่วงที่ผู้คัดลอกเรียกว่า “ปรดิติพระร่วง” รวมอยู่ด้วย

¹⁶ สมุดไทยเล่มนี้มีสุภาสิตพระร่วงที่ผู้คัดลอกเรียกว่า “บันดิษพระร่วง” รวมอยู่ด้วย และผู้คัดลอกมีการรวมวรรคและแบ่งวรรคร่ายสุภาสิตตามความเข้าใจ

¹⁷ สมุดไทยเล่มนี้มีสุภาสิตพระร่วงที่ผู้คัดลอกเรียกว่า “ประดีติพระร่วง” รวมอยู่ด้วย

9) *สุภาสิตพระร่วงสอนคนทั่วไป สุภาสิตพระร่วงสอนสตรี* เอกสารโบราณหมู่ร้าย เลขที่ 226 ตู 114 ชั้น 5/2 มัดที่ 25 ประวัติ หม่อมเจ้าทัศนาศ หลวงแก้วกาญจนเนตร ถวายวันที่ 2 มีนาคม 2471¹⁸

10) *สุภาสิตพระร่วง* เอกสารโบราณหมู่ร้ายเลขที่ 227 ตู 114 ชั้น 5/2 มัดที่ 24 ประวัติ พระมหาวิชาธรรม (เจียง) ถวายหอสมุด¹⁹

11) *สุภาสิตพระร่วง พาลีสอนน้อง พ่อหม้ายสอนลูก ราชনীติ สุภาสิตสอนเด็ก ฯลฯ* เอกสารโบราณหมู่ร้าย เลขที่ 228 ตู 114 ชั้น 5/2 มัดที่ 25 ประวัติ สมบัติเดิมของหอสมุด²⁰

12) *พระร่วงเจ้า* เอกสารโบราณหมู่กายกอลอนสอด (กอลอนสุภาสิต) เลขที่ 4 ตู 114 ชั้น 2/5 มัดที่ 1 ประวัติ ได้มาจากกรมเลขาฯ อธิการคณะรัฐมนตรี²¹

13) *สุภาสิตพระร่วงเจ้า* เอกสารโบราณหมู่กายกอลอนสอด (กอลอนสุภาสิต) เลขที่ 10 ตู 114 ชั้น 2/5 มัดที่ 1 ประวัติ สมบัติเดิมของหอสมุด²²

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹⁸ สมุดไทยเล่มนี้ ประกอบไปด้วยสุภาสิตพระร่วง 2 ส่วน ส่วนแรกเนื้อความตรงกับสุภาสิตพระร่วงเอกสารโบราณหมู่ร้ายเลขที่ 73, 76 และ 78 ส่วนที่ 2 เป็นส่วนเดียวกับรายสุภาสิตพระร่วงสอนหญิงหรือ*สุภาสิตพระร่วงกอลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 3) มีเนื้อหาสั่งสอนสตรีที่ออกเรือนแล้วเกี่ยวกับข้อควรปฏิบัติต่างๆ

¹⁹ สมุดไทยเล่มนี้มีสุภาสิตอื่นต่อท้ายอีก 5 เรื่อง โดยมีสุภาสิตพระร่วงอีก 1 ส่วน ซึ่งเป็นส่วนเดียวกับ ใน*สุภาสิตพระร่วงกอลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 1) ที่ตีพิมพ์ในหนังสือ*มิวเซียมปรากฏอยู่*

²⁰ สมุดไทยเล่มนี้มีดินสอดเขียนหน้าต้นว่า *บัญญัติพระร่วง* และมีสุภาสิตพระร่วงอีก 1 ส่วนปรากฏอยู่ ซึ่งเป็นส่วนเดียวกับ*สุภาสิตพระร่วงกอลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 1) ที่ตีพิมพ์ในหนังสือ*มิวเซียม*

²¹ สมุดไทยเล่มนี้มีการใส่เลขกำกับสุภาสิตแบ่งออกเป็น 5 ตอน ซึ่งเนื้อความแต่ละตอนตรงกับจารึกสุภาสิตพระร่วงแผ่นที่ 1-5 ตามลำดับ ท้ายเล่มสมุดไทยมีสุภาสิตอื่นต่อท้าย ได้แก่เรื่อง*พาลีสอนน้อง* และ*นิทานบักชีปกรณัม*

²² สมุดไทยเล่มนี้เนื้อความตรงกับ*สุภาสิตพระร่วงกอลอนลิลิต* ในหนังสือ*มิวเซียม* ประกอบไปด้วยเนื้อหาจำนวน 5 ส่วน โดยเนื้อหาส่วนที่แต่งด้วยรายได้แก่ เนื้อหาส่วนที่ 2 เนื้อหาส่วนที่ 3 เนื้อหาส่วนที่ 4 และเนื้อหาส่วนที่ 5 ผู้คัดลอกกระบวนวันเดือนปีที่คัดลอกเสร็จในตอนท้ายว่า จบ ณ วัน เสาร์ ขึ้น 12 ค่ำ เดือน 7 ปีวอก จศก จศ. 1246 ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2427 ดังนั้นต้นฉบับตัวเขียนเล่มนี้น่าจะคัดลอก*สุภาสิตพระร่วงกอลอนลิลิต* ในหนังสือ*มิวเซียม*ซึ่งพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2420 - 2421 มารวบรวมไว้

14) โคลงโลกนิติ(ความเก่า) ประดิษฐ์พระร่วง พระร่วงประดิษฐ์ พาลี สอนน้องคำโคลง ทศรถสอนพระรามคำโคลง ราชานุวัตร์คำโคลง เอกสารโบราณหมู่โคลงสุภาสิต เลขที่ 141 ตู 114 ชั้น 3/5 มัดที่ 17 ประวัตติ หอสมุดเชื้อไว้เมื่อวันที่ 31/4/126²³

2.2.1.2 ต้นฉบับตัวเขียนสุภาสิตพระร่วงที่แต่งด้วยกาพย์ยานี

ต้นฉบับตัวเขียนสุภาสิตพระร่วงที่แต่งด้วยกาพย์ยานีมีจำนวน 2 เล่ม สมุดไทย ผู้คัดลอกรวบรวมสุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้ไว้กับวรรณคดีคำสอนและสุภาสิตพระร่วง สำนวนอื่น รายละเอียดสมุดไทยทั้ง 2 เล่มมีดังนี้

1) สุภาสิตพระร่วง เอกสารโบราณหมู่ร้าย เลขที่ 227 ตู 114 ชั้น 5/2 มัดที่ 24 ประวัตติ พระมหาวชิรธรรม (เรียง) ถวายหอพระสมุด²⁴

2) สุภาสิตพระร่วง พาลีสอนน้อง พ่อหม้ายสอนลูก ราชันตี สุภาสิตสอน เด็ก ฯลฯ เอกสารโบราณหมู่ร้าย เลขที่ 228 ตู 114 ชั้น 5/2 มัดที่ 25 ประวัตติ สมบัติเดิมของหอสมุด²⁵

2.2.1.3 ต้นฉบับตัวเขียนสุภาสิตพระร่วงที่แต่งด้วยโคลง

ต้นฉบับตัวเขียนสุภาสิตพระร่วงที่แต่งด้วยโคลง มี 1 เล่มสมุดไทย คือ เอกสารโบราณหมู่โคลง เลขที่ 1 ตู 114 ชั้น 2/5 มัดที่ 18 ประวัตติได้มาจากเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สมุดไทยเล่มนี้มีชื่อที่บานแพนกว่า “โคลงชะลอพระพุทไธยาสัน” ภายในมีโคลง 6 เรื่อง ได้แก่ โคลงชะลอพุทไธยาสัน โคลงราชานุวัตร์ โคลงประดิษฐ์พระร่วง โคลงพาลีสอนน้อง โคลงทศรถ

²³ สมุดไทยเล่มนี้มีสุภาสิตพระร่วง 2 สำนวน สำนวนแรก ชื่อประดิษฐ์พระร่วง เนื้อความตรงกับเอกสารโบราณหมู่ฉันทเลขที่ 73, 76 และ 78 เนื้อหารายบางตอนมีการคัดลอกสลับวรรค และไม่มีโคลงกระทำในตอนท้าย อีกสำนวนหนึ่งชื่อ พระร่วงประดิษฐ์ เนื้อความตรงกับสุภาสิตพระร่วงสอนสตรี เอกสารโบราณหมู่ร้ายเลขที่ 226 และตรงกับเนื้อหาส่วนที่ 3 ในสุภาสิตพระร่วงเจ้า เอกสารโบราณหมู่กาพย์กลอนสวด (กลอนสุภาสิต) เลขที่ 10

²⁴ สมุดไทยเล่มนี้มีสุภาสิตอื่นอีก 5 เรื่องอยู่ในสมุดไทยเล่มเดียวกัน โดยมีสุภาสิตพระร่วงที่แต่งด้วยรายอีก 1 สำนวนซึ่งเป็น สำนวนความพ้องกับเอกสารโบราณหมู่ฉันทเลขที่ 73, 76 และ 78 ปรากฏอยู่

²⁵ สมุดไทยเล่มนี้มีดินสอเขียนหน้าต้นว่า บัญญัติพระร่วง และมีสุภาสิตพระร่วงที่แต่งด้วยรายอีก 1 สำนวนซึ่งเป็น สำนวน ความพ้องกับเอกสารโบราณหมู่ฉันท เลขที่ 73, 76 และ 78 ปรากฏอยู่

สอนพระราม และโคลงราชสวัสดิ์ ซึ่งโคลงทั้ง 6 เรื่องนี้ เล็กดา อิมใจ (2528: 185 – 186) ศึกษาเปรียบเทียบแล้วพบว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

กล่าวโดยสรุป ต้นฉบับตัวเขียนสุภาพิตพระร่วงที่พบในหอสมุดแห่งชาติทั้ง 15 เล่มสมุดไทย แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สุภาพิตพระร่วงเป็นวรรณคดีคำสอนเรื่องหนึ่งที่มีความนิยมในสังคมไทย มีผู้นิยมคัดลอกสุภาพิตพระร่วงทั้งสำนวนดั้งเดิมและสำนวนที่มีการแต่งขึ้นใหม่ในสมัยหลัง อย่างไรก็ตาม แม้สุภาพิตพระร่วงในสมุดไทยแต่ละเล่มจะมีชื่อเรียกต่างกัน แต่ชื่อสุภาพิตทุกชื่อนั้น ยังคงให้ความสำคัญกับเจ้าของคำสอน กล่าวคือ ต้นฉบับตัวเขียนสุภาพิตพระร่วงแต่ละเล่ม นิยมนำชื่อ “พระร่วง” มาตั้งเป็นส่วนหนึ่งของชื่อเรื่อง เช่น สุภาพิตพระร่วง บัณฑิตยพระร่วง สุภาพิตพระร่วงเจ้า ประดิษฐ์พระร่วง พระร่วงประดิษฐ์ สุภาพิตพระร่วงสอนคนทั่วไป สุภาพิตพระร่วงสอนสตรี และบัญญัติพระร่วง นอกจากนี้ยังพบว่า เนื้อหาสุภาพิตพระร่วงที่ปรากฏในต้นฉบับตัวเขียนสมุดไทยบางเล่ม ผู้คัดลอกได้รวบรวมสุภาพิตพระร่วงไว้ในสมุดไทยเล่มเดียวกันมากกว่า 1 สำนวน ดังรายละเอียดที่ผู้วิจัยแสดงไว้ในตาราง

ตารางที่ 2 แสดงการจำแนกเนื้อหาสุภาพิตพระร่วงที่ปรากฏในต้นฉบับตัวเขียน

เนื้อหาตรงกับ สมุดไทย เลขที่	ด้านความพ้องกับสุภาพิตพระร่วงสำนวนจรัลวัดพระเชตุพนฯ	ด้านความพ้องกับเนื้อหาส่วนที่ 2 ในสุภาพิตพระร่วงกลอนลิลิต	ด้านความพ้องกับเนื้อหาส่วนที่ 1 ในสุภาพิตพระร่วงกลอนลิลิต	สุภาพิตพระร่วงสอนสตรี	ด้านความพ้องกับเนื้อหาส่วนที่ 4 ในสุภาพิตพระร่วงกลอนลิลิต	ด้านความพ้องกับเนื้อหาส่วนที่ 5 ในสุภาพิตพระร่วงกลอนลิลิต	โคลงประดิษฐ์พระร่วง
1	-	-	-	-	-	-	✓
4	✓	-	-	-	-	-	-
6	✓	-	-	-	-	-	-
10	-	✓	✓	✓	✓	✓	-
16	✓	-	-	-	-	-	-
18	-	✓	-	-	-	-	-
73	-	✓	-	-	-	-	-
76	-	✓	-	-	-	-	-
78	-	✓	-	-	-	-	-
82	✓	-	-	-	-	-	-
83	✓	-	-	-	-	-	-

เนื้อหาตรงกับ สมุดไทย เลขที่	จำนวนความพ้องกับรายสุภาษิต พระร่วงสำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ	จำนวนความพ้องกับ เนื้อหาส่วนที่ 2 ใน สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต	จำนวนความพ้องกับ เนื้อหาส่วนที่ 1 ใน สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต	สุภาษิตพระร่วงสองสตรี	จำนวนความพ้องกับ เนื้อหาส่วนที่ 4 ใน สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต	จำนวนความพ้องกับ เนื้อหาส่วนที่ 5 ใน สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต	โคลงประดิษฐ์พระร่วง
141	-	✓	-	✓	-	-	-
226	-	✓	-	✓	-	-	-
227	-	✓	✓	-	-	-	-
228	-	✓	✓	-	-	-	-

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าต้นฉบับตัวเขียนสุภาษิตพระร่วงมีเนื้อหาที่หลากหลาย ผู้คัดลอกสุภาษิตพระร่วงไม่ได้เลือกคัดลอกเฉพาะสุภาษิตพระร่วงสำนวนที่มีเนื้อความตรงกับรายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ สุภาษิตพระร่วงที่ปรากฏในต้นฉบับตัวเขียนจึงมีทั้งหมด 7 สำนวน ดังนี้

1. สุภาษิตพระร่วงสำนวน ก. เป็นจำนวนความพ้องกับรายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ต้นฉบับตัวเขียนที่คัดลอกสุภาษิตพระร่วงสำนวน ก. ไว้ ได้แก่ เอกสารโบราณหมู่ฉันท์ เลขที่ 6, 16, 82 และ 83 และเอกสารโบราณหมู่กาพย์กลอนสวด (กลอนสุภาษิต) เลขที่ 4²⁶

2. สุภาษิตพระร่วงสำนวน ข. เป็นจำนวนความพ้องกับสุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ต้นฉบับตัวเขียนที่คัดลอกสุภาษิตพระร่วงสำนวน ข. ไว้ ได้แก่ เอกสารโบราณหมู่ฉันท์ เลขที่ 73, 76 และ 78 เอกสารโบราณหมู่ราย เลขที่ 18, 226 (เนื้อหาส่วนที่ 1), 227 (เนื้อหาส่วนที่ 1) และ 228 (เนื้อหาส่วนที่ 1) เอกสารโบราณหมู่กาพย์กลอนสวด (กลอนสุภาษิต) เลขที่ 10 (เนื้อหาส่วนที่ 2) และเอกสารโบราณหมู่โคลง เลขที่ 141 (เนื้อหาส่วนที่ 1)²⁷

²⁶ ผู้วิจัยเลือกสมุดไทยเลขที่ 82 ให้เป็นตัวแทนของสุภาษิตพระร่วงสำนวนนี้ ดูรายละเอียดตัวบทได้ในภาคผนวก ข

²⁷ ผู้วิจัยเลือกสมุดไทยเลขที่ 73 ให้เป็นตัวแทนของสุภาษิตพระร่วงสำนวนนี้ ดูรายละเอียดตัวบทได้ในภาคผนวก ข

3. สุภาสิตพระร่วงสำนวน ค. เป็นสำนวนเดียวกับสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 1) ต้นฉบับตัวเขียนที่คัดลอกสุภาสิตพระร่วงสำนวน ค. ไว้ ได้แก่ เอกสารโบราณหมู่ กาศย์กลอนสวด (กลอนสุภาสิต) เลขที่ 10 (เนื้อหาส่วนที่ 2) เอกสารโบราณหมู่รายเลขที่ 227 (เนื้อหาส่วนที่ 2) และ 228 (เนื้อหาส่วนที่ 2)

4. สุภาสิตพระร่วงสำนวน ง. มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้อควรปฏิบัติของสตรี ซึ่งเป็นสำนวนความพ้องกับสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 3) ต้นฉบับตัวเขียนที่คัดลอกสุภาสิตพระร่วงสำนวน ง. ไว้ ได้แก่ เอกสารโบราณหมู่ กาศย์กลอนสวด (กลอนสุภาสิต) เลขที่ 10 (เนื้อหาส่วนที่ 3) เอกสารโบราณหมู่โคลงสุภาสิต เลขที่ 141 (เนื้อหาส่วนที่ 2) และเอกสารโบราณหมู่รายเลขที่ 226 (เนื้อหาส่วนที่ 2)

5. สุภาสิตพระร่วงสำนวน จ. เป็นสำนวนเดียวกับสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) ต้นฉบับตัวเขียนที่คัดลอกสุภาสิตพระร่วงสำนวน จ. ไว้ ได้แก่ เอกสารโบราณหมู่ กาศย์กลอนสวด (กลอนสุภาสิต) เลขที่ 10 (เนื้อหาส่วนที่ 4)

6. สุภาสิตพระร่วงสำนวน ฉ. เป็นสำนวนเดียวกับสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 5) ที่ว่าด้วยนิทานเรื่องนกยางกับปู ต้นฉบับตัวเขียนที่คัดลอกสุภาสิตพระร่วงสำนวน ฉ. ไว้ ได้แก่ เอกสารโบราณหมู่ กาศย์กลอนสวด (กลอนสุภาสิต) เลขที่ 10 (เนื้อหาส่วนที่ 5)

7. สุภาสิตพระร่วงสำนวน ช. แต่งด้วยโคลง ได้แก่ โคลงประดิษฐ์พระร่วง ในเอกสารโบราณหมู่โคลง เลขที่ 1

ผู้วิจัยพบว่าสุภาสิตพระร่วงสำนวนที่ปรากฏในต้นฉบับตัวเขียนเท่าที่ผู้วิจัยสำรวจพบในหอสมุดแห่งชาติมากที่สุดคือสุภาสิตพระร่วงสำนวน ข. นอกจากนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าต้นฉบับตัวเขียนสุภาสิตพระร่วงที่แต่งด้วยร้อยและกาพย์ที่สำรวจพบส่วนใหญ่เป็นฉบับคัดลอกสภาพเอกสารค่อนข้างสมบูรณ์²⁸ ผู้คัดลอกมักคัดลอกสุภาสิตพระร่วงผนวกรวมกับวรรณคดีคำสอนเรื่อง

²⁸ สันนิษฐานว่าอายุเอกสารของต้นฉบับตัวเขียนส่วนใหญ่น่าจะอยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5

กฤษณาสอนน้องและพาลีสอนน้อง และในต้นฉบับตัวเขียนเรื่องสุภาสิตพระร่วงบางเล่มสมุดไทย ผู้คัดลอกแบ่งวรรคตามความเข้าใจของตนเอง ต้นฉบับบางเล่ม คำสอนสลับวรรคกันซึ่งอาจสืบเนื่องมาจากการคัดลอกจากความทรงจำ

การที่สุภาสิตพระร่วงมีหลายสำนวนนั้นน่าจะเนื่องจากการถ่ายทอดทางมุขปาฐะสังเกตได้จากคำสอนบางวรรค ผู้คัดลอกพยายามเลียนเสียงคำสอนวรรคนั้น ทำให้ถ้อยคำบางช่วงผิดเพี้ยนไป เช่น ร่ายวรรค “อย่าริะร่านแก่ความ” (13) ในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ต้นฉบับตัวเขียนบางเล่มคัดลอกเป็น “อย่าให้คร่านแก่ความ” ร่ายวรรค “มีวีมีคบลิดปไร้าง” (111) ในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ต้นฉบับตัวเขียนบางเล่มคัดลอกเป็น “ที่มีคบลิดปไร้าง” และร่ายวรรค “อย่าออกก้างชุนนาง” (160) ในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ต้นฉบับตัวเขียนบางเล่มคัดลอกเป็น “อย่าอวดอ้างว่าชุนนาง” สุภาสิตพระร่วงจึงน่าเป็นคำสอนโบราณที่ได้รับการถ่ายทอดทั้งทางมุขปาฐะและทางลายลักษณ์อักษรมาหลายยุคสมัย

2.2.2 สุภาสิตพระร่วงที่ปรากฏในจารึก

ต้นฉบับสุภาสิตพระร่วง นอกจากปรากฏในต้นฉบับตัวเขียน ยังปรากฏในรูปของจารึกด้วย จารึกหินชนวนเรื่องสุภาสิตพระร่วงได้รับการจารึกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงระบุไว้ในพระนิพนธ์โคลงดั้นปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ ว่าจารึกร่ายสุภาสิตพระร่วงประดับอยู่ในผนังศาลาหน้าพระมหาเจดีย์ทิศเหนือ ในบริเวณเดียวกันกับฉันทกฤษณาสอนน้อง ฉันทอัษฎาพานร ฉันทพาลีสอนน้อง อธิไท้ไพธิบาท และมีจารึกกริ้วกระบวนแห่งพระกฐินพยุหยาตราทางสถลมารคติดอยู่ที่ปลายผนังด้านบน (ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน เล่ม 2, 2472: 42)

ผู้วิจัยได้สำรวจจารึกดังกล่าว เมื่อ พ.ศ. 2556 พบว่าจารึกหินชนวนเรื่องร่ายสุภาสิตพระร่วงมีจำนวน 5 แผ่น²⁹ ลักษณะรูปทรงของจารึกเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดประมาณ

²⁹ ข้อมูลนี้ไม่ตรงกับ คำนำสุภาสิตพระร่วง ฉบับจัดพิมพ์เผยแพร่โดยกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2528 ที่ระบุว่า จารึกร่ายสุภาสิตพระร่วงมีทั้งหมด 6 แผ่น สืบค้นแล้วพบว่าจารึกแผ่นที่ 5 และแผ่นที่ 6 หลุดหายไป กรมศิลปากรจึงอาศัยต้นฉบับตัวเขียนสมุดไทยคำ เรื่องบัณฑิตพระร่วง เลขที่ 82 คู่ 113 ชั้น 6/3 มัดที่ 10 เรื่อง บัณฑิตพระร่วง กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ และแม่สอนลูก ประวัติชื่อจากม.ล. แดง สุประดิษฐ์ เมื่อ พ.ศ. 2479 เป็นต้นฉบับในการตรวจสอบชำระ (วรรณกรรมสุโขทัย, 2528: 238 - 239)

34 X 34 เซนติเมตร มีลำดับหมายเลข 1 – 5 ปรากฏอยู่ต้นรายสุภาษิตในจารึกแต่ละแผ่น ตัวจารึกฝังอยู่ในผนังด้านขวาของศาลา ข้อความในจารึกแผ่นที่ 4 ค่อนข้างลบเลือน เนื้อความที่ปรากฏในจารึกแต่ละแผ่นมีดังนี้

แผ่นที่ 1 เริ่มตั้งแต่ ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า (1) จนถึง ตอนแปลไทยยาคบาท (42)
 แผ่นที่ 2 เริ่มตั้งแต่ อโยประหมาทท่านผู้ดี (43) จนถึง อโยกอบจิตริสยา (81)
 แผ่นที่ 3 เริ่มตั้งแต่ เจริญตามคติ (82) จนถึง ยลเยี่ยงไถ่นกกระทา ภาลูกหลานมา
 กีน (122)
 แผ่นที่ 4 เริ่มตั้งแต่ ธิอริบอินโย่าฟังก้า (123) จนถึง ปางมิชอบท่านช่วย (161)
 แผ่นที่ 5 เริ่มตั้งแต่ ปางป่วยท่านชิงซัง (162) จนจบลงด้วยโคลงกระทู้³⁰

๐ บัณ เจิดจำแนกแจ้ง	พิศฎาร ความเอย
ภูติย ยูบลันหาญ	เหตุไฉ
พระ ปิ่นนคราสถาน	อุตรศุข ไทยนา
ร่วง ราชนามนี้ไฉ	กล่าวถ้อยคำสอน ฯ๕๐๗

จารึกทั้ง 5 แผ่นนี้ไม่มีชื่อเรื่องกำกับ เช่นเดียวกับจารึกเรื่องอื่นๆ ที่ปรากฏเฉพาะเนื้อหา อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสผู้ทรงมีบทบาทสำคัญในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ ในสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงบันทึกชื่อวรรณคดีที่จารึกไว้บริเวณศาลารายดังกล่าว ดังปรากฏในโคลงต้นปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ ว่า

๐ พาลีนุสาสน์น้อง	นามสุ ศรีพเอย
โพธิบาทว์ทารุณทำ	โทษรู้
ลิลิตประดิษฐ์รูป	รบบท่าน ทายฤ
พระร่วงราชผู้ถ้อย	ถูกตาม ฯ

(ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ เล่ม 2, 2472: 42)

จะเห็นได้ว่าในโคลงบทข้างต้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงเรียกสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกว่า “ประดิษฐ์พระร่วง” ซึ่งไม่ตรงกับโคลงกระทู้ในตอน

³⁰ ข้อความในจารึกฉบับเต็มได้ในภาคผนวก ก.

ท้ายของจารึกที่เรียกสุภาสิตเรื่องนี้ว่า “บัณฺฑิตยฺพระวรง” ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ โคลงกระทู้ปิดท้ายดังกล่าวไม่ได้แต่งขึ้นเพื่อระบุชื่อเรื่อง แต่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสผู้ทรงชำระสุภาสิตพระวรงสำนวนจารึกและทรงพระนิพนธ์โคลงกระทู้เพิ่มในตอนท้าย ต้องการสื่อว่าสุภาสิตนี้เป็นของ “บัณฺฑิตยฺพระวรง” ซึ่งหมายถึง พระวรงผู้เป็นบัณฑิต คือผู้มากไปด้วยปัญญา³¹ การที่ชื่อเรียกสุภาสิตพระวรงทั้งในจารึกและในโคลงตั้งขึ้นปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ ไม่ตรงกัน อีกทั้งตัวจารึกก็ไม่มีชื่อเรื่องกำกับ ด้วยเหตุนี้สุภาสิตพระวรงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ จึงมีชื่อเรียกแตกต่างกันตามความเข้าใจของผู้คัดลอก ดังเห็นได้จากในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีการนำสุภาสิตพระวรงสำนวนดังกล่าวมาตีพิมพ์ มีชื่อเรียกหลากหลาย เช่น สุภาสิตพระวรง บัญญัติพระวรง

2.2.3 สุภาสิตพระวรงที่ปรากฏในต้นฉบับตัวพิมพ์

เมื่อวิทยาการด้านการพิมพ์เจริญขึ้นในสังคมไทย สุภาสิตพระวรงเป็นวรรณคดีคำสอนเรื่องหนึ่งที่มีการตีพิมพ์ในรูปแบบของหนังสือหรือต้นฉบับตัวพิมพ์อย่างแพร่หลาย จากการศึกษาพบว่า มีการนำรายสุภาสิตพระวรงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาพิมพ์ซ้ำ และนำสุภาสิตพระวรงสำนวนอื่นๆ มาจัดพิมพ์ด้วยเช่นเดียวกัน รายละเอียดเกี่ยวกับต้นฉบับตัวพิมพ์สุภาสิตพระวรง มีดังนี้

2.2.3.1 ต้นฉบับตัวพิมพ์รายสุภาสิตพระวรงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

รายสุภาสิตพระวรงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ได้รับความนิยมในการนำมาพิมพ์เผยแพร่มากที่สุดเมื่อเทียบกับสุภาสิตพระวรงสำนวนอื่นๆ ปรากฏทั้งในฉบับที่รวมพิมพ์ในหนังสือประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ ฉบับที่จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในหนังสืออนุสรณ์งานศพรวมทั้งฉบับที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานราชการและสำนักพิมพ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. ฉบับรวมพิมพ์ในหนังสือประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ

³¹ ในหนังสือ คำคุณศัพท์ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ให้ความหมายของคำว่า บัณฑิต แปลว่า ไปด้วยปัญญา (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2533: 39)

สุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก
 ในหนังสือประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ เล่ม 2 จำพวกบทกลอน ซึ่งเป็นหนังสือที่สมเด็จพระยา
 ดำรงราชานุภาพ ทรงเลือกพิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และ
 เป็นหนังสือสำหรับแจกในงานพระเมรุของพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏปิยมหาราช
 บดิวิโรดา เมื่อ พ.ศ. 2472 โดยจัดสุภาสิตพระร่วงอยู่ในหมวดสุภาสิต และเป็นบทกลอนเรื่องที่ 10
 รวมพิมพ์อยู่กับวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ได้แก่ โคลงต้นเรื่องการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน โคลงบอกด้าน
 การปฏิสังขรณ์ ตำราฉันทวรรณพฤติ ตำราฉันทมาตราพฤติ ตำราเพลงยาวกลบท ตำราโคลงกลบท
 โคลงภาพเรื่องรามเกียรติ์ ฉันทกฤษณาสอนน้อง ฉันทพาลีสอนน้อง ฉันทปฤศนาอักษฎาพานร
 โคลงโลกนิติ โคลงภาพคนต่างภาษา โคลงภาพฤษีตัดตน และฉันทโศภิธาทว

หลังจาก พ.ศ. 2472 เป็นต้นมา หนังสือประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ
 ที่มีวรรณคดีคำสอนเรื่องสุภาสิตพระร่วงรวมพิมพ์อยู่ ได้รับการพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้ง มีผู้นำหนังสือ
 ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาพิมพ์จำหน่ายและจัดพิมพ์เป็นหนังสือที่ระลึกในงานต่างๆ เรียง
 ตามลำดับปีที่พิมพ์ ดังนี้

- พ.ศ. 2505 ใช้ชื่อว่า “ศิลาจารึกวัดพระเชตุพน” พิมพ์เป็นที่ระลึกใน
 งานสมโภชพระสุพรรณบัฏ สมเด็จพระวันรัต วัด
 พระเชตุพน สัมมนตรีกว่าการองค์การเผยแผ่ (2 เล่ม
 จบ) ภาคที่ 1 ว่าด้วยภาคความเรียง ภาคที่ 2 ว่าด้วย
 ภาควรรณคดี
- พ.ศ. 2510 กรมศิลปากรอนุญาตให้สำนักพิมพ์ผ่านฟ้าวิทยาพิมพ์
 จำหน่ายโดย (เล่มเดียวจบ)
- พ.ศ. 2517 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
 สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช
 (ปุ่น ปุณฺณศิริ) (เล่มเดียวจบ)
- พ.ศ. 2544 คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกสมโภช
 พระหิรัญบัฏและฉลองอายุวัฒนมงคล 85 ปี พระธรรม

- ปัญญาบดี (ถาวร ตีสถานุกรโร ป.ธ.4) เมื่อวันที่ 26 – 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2544
- พ.ศ. 2554 จัดพิมพ์จำหน่ายในงานฉลองจารึกวัดโพธิ์ มรดกความทรงจำแห่งโลก วันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2554 – 2 มกราคม พ.ศ. 2555

ข. ฉบับหนังสืออนุสรณ์งานศพและหนังสือที่ระลึก

เมื่อผู้วิจัยสำรวจฐานข้อมูลในห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพ วัดบวรนิเวศธรรมมหาวิหาร ซึ่งเป็นแหล่งจัดเก็บหนังสืออนุสรณ์งานศพที่มีจำนวนหนังสือมากที่สุดในประเทศพบว่า มีผู้นำรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาจัดพิมพ์เป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพหลายครั้ง ตัวอย่างหนังสืออนุสรณ์งานศพและหนังสือที่ระลึกในงานต่างๆ ที่นำรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาจัดพิมพ์มีดังนี้

- พ.ศ. 2477 พิมพ์แจกในงานศพ นายลำเจียก สมใจรัก ใช้ชื่อหนังสือว่า “สุภาสิตพระร่วง การศึกษาหรือการฝึกหัดกองประสาท พระไตรรัตน์ และนิราศเมืองสังขาร”
- พ.ศ. 2500 จัดพิมพ์ในงานปลงศพ นายเพิ่ม บุญเกิด วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2500 ใช้ชื่อหนังสือว่า “สุภาสิตพระร่วงของเก่าและคำโคลงพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 และสุภาสิตสอนจิต”
- พ.ศ. 2505 พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ แม่เป็เลียน ศรีสอ้าน วันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2505 ใช้ชื่อหนังสือว่า “สุภาสิตพระร่วงและนางนพมาศ”
- พ.ศ. 2505 จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในวันสถาปนากรมศิลปากร วันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2505 ใช้ชื่อหนังสือว่า “สุภาสิตพระร่วง”
- พ.ศ. 2506 จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุทธมาจารย์ ฉนฺนมหาเถระ วันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2506 ใช้ชื่อหนังสือว่า “นานาสุภาสิตาวาจาและประวัติเล่าศิษย์”

- พ.ศ. 2506 จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายชื่น โทณะวณิก วันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2506 ใช้ชื่อหนังสือว่า “สุภาสิตพระร่วง สุภาสิตสอนหญิง และประเพณีประจำชีวิต”
- พ.ศ. 2507 รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือ “นิทานเรื่องพระร่วง” กรมศิลปากรรวบรวมจัดพิมพ์เนื่องในงานเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2507
- พ.ศ. 2508 รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือ “โคลงสุภาสิตพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 และสุภาสิตพระร่วง” อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ รองอำมาตย์ตรี สนั่น สุวรรณะบุญ ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร วันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2508
- พ.ศ. 2509 จัดพิมพ์เนื่องในวันพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์ตรี หลวงศุภผลรักษา (ต่วน ตาลานนท์) วันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2509 ใช้ชื่อหนังสือว่า “สุภาสิตพระร่วง”
- พ.ศ. 2509 จัดพิมพ์ในการทอดกฐินพระราชทานของมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ วัดพรหมนิवास จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2509 ใช้ชื่อหนังสือว่า “สุภาสิตพระร่วง”
- พ.ศ. 2524 รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือ “อนุสรณ์อายุครบเจ็ดสิบห้า” ของนายอุดม หงสะเดช เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2524³²

ค. ฉบับที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานราชการและสำนักพิมพ์ต่างๆ

หน่วยงานราชการและสำนักพิมพ์ต่างๆ นับว่ามีบทบาทสำคัญที่ทำให้รายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ได้รับการจัดพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณะ

³² ผู้เรียบเรียงระบุชื่อรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ว่า “สุภาสิตพระร่วงคัมภีร์สาม”

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา มีการจัดพิมพ์สุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าวออกจำหน่าย ทั้งจัดพิมพ์เฉพาะเรื่องและรวมพิมพ์อยู่กับวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ตัวอย่างสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ฉบับที่จัดพิมพ์โดยหน่วยงานราชการและสำนักพิมพ์ต่างๆ มีดังนี้

- พ.ศ. 2417 รวมพิมพ์อยู่ใน*ไตรภพนิเวศ* หนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีพระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ เป็นบรรณาธิการ และผู้พิมพ์โฆษณา
- พ.ศ. 2448 โรงพิมพ์พานิชกุศลพิมพ์จำหน่าย รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือ “เรื่องเบ็ดเตล็ด เปนเรื่องคติสอนใจ สวัสดิรักษา บัญญัติพระร่วง ภาลีสอนน้อง ลักษณะภรรยาเจ็ดสถาน ลักษณะบุตรสามสถาน ปฤษณาสอนน้อง”
- พ.ศ. 2470 โรงพิมพ์ห้างสมุทพิมพ์จำหน่าย รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือ “สุภาสิตสอนเด็ก สุภาสิตพระร่วง”
- พ.ศ. 2498 รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือ “เรื่องพระร่วง” กรมศิลปากรอนุญาตให้สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคารพิมพ์จำหน่าย
- พ.ศ. 2508 รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือ “ประชุมสุภาสิตฉบับหอสมุดแห่งชาติ” กรมศิลปากร อนุญาตให้สำนักพิมพ์ผ่านฟ้าวิทยาพิมพ์จำหน่าย
- พ.ศ. 2520 สำนักพิมพ์บรรณกิจพิมพ์จำหน่าย รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือ “สุภาสิตพระร่วงและสุภาสิตอิศรญาณ”
- พ.ศ. 2528 รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือ “วรรณกรรมสมัยสุโขทัย” กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร พิมพ์จำหน่าย
- พ.ศ. 2529 สำนักพิมพ์ไทยร่วมเกล้าพิมพ์จำหน่าย รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือ “สุภาสิตพระร่วงและสุภาสิตอิศรญาณ” (พิมพ์ครั้งที่ 5)

พ.ศ. 2557 รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือ “วรรณคดีแห่งชาติ เล่ม 1” สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร พิมพ์จำหน่าย³³

ง. ฉบับที่นำมาจัดพิมพ์คำอธิบายเพิ่มเติมและแปลเป็นภาษาต่างประเทศ

รายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ เป็นวรรณคดีคำสอนที่มีผู้นิยมนำมาจัดพิมพ์พร้อมกับเขียนคำอธิบายสุภาสิตเพิ่มเติม ปรากฏหลักฐานตั้งแต่ปี 2518 เป็นต้นมา เช่น กำธร กิตติภูมิชัย (2518) นำสุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าวมาถอดความเพิ่มเติมคำอธิบาย พร้อมทั้งชี้ให้เห็นผลดีและผลเสียหากปฏิบัติและไม่ปฏิบัติตามคำสอน โดยจัดพิมพ์ใหม่ในหนังสือที่ชื่อว่า “ข้อคิดสุภาสิตพระร่วง” และพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2518

ต่อมาในปี 2545 อุทัย ไชยานนท์ (2545) ได้นำรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ มาจัดพิมพ์ใหม่ โดยใช้ชื่อหนังสือว่า “ปฐมบรมสุภาสิตสุภาสิตพระร่วง” อุทัย ไชยานนท์ ได้ถอดความ อธิบายขยายความสุภาสิตแต่ละข้อ รวมทั้งบอกวิธีนำคำสอนเหล่านั้นไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ต่อมาในปี 2549 อุทัย ไชยานนท์ (2549) ได้นำสุภาสิตพระร่วงมาจัดพิมพ์ใหม่อีกครั้ง โดยใช้ชื่อหนังสือว่า “สุภาสิตพระร่วง” การจัดพิมพ์ครั้งนี้ อุทัย ไชยานนท์ ได้อธิบายความด้วยการใช้ภาษาและถ้อยคำที่เข้าใจง่ายขึ้นและตัดประเด็นเรื่องวิธีนำคำสอนมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันออกไป ทั้งนี้เพราะหนังสือเล่มดังกล่าวจัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์แสงดาว ซึ่งเป็นสำนักพิมพ์ที่นิยมพิมพ์หนังสือให้กลุ่มเยาวชนเป็นผู้อ่าน สำนวนภาษาที่ใช้จึงต้องกระชับและสื่อความได้ชัดเจน

นอกจากการนำรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ มาจัดทำคำอธิบายเพิ่มเติม สุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าวยังมีผู้นิยมนำมาแปลเป็นภาษาต่างประเทศและพิมพ์เผยแพร่หลายครั้ง ผู้ที่นำรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีก

³³ สุภาสิตพระร่วงสำนวนที่รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือวรรณคดีแห่งชาติ มี 2 สำนวน สำนวนแรกเป็นสำนวนที่คัดลอกรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ มาพิมพ์ซ้ำ อีกสำนวนหนึ่งเป็นสำนวนความแปลก ไม่พบสุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าวในต้นฉบับตัวเขียนที่ผู้วิจัยสำรวจในหอสมุดแห่งชาติ

วัดพระเชตุพนฯ มาแปลเป็นภาษาอังกฤษคนแรก ได้แก่ พระสารสาส์นพลซันท์ หรือ G.E. Gerini (1904) โดยพระสารสาส์นพลซันท์ได้นำสุภาษิตพระร่วงพร้อมทั้งคำแปลรวมพิมพ์ในบทความเรื่อง “On Siamese Proverbs and Idiomatic Expression” ซึ่งตีพิมพ์ในวารสารสยามสมาคมฉบับแรก เมื่อ พ.ศ. 2447 ต่อมาใน พ.ศ. 2503 มีผู้นำสุภาษิตพระร่วงมาแปลเป็นภาษาอังกฤษ โดยใช้ชื่อว่า “บัญญัติพระร่วง แปลเป็นภาษาอังกฤษและเชิงอรรถ” จัดพิมพ์โดยโรงพิมพ์ทหารอากาศ และในปี 2528 อภา ภมรบุตร (2528) ได้แปลร้อยสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นภาษาอังกฤษเช่นเดียวกัน โดยใช้ชื่อว่า “สุภาษิตพระร่วง (ไทย – อังกฤษ)”

การนำร้อยสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาแปลเป็นภาษาอังกฤษนั้น การแปลครั้งล่าสุดเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2534 มนตรี อุมะวิชนี (Montri Umavijani, 1991) ได้แปลร้อยสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ลงพิมพ์ในวารสาร “Thailand Illustrated” โดยใช้ชื่อสุภาษิตว่า “PHRA RUANG’S PROVERBS” การแปลครั้งนี้ มนตรี อุมะวิชนี ไม่ได้คัดลอกตัวบทภาษาไทยมาพิมพ์ประกอบด้วย เพราะวารสารดังกล่าวเป็นวารสารภาษาอังกฤษของรัฐบาลที่มุ่งเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมของประเทศไทยให้ชาวต่างชาติได้รับรู้

นอกจากสุภาษิตพระร่วงได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษแล้ว ใน ปี 2534 อัมภา โอตระกุล (Ampha Otrakul, 1991) ได้แปลร้อยสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นภาษาเยอรมันเช่นเดียวกัน โดยรวมพิมพ์อยู่ในหนังสือชื่อ “Perlen vor die Saue werfen oder Dem Affen einen Kristall geben” การแปลสุภาษิตพระร่วงเป็นภาษาเยอรมันครั้งนี้ ผู้แปลได้นำประวัติโดยย่อของพระร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) มาจัดทำคำอธิบายก่อนนำเสนอสุภาษิตและคัดลอกตัวบทภาษาไทยมาประกอบการแปลด้วย

2.2.3.2 ต้นฉบับตัวพิมพ์สุภาษิตพระร่วงสำนวนอื่น ๆ

นอกจากต้นฉบับตัวพิมพ์สุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ สุภาษิตพระร่วงสำนวนอื่นก็ได้รับการเผยแพร่ในรูปแบบของสิ่งพิมพ์เช่นเดียวกัน อาทิ โคลงประดิษฐ์พระร่วง สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 1 – 5) สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ ร่ายสุภาสิตตั้งฉบับวัดลาด โคลงภาษิตพระร่วงในวชิรญาณ สุภาษิตพระร่วงคำโคลง โคลง

สุภาษิตบัญญัติพระร่วงในดุสิตสมิต ภาพหล่อโคลงสุภาษิตพระร่วง และสุภาษิตพระร่วงฉบับกวีนิพนธ์ ในที่นี้ผู้วิจัยขอสรุปข้อมูลไว้ในตาราง ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงข้อมูลต้นฉบับตัวพิมพ์สุภาษิตพระร่วงสำนวนอื่นๆ

ปีที่พิมพ์ ³⁴ (พ.ศ.)	ชื่อเรื่อง	หมายเหตุ
2419	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต	ประกอบด้วยเนื้อหาส่วนที่ 1 – เนื้อหาส่วนที่ 5 ³⁵
2423	สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ	
2425	สุภาสิตพระร่วง สำนวนวัดเกาะ (โรงพิมพ์บางคอแหลม)	ประกอบด้วยสุภาษิตพระร่วง 3 สำนวน คือ สำนวนความพ้องกับเนื้อหาส่วนที่ 1 – เนื้อหาส่วนที่ 3 ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต
2438	โคลงภาษิตพระร่วงในวชิรญาณ	
2458	สุภาษิตพระร่วงคำโคลง	
2462 - 2463	โคลงสุภาษิตบัญญัติพระร่วงในดุสิตสมิต	
2469	สุภาษิตพระร่วงในนิตยสารสตรีไทย	เป็นสำนวนความพ้องกับเนื้อหาส่วนที่ 3 ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต
2471	สุภาษิตพระร่วงในหนังสือ “นานาภาษิตกถา”	ประกอบด้วยสุภาษิตพระร่วง 3 สำนวน คือ สำนวนความพ้องกับเนื้อหาส่วนที่ 1 – เนื้อหาส่วนที่ 3 ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต

³⁴ เฉพาะปีที่พิมพ์ครั้งแรก

³⁵ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต มีเนื้อหาทั้งหมด 5 ส่วน เนื้อหาส่วน 1 แต่งด้วยกาพย์ยานี 11 จำนวน 52 บท สาระคำสอนส่วนใหญ่เน้นเรื่องข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับการครองตน เนื้อหาส่วนที่ 2 แต่งด้วยร่ายโบราณ 1 บท จำนวน 100 วรรค สาระคำสอนส่วนใหญ่เน้นเรื่องหลักการครองตนและหลักการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ เนื้อหาส่วนที่ 3 แต่งด้วยร่ายโบราณ 1 บท จำนวน 121 วรรค สาระคำสอนส่วนใหญ่เน้นเรื่องข้อควรปฏิบัติของสตรีที่ครองเรือนแล้ว เนื้อหาส่วนที่ 4 แต่งด้วยร่ายสุภาพ 1 บท จำนวน 238 วรรค สาระคำสอนส่วนใหญ่เน้นเรื่องหลักการครองตนและหลักการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ เนื้อหาส่วนที่ 5 แต่งด้วยร่ายโบราณ 1 บท จำนวน 466 วรรค เนื้อหาส่วนนี้นำเสนอนิทานเรื่องนกยางกับปู (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในหัวข้อ 2.2.3.2 ก)

ปีที่พิมพ์ ³⁴ (พ.ศ.)	ชื่อเรื่อง	หมายเหตุ
2508	สุภาสิตพระร่วงในหนังสือ “อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ นางเวช ธนพิทักษ์”	ประกอบด้วยสุภาสิตพระร่วง 4 จำนวน คือจำนวนความพ้องกับเนื้อหาส่วนที่ 1 - เนื้อหาส่วนที่ 4 ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต
2508	สุภาสิตพระร่วงคำโคลง ในหนังสือ “โคลงสุภาสิตพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 และสุภาสิตพระร่วง”	
2527	โคลงประดิษฐ์พระร่วง	ตีพิมพ์ครั้งแรกในบทความเรื่อง “สุภาสิตพระร่วง: การศึกษาเชิงประวัติ” ของนิตยา เหล่าสุนทร
2528	ร่ายสุภาสิตตั้งฉบับวัดลาด	ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือ ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษเรื่อง “พอขุนรามคำแหงไม่ได้แต่งสุภาสิตพระร่วง”
2528	สุภาสิตพระร่วงในหนังสือ “อนุสรณ์อายุครบเจ็ดสิบห้าปี” ของ อุดม หงสะเดช (เฉพาะเนื้อหาส่วนที่ 1-2)	ประกอบด้วยสุภาสิตพระร่วง 3 จำนวน สุภาสิตพระร่วง 2 จำนวนแรกเป็นจำนวนความพ้องกับสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 1 และเนื้อหาส่วนที่ 2) ส่วนจำนวนที่ 3 นั้นเป็นจำนวนความพ้องกับร่ายสุภาสิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ
2523	กาพย์ห่อโคลงสุภาสิตพระร่วง ของชลอ ปทุมานนท์	
2542	สุภาสิตพระร่วงในหนังสือ “ประชุมสุภาสิตพระร่วง” ของกรมวิชาการ (เฉพาะจำนวนที่ 2 – 6)	- จำนวนที่ 2 “โคลงประดิษฐ์พระร่วง” - จำนวนที่ 3 “ร่ายสุภาสิตพระร่วง” เป็นจำนวนความพ้องกับเนื้อหาส่วนที่ 2 ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต - จำนวนที่ 4 “สุภาสิตพระร่วงคำโคลง” - จำนวนที่ 5 “ร่ายสุภาสิตตั้ง” ฉบับวัดลาด จำนวนเดียวกับที่ตีพิมพ์

ปีที่พิมพ์ ³⁴ (พ.ศ.)	ชื่อเรื่อง	หมายเหตุ
		เมื่อ พ.ศ. 2528 - ลำดับที่ 6 “ภาพย์สุภาษิต พระร่วง” เป็นสำนวนความพ้องกับ เนื้อหาส่วนที่ 1 ในสุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต
2554	กวีนิพนธ์เรื่อง “จารึกไว้ในแผ่นดิน” ของวันเนา ยูเด็น	
2557	สุภาษิตพระร่วง ลำดับที่ 2 ในภาคผนวกหนังสือ “วรรณคดีแห่งชาติ เล่ม 1”	สุภาษิตพระร่วงลำดับดังกล่าวเป็น สำนวนความแปลก มีรายละเอียด แตกต่างจากสุภาษิตพระร่วง ลำดับอื่น ผู้วิจัยไม่พบสุภาษิต พระร่วงลำดับดังกล่าวในต้นฉบับ ตัวเขียนที่ผู้วิจัยสำรวจพบใน หอสมุดแห่งชาติ

2.3 ภูมิหลังเกี่ยวกับสุภาษิตพระร่วงสมัยต่างๆ

สุภาษิตพระร่วงได้รับการคัดลอก สืบทอด และสร้างสรรคใหม่หลายยุคสมัย สุภาษิตพระร่วงในสังคมไทยจึงมีหลายสำนวน ทั้งที่เป็นต้นฉบับตัวเขียน จารึกหินชนวน และต้นฉบับตัวพิมพ์ดังที่ผู้วิจัยนำเสนอไว้ในประเด็นข้างต้น สุภาษิตพระร่วงแต่ละสำนวนล้วนมีรายละเอียดและความน่าสนใจที่แตกต่างกัน ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะอธิบายภูมิหลังของสุภาษิตพระร่วงสมัยต่างๆ โดยจะจำแนกเป็น 3 ช่วง คือ ทั้งสุภาษิตพระร่วงสมัยก่อนรัชกาลที่ 5 สุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 และสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงปัจจุบัน

2.3.1 สุภาษิตพระร่วงสมัยก่อนรัชกาลที่ 5

สุภาษิตพระร่วงที่แต่งขึ้นก่อนสมัยรัชกาลที่ 5 มี 2 สำนวน ได้แก่ ร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ และโคลงประดิษฐ์พระร่วง ในที่นี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงภูมิหลังเกี่ยวกับร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นอันดับแรก เนื่องจากสุภาษิตพระร่วง

สำนวนดังกล่าว มีการจารึกเพื่อเผยแพร่ในวงกว้างตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 และแพร่หลายก่อนที่โคลงประดิษฐ์พระร่วงพระราชานิพนธ์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศมีการค้นพบและพิมพ์เผยแพร่

ก. ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

- สมัยที่แต่งและผู้แต่ง

เนื่องจากสุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง ประเด็นเรื่องผู้แต่งร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ จึงเป็นประเด็นที่มีนักวิชาการทางภาษาและวรรณคดีไทยหลายคนสนใจศึกษาค้นคว้าโดยตั้งข้อสังเกตประกอบเหตุผลและหลักฐานที่น่าสนใจ ผู้วิจัยจัดกลุ่มข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับกวีผู้แต่งร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

นักวิชาการกลุ่มแรกที่มีความเห็นว่าร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ แต่งขึ้นในสมัยสุโขทัยได้แก่ พระสารสาส์นพลขันธ์ (เยรินี) พระวรเวทย์พิสิฐชลดา เรื่องรักษัลลิต และมณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ ทั้งนี้ นักวิชาการแต่ละคนมีข้อคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นผู้แต่งที่แตกต่างกัน พระสารสาส์นพลขันธ์ (Gérini, 1904: 49) สันนิษฐานว่าร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นพระราชานิพนธ์ของกษัตริย์ที่มีพระนามว่า “พระร่วง” พระวรเวทย์พิสิฐ (2534: 26) และชลดา เรื่องรักษัลลิต (2549: 15 – 29) สันนิษฐานว่าผู้รวบรวมร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ คือพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ส่วนมณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (2547: 213) สันนิษฐานว่า ผู้แต่งร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าวน่าจะเป็นกษัตริย์สุโขทัย และพ่อขุนรามคำแหงมหาราชหรือพญาลิไทน่าจะเป็นผู้รวบรวมคำสอนนี้ขึ้น

นักวิชาการกลุ่มที่สองที่มีความเห็นว่า ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นสำนวนที่แต่งขึ้นใหม่ ได้แก่ นิยะดา เหล่าสุนทร ล้อม เพ็งแก้ว และ โชษิตา มณีไส นิยะดา เหล่าสุนทร (2535: 101 – 108) สันนิษฐานว่า สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกเป็นผู้ทรงพระนิพนธ์ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ โดยสังเกตจากลักษณะคำประพันธ์ที่ดำเนินตามกฎเกณฑ์ของฉันทลักษณ์อย่างเคร่งครัด ส่วนล้อม เพ็งแก้ว (2528: 54 – 57) ว่าร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ น่าจะคัดลอกตัวบทมาจากต้นฉบับตัวเขียนเรื่องสุภาสิตตั้งฉบับวัดลาด ส่วนโชษิตา มณีไส (2554: 129 - 146) ตั้งข้อสันนิษฐานว่าร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวน

จารึกวัดพระเชตุพนฯ แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเชื่อว่าสุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้เป็นตัวบทที่พัฒนามาจากสุภาสิตพระร่วงสำนวนวัดเกาะ

นักวิชาการกลุ่มที่สามที่มีความเห็นว่า *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* นำสุภาสิตเก่ามาชำระใหม่ ได้แก่ สุริยา รัตนกุล ประเสริฐ ฒ นคร และเปลื้อง ฒ นคร สุริยา รัตนกุล (2527: 26 – 42) ตั้งข้อสันนิษฐานจากการพิจารณาลักษณะภาษาที่ใช้ในสุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าวแล้วพบว่า *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* ไม่ได้เป็นสำนวนของผู้แต่งคนเดียว แต่เป็นการรวบรวมต้นฉบับจากความทรงจำของหลายคนมาเข้าไว้ด้วยกันในวาระที่จารึกเผยแพร่ในสมัยรัชกาลที่ 3 และมีส่วนที่แต่งขึ้นภายหลัง ได้แก่ ร่ายตอนต้นและโคลงในตอนท้าย ประเสริฐ ฒ นคร (2528: 57 – 59) ตั้งข้อสันนิษฐานว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นผู้ทรงปรับปรุงชำระ *ร่ายสุภาสิตพระร่วง* พระองค์ไม่ใช่ผู้ทรงพระนิพนธ์สุภาสิตพระร่วงขึ้นใหม่ทั้งหมดและโคลงในตอนท้ายของ *ร่ายสุภาสิต* น่าจะเป็นโคลงที่พระองค์ทรงพระนิพนธ์เพิ่มเติม ส่วนเปลื้อง ฒ นคร (2528: 59 - 60) มีความเห็นว่า *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* เป็นสำนวนที่มีผู้นำสุภาสิตเก่ามาชำระใหม่ เนื่องจากเมื่อพิจารณาถ้อยคำสำนวนที่ปรากฏใน *ร่ายสุภาสิต* แล้ว ถ้อยคำดังกล่าวไม่น่าเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส เพราะเป็นสำนวนธรรมดา ไม่ได้เด่นเรื่องความไพเราะ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส จึงอาจเป็นเพียงผู้ชำระสุภาสิต ด้วยการนำสุภาสิตเก่ามาขัดเกลา แล้วจารึกไว้เป็นสุภาสิตหนึ่งในวัดพระเชตุพนฯ เมื่อครั้งมีการปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 3

ในทัศนะของผู้วิจัย ประเด็นเรื่องผู้แต่ง *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* ผู้วิจัยมีความเห็นสอดคล้องกับ ประเสริฐ ฒ นคร (2528: 57 – 59) ที่สันนิษฐานว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส น่าเป็นผู้ทรงนำสุภาสิตดั้งเดิมมาชำระ และทรงพระนิพนธ์ร่ายตอนต้นและโคลงในตอนท้ายเพิ่มเติมเข้าไป เพราะถ้าเป็นพระนิพนธ์ของพระองค์ทั้งหมด สำนวนภาษาจะต้องมีความไพเราะยิ่งกว่านี้ดังที่ ชลดดา เรื่องรักษลิขิต (2549: 15 – 29) ได้ศึกษาไว้ และจากการศึกษาต้นฉบับตัวเขียนสุภาสิตพระร่วง ผู้วิจัยพบต้นฉบับตัวเขียนเอกสารโบราณหมู่ฉันท เลขที่ 82 ซึ่งมีข้อมูลที่น่าสนใจและสามารถสนับสนุนข้อสันนิษฐานของ ประเสริฐ ฒ นคร (2528: 57 - 59) ที่ระบุว่าสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสน่าเป็นผู้นิพนธ์โคลงกระทำเพิ่มเติมทำ *ร่ายสุภาสิต* ได้ เนื่องจากโคลงกระทำ *ร่ายสุภาสิตพระร่วง* ในต้นฉบับตัวเขียนเอกสารโบราณหมู่ฉันท เลขที่ 82 มีเนื้อความที่แสดงให้เห็นว่า ความรับรู้เรื่องสุขุขทัยเป็นราชาธานีที่

อยู่ทางทิศเหนือที่เพ็ญมีในสมัยรัตนโกสินทร์ และสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกทรงเป็นผู้แก้ไขชำระเนื้อความในโคลงให้สื่อความชัดเจนขึ้นกว่าเดิม ดังที่ผู้วิจัยเปรียบเทียบให้เห็นในตาราง

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบโคลงกระทู้ทำร้ายสุภาสิตระหว่างสุภาสิตพระร่วงในสมุดไทยเลขที่ 82 กับรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

สุภาสิตพระร่วงในสมุดไทยเลขที่ 82 (โคลงกระทู้ทำร้ายสุภาสิต)	รายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ (โคลงกระทู้ทำร้ายสุภาสิต)
<ul style="list-style-type: none"> ○ บรรดิษมหิศเรศให้ แดงทาง ธรรมนา ติด ถัดสวัสดิ พระ ผู้ผ่านศรรายงค์ รวง ราชพระสาสนให้ 	<ul style="list-style-type: none"> ○ บัด เจิดจำแนกแจ้ง พิศุภาร ความเอย ภูติย ยุบลบันหาญ เหตุไฉ พระ ปิ่นนคราสถาน อุดรศุข ไทยนา ร่วง ราชนามนี้ได้ กล่าวถ้อยคำสอน ฯ

ส่วนข้อสันนิษฐานที่ล้อม เพ็งแก้ว (2528: 54 – 57) ระบุว่ารายสุภาสิตตั้งเป็นต้นแบบให้รายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ นั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า มีความเป็นไปได้น้อย สังเกตได้จากสุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าว น่าแต่งขึ้นโดยกวีท้องถิ่น เมื่อพิจารณาเนื้อหาและถ้อยคำสำนวนแล้วมีเรื่องของท้องถิ่นปนอยู่มาก และถึงแม้ว่ารายสุภาสิตตั้งจะมีอายุเอกสารเก่ากว่ารายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ตามที่ล้อม เพ็งแก้ว ระบุไว้ แต่ที่มาของสุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้ น่าจะเกิดจากการคัดลอกสุภาสิตพระร่วงสำนวนดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนหน้าจากความทรงจำ แล้วเพิ่มเติมคำสอนบางข้อเข้าไปตามความเข้าใจของผู้ประพันธ์ ดังจะเห็นได้จากตัวบทรายสุภาสิตตั้งยังมีข้อบกพร่องอยู่มาก นอกจากกวีจะเพิ่มเติมคำสอนอื่นเข้าไปแล้ว คำสอนในบางวรรคกวีก็รวมสองวรรคเข้าเป็นวรรคเดียว ทำให้คำสอนผิดเพี้ยนไปจากเดิม เช่น ร่ายวรรคที่ 72 กวีรวมเอาคำสอน “คนพาลอย่าพาลผิด” และ “อย่าเอาเปนมิตรไปมา” เป็น “อย่าคบพาลเอาเปนมิตร” และร่ายวรรคที่ 136 กวีรวมเอาคำสอน “น้ำปวนมักเปนม” และ “ลมพัดมักแพ้ไม้” เป็น “น้ำปวนมักแพ้ไม้”

- รูปแบบคำประพันธ์

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ แต่งด้วยร่ายสุภาพ 1 บท มี 189 วรรค และมีโคลงกระทู้ 1 บทอยู่ตอนท้ายของร่าย³⁶

- เนื้อหา

เนื้อหาที่ปรากฏในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นคำสอนที่ว่าด้วยข้อห้าม คำแนะนำ คำสั่ง เกี่ยวกับเรื่องการครองตนและการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ มณีนีป็น พรหมสุทธิรักษ์ (2547: 212 - 215) กล่าวถึงเนื้อหาของร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ไว้ค่อนข้างน่าสนใจว่า สุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าวนับเป็นวรรณกรรมโลกนิติของไทยเรื่องหนึ่ง คำสอนส่วนมากเป็นคำสอนที่ใช้สอน “บุรุษ” ที่มีสถานภาพทางสังคมอยู่ในระดับกลาง คือ เป็นคนที่มี “เจ้า” “นาย” “ผู้ใหญ่” เป็นผู้ที่อยู่ในสถานภาพสูงกว่า และมี “ข้า” เป็นผู้อยู่ในสถานภาพต่ำกว่า เนื้อหาคำสอนเป็นเรื่องสอนให้รู้จักประพฤติตน และรู้จักปฏิบัติต่อบุคคลรอบข้างอย่างเหมาะสม ทั้งผู้ใหญ่ ข้า เมีย มิตร ครู และญาติพี่น้อง

คำสอนเรื่องการครองตน สุภาสิตพระร่วงสอนให้ปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีที่มีมา ให้รู้จักเรียนวิชาเมื่อยังเด็ก ให้ทำมาหากินเมื่อเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว ให้ประพฤติตนเป็นคนมีศีลธรรม คือ ไม่เป็นคนพาล ไม่อยากได้ทรัพย์ของผู้อื่น ไม่นินทาว่าร้าย ไม่มีจิตริษยา และที่สำคัญต้องมีสติ ไม่ประมาทในการทำกิจทั้งปวง ไม่อวดตัว ให้อ่อนน้อมถ่อมตน และต้องรักเกียรติของตนมากกว่าทรัพย์สิน

คำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ในกรณีที่ต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับสูงกว่า สุภาสิตพระร่วงสอนให้จงรักภักดี ให้รู้จักวางตน ไม่ดีสนิท ให้รู้จักเชื่อฟังครุเมื่อครุอบรมและรู้จักทดแทนพระคุณครู ส่วนคำสอนในกรณีที่ต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมเสมอกัน สุภาสิตพระร่วงสอนให้นับถือและเผื่อแผ่ญาติพี่น้อง ให้บำรุงพรรคพวก และไม่เบียดเบียนมิตร และคำสอนในกรณีที่ต้อง

³⁶ ผู้วิจัยมีความเห็นต่างจากนิยะดา เหล่าสุนทร (2535: 104) ที่เสนอข้อคิดเห็นว่าร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทลิลิต (โคลงและร่าย) เนื่องจากคำว่า “ลิลิต” ตามที่นิยะดา เหล่าสุนทรอ้างว่า สมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงเรียกสุภาสิตพระร่วงในโคลงด้นปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ และจดหมายเหตุว่าด้วยการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ น่าจะหมายถึง การเขียน ซึ่งตรงกับความหมายในหนังสือคำอักษะ (2533: 61) ไม่ได้หมายถึงประเภทของคำประพันธ์ที่ประกอบด้วยร่ายและโคลงตามที่นิยะดา เหล่าสุนทร เข้าใจ

ปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่า สุภาสิตพระร่วงสอนให้เลี้ยงดูคนเหล่านั้นด้วยใจเมตตา ไม่โกรธเกินควรเมื่อบริวารทำผิดพลาด และให้รู้จักชื่นชมในเวลาที่เหมาะสม ส่วนการปฏิบัติต่อภรรยา นั้น สุภาสิตพระร่วงสอนว่าไม่ควรไว้วางใจ

ประเด็นเรื่องคุณค่าและความสำคัญของ*ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* ได้มีผู้ศึกษาไว้อย่างกว้างขวาง ทั้งในประเด็นด้านวัฒนธรรม โลกทัศน์ หลักจริยธรรม ความคิดความเชื่อทางสังคม ความสัมพันธ์กับหลักพระพุทธศาสนา รวมทั้งประเด็นด้านภาษาและวรรณคดี นักวิชาการส่วนใหญ่มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* มีความดีเด่นและมีคุณค่าในทุกๆ ด้าน ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ*ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* ได้อย่างเด่นชัดคือ สุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าว เป็นวรรณคดีคำสอนที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งในแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ และยังคงเป็นสำนวนได้รับความนิยมในการพิมพ์เผยแพร่มาโดยตลอด นอกจากนี้สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ*ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* อีกประการหนึ่งคือ สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้เป็นสำนวนที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์สุภาสิตพระร่วงขึ้นใหม่ในยุคสมัยหลัง โดยเฉพาะสุภาสิตพระร่วงในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งประเด็นหลักประเด็นหนึ่งที่จะศึกษาในงานวิจัยนี้

ข. โคลงประดิษฐ์พระร่วง

- สมัยที่แต่งและผู้แต่ง

ต้นฉบับตัวเขียน*โคลงประดิษฐ์พระร่วง* แทรกอยู่ในต้นฉบับสมุดไทยคำเรื่อง *โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์* เลขที่ 1 ตู 114 ชั้น 2/5 มัดที่ 18 มีความในบานแผ่นกว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง*ประดิษฐ์พระร่วง* เมื่อจุลศักราช 1116 ปีวอก อดสกณ วันอาทิตย์ แรม 12 ค่ำ เดือน 4 เวลาเช้า 3 โมง จำนวน 55 บท³⁷ เล็กดา อิมใจ (2528: 6) ได้ศึกษาสุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าวเปรียบเทียบกับโคลงพระราชนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแล้วพบว่า *โคลงประดิษฐ์พระร่วง* แต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย และเป็น

³⁷ เมื่อเล็กดา อิมใจ ปรึวรรตต้นฉบับตัวเขียนเรื่อง*โคลงประดิษฐ์พระร่วง*แล้วพบว่า จำนวนโคลงที่แท้จริงที่ใช้แต่ง*โคลงประดิษฐ์พระร่วง*มีเพียง 54 บท

พระราชนิพนธ์เรื่องหนึ่งของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเนื่องจากมีเนื้อหาและการใช้ถ้อยคำภาษาสอดคล้องกับวรรณคดีประเภทคำโคลงเรื่องอื่นที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงพระราชนิพนธ์

- รูปแบบคำประพันธ์

โคลงประดิษฐ์พระร่วง แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพ 54 บท กวีใช้โคลงแต่ละบทนำเสนอคำสอนที่มีเนื้อความตรงกับสุภาษิตพระร่วงจำนวน ข.³⁸ โดยโคลง 1 บทนำเสนอคำสอนจำนวน 2 - 4 หัวข้อ ดังตัวอย่างคำประพันธ์

◦ เมื่อเยาว์เสาวภาคย์ส่อง	แสงคุณ
ครั้นวัยไพบูลย์ทูน	เทียบไว้
อย่าใฝ่ในทรัพย์สุน -	ทรทาน
อย่าราญการกิจให้	ราษฎร์หรือระส่ำระสาย

(ประชุมสุภาษิตพระร่วง, 2542: 30)

- เนื้อหา

เนื้อหาที่ปรากฏในโคลงประดิษฐ์พระร่วงลำดับคำสอนตรงกับสุภาษิตพระร่วงจำนวน ข.³⁹ สาระคำสอนส่วนใหญ่ตรงกับสาระคำสอนในร้อยสุภาษิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ กล่าวคือ เน้นคำสอนเรื่องหลักการครองตนและหลักการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ

2.3.2 สุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

สุภาษิตพระร่วงยุคสมัยที่มีความน่าสนใจมากที่สุด คือ สุภาษิตพระร่วงในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากเป็นยุคที่มีการพิมพ์ซ้ำและแต่งสุภาษิตพระร่วงขึ้นใหม่เป็นจำนวนมาก อีกทั้ง

³⁸ จำนวนความพ้องกับสมุดไทยเลขที่ 73

³⁹ จำนวนความพ้องกับสมุดไทยเลขที่ 73

สุภาสิตพระร่วงที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยดังกล่าวยังมีเนื้อหาที่หลากหลาย และเห็นได้ชัดว่าไม่ได้แต่งขึ้นเพื่ออ่านในวงแคบ แต่แต่งขึ้นเพื่อพิมพ์แพร่หลายในวงกว้าง

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เท่าที่ผู้วิจัยสำรวจพบมี 6 จำนวน เรียงตามลำดับปีที่พิมพ์เป็นครั้งแรก ดังนี้

- (1) บัญญัติพระร่วงในตรุโณวาท พิมพ์ปี 2417
- (2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิตในหนังสือมิวเซียม พิมพ์ปี 2420 - 2421
- (3) สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ พิมพ์ปี 2423
- (4) บัญญัติพระร่วง จำนวนวัดเกาะ โรงพิมพ์บางคอแหลม พิมพ์ปี 2425
- (5) สุภาสิตพระร่วง จำนวนวัดเกาะ โรงพิมพ์บางคอแหลม พิมพ์ปี 2525
- (6) ไคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ พิมพ์ปี 2438 - 2439

ผู้วิจัยจัดกลุ่มข้อมูลสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 โดยจำแนกตามลักษณะเนื้อหาได้เป็น 2 กลุ่มคือ สุภาสิตพระร่วงจำนวนที่คัดลอกถ่ายสุภาสิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาพิมพ์ซ้ำ และสุภาสิตพระร่วงจำนวนที่แต่งขึ้นใหม่ รายละเอียดเกี่ยวกับสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 แต่ละจำนวนมีดังนี้

2.3.2.1 สุภาสิตพระร่วงจำนวนที่คัดลอกถ่ายสุภาสิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาพิมพ์ซ้ำ

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวนที่คัดลอกถ่ายสุภาสิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาพิมพ์ซ้ำมี 2 จำนวน จำนวนแรกพิมพ์เผยแพร่โดยสิ่งพิมพ์ที่ได้รับการสนับสนุนจากราชสำนัก อีกจำนวนหนึ่งพิมพ์เผยแพร่โดยโรงพิมพ์ของราษฎรซึ่งตั้งอยู่บริเวณวัดเกาะ เขตสัมพันธวงศ์ สุภาสิตพระร่วงทั้ง 2 จำนวน ได้แก่

- ก. บัญญัติพระร่วงในตรุโณวาท
- ข. บัญญัติพระร่วง จำนวนวัดเกาะ โรงพิมพ์บางคอแหลม

ก. บัญญัติพระร่วงในตรุโณวาท

- ปีที่พิมพ์

บัญญัติพระร่วงได้รับการตีพิมพ์ใน*ดรุโณวาท*⁴⁰ และเป็นวรรณคดีโบราณเพียงเรื่องเดียวที่ได้รับการตีพิมพ์ตลอดทั้งเรื่อง ต่างจากวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ที่คณะบรรณานุกรมคัดมาแต่เพียงบางบทเท่านั้น ผู้พิมพ์แยกพิมพ์เนื้อหาใน*บัญญัติพระร่วง* เป็น 2 ช่วง เนื้อหาช่วงแรกวรรคที่ 1 – วรรคที่ 81 ตีพิมพ์ใน*ดรุโณวาท* ฉบับวันอังคาร เดือน 8 แรม 14 ค่ำ จุลศักราช 1236 ส่วนเนื้อหาช่วงที่สองเริ่มตั้งแต่วรรคที่ 82 จนจบเรื่องที่มีโคลงกระทู้ปิดท้าย พิมพ์ใน*ดรุโณวาท* ฉบับวันอังคาร เดือน 9 ขึ้น 13 ค่ำ จุลศักราช 1236

- รูปแบบคำประพันธ์

*บัญญัติพระร่วง*ใน*ดรุโณวาท*คัดลอกถ่ายสุภาพะร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาตีพิมพ์ ดังนั้นคำประพันธ์จึงเป็นรายสุภาพเช่นเดียวกับ*รายสุภาพะร่วง*สำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ *บัญญัติพระร่วง*ใน*ดรุโณวาท*มีราย 189 วรรคและมีโคลงกระทู้ 1 บททำราย คณะบรรณานุกรมแยกพิมพ์ตัวบทเป็นสองช่วง กล่าวคือ ตัวบทช่วงแรก ได้แก่ วรรคที่ 1 (ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า) – วรรคที่ 81 (อยากอรรพจิตรีชยา) ตีพิมพ์ต่อตอนท้ายของนิทานเรื่อง*ไล้ออนและช้างโขลง* ผู้จัดพิมพ์ไม่ได้ใส่ชื่อสุภาพะร่วงกำกับ แต่ยกตัวบทสุภาพะร่วงขึ้นมาพิมพ์ต่อท้ายนิทานเรื่องดังกล่าว ดังตัวอย่างคำประพันธ์

[...] ในเวลานั้น ยังมีผู้แก่คนหนึ่ง, เป็นคนรู้จักกับทหาร, เหน็ดกัลล้อตาทหารก็มี
ความโกรธ, จึงแหวกเข้าไปในวงเด็กแล้วพูดว่า, อะไรมายืนให้เด็กล้ออยู่จนเปนน้า,
จงกลับไปบ้านเสียเถิด, เด็กเหล่านั้นก็พร้อมใจกันว่า, เอะยายคนนี้ก็เปนน้าอีกคน
หนึ่งแล้ว, ยายแก่คนนั้นมีความโกรธมากจึงร้องด่าเด็ก ๆ เหล่านั้นก็ยิ่งร้องเฮหนัก

⁴⁰ *ดรุโณวาท* เป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกที่จัดทำขึ้นโดยคนไทยซึ่งเป็นชนชั้นนำสยาม* ตีพิมพ์และจำหน่ายระหว่างวันอังคารที่ 4 กันยายน ถึงวันอังคารที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1874 (พ.ศ. 2417) มีพระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์เป็นบรรณานุกรม ธิษณา วีรเกียรติสุนทร (2556: 43) ศึกษาวิเคราะห์หนังสือพิมพ์*ดรุโณวาท*แล้วพบว่า *ดรุโณวาท* หมายถึง คำสอนของผู้เยาว์ หนังสือพิมพ์ฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งเจ้านายและขุนนางที่สนับสนุนพระองค์ในการเรียกพระราชอำนาจคืนจากกลุ่มตระกูลขุนนาง และกรมพระราชวังบวรสถานมงคล *ดรุโณวาท*มีเนื้อหาหลายประเด็นด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เหตุการณ์ในต่างประเทศ นิทานสอนใจ ชาวบ้านเมืองพระราชพงศาวดาร รวมไปถึงกวีนิพนธ์ต่างๆ ด้วย

ขึ้น. แล้วยายแก่ก็เข้าจับมือตาทหารจูงไปบ้านทุกคน. คนที่มาดูก็เห็นว่าเปนบ้าจริง
ทุกคน. ๖๖

๑ ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า, เจ้าแผ่นดินพสุโขทัย, มล็กเหนในอนาคต, จึงผายพจน
ประกาศ, เปนอนุสาสน์นกะถา, สอนคนนารชน, ทิวธาตลพิงเพียร, เรียบำรุงผดุง
อาตม, อย่าเคลื้อนคลาดคลาถอย,...

(ดร. โจนวาท, 2512: 81)

ตัวบทช่วงที่สอง ได้แก่ ร่ายสุภาษิตตั้งแต่วรรคที่ 82 (เจรจาตามคดี) จนจบด้วย
โคลงกระทู้ปิดท้าย เป็นสุภาษิตที่พิมพ์ต่อนิทานเรื่องคนทำรถไฟขึ้นแต่แรกเดิม แต่ตัวบทช่วงที่สอง
นี้มีชื่อสุภาษิตกำกับว่า “บัญญัติพระร่วง” ดังตัวอย่างคำประพันธ์

[...] ถ่านหินนั้นเขาเอาใส่บุงก็ใหญ่ชุกขึ้นมาด้วยเครื่องจักร, เมื่อบุงก็นั้นขึ้นมาถึง
ปากบ่อที่จะเทแล้ว, ต้องหยุดเครื่องจักรเสีย, เมื่อจะให้จักรหยุดนั้นต้องมีไม้เสือก
เข้าที่ริมวงจักรใหญ่นั้น, ห้ามไว้จักรนั้นก็หยุด เมื่อจ่ายอศรที่เบรกแมนนั้น, มีคน
อธิบายชาติเตียนว่า, จ่ายอศรนั้นทำการไม่สู้สันทัด ฝ่ายจ่ายอศรก็สำแดงวิชาใน
การนั้นให้คนทั้งปวงรู้ว่า, ตัวเข้าใจชำนาญในการนั้นดีโดยเลียด. ๖๖

บัญญัติพระร่วง

๑ เจรจาตามคดี, อย่าปลุกผีกลางคลอง, อย่าบองเรียนอาถัน, พลันฉิบหายวายม้วย
, อย่าลถ้วยแตกมิติด, จงยลเยียงสัมฤทธิ์แตกมิเสีย, ลูกเมียอย่าวางใจ, ภายใน
อย่านำออก, ภายนอกอย่านำเข้า, อาษาเจ้าจนตัวตาย, อาษานายจงภอแรง,...

(ดร. โจนวาท, 2512: 117)

- เนื้อหา

เนื่องจากบัญญัติพระร่วงเป็นสุภาษิตพระร่วงฉบับคัดลอก ดังนั้น
เนื้อหาที่ปรากฏในบัญญัติพระร่วงจึงมีเนื้อหาตรงกับร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึก
วัดพระเชตุพนฯ คำสอนต่างๆ จึงประกอบไปด้วยคำสอนที่ว่าด้วยข้อห้าม คำแนะนำ คำสั่ง
เกี่ยวกับเรื่องการครองตนและการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ
เช่นเดียวกับที่ปรากฏในสำนวนที่ใช้เป็นต้นฉบับในการคัดลอก

ข. บัญญัติพระร่วง สำนวนวัดเกาะ

- ปีที่พิมพ์

บัญญัติพระร่วง สำนักวรรณคดี รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือวัดเกาะ⁴¹ ประเภทสุภาสิตคำสอน ผู้วิจัยสำรวจพบชื่อหนังสือ**บัญญัติพระร่วง**บนปกด้านหลังของหนังสือวัดเกาะเรื่องต่างๆ ที่ระบุรายชื่อหนังสือแต่ละโรงพิมพ์มีจำนวน ฉบับที่เก่าที่สุดคือ **บัญญัติพระร่วง** ที่พิมพ์จำหน่ายโดยโรงพิมพ์บางคอแหลม ดังปรากฏในโฆษณาที่โรงพิมพ์บางคอแหลม ลงพิมพ์ในจดหมายเหตุสยามไสมย จ.ศ. 1244 (พ.ศ. 2425)

- หนังสือต่างๆ อันมีขาย ที่โรงพิมพ์บางคอแหลม ฯ
- มีหนังสือต่างๆ สำหรับสอนเด็ก ให้อ่านหนังสือไทแลหนังสืออังกฤษออก มีหนังสือสำหรับสอนวิชาคิดเลข สอนให้รู้ถึงตำราดาว แลมีหนังสือสำหรับสอนใจ ให้รู้ขนบธรรมเนียม จะได้เป็นคนเรียบร้อย แลจะได้เป็นคนแต่งหนังสือ เป็นเรื่องราวเป็นบทกลอน หนังสืออ่านเล่นก็มีมากมายหลายอย่างคือ ฯ
- ก ข ก กา ปถม ก กา ไท กากับสุนักร์แลนกยาง กากีคำฉันท์แลคำกลอน สุภาสิตสอนหญิง มายาสตรี ลักษณะวงษ์ สวัสดิรักษา บัญญัติพระร่วง ภาลีสอนน้อง ลักษณะภรรยาเจ็ดสถาน กฤษณาสอนน้อง ลักษณะบุตรสามสถาน วงษ์สวรรค์...

(จดหมายเหตุสยามไสมย เล่ม 1, 2548: 12)

บัญญัติพระร่วง สำนักวรรณคดี ฉบับที่ผู้วิจัยพบตัวเล่ม คือ ฉบับที่พิมพ์จำหน่ายโดยโรงพิมพ์พานิชสุภณผล รวมพิมพ์เป็นครั้งที่ 3 เมื่อ ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448) **บัญญัติพระร่วง**รวมพิมพ์อยู่กับสุภาสิตเรื่องอื่นๆ ปรากฏชื่อหนังสือในหน้าปกว่า “เรื่องเบ็ดเตล็ด เปนคดี

⁴¹ “หนังสือวัดเกาะ” เป็นชื่อเรียกสิ่งพิมพ์ชนิดหนึ่งที่ได้รับการนิยมนิยมเป็นอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 5 เตือนใจ สินทะเกิด (2520: 5) ระบุที่มาของชื่อเรียกหนังสือวัดเกาะว่า เกิดจากในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 กิจการพิมพ์หนังสือเป็นที่นิยม ทำให้มีโรงพิมพ์ต่างๆ พิมพ์หนังสือออกจำหน่ายมากขึ้น มีทั้งที่นำเอาวรรณคดีเก่ามาพิมพ์และพิมพ์เรื่องที่ตั้งขึ้นใหม่ โรงพิมพ์ที่มีชื่อเสียงมากมักอยู่ในบริเวณย่านวัดเกาะ (วัดสัมพันธวงศ์ในปัจจุบัน) โดยเฉพาะโรงพิมพ์ราชฎ์เจริญ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าร้านหนังสือหน้าวัดเกาะหรือโรงพิมพ์วัดเกาะ

หนังสือวัดเกาะในสมัยรัชกาลที่ 5 ไม่ได้มีเพียงนิยายประโลมโลกย์เท่านั้น เตือนใจ สินทะเกิด (2520: 35 - 37) จำแนกประเภทหนังสือวัดเกาะไว้ 8 ประเภท คือ (1) หนังสือพงศาวดาร (2) วรรณคดีชั้นครู (3) วรรณคดีชาวบ้าน (4) เรื่องเกี่ยวกับศาสนา จำแนกเป็น เรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและชาดก และหนังสือศีลธรรมและบทสวดมนต์ (5) สุภาสิตคำสอน (6) ตำรา (7) กลอนลิเก (8) ประเพณีและเบ็ดเตล็ด

สอนใจ สวัสดิรักษา บัญญัติพระร่วง ภาลีสอนน้อง ลักษณะภรรยาเจ็ดสถาน ลักษณะบุตรสามสถาน และปฤษณาสอนน้อง”

- รูปแบบคำประพันธ์

บัญญัติพระร่วง สำนวนวัดเกาะ เป็นสุภาสิตพระร่วงสำนวนที่คัดลอกตัวบทมาจากร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ เช่นเดียวกับบัญญัติพระร่วงในครุโณวาท ดังนั้นรูปแบบคำประพันธ์ที่ปรากฏในบัญญัติพระร่วงสำนวนวัดเกาะจึงแต่งด้วยร้อยสุภาพ 1 บท รวม 189 วรรค แต่แตกต่างจากร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ตรงที่ไม่มีคำว่า “แลนา” ในร้อยที่แต่งเลียนแบบโคลงสองในส่นทำยเรื่อง และไม่มีโคลงกระทำที่ระบุว่าคำสอนดังกล่าวเป็นคำสอนของพระร่วงในตอนทำย

- เนื้อหา

เมื่อผู้วิจัยเปรียบเทียบบัญญัติพระร่วง สำนวนวัดเกาะกับร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ พบว่ามีลำดับคำสอนตรงกัน มีเพียงอักขรวิธีบางแห่งที่ต่างออกไป และบางคำสอนวางลำดับคำสลับกัน ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากกาที่โรงพิมพ์ได้ต้นฉบับที่คัดลอกร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มาไม่ครบถ้วน บัญญัติพระร่วง สำนวนวัดเกาะ มีเนื้อหาส่วนขึ้นต้น และเนื้อหาส่วนคำสอนตรงกับร้อยสุภาสิตสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มีเพียงเนื้อหาส่วนลงท้ายที่ไม่ได้เน้นย้ำว่าพระร่วงกษัตริย์สุโขทัยเป็นเจ้าของคำสอน ดังคำประพันธ์ในตาราง

ตารางที่ 5 แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาส่วนลงท้ายระหว่างร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ กับบัญญัติพระร่วง สำนวนวัดเกาะ

ร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ	บัญญัติพระร่วง สำนวนวัดเกาะ
อย่ารักถ้ากว่าเรือน (182)	อย่ารักถ้ากว่าเรือน (182)
อย่ารักเดือนกว่าตวัน (183)	อย่ารักเดือนกว่าตวัน (183)
สบสิ่งสรรพโหวาท (184)	สรรพสิ่งสรรพโหวาท (184)
ผู้เปนนปราชพิงสดับ (185)	เปนนผู้ปราชพิงสดับ (185)
ตรับตริตรองประภูบติ (186)	ตรับตริตรองประภูบติ (186)

รายชื่อสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ	บัญญัติพระร่วง สำนวนวัดเกาะ
โดยอรรถอันถ่องถ้วน (187)	โดยอรรถอันถ่องถ้วน (187)
แถลงเลขเหตุเลือกถ้วน (188)	แถลงเลขเลือกเลิศ (188)
เลขศอ้างทางธรรม์ แลนา ฯ๗ (189)	อ้างเหตุถ้วนทางธรรม (189)
๐ บัณ เจิตจำแนกแจ้ง พิศฎาร ความเอย	-
ภูติย์ ยุลบันหาญ เหตุไว้	-
พระ ปีนัคราสดาน อุดรศุข ไทยนา	-
ร่วง ราชนามนี้ไต้ กล่าวถ้อยคำสอน ฯ๗	-

2.2.3.2 สุภาสิตพระร่วงสำนวนที่แต่งขึ้นใหม่

ในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากมีผู้คัดลอกถ่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาพิมพ์จำหน่ายในครุโณวาทและหนังสือวัดเกาะดังกล่าวข้างต้นแล้ว สมัยรัชกาลที่ 5 ยังมีผู้แต่งสุภาสิตพระร่วงขึ้นใหม่และจัดพิมพ์เผยแพร่ในวงกว้างอีกหลายสำนวน สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีผู้สร้างสรรค์สุภาสิตขึ้นใหม่ มี 4 สำนวน ดังนี้

- ก. สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต ในหนังสือมิวเซียม
- ข. สุภาสิตพระร่วง สำนวนวัดเกาะ
- ค. สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ
- ง. โคลงภาสิตพระร่วง ในวชิรญาณ

ก. สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิตในหนังสือมิวเซียม

- ปีที่พิมพ์และผู้แต่ง

สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต เป็นวรรณคดีคำสอนเรื่องแรกที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะบรรณการให้ตีพิมพ์ในหนังสือ *มิวเซียม*⁴² สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้ประกอบไปด้วยเนื้อหา 5 ส่วน ตัวบทแยกตีพิมพ์ 2 ช่วง กล่าวคือเนื้อหาส่วนที่ 1 – 3 พิมพ์เผยแพร่ในหนังสือ *มิวเซียม* เล่ม 1 (2420: 45 - 52) และเนื้อหาส่วนที่ 4 – 5 ลงพิมพ์ในหนังสือ *มิวเซียม* เล่ม 2 (2421: 119 - 128) ประเด็นเรื่องผู้แต่ง *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* นั้น ในหนังสือ *มิวเซียม* มิได้ระบุชื่อผู้แต่งไว้ แต่จากการพิจารณาตัวบทแต่ละส่วน ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเนื้อหาทั้ง 5 ส่วนใน *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* นำมาผู้รวบรวมเนื้อหาส่วนต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน แล้วตั้งชื่อเรื่องว่า “*สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต*” โดยเนื้อหาส่วนที่ 1 เนื้อหาส่วนส่วนที่ 2 และเนื้อหาส่วนที่ 3 ผู้รวบรวมให้นำ *สุภาสิตพระร่วง* สำนวนความแปลกที่ปรากฏในต้นฉบับตัวเขียน⁴³ มาชำระใหม่ ส่วนเนื้อหาส่วนที่ 4 และเนื้อหาส่วนที่ 5 นั้นผู้รวบรวมเป็นผู้แต่งเนื้อหาทั้ง 2 ส่วนขึ้นเอง

- รูปแบบคำประพันธ์

สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต ประกอบด้วยเนื้อหา 5 ส่วน เนื้อหาแต่ละส่วน แต่งด้วยรูปแบบคำประพันธ์ที่ต่างกัน กล่าวคือ

⁴²หนังสือ *มิวเซียม* *ฤๅ รัตนโกษา* เป็นวารสารวิชาการฉบับแรกของไทยที่แต่งโดยคณะบรรณการไทยทั้งหมด มีจำนวนทั้งหมด 3 เล่ม พิมพ์จำหน่ายครั้งแรกใน พ.ศ. 2420 สุริยา รัตนกุล (2527: 189) สันนิษฐานว่าคณะผู้จัดทำน่าจะเป็นกลุ่มพระเจ้าน้องยาเธอองค์ที่เจริญพระชนมพรรษามากแล้วของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานุรักษ์สี่สว่างวงศ์ เป็นบรรณการใหญ่ ราคาจำหน่าย ใน พ.ศ. 2418 คือ เล่มละ 2 บาท จำนวนพิมพ์มิได้ระบุไว้ แต่คะเนจากค่านำในบรรณการแถลงว่ามีผู้ลงชื่อเป็นสมาชิก 150 คน ดังนั้นจำนวนพิมพ์น่าจะเกิน 500 – 1,000 เล่มต่อครั้ง ส่วนวัตถุประสงค์ของการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ปรากฏในบทปริภาพของบรรณการ ดังนี้

ข้าพเจ้าผู้เรียบเรียงหนังสือนี้, ขอแสดงความให้ท่านทั้งปวงทราบทั่วกัน, ด้วยข้าพเจ้าคิดรวบรวมหนังสือเรื่องราวเก่าๆ ต่างๆ แต่บัดคาที่เป็นหนังสือมีอยู่ในกรุงสยาม. เป็นต้นว่าตำราวิชาการต่างๆ แลเรื่องราวคำสอนในศาสนา, แลสรรพหนังสือบทกลอน กาพย์โคลง พากย์ฉันท. ซึ่งนักปราชญ์ได้แต่งไว้. และเรื่องราวตำราวิชาช่างต่างๆ ที่ เปนของใหม่ในฝ่ายชาวยุโรปแลประเทศอื่นๆ เพื่อจะให้เปนประโยชน์แก่ท่านทั้งปวง, รวมเป็นเล่มใหญ่เล่มหนึ่ง, จะออกเปนคราวๆ ให้ชื่อว่า (*มิวเซียม*) (*ฤๅรัตนโกษา*) คือ เปนเล่มประชุมเรื่องหนังสือต่างๆ คือจุดจลซึ่งที่ใส่ของเปนเครื่องย่นดัดเปนเครื่องเฟื่องฟูสติปัญญาของท่านทั้งหลาย...

(*มิวเซียม* เล่ม 1, 2420: 1)

⁴³ เนื้อหาส่วนที่ 1 ผู้รวบรวมจะนำต้นฉบับตัวเขียน เลขที่ 227 และ 228 มาชำระ ส่วนเนื้อหาส่วนที่ 2 ผู้รวบรวมจะนำต้นฉบับตัวเขียน เลขที่ 73 และ 76 มาชำระ และเนื้อหาส่วนที่ 3 นั้น ผู้รวบรวมจะนำต้นฉบับตัวเขียนเลขที่ 226 และ 141 มาชำระ

เนื้อหาส่วนที่ 1 แต่งด้วยกาพย์ยานี 11 จำนวน 52 บท

เนื้อหาส่วนที่ 2 แต่งด้วยร่ายโบราณจำนวน 1 บท มี 100 วรรค

เนื้อหาส่วนที่ 3 แต่งด้วยร่ายโบราณ 1 บท จำนวน 121 วรรค

เนื้อหาส่วนที่ 4 แต่งด้วยร่ายสุภาพ 1 บทจำนวน 238 วรรค มี

โคลงสองในตอนท้าย 1 บท

เนื้อหาส่วนที่ 5 แต่งด้วยร่ายโบราณ 1 บทจำนวน 466 วรรค

สาเหตุที่ผู้รวบรวมตั้งชื่อเนื้อหาคำสอนทั้ง 5 ส่วนว่า “สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต” ทั้งที่รูปแบบคำประพันธ์ทั้ง 5 ส่วนประกอบไปด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายและกาพย์ ซึ่งไม่ตรงตามลักษณะฉันทลักษณ์ของ “ลิลิต”⁴⁴ นั้น ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า อาจเป็นเพราะ คำว่า “ลิลิต” ที่กวีหรือผู้รวบรวมเลือกใช้เป็นชื่อเรื่องนั้น น่าจะมีความหมายเป็นไปได้อีก 2 กรณี กรณีแรก หมายถึง “การเขียน” ซึ่งเป็นความหมายเดียวกับคำว่า “ลิลิต” ในโคลงต้นปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส อีกกรณีหนึ่งหมายถึง “คำกลอน หรือคำที่นำมาเขียนเรียงร้อยเข้าด้วยกัน” ตามที่พจนานุกรมสมัยรัชกาลที่ 5 เช่น *อักษราภิธานศรับท์* ของหมอบรัดเลย์ และ *พจนานุกรม ร.ศ. 120* ระบุความหมายศัพท์คำว่า “ลิลิต” ไว้⁴⁵

- เนื้อหา

สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิตประกอบด้วยเนื้อหา 5 ส่วน เนื้อหาทุกส่วนล้วนมุ่งสอนข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับการครองตนและการประพฤติตนต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ผู้วิจัยสรุปรายละเอียดเนื้อหาแต่ละส่วนได้ดังนี้

- เนื้อหาส่วนที่ 1 มีชื่อปรากฏในตอนท้ายตัวบทว่า *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิตคัมภีร์หนึ่ง*

⁴⁴ ลิลิต ความหมายในปัจจุบัน หมายถึง “คำร้อยกรองประเภทผสม ประกอบด้วยร่ายกับโคลงแต่งร้อยสลับกันไป” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550: 401)

⁴⁵ ความหมายของคำว่า “ลิลิต” ใน *อักษราภิธานศรับท์* ของหมอบรัดเลย์ หมายถึง คำกลอนอย่างหนึ่ง และเรื่องราวต้องเขียนหนังสือเป็นต้น (เบรดเลย์ แคนบีช, 2514: 611) และความหมายของคำว่า “ลิลิต” ใน *พจนานุกรม ร.ศ. 120* หมายถึง บทเล่น คำเรียงร้อย คำงาม ลำนาน่า (กรมวิชาการ, 2541: 331)

สุภาสิตพระร่วงในเนื้อหาส่วนนี้ ส่วนขึ้นต้นและส่วนลงท้ายไม่มีชื่อ “พระร่วง” ปรากฏอยู่ แต่เนื้อความกล่าวถึงเจ้าของคำสอนว่าเป็น “คำปราชญ์ประเสริฐสอน” และเนื้อหาส่วนลงท้ายระบุจุดมุ่งหมายของคำสอนนี้ว่าเป็น “สุภาสิตสั่งสอนสัตว์” เช่นเดียวกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ

เนื้อหาคำสอนของเนื้อหาส่วนที่ 1 สอนวิธีการครองตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุขเป็นหลัก ทั้งเรื่องความคิด การกระทำและคำพูด ตัวอย่างคำสอนเรื่องการกระทำ เช่น สอนให้กระทำทุกสิ่งด้วยความระมัดระวัง โดยผู้สอนใช้วิธีการจับปลาและเก็บบัว มายกตัวอย่างเปรียบเทียบ ดังตัวอย่างคำประพันธ์⁴⁶

จับปลาให้กุมหัว เปลื้องใบบัวอย่าให้หมอง
ปลากินสิ้นทั้งหนอง บัวมิให้ช้ำน้ำบเปนม
(มิวเซียม เล่ม 1, 2420: 45)

- เนื้อหาส่วนที่ 2 มีชื่อปรากฏในท้ายตัวบทว่าสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต คัมภีร์สอง

เนื้อหาส่วนนี้มีคำสอนและลำดับความส่วนใหญ่ตรงกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ แต่ส่วนขึ้นต้นและส่วนลงท้ายต่างจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ กล่าวคือ เนื้อหาส่วนขึ้นต้น กวีมิได้ระบุว่า “พระร่วง” เป็นเจ้าของคำสอน แต่ใช้ถ้อยคำว่า “พระผู้เฝ้านรเพช” เป็นผู้กล่าวคำสอน และเนื้อหาส่วนลงท้าย ไม่มีโคลงกระทำเรื่องทีระบุว่าคำสอนของพระร่วง แต่กวียังคงระบุจุดประสงค์ของสุภาสิตนี้ในตอนท้ายว่า “เพื่อแต่งไว้ให้สรรพสัตว์ ให้ถึงสุขสวัสดิ์แล” ซึ่งเป็นจุดประสงค์ที่ตรงกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ

⁴⁶ สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้บางคำสอนตรงกับคำสอนบางวรรคใน “สุภาสิตร้อยแปด” และ “ราชชนนคัมภีร์” ซึ่งเป็นวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ภาสิตและคำสอนภาคใต้ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2545), หน้า 21 – 56.

ในด้านเนื้อหาคำสอน เนื้อหาส่วนนี้มีคำสอนและลำดับความส่วนใหญ่ ตรงกับ *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* อย่างไรก็ตาม จากการศึกษเปรียบเทียบ พบว่ามีบางคำสอนที่กวีปรับลดและแทรกคำสอนอื่นเพิ่มเติมใน *ร่ายสุภาสิต* ด้วย ตัวอย่างคำสอนที่ กวีเพิ่มเติม เช่น

คิดความตายทุกเมื่อ (69)	อย่าเบื้อเบื้อทางธรรม (70)
อย่าพ่นเพื่อนแก่คน (96)	เมินใจตนจึงงด (149)
รู้พิจารณาพินิจ (156)	เหนคนอย่าดูถูก (160)

- เนื้อหาส่วนที่ 3 เป็นคำสอนที่มีสาระคำสอนเกี่ยวกับคำสอนผู้หญิง มีชื่อเรียกสุภาสิตตามที่ปรากฏท้ายตัวบทว่า *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิตคัมภีร์สาม*

เนื้อหาส่วนนี้แตกต่างจากเนื้อหาส่วนอื่นๆ ใน *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* อย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากคำสอนทั้งหมดเป็นคำสอนที่กวีมุ่งใช้สอนสตรีที่ครองเรือนแล้ว เนื้อหา คำสอนใน *ร่ายสุภาสิตสอนหญิง* ประกอบด้วยข้อควรปฏิบัติของภรรยาที่ดี ทั้งความคิด การกระทำ คำพูด และการรับสาร ตัวอย่างคำสอนที่ปรากฏใน *ร่ายสุภาสิต* เช่น

[...] อย่ามักง่ายหาผัว, อย่าสอนชั่วลึนยังบอก, อย่าลอบขู่ลอบขาย, อย่ากรายแขนพันขนาด, อย่าผาดร้องระเรงเสียง, อย่าเถียงผัวแงงแผด, อย่าเรียนแผดเลื่องๆ, อย่าคบกระสับเสียเผ่า, อย่าได้เล่าเรียนมนตร, อย่าทำคนสับปลี...

(มิวเซียมเล่ม 1, 2420: 50)

- เนื้อหาส่วนที่ 4⁴⁷

ผู้รวบรวม *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* น่าจะแต่งเนื้อหาส่วนนี้ขึ้นใหม่ เนื่องจากเป็นสุภาสิตที่ไม่เคยปรากฏที่อื่นมาก่อน เนื้อหาส่วนที่ 4 นี้ระบุเจ้าของคำสอนไว้ในเนื้อหา

⁴⁷ ในตัวบทไม่ปรากฏชื่อเรียก

ส่วนต้นก็คือ “ผู้ปรีชาฉลาด” และเนื้อหาส่วนท้ายบอกผลดีในการปฏิบัติตามคำสอนรวมทั้งบอกผลเสียหากไม่ปฏิบัติตามคำสอนว่า

[...] ถ้าใครไปประพฤติ, ในข้ออรธเราสอน, จักได้ร้อนวินาศ, เพราะ
คำปราชญ์ไปจำ, แม้นใครทำตามเยี่ยง, จักเลี้ยงตนแสนสบาย, คุณมาก
หลายเหลือที่อ้าง, เพราะประพฤติกฎทาง ถ่องแท้คำสอน. จบคัมภีร์. ฯ

(มิวเซียมเล่ม 2, 2421: 122)

ในด้านเนื้อหาคำสอนรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้ มีทั้งเนื้อหาคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ และเนื้อหาคำสอนที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ เนื้อหาคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เช่น “เดินหนอย่าไร้เพื่อน” (21) “อย่าปองกลทรีพท์ท่าน” (160) “อาษาเจ้าจนตนตาย การนายทำภอเรียว” (39 – 40) ส่วนเนื้อหาคำสอนที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ปรากฏหลายวรรค เช่น “อย่าเชื่อวาจาหญิง สิ่งเท็จมันกล่าวมาก หากรินเท่าภูเขา เล้ามากอเชื้อได้ หญิงชื่อใช้ชื่อบ่อมี มีแต่คำมุเสศ อย่าประเวศตามมัน” (220 – 226) “อย่าประวิงแปรธาคู อย่าคิดมาดทำทอง” (113 – 114) “จงเริ่มการเรือกสวน” (140) และ “เร่งถากพินนาไร่” (142)

- เนื้อหาส่วนที่ 5⁴⁸

เนื้อหาส่วนนี้เป็นรายที่มีความยาวมากที่สุดเมื่อเทียบกับเนื้อหาส่วนอื่นๆ เนื้อหาที่ปรากฏเป็นนิทานเรื่องนกกยางกับปูประกอบด้วยเนื้อหา 2 ช่วง คือ เนื้อหาช่วงที่เป็นนิทานและเนื้อหาช่วงที่เป็นคำสอน เนื้อหาช่วงที่เป็นนิทาน (รายวรรคที่ 1 – 403) ว่าด้วยเรื่องของนกกยางตัวหนึ่งใช้วาล้อลงงปูให้เปลี่ยนที่อยู่โดยหวังจะกินปูเป็นอาหารเมื่อได้คาบปูขึ้นไปบนอากาศ แต่สุดท้ายปูรู้เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมจึงใช้ก้ามปูบีบคอนกยางตัวนั้นจนตาย ส่วนเนื้อหาช่วงคำสอน (รายวรรคที่ 404 – 466) ว่าด้วยคำสอนของฤๅษีที่เห็นเหตุการณ์ จึงนำเรื่องราวของนกกยางกับปูมาเปรียบเทียบเป็นคำสอนต่างๆ บางคำสอนมีลีลาภาษาและเนื้อความคล้ายกับรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ดังตัวอย่าง

⁴⁸ ในตัวบทไม่ปรากฏชื่อเรียก

[...] อย่าไว้ใจคนหาร. ภายนอกหวานฉ่ำจิตร. ภายในคิดขมฝาด. นอกในอาจเสมอกัน. ดุจดั่งพรรณพิศผล. ดูอำพลงดงาม. สุกอร่ามเหลืองลออ. เสพย์ถึงคอวายปรารถ. จงตฤกการดังปู. เอาเป็นครูอย่างไว้. ใครซื้อใช้ซื้อต่อ. ใครคองคอบคอบเต้า. ให้รู้เท่าเทียมทัน. หนึ่งอย่าปล้นห้าวันัก. มักเปเน่เลียนเปเน่หนาม. บ่อมีความสบาย...จงดำรงเปเน่กลาง, อย่ากระด้างอย่าอ่อนนั้ก. ท่านรักรักคอบคอบ. ท่านนบนอบนบตาม...

(มิวเซียมเล่ม 2, 2421: 122 - 128)

เนื้อหาทั้ง 5 ส่วนในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิตดังกล่าวนี้ น่าสนใจหลายประการ โดยเฉพาะด้านกลวิธีการเรียบเรียงเนื้อหา ซึ่งโดดเด่นที่สุดเมื่อเทียบกับสุภาสิตพระร่วงสำนวนอื่นๆ ที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยเดียวกัน เนื่องจากสุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้ได้รวมเอาเนื้อหาคำสอนทั้ง 5 ส่วนมาเรียงร้อยเข้าไว้ด้วยกัน แม้ว่าเนื้อหาทุกส่วนมีความยาวและเนื้อหาแต่ละส่วนไม่เกี่ยวเนื่องกันก็ตาม

แม้เนื้อหาทั้ง 5 ส่วนไม่มีความเกี่ยวเนื่องกัน แต่เนื้อหาทั้ง 5 ส่วนก็มีลักษณะร่วมกันบางประการคือ ทุกชุดคำสอนล้วนมุ่งนำเสนอคติสอนใจที่ครอบคลุมทุกกลุ่มคนในสังคม สอนทั้งขุนนาง ข้าราชการ บุรุษ สตรี รวมถึงบุคคลทั่วไป ข้อคิดต่างๆ ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต ล้วนมุ่งไปที่เรื่องทางโลก โดยเฉพาะเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม ทุกคำสอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

ความน่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ เนื้อหาส่วนที่ 2 และเนื้อหาส่วนที่ 4 ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิตสัมพันธ์กับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ อย่างเห็นได้ชัด ทำให้เห็นว่ากวีผู้แต่งสุภาสิตพระร่วงทั้ง 2 สำนวนต่างได้รับอิทธิพลบางประการจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ในขณะเดียวกันคำสอนบางหัวข้อที่กวีสร้างสรรค์ใหม่ก็น่าสนใจ และบางคำสอนให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัย รายละเอียดเกี่ยวกับการสืบทอดและสร้างสรรค์ตัวบทในเนื้อหาส่วนที่ 2 และเนื้อหาส่วนที่ 4 นี้ ผู้วิจัยจะศึกษาในบทต่อไป

ข. สุภาสิตพระร่วง สำนวนวัดเกาะ

- สมัยที่แต่งและผู้แต่ง

สุภาสิตพระร่วง สำนวนวัดเกาะ เป็นสุภาสิตพระร่วงสำนวนหนึ่งที่แพร่หลายมากในสมัยรัชกาลที่ 5 ผู้วิจัยสำรวจพบชื่อ “สุภาสิตพระร่วง” ในหน้าปกด้านในของหนังสือวัดเกาะหลายฉบับ เช่น ฉบับโรงพิมพ์นายเทพ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ฉบับโรงพิมพ์พานิชสุภผล ร.ศ. 123 (พ.ศ. 2447) และฉบับโรงพิมพ์ห้างสมุด พ.ศ. 2470 ฉบับพิมพ์เก่าที่สุด เท่าที่ผู้วิจัยสำรวจพบคือฉบับที่จัดพิมพ์โดยโรงพิมพ์บางคอแหลม ดังปรากฏในโฆษณาที่โรงพิมพ์บางคอแหลมลงพิมพ์ในจดหมายเหตุสยามไสมย จ.ศ. 1244 (พ.ศ. 2425) ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่า สุภาสิตพระร่วง สำนวนวัดเกาะนี้ เป็นสุภาสิตพระร่วงต่างสำนวนกับเรื่องบัญญัติพระร่วง

- หนังสือต่างๆ อันมีขาย ที่โรงพิมพ์บางคอแหลม ฯลฯ
 - มีหนังสือต่างๆ สำหรับสอนเด็ก ให้อ่านหนังสือไทยแลหนังสืออังกฤษออก มีหนังสือสำหรับสอนวิชาคิดเลข สอนให้รู้ถึงตำราดาว แลมีหนังสือสำหรับสอนใจ ให้รู้ขนบธรรมเนียม จะได้เป็นคนเรียบร้อย แลจะได้เป็นคนแต่งหนังสือ เปนเรื่องราวปนบทกลอน หนังสืออ่านเล่นก็มีมากมายหลายอย่างคือ ฯลฯ
 - ก ข ก กา ปถม ก กา ไทย กากับสุนักข์แลนกายาง กากี้คำฉันท์แลคำกลอน สุภาสิตสอนหญิง มายาสตรี ลักษณะวงษ์ สวัสดิรักษา บัญญัติพระร่วง⁴⁹ ภาสีสอนน้อง ลักษณะภรรยาเจ็ดสถาน กฤษณาสอนน้อง ลักษณะบุตรสามสถาน วงษ์สวรรค์ เสภาคือขุนช้างขุนแผน สิงห์ไกรภพ สังข์ทองคือเจ้าเงาะ สิบสองเหลี่ยม สุภาสิตต่างๆ คือโลกยนิตย ขงจู้ แม่มาลัยสอนลูก สุภาสิตสอนเด็ก
- สุภาสิตพระร่วง⁵⁰ สุภาสิตโคลง สมุดจะหัดอังกฤษ อุนรุท อิเหนา รามเกียรติฯ
- (จดหมายเหตุสยามไสมย เล่ม 1, 2548: 12)

สุภาสิตพระร่วง สำนวนวัดเกาะฉบับที่ผู้วิจัยพบตัวเล่ม คือ ฉบับที่โรงพิมพ์พานิชสุภผลพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ร.ศ. 123 (พ.ศ. 2447) หน้าปกระบุชื่อเรื่องว่า สุภาสิตสอนเด็ก สุภาสิตพระร่วง สองเรื่องรวมเปนเล่มหนึ่ง ราคาเล่มละหนึ่งสลึง วรรณคดีคำสอนทั้ง 2 เรื่องไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

- รูปแบบคำประพันธ์

⁴⁹ เน้นชื่อเรื่องด้วยตัวอักษรตัวหนาโดยผู้วิจัย

⁵⁰ เน้นชื่อเรื่องด้วยตัวอักษรตัวหนาโดยผู้วิจัย

สุภาสิตพระร่วง สำนักนวนวัดเกาะ รวมพิมพ์สุภาสิตพระร่วงจำนวน 3 สำนักนวนเข้าไว้ด้วยกัน แต่ละสำนักนวนมีชื่อเรียกตามที่ปรากฏในตัวบทว่า สุภาสิตพระร่วงคัมภีร์ 1 สุภาสิตพระร่วงคัมภีร์ 2 และสุภาสิตพระร่วงคัมภีร์ 3

สุภาสิตพระร่วงคัมภีร์ 1 แต่งด้วยกาพย์ยานี ส่วนสุภาสิตพระร่วงคัมภีร์ 2 และสุภาสิตพระร่วงคัมภีร์ 3 แต่งด้วยร่าย

- เนื้อหา

จากการศึกษาพบว่า ตัวบทสุภาสิตพระร่วงคัมภีร์ 1 สุภาสิตพระร่วงคัมภีร์ 2 และสุภาสิตพระร่วงคัมภีร์ 3 ตรงกับ เนื้อหาส่วนที่ 1 - เนื้อหาส่วนที่ 3 ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต ดังเปรียบเทียบในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6 แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงสำนักนวนวัดเกาะกับเนื้อหาที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต

สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต ในหนังสือมิวเซียม	สุภาสิตพระร่วง สำนักนวนวัดเกาะ
- เนื้อหาส่วนที่ 1 (ศรีสวัสดิ์แจ่มช้อย...)	สุภาสิตพระร่วงคัมภีร์ 1 (ศรีสวัสดิ์แจ่มช้อย...)
- เนื้อหาส่วนที่ 2 (พระผู้ไฝ่สรรเพชญ์...)	สุภาสิตพระร่วงคัมภีร์ 2 (พระผู้ไฝ่สรรเพชญ์...)
- เนื้อหาส่วนที่ 3 (นิทานบูรณามณี, สอนษัตริให้รำพึง...)	สุภาสิตพระร่วงคัมภีร์ 3 (นิทานบูรณามณี, สอนษัตริให้รำพึง...)
- เนื้อหาส่วนที่ 4 (เจ้าผู้ปรีชาฉลาด...)	-
- เนื้อหาส่วนที่ 5 นิทานเรื่องนงกชกับปู	-

สุภาสิตพระร่วง สำนักนวนวัดเกาะ คัมภีร์ 1 – 3 และ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต เนื้อหาส่วนที่ 1 - 3 ในหนังสือมิวเซียม ต่างกันเล็กน้อยในเรื่องอักขรวิธีตัวสะกด นอกจากนี้สุภาสิต

พระร่วงสำนวนวัดเกาะ ยังจัดพิมพ์โดยไม่ใช้เครื่องหมายจุลภาค (,) คั่นระหว่างคำสอนแต่ละวรรค อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยตั้งข้อสันนิษฐานว่า โรงพิมพ์ต่างๆ ที่อยู่หน้าวัดเกาะ น่าได้ต้นฉบับตัวเขียนเล่มที่รวมสุภาสิตพระร่วง 3 สำนวนไว้ในเล่มเดียวกัน เมื่อมีการพิมพ์หนังสือสุภาสิตพระร่วงจำหน่าย จึงจัดพิมพ์เนื้อหาตามต้นฉบับตัวเขียนเล่มดังกล่าว

ด้วยเหตุที่สุภาสิตพระร่วง สำนวนวัดเกาะ ตรงกับเนื้อหาส่วนที่ 1 - 3 ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิตเป็นหลักเพราะตีพิมพ์ก่อน

ค. สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

- สมัยที่แต่งและผู้แต่ง

สุภาสิตพระร่วงเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงพระนิพนธ์แทรกไว้ในพระนิพนธ์เรื่องลิลิตพงศาวดารเหนือ ทรงระบุช่วงเวลาทรงพระนิพนธ์ในโคลงท้ายเรื่อง 3 บทสุดท้ายว่าทรงพระนิพนธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2423 และเรื่องดังกล่าวพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกโดยโรงพิมพ์หลวง เนื่องในงานบำเพ็ญพระราชกุศลเมื่อครั้งกรมหมื่นอนันตการฤทธิ⁵¹ สิ้นพระชนม์ในปี 2423

- รูปแบบคำประพันธ์

สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ แต่งด้วยร้อยสุภาพจำนวน 1 บท มีจำนวนทั้งสิ้น 189 วรรค และมีโคลงสี่สุภาพ 1 บทนำร้อยสุภาสิต และมีโคลงสี่สุภาพอีก 3 บทปิดท้ายร้อยสุภาสิต

- เนื้อหา

⁵¹ พระอนุชาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาน้อยเล็ก

สุภาสิตพระร่วงเป็นวรรณคดีคำสอนที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงพระนิพนธ์ไว้ในเนื้อหาส่วนต้นของลิลิตพวงศาวดารเหนือ เป็นสุภาสิตต่อจากเรื่องพาลีสอนน้องซึ่งแทรกอยู่ในตอนที่ชาวเมืองมาร่วมงานสมโภชพระนคร หลังจากพระร่วงลบศักราชได้สำเร็จ เมื่อผู้วิจัยเปรียบเทียบสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพวงศาวดารเหนือกับรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ พบว่า เนื้อหาของสุภาสิตพระร่วงทั้ง 2 สำนวนมีทั้งที่ตรงกันและแตกต่างกัน

สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพวงศาวดารเหนือมีเนื้อหาคำสอนและการเรียงลำดับคำสอนส่วนใหญ่ตรงกับรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ เนื้อหาส่วนที่แตกต่างกันได้แก่ เนื้อหาส่วนรายคำสอนจำนวน 1 หัวข้อ และเนื้อหาในโคลงสี่สุภาพในตอนท้ายจำนวน 1 บท

เนื้อหาส่วนรายคำสอนจำนวน 1 หัวข้อที่แตกต่างจากรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ ได้แก่ รายวรรคที่ 89 - 90 รายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ สอนว่า “ภายในอย่านำออก ภายนอกอย่านำเข้า” แต่สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพวงศาวดารเหนือสอนว่า “ภายในอย่านำออก ภายนอกให้นำเข้า”

ส่วนเนื้อหาในโคลงสี่สุภาพตอนท้ายที่แตกต่างจากรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ ได้แก่ โคลงที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงพระนิพนธ์ เพื่อเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนในรายวรรคที่ว่าด้วย “เผ่ากษัตริย์เพลิงงู อย่าดูถูกว่าน้อย” โดยทรงเพิ่มคำสอนว่า นอกจากกษัตริย์ ไฟ และงู “สมณะ” ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ไม่ควรประมาทด้วยเช่นกัน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

◦ เพลิงงูกระษัตริย์ทั้ง	สมณะ
สี่สิ่งโทษคุณคละ	คลูกเกล้า
อย่าห่างอย่าชิดกะ	ของสี่ นี้เฮย
ปางเมื่อสุขทุกข์เฝ้า	พึงแก้ขัดสน ฯ

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, 2510: 22)

จากการศึกษาเปรียบเทียบสุภาสิตพระร่วงทั้ง 2 จำนวน ผู้วิจัยพบว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวปวเรศวริยาลงกรณ์ มิได้ทรงคัดลอกถ่ายสุภาสิตพระร่วง จำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาแทรกไว้ในพระนิพนธ์โดยตรง แต่สุภาสิตพระร่วงที่ปรากฏในลิลิต พงศาวดารเหนือเป็นจำนวนที่พระองค์ทรงชำระ⁵² เนื่องจากผู้วิจัยพบว่ามีบางคำสอนที่พระองค์ ทรงปรับเปลี่ยนถ้อยคำให้ชัดเจนขึ้น ดังเปรียบเทียบในตาราง

ตารางที่ 7 แสดงการเปรียบเทียบคำสอนบางวรรคที่ปรากฏในรายสุภาสิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ กับสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

รายสุภาสิตพระร่วงฉบับจารึก วัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงใน ลิลิตพงศาวดารเหนือ
จึ่งผายพจนประภาส (4)	จึ่งแผยพจนประภาส (4)
เข็นเรือทอดทางถนน (28)	เข็นเรือทอดคกลางถนน (28)
คิดข้างหน้าอย่าเบา (169)	คิดข้างหน้าอย่าเบา (169)

ง. ไคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ

- สมัยที่แต่งและผู้แต่ง

ไคลงภาสิตพระร่วง เป็นวรรณคดีคำสอนเรื่องหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือก ให้ลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณ⁵³ โดยแยกพิมพ์เป็นตอนๆ ลงพิมพ์ในวชิรญาณตอน 17 (กุมภาพันธ์ ร.ศ.114) จนถึงวชิรญาณตอน 24 (กันยายน ร.ศ.115) ผู้ประพันธ์ไคลงภาสิตพระร่วง คือ

⁵² ข้อสันนิษฐานนี้ตรงกับข้อสันนิษฐานของฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ (2503: 501) ที่สันนิษฐานไว้ในหนังสือกวีโวหารและโบราณคดีว่า สมเด็จพระยาวปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงเป็นผู้ชำระสุภาสิตพระร่วง

⁵³ หนังสือวชิรญาณ เป็นสิ่งพิมพ์ในช่วงต้นรัชกาลที่ 5 ที่ได้รับการสนับสนุนจาก ราชสำนักสยาม เช่นเดียวกับหนังสือ ราชกิจจานุเบกษา ตรีนิเวท มิวเซียมฤๅรตนโกษ และหนังสือคือต้าวราชการ ธนพงศ์ จิตต์สง่า (2552: 2 - 3) ระบุว่า หนังสือวชิรญาณ ถือกำเนิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2427 เป็นหนังสือภายใต้กรรมสัมปาทิกสภา(คณะกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ) ของหอพระสมุดวชิรญาณ ที่ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2424 โดยหนังสือวชิรญาณนี้มีขึ้นเพื่ออุดหนุนงานวิชาการ หนังสือวชิรญาณ พิมพ์เผยแพร่เป็นรายเดือนระหว่าง พ.ศ. 2427 - 2429 และ พ.ศ. 2437 - 2448 เรื่องต่างๆที่ลงตีพิมพ์ในวชิรญาณประกอบไปด้วยบทความหลายประเภท เช่น ข่าวต่างประเทศ ตำนานพงศาวดารและเอกสารเก่า เกียรติความรู้ต่างๆ เรื่องสำหรับอ่านเล่น ความรู้จากภายในท้องถิ่น รวมทั้งกวีนิพนธ์โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน

ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ภายหลังเลื่อนตำแหน่งเป็นหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) และพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) ตามลำดับ

- รูปแบบคำประพันธ์

โคลงกาษิตพระร่วง แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพจำนวน 130 บท กลวิธีการประพันธ์ คือ กวีกร่ายสุภาพกาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ตั้งแต่วรรคที่ 10 จนถึงร่ายวรรคที่ 139 มาตั้งเป็นวรรค⁵⁴ จากนั้นจึงแต่งโคลงประกอบเข้ากับร่ายวรรคนั้นๆ จำนวนโคลงที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) แต่งขึ้นเพื่อขยายร่ายสุภาพกาษิตแต่ละวรรคมีตั้งแต่ 1 - 3 บท ดังตัวอย่างคำประพันธ์

- ตัวอย่างโคลง 1 บทแต่งขยายร่าย 1 วรรค

1 เมื่อน้อยให้เรียนวิชา

ปางไวยไชยขบตั้ง	แต่เจ็ด ไปแฮ
จนครบสิบเจ็ดเผด็จ	ศกนั้น
วิทยาศาสตร์เสร็จ	สมกิตย์ นาพ้อ
อายุลำดับชั้น	ชอบใช้เชิงเรียน

(วชิรญาณตอน 17, ร.ศ. 114: 1796)

- ตัวอย่างโคลง 2 บทแต่งขยายร่าย 1 วรรค

21 คำคนไพร่อย่าไผ่พูน

การกิจจักสั่งถ้อย	ถ่องแถลง ไตฤฯ
จูงแยะแยกแจกแจง	แจ่มถ้อย
เขลาสดับป่กลางแคลง	คล้ามีด งมนา
กิจแนะแต่ลน้อย	เสร็จให้ผลหลาย
ฝึกักชะละถ้อย	เทียมมู ทลุเอย
ป่าวไพร่ใจคอฟุ	ฝ่อแห้ง
กิจสั่งป่ปลันล	ดุจสั่ง แนแฮ

⁵⁴ ร่ายสุภาพกาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) นำมาตั้งเป็นวรรค เป็นสำนวนที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ตรวจสอบชำระแล้ว ร่ายบางวรรคจึงมีอักษรวิธีย่อและถ้อยคำผิดแปลกจากจารึกต้นฉบับเล็กน้อย

คถลผดกัลบกัจแก้ง

ทอดท้งเทยมหมัน

(วชจรณณตอน 17, ร.ศ. 114: 1799)

- เนื้อหา

เนื้อหาคำสอนของโคลงภษิตพระร่วงมีท้งที่มีสรวตถะคัลยคัลลึงกับคำสอนในร่ายสุภษิตพระร่วงสำนวนจรรีกัวัดพระเชตุพนฯ และคำสอนที่มีสรวตถะใหม่

ตัวอย่างคำสอนในโคลงภษิตพระร่วงที่มีสรวตถะคัลยคัลลึงกับกับคำสอนในร่ายสุภษิตพระร่วงสำนวนจรรีกัวัดพระเชตุพนฯ เช่น

9 เข้าเถื่อนอย่าลืมพรำ

ความตรัสตั้ง	ตามทาง ตรีกฤ
นอนนึ่งย่นเดินพลาง	ตรีกัไว้
ถึงจักยตรพนศกลาง	ดงเปลี่ยว
ห่อนจักผละศาสตราให้	หัตถ์ห้อยกายไทย

(วชจรณณตอน 17, ร.ศ. 114: 1797)

เนื้อความในโคลงบทข้างต้นสอนเรื่องความไม่ประมาท กวีสอนให้มีสติ อยู่เสมอไม่ว่าจะการสิ่งใด โดยเฉพาะเมื่อต้องเดินทางเข้าไปในป่าควรนำอาวุธติดตัวไปด้วย สอดคล้องกับร่ายสุภษิต “เข้าเถื่อนอย่าลืมพรำ” ที่กวียกมาตั้งเป็นหัวข้อซึ่งมีความหมายว่า เมื่อเข้าป่า อย่าลืมพรำ (ติดตัวไปด้วย เวลาพบผลไม้จะได้มีเครื่องมือในการตัด หรือเวลาพบเหตุร้ายจะได้ใช้พรำนั้นป้องกันตัวได้) (ชลดา เรื่องรักษลิขิต, 2549: 87)

ตัวอย่างคำสอนในโคลงภษิตพระร่วงที่กวีมุ่งนำเสนอคำสอนที่มีสรวตถะใหม่ เช่น คำสอนที่ขยายความร้ายวรรค “รักตนกว่ารักทรัพย์” สุภษิตบทนี้ ความหมายเดิมหมายถึง ควรรักศัคดิ์ศรีของตนเองมากกว่าทรัพย์สินเงินทอง (ชลดา เรื่องรักษลิขิต, 2549:101) เมื่อกวีแต่งโคลงขยายคำสอนดังกล่าว กวีได้เพิ่มคำสอนเรื่องความสำคัญของการแพทย์ในโคลง 2 บาทสุดท้าย โดยสอนว่าเมื่อเจ็บป่วยให้หายมารักษาหรือให้ไปพบแพทย์อย่าได้เสียดายเงินทอง ดังคำประพันธ์

44 รักตนกว่ารักทรัพย์

รักตนหาทรัพย์เลี้ยง	ชีพตน พอเคย
รักทรัพย์จางวายชวน	ทรัพย์ไว้
รักชีพเจ็บไข้ทน	ยาดีมี เทอญนา
รักแพทย์อย่ารักไข้	แบ่งบ้างทรัพย์มี

(วชิรญาณตอน 18, ร.ศ. 114: 1893)

ส่วนสาเหตุที่ขุนประเสริฐอุกษรนิติ (แพ) ไม่ได้นำรายสุภาสิตพระร่วง
สำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาแต่งโคลงขยายให้ครบทุกวรรคแต่กลับเลือกมาเพียง 130 วรรค
แรก นำเป็นเพราะลักษณะการตีพิมพ์หนังสือวชิรญาณที่พิมพ์เผยแพร่เป็นรายเดือน ทำให้ขุน
ประเสริฐอุกษรนิติ (แพ) ไม่ได้แต่งโคลงภาสิตพระร่วงจบในคราวเดียว แต่แต่งทีละ 10 – 30 บท
แล้วส่งไปบรรณาธิการเพื่อให้ทันตีพิมพ์ และระยะหลังขุนประเสริฐอุกษรนิติ (แพ) ได้เป็นปลัด
กรมศึกษาธิการเมื่อ ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) และต่อมาอีก 1 ปีได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็น
หลวงประเสริฐอุกษรนิติ (แพ) (วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, 2549: 222) ทำให้ไม่ได้แต่งโคลงภาสิตพระร่วง
ต่อจนจบ เพราะมีภาระงานราชการสำคัญที่ต้องรับผิดชอบ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าลักษณะการแต่ง
วรรคคดีโดยเลือกนำตัวบทของเก่ามาตัดแปลงหรือขยายความนี้ไม่ครบทั้งเรื่องเช่นนี้ คล้ายกับ
โคลงโลกนิติจำแลง⁵⁵

กล่าวโดยสรุป สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นยุคสมัยที่สุภาสิตพระร่วงได้รับความ
ความนิยมเป็นอย่างมาก ดังเห็นได้จากต้นฉบับตัวพิมพ์ที่มีการนำรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึก
วัดพระเชตุพนฯ มาพิมพ์เผยแพร่ และมีผู้สร้างสรรค์สุภาสิตพระร่วงขึ้นใหม่อีกหลายสำนวน ความ
น่าสนใจของสุภาสิตพระร่วงในยุคสมัยดังกล่าวจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะนำสุภาสิต
พระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มาศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้ง โดยเลือกศึกษาเฉพาะสำนวนที่สร้างสรรค์ขึ้น
ใหม่และมีความสัมพันธ์กับรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ อย่างเห็นได้ชัด โดย
อาศัยรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นหลักในการแต่งใหม่ ซึ่งมีด้วยกัน 4
สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหา
ส่วนที่ 4) สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ

⁵⁵ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ค้างเอาไว้ในหนังสือดุสิตสมิต
หนังสือพิมพ์ของเมืองจำลองดุสิตธานี

2.3.3 สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 6 จนถึงปัจจุบัน

หลังจากสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา สุภาสิตพระร่วงยังคงเป็นวรรณคดีคำสอนโบราณที่ได้รับการสืบทอดและสร้างสรรค์ใหม่ สุภาสิตพระร่วงหลายสำนวนได้รับการนำมาพิมพ์ซ้ำ เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 7 มีผู้นำสุภาสิตพระร่วงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคำสอนสำหรับผู้หญิง มาตีพิมพ์ใน นิตยสารสตรีไทย และมีผู้คัดลอกสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 1 – เนื้อหาส่วนที่ 3) มาจัดพิมพ์เป็นธรรมทานในหนังสือที่ชื่อว่า นานาภาสิตกถา จนกระทั่งในสมัยรัชกาลปัจจุบัน สุภาสิตพระร่วง โดยเฉพาะรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ เป็นสุภาสิตพระร่วงสำนวนที่มีผู้นิยมนำมาพิมพ์เป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพและหนังสือที่ระลึกในงานสำคัญต่างๆ นอกจากนี้ในสมัยหลังยังมีผู้นำรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ มาพิมพ์จำหน่ายพร้อมทั้งเขียนคำอธิบายประกอบ และมีผู้นำสุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าวมาแปลเป็นภาษาอังกฤษหลายครั้ง

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าสมัยรัชกาลที่ 6 มีการนำสุภาสิตพระร่วงมาสร้างสรรค์ใหม่ 3 สำนวน และในปัจจุบันมีผู้นำสุภาสิตพระร่วงมาสร้างสรรค์ใหม่อีก 2 สำนวน รวมเป็น 5 สำนวน เรียงตามลำดับสมัยดังนี้

- ก. รายสุภาสิตตั้ง ฉบับวัดลาด
- ข. สุภาสิตพระร่วงคำโคลง พิมพ์ปี 2458
- ค. โคลงสุภาสิตบัญญัติพระร่วงในดุสิตสมิต พิมพ์ปี 2462 – 2463
- ง. กาพย์ห่อโคลงสุภาสิตพระร่วง พิมพ์ปี 2523
- จ. สุภาสิตพระร่วงฉบับกวีนิพนธ์ “จารีกไว้ในแผ่นดิน” พิมพ์ปี 2554

ก. รายสุภาสิตตั้ง ฉบับวัดลาด

- สมัยที่แต่งและผู้แต่ง

รายสุภาสิตตั้งสำนวนที่ ล้อม เพ็งแก้ว สำนวนพบต้นฉบับเป็นต้นฉบับตัวเขียนสมุดไทยดำที่วัดลาด อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี และได้ตรวจชำระตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ เมื่อ พ.ศ. 2528 ต่อมากรมวิชาการได้นำสุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้มารวมพิมพ์อีกครั้งในหนังสือประชุมสุภาสิตพระร่วง เมื่อ พ.ศ. 2542

สำหรับประเด็นเรื่องสมัยที่แต่งและผู้แต่งนั้น ล้อม เพ็งแก้ว (2528: 54 – 57) สันนิษฐานโดยพิจารณาจากลักษณะต้นฉบับว่า อายุเอกสารน่าจะเก่าถึงสมัยอยุธยา ส่วนประเด็นเรื่องผู้แต่ง ล้อม เพ็งแก้ว สันนิษฐานว่ามีปราชญ์โบราณเป็นผู้เรียงเรียงไว้ อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้วิจัยศึกษาเปรียบเทียบกับสมุดไทยสำนวนต่างๆ แล้ว พบว่า *ร่ายสุภาสิต* ตั้งไม่น่าจะแต่งขึ้นสมัยอยุธยาตอนปลาย แต่น่าจะแต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ เนื่องจากดำเนินตามกฎเกณฑ์ฉันทลักษณ์อย่างเคร่งครัด

นอกจากนี้ เมื่อผู้วิจัยศึกษาเปรียบเทียบ *ร่ายสุภาสิต* ตั้งกับสุภาสิตพระร่วงสำนวนอื่นๆ โดยเฉพาะที่เป็นต้นฉบับตัวเขียนแล้วพบว่า *ร่ายสุภาสิต* ตั้งน่าเป็นสุภาสิตที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยหลัง⁵⁶ สังเกตได้จากมีการเพิ่มเติมคำสอนใหม่เป็นจำนวนมาก และคำสอนเหล่านั้นไม่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงสำนวนอื่น เช่น แม่นทำนออย่าเสียเหมือง (23) เข้าเมืองอย่าเสียขุนนาง(24) ห้ามมือห่างและใจใหญ่(25) ถ้าจะผูกผูกให้อยู่(124) ถ้าจะสู้สู้ให้ดี (175) ฯลฯ

- รูปแบบคำประพันธ์

ร่ายสุภาสิต ตั้งแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายโบราณจำนวน 1 บท มีทั้งสิ้น 205 วรรค จำนวนคำในแต่ละวรรคมี 6 คำ มีสัมผัสรับส่งระหว่างวรรคตลอดทั้งเรื่อง ดังตัวอย่าง

รู้ที่ตลาดและที่หาญ (71)	อย่าคบพาลเอาเป็นมิตร (72)
เจรจาคิดให้รอบคอบ (73)	อันคิดตอบถ้อยพอดน (74)
จะคบคนดูผู้ใหญ่ (75)	ถ้าช่างไล่เล่นชอนชบ (76)
หมาไล่ชบอย่าชบหมา (77)	อย่าเหิงสาแก่เพื่อนบ้าน (78)

- เนื้อหา

⁵⁶ ข้อสันนิษฐานนี้ สอดคล้องกับความเห็นของ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ที่จัดลำดับ *ร่ายสุภาสิต* ตั้งไว้หลัง *สุภาสิตพระร่วงคำโคลง* พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งจัดทำหนังสือ *ประชุมสุภาสิตพระร่วง* ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในคำนำของหนังสือดังกล่าว

เนื้อหาที่ปรากฏในร่ายสุภาสิตตั้งลำดับคำสอนส่วนใหญ่ตรงกับสุภาสิตพระร่วงสำนวน ข.⁵⁷ และคำสอนบางวรรคที่มีเนื้อความต่างจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนอื่นๆ เช่น ถ้าจะหนีหนีให้พ้น(176) ถ้าจะคั่นคั่นให้พบ (177) ถ้าจะหลบหลบให้พ้นภัย(178) ถ้าจะไปไปให้พ้นผิด(179) ถ้าจะคิดคิดให้ตลอด(180) นอกจากนี้คำสอนบางหัวข้อที่ปรากฏในร่ายสุภาสิตตั้งยังแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ร่ายสุภาสิตตั้งเป็นสุภาสิตพระร่วงสำนวนท้องถิ่น เช่น การนำเรื่องข้อควรระมัดระวังในการขึ้นต้นตาลโตนดมายกตัวอย่างเปรียบเทียบในคำสอน “ถ้าจะจอดเรือให้ดูท่า ตีดำเข้าให้ดูโทษ ขึ้นโตนดให้ดูโคล ขึ้นบันไดให้ดูขั้น” (172 – 174)

ข. สุภาสิตพระร่วงคำโคลง

- สมัยที่แต่งและผู้แต่ง

สุภาสิตพระร่วงคำโคลง เป็นบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์สุภาสิตพระร่วงคำโคลงพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในสมุทรวรรณ ปีที่ 2 เดือนสิงหาคม เมื่อ พ.ศ. 2458

- รูปแบบคำประพันธ์

สุภาสิตพระร่วงคำโคลง แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ จำนวน 115 บท มีโคลงกระทู้ตอนท้าย 4 บท พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้โคลงสี่สุภาพ 1 บทนำเสนอคำสอน 1 – 4 หัวข้อ ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 8 แสดงการตัวอย่างการนำเสนอคำสอน 1 - 4 หัวข้อในสุภาสิตพระร่วงคำโคลงแต่ละบท

สุภาสิตพระร่วงคำโคลง	เนื้อความตรงกับสุภาสิตพระร่วงสำนวน ข. (สมุดไทยเลขที่ 76)
ภักดีอย่าเกียดเกี้ยว กลแสวง	ภักดีอย่ากลเกี้ยว (57)
อย่าผิดมิศเสน่ห์์แสดง เคียดแค้น	อย่าควรเคียดแค้นมิตร (58)
มั่นพลังหวังผจงแจ้ง เตือนตอบ	ผิผิตช่วยเตือนตอบ (59)

⁵⁷ สำนวนความพ้องกับสมุดไทยเลขที่ 73

สุภาสิตพระร่วงคำโคลง	เนื้อความตรงกับสุภาสิตพระร่วงสำนวน ข. (สมุดไทยเลขที่ 76)
ฝิชอบประกอบคุณแม่นั้น มาคน้อยพลอยทวี่ (กรมวิชาการ, 2542: 68)	ฝิชอบช่วยยกยอ (60)

- เนื้อหา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงระบุไว้ในตอนต้นบทพระราชนิพนธ์สุภาสิตพระร่วงคำโคลงว่าทรงพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ขึ้น “ตามเค้าของเดิม” ซึ่งสุภาสิตพระร่วงสำนวนดั้งเดิมที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าทรงนำมาเป็นต้นแบบในการพระราชนิพนธ์นั้น ผู้วิจัยเปรียบเทียบดูแล้วพบว่า ลำดับคำสอนส่วนใหญ่ตรงกับสุภาสิตพระร่วงสำนวน ข.⁵⁸ แต่เนื้อความตอนขึ้นต้นที่ระบุว่าคำสอนดังกล่าวเป็นของพระร่วงและลักษณะการใช้ถ้อยคำในรายบางวรรคตรงกับรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ นอกจากนี้ยังมีคำสอนบางหัวข้อที่พระองค์ทรงตัดทอนทิ้งไป เนื่องจากทรงพิจารณาแล้วว่าเนื้อความที่ซ้ำซ้อน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวเชิญชวนในเนื้อหาตอนท้าย ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนชาวไทยร่วมมือระดมทุนจัดสร้างเรือรบหลวงพระร่วงเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระร่วงเจ้า และเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติในการป้องกันประเทศ ดังปรากฏในโคลงกระทู้ท้ายเรื่อง นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงระบุถึงวิธีการ ขึ้นตอน ตลอดจนพระราชนิพนธ์สุภาสิตเรื่องนี้ไว้ในตอนท้ายสุภาสิตพระร่วงคำโคลงด้วย ดังคำประพันธ์

◦ แปลงกลอนแห่งร่วงเจ้า	ภาสิต
เปนนบทโคลงประดิษฐ์	ดังนี้
เพื่อหวังจะจงจิต	แห่งเพื่อน ไทยแล
ไซสุภาสิตชี้	ช่องให้เห็นธรรม
◦ ถ้อยคำผิดแผกบ้าง	จากฉบับ เดิมแฮ
แต่ส่วนใจความจับ	ถูกต้อง
บทใดที่ซ้ำซ้ำ	ชอนตัด บ้างนา

⁵⁸ สำนวนความพ้องกับสมุดไทยเลขที่ 76

ปราชญ์พบประสพข้อ

ขัดข้าขอภัยฯ

(กรมวิชาการ, 2542: 84 - 85)

ค. โคลงสุภาสิตบัญญัติพระร่วงในดุสิตสมิต

- สมัยที่แต่งและผู้แต่ง

โคลงสุภาสิตบัญญัติพระร่วง เป็นพระราชนิพนธ์สุภาสิตพระร่วงอีกจำนวนหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น โดยทรงพระราชนิพนธ์เป็นตอนๆ ลงพิมพ์ในหนังสือดุสิตสมิต ระหว่าง พ.ศ. 2462 - 2463

- รูปแบบคำประพันธ์

ลักษณะคำประพันธ์ของโคลงสุภาสิตบัญญัติพระร่วงคล้ายกับโคลงสุภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกرایสุภาสิตพระร่วงจำนวน 1 - 7 วรรค ขึ้นมาตั้งเป็นหัวข้อ⁵⁹ จากนั้นทรงแต่งโคลงขยายร่ายนั้น ด้วยจำนวนโคลงที่เท่ากันคือ 7 บท และทรงพระราชนิพนธ์ด้วยโคลงหลากหลายชนิด ได้แก่ โคลงวิษุมาลี โคลงมหาวิษุมาลี โคลงมหาจิตรลดา โคลงวิวิธมาลี โคลงมหาสินธุมาลี ในคำสอนชุดสุดท้ายทรงใช้โคลง 2 ชนิด คือสินธุมาลีและมหาสินธุมาลีตามลำดับ ในที่นี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างโคลงสุภาสิตบัญญัติพระร่วงในดุสิตสมิตคำสอนแรก เพื่อแสดงให้เห็นรูปแบบคำประพันธ์ที่พระองค์ทรงใช้นำเสนอคำสอน ดังนี้

“เมื่อน้อยหาวิชา ให้หาสินต่อใหญ่”

(บัญญัติพระร่วง)

(โคลงวิษุมาลี)

○ นัยะพระร่วงเจ้า	กล่าวภา ษิตแฮ
หาวิชาชำนาญ	เมื่อน้อย
ส่วนสินจุงไผ่หา	ต่อใหญ่
ลองไต่ร่ตามเนื้อถ้อย	กล่าวมา

⁵⁹ ร่ายสุภาสิตที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนำมาตั้งเป็นหัวข้อนั้นมีลักษณะการใช้ถ้อยคำภาษาตรงกับสุภาสิตพระร่วงในสมุดไทยเลขที่ 228 (เนื้อหาส่วนที่ 1)

◦ คำว่าเมื่อน้อยจัก	ขอแปล
ว่าหย่อนทั้งอายุ	และยศ
อายุอ่อนอยู่แล	ยศต่ำ
ควรที่จะเจียดงด	ไผ่ลีน
◦ หากินฎากอบกิจ	ใดใด ก็ดี
ถึงหากจะมีทุน	มวลงมาก
แม้บ่รอบรู้ใน	ทางกิจ การนา
ก็จะแสนลำบาก	นักหนา
เวลายังน้อยอยู่	จึงควร
จักไผ่หาวิชา	รอบรู้
ปัญญาเก็บสงวน	ไว้มาก แล้วฤ
ก็จะสามารถรู้	ปลอดภัย
แม้ไร้ความรู้	การงาน
ถึงหากมีโอกาส	กอบทรัพย์
ปราศจากซึ่งชำนาญ	ทำทรัพย์ อกฤ
สินอาจที่จะกลับ	เสื่อมสลาย
ชวนขวยหาคิดปะ	วิทยา
ประกอบกับชำนาญ	ในกิจ
คงสามารถรักษา	ทรัพย์มั่น
อีกอาจจะรู้คิด	เพิ่มสิน
วิญญูชนยอมรู้	ว่าเรียน ไตใด
มักสะดวเวลา	เมื่อน้อย
เมื่อใหญ่กิจการเบียด	โอกาส เสียแสร
แม้ขาดวิชาด้อย	กว่าเขา ฯ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2529: 125 - 126)

- เนื้อหา

เนื้อหาในโคลงสุภาสิตบัญญัติพระร่วงประกอบด้วยสุภาสิตจำนวน 6 คำสอน ได้แก่ “เมื่อน้อยหาวิชา ให้หาสินต่อเมื่อใหญ่” “อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่ อย่าให้ไพร่ชิงตน” “ขอครุยกต่อหน้า ขอเข้าเมื่อแล้วกิจ ยอมมิตรเมื่อลับหลัง” “อย่ารักถ้ากว่าเรือน” “ที่รักอย่าดูถูก” และ “ถ้าจะบังบังจงลับ ถ้าจะจับจับจงมั่น ถ้าจะคั่นคั่นจงตาย ถ้าจะหมายหมายจงแท้ ถ้าจะแก้แก้จงกระจำง ถ้าจะวางวางจงถูกที่ ถ้าจะหนีหนีจงพ้น” ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าร้ายที่ยกมานี้พระบาทสมเด็จพระ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวน่าจะทรงคัดลอกมาจากสุภาษิตพระร่วงในเอกสารโบราณหมู่ร้าย เลขที่ 228 (เนื้อหาส่วนที่ 1)

โคลงสุภาษิตบัญญัติพระร่วงทั้ง 6 หัวข้อที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเป็นการขยายคำสอนที่มีอยู่เดิม ด้วยการเชื่อมโยงพระราชดำริส่วนพระองค์ เรื่องข้อควรประพฤติปฏิบัติต่างๆ เข้าไว้ได้อย่างกระชับ พระองค์สามารถอธิบายสิ่งที่พระองค์ต้องการจะสื่อให้ชัดเจนได้ด้วยโคลงเพียง 7 บท และเนื้อหาที่ปรากฏในโคลงทุกบทนั้นก็สามารทำให้ข้อคิดและเตือนสติผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

โคลงสุภาษิตที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในดุสิตสมิตินั้นมีทั้งหมด 119 หัวข้อ ประกอบด้วยสุภาษิตโบราณของคนหลายชาติหลายภาษา เช่น สุภาษิตละติน สุภาษิตฝรั่งเศส สุภาษิตสเปน สุภาษิตอิตาลีเลียน สุภาษิตอังกฤษ สุภาษิตโรมัน และพุทธสุภาษิตต่างๆ บัญญัติพระร่วงเป็นสุภาษิตไทยเพียงเรื่องเดียวที่พระองค์ทรงยกมาแต่งเป็นโคลงสุภาษิต ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่าสาเหตุที่ทรงเลือกบัญญัติพระร่วงให้เป็นตัวแทนของสุภาษิตไทยโบราณนั้นเป็นเพราะบัญญัติพระร่วงเป็นสุภาษิตไทยแท้ และสามารถตีความคำสอนได้หลายแง่มุม นอกจากนี้สุภาษิตพระร่วงยังเป็นคำสอนที่มีความน่าเชื่อถือ สัมเหตุสมผล อีกทั้งยังนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง แม้ว่าคำสอนเหล่านั้นแต่งขึ้นเมื่อหลายร้อยปีมาแล้วก็ตาม

ง. กาพย์ห่อโคลงสุภาษิตพระร่วง⁶⁰

- สมัยที่แต่งและผู้แต่ง

สุภาษิตพระร่วงพระร่วงสำนวนนี้ เป็นวรรณกรรมยุคปัจจุบัน เขียนขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2511 – 2512 ผู้แต่งคือ นายชลอ ปทุมานนท์ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2523 ใช้ชื่อหน้าปกหนังสือว่า “สุภาษิตพระร่วง”

⁶⁰ผู้วิจัยเรียกชื่อสุภาษิตนี้ตามคำชี้แจงของคุณหญิงกรองแก้ว ปทุมานนท์ ที่เรียกสุภาษิตพระร่วงสำนวนที่ชลอ ปทุมานนท์เป็นผู้ประพันธ์ในคำชี้แจงในส่วนตัวของหนังสือว่า “กาพย์ห่อโคลง” แต่หากพิจารณารูปแบบคำประพันธ์แล้ว สุภาษิตพระร่วงสำนวนนี้แต่งด้วย “โคลงห่อกาพย์” มิใช่ “กาพย์ห่อโคลง”

- รูปแบบคำประพันธ์

สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้แต่งด้วยโคลงห่อกาพย์ที่มีการยก *ร่าย* สุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มาตั้งเป็นวรรคหน้า กล่าวคือ ผู้แต่งใช้ *ร่าย* จำนวน 1 - 2 วรรคมาตั้งเป็นหัวข้อ จากนั้นขยายความสุภาสิตวรรคดังกล่าวด้วยโคลงสี่สุภาพ 1 บท⁶¹ ตามด้วยกาพย์ยานีอีก 2 บท ซึ่งมีเนื้อความตรงกับโคลง ตัวอย่างลักษณะคำประพันธ์ *กาพย์ห่อโคลงสุภาสิตพระร่วง*⁶² มีดังนี้

87

ลูกเมียขย่าวางใจ

ลูกเมียนั้นอย่าได้	วางใจ เกินควร
ถ้าใจขึ้นเมื่อไร	ป็นปี
เช่นเมียบชู้ไป	ทรัพย์แหลกล
หรือลูกเมียบก่อนนี้	เร่งสร้างทางอบาย
อันบุตรและภริยา	จงอย่าไว้ใจเกินควร
เขาผิดคิดกระบวน	ให้เราอดยั้งทนที่
เช่นเมียบชู้ไว้ ⁶³	อาจบรรลัยถึงชีวี
หรือลูกเมียบก่อนหน้า	ชื้อบขายให้แก่เรา

(ชลด ปทุมานนท์, 2523: 29)

- เนื้อหา

ร่าย ที่ ชลด ปทุมานนท์ ยกมาตั้งเป็นหัวข้อก่อนที่จะแต่งโคลงและกาพย์ขยายความนั้น กวีใช้ *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ* เป็นต้นแบบในการประพันธ์ โดยเลือกนำ *ร่าย* ตั้งแต่วรรคที่ 1 - 189 มาใช้ เนื้อหาส่วนที่เป็นโคลงและกาพย์นั้น ชลด ปทุมานนท์ ได้อธิบายขยายความตามความเข้าใจของตนเอง ทำให้สาระคำสอนของสุภาสิตบาง

⁶¹ ชลด เรื่องรักชลิขิต (2551: 1 - 21) สันนิษฐานว่าโคลงห่อกาพย์เป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่เพิ่งมีขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ คำประพันธ์ชนิดนี้เกิดจากความไม่เข้าใจความหมายของชื่อและวิธีแต่งกาพย์ห่อโคลง จนทำให้เกิดคำประพันธ์ผสมชนิดใหม่ขึ้นและมีผู้แต่งสืบต่อมา

⁶² คุณหญิงกรองแก้ว ปทุมานนท์ เรียกสุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้ในคำชี้แจงในส่วนต้นของหนังสือว่า "กาพย์ห่อโคลง" แต่หากพิจารณารูปแบบคำประพันธ์แล้ว สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้แต่งด้วย "โคลงห่อกาพย์" มิใช่ "กาพย์ห่อโคลง"

⁶³ ตัวบทตรงนี้ในต้นฉบับไม่ได้ย่อหน้า แต่ผู้วิจัยย่อหน้าเพื่อให้เห็นว่าผู้แต่งใช้กาพย์ยานี 2 บท และเพื่อให้ตรงตามรูปแบบคำประพันธ์ของกาพย์ยานี

ข้อต่างไปจากเดิม เช่น *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* วรรคที่ 98 “คนโหดให้เอ็นดู” เดิมแปลว่า ควรมีความเมตตาสงสารแก่คนยากไร้ เนื่องจากคำว่า “โหด” ในความหมายเดิมแปลว่า ยากจน ลำบาก (ชลดา เรื่องรักษลิขิต, 2549: 120) แต่เมื่อผู้แต่งนำสุภาสิตวรรคดังกล่าวมาอธิบายความ ผู้แต่งตีความคำว่า “โหด” ว่าหมายถึงโหดร้าย หรือโหดเหี้ยมซึ่งเป็นความหมายใหม่ ทำให้เนื้อหาคำสอนเปลี่ยนไปจากเดิม คือ ควรเมตตาสงสารคนพาลหรือคนชั่วเพราะมีจิตใจโหดร้าย นอกจากนี้ กวียังได้สอดแทรกประเด็นอื่นๆ ในสังคมไว้ในคำสอนด้วย เช่น สอนเรื่องความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ดังปรากฏในคำประพันธ์ต่อไปนี้

50

ที่มีภัยพิงหลีก

ที่อันภัยมากนั้น	เลี้ยงไป เสียนา
ขึ้นอยู่ก็ร้อนใจ	เปล่าปลี
ถ้าอริแห่งชาติไทย	ต้องคิด
ต้านต่ออย่าหลบลิ	ชีพม้วยยอมถวาย
รู้จักหลบเป็นปลีก	หลีกเลี้ยงที่อันมีภัย
ขึ้นอยู่ก็ร้อนใจ	หลบหลีกไปได้แหละดี
ถ้าเป็นศัตรูชาติ ⁶⁴	มีอาจปลีกตัวหลีกลิ
เพื่อศาสนกษัตริย์พลี	ชีวะยอมน้อมถวาย

(ชลด ปทุมานนท์, 2523: 32)

จากตัวอย่างข้างต้น เห็นได้ว่า นอกจากกวีอธิบายขยายความร้ายที่กวียกมาตั้งเป็นหัวข้อด้วยโคลง 2 บาทแรกและกาพย์บาทแรก กวีได้เพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนเรื่องความจงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติในโคลงบาทที่ 3 - 4 และกาพย์บาทที่ 2 โดยสอนไม่ให้หนีเอาตัวรอดจากศัตรูที่จะมาทำอันตรายชาติบ้านเมืองแต่ต้องต่อสู้เพื่อรักษาชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์เอาไว้

จ. สุภาสิตพระร่วงฉบับกวีนิพนธ์เรื่อง “จารึกไว้ในแผ่นดิน”

- สมัยที่แต่งและผู้แต่ง

⁶⁴ ตัวบทตรงนี้ในต้นฉบับไม่ได้ย่อหน้า แต่ผู้วิจัยย่อหน้าเพื่อให้เห็นว่าผู้แต่งใช้กาพย์ยานี 2 บาท และเพื่อให้ตรงตามรูปแบบคำประพันธ์ของกาพย์ยานี

สุภาสิตพระร่วงฉบับกวีนิพนธ์เรื่องจารึกไว้ในแผ่นดินเป็นงานเขียนของ วันเนาวิ ยูเด็น แพรวสำนักพิมพ์จัดพิมพ์ขึ้นเนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 84 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2554

- รูปแบบคำประพันธ์

จารึกไว้ในแผ่นดิน แต่งด้วยกลอนสุภาพจำนวน 156 บท วันเนาวิ ยูเด็น ระบุสาเหตุที่เลือกใช้กลอนสุภาพในงานกวีนิพนธ์เล่มนี้ไว้ในคำนำว่า “การได้นำเอาวรรณคดีอันเป็นที่ยอมรับกันในบรรดานักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลายมาร้อยกรองในอีกประเภทหนึ่งคือกลอน นั้นก็เพื่อจะได้เข้ากับยุคปัจจุบัน กล่าวคือ ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ตรงกับวัตถุประสงค์ของผู้เขียน” (วันเนาวิ ยูเด็น, 2554: คำนำ) กวีได้นำเสนอข้อสุภาสิตต่างๆ ด้วยกลอนสุภาพอย่างต่อเนื่อง โดยไม่แบ่งว่ากลอนบทใดขยายร่ายสุภาสิตวรรคใด ดังตัวอย่างคำประพันธ์

ที่มีภัยพิงหลีกปลีกตัวดวง	อย่าได้ส่วนมักมากอยากดวงดก
อย่ามีปากกว่าคนคนชังนัก	ปากที่มักเข้าชี้เสียดสีคน
	(วันเนาวิ ยูเด็น, 2554: 14)

- เนื้อหา

วันเนาวิ ยูเด็น ระบุที่มาของเรื่องจารึกไว้ในแผ่นดินในหน้าปกต่อจากชื่อ เรื่องว่า กวีนิพนธ์เรื่องนี้ “เป็นบทร้อยกรองที่เขียนขึ้นใหม่จากสุภาสิตพระร่วง ให้คติธรรมนำชีวิต” ซึ่งสุภาสิตพระร่วงสำนวนที่กวีนำมาเป็นต้นแบบในการแต่งกวีนิพนธ์คือ ร่ายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

วันเนาวิ ยูเด็น แยกเนื้อหาในกวีนิพนธ์เรื่องนี้ออกเป็น 3 ส่วน เนื้อหา ส่วนแรก คือบทกลอนที่แต่งเลียนเนื้อความในสุภาสิตพระร่วง ซึ่งสุภาสิตบางข้อที่กวีเห็นว่ามี เนื้อความซ้ำกันก็ไม่ได้นำมาแต่งกลอนขยาย เนื้อหาส่วนที่ 2 คือ บทกลอนเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเนื้อหาส่วนที่ 3 คือ กลอนอธิบายที่มาของชื่อกวีนิพนธ์เรื่องนี้ นอกจากนี้เนื้อความในตอนท้าย ผู้แต่งเน้นย้ำผ่านบทกลอนว่า ตนขออุทิศกลอนเรื่องนี้เป็นมาลัย ดอกไม้ถวายแด่ปวงนักปราชญ์ และขอให้กลอนเรื่องนี้นี้คงอยู่คู่ฟ้าดินสืบไป

วันเนาวิ ญูเต็น ได้คัดลอก رأىสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาพิมพ์ไว้ในภาคผนวกท้ายเล่มด้วย โดยใช้สำนวนที่รวมพิมพ์อยู่ในหนังสือประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ ฉบับพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณณสิริ) เป็นต้นฉบับที่ใช้คัดลอก

กล่าวโดยสรุป ข้อมูลเชิงประวัติของสุภาษิตพระร่วงที่ผู้วิจัยได้ศึกษาใน 3 ประเด็น ได้แก่ ข้อวินิจฉัยคำว่า “พระร่วง” ในทัศนะของนักวิชาการ ลักษณะต้นฉบับสุภาษิตพระร่วง และภูมิหลังสุภาษิตพระร่วงสมัยต่างๆ ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการนำชื่อ “พระร่วง” มาตั้งชื่อสุภาษิตและแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของสุภาษิตพระร่วงซึ่งเป็นวรรณคดีคำสอนเรื่องสำคัญของคนไทย ประเด็นเรื่องข้อวินิจฉัยคำว่า “พระร่วง” ในทัศนะของนักวิชาการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าชื่อ “พระร่วง” สามารถตีความได้หลากหลายตามหลักฐานข้อมูลที่นักวิชาการแต่ละคนเลือกใช้ และพอขุนรามคำแหงมหาราชเป็นกษัตริย์ที่นักวิชาการสันนิษฐานว่ามีความเป็นไปได้ที่จะเป็น “พระร่วง” มากที่สุด ความคลุมเครือของชื่อ “พระร่วง” มิได้ส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของสุภาษิต แต่ชื่อ “พระร่วง” ได้ช่วยให้สุภาษิตพระร่วงมีที่มาอันสูงส่งและพึงปฏิบัติตาม เนื่องจากชื่อ “พระร่วง” ในความรับรู้ของคนไทยทั้งในตำนาน พงศาวดารและนิทานชาวบ้านล้วนเป็นกษัตริย์ในอุดมคติ เป็นกษัตริย์ในอดีตผู้มีบุญบารมี ปกครองบ้านเมืองโดยธรรม และมีสติปัญญาความสามารถที่น่าชื่นชม

ส่วนประเด็นเรื่องลักษณะต้นฉบับสุภาษิตพระร่วงและภูมิหลังสุภาษิตพระร่วงสมัยต่างๆ ได้แสดงให้เห็นพัฒนาการด้านรูปแบบและเนื้อหาของสุภาษิตพระร่วงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ต้นฉบับสุภาษิตพระร่วงปรากฏทั้งต้นฉบับตัวเขียน จารึกหินชนวน และต้นฉบับตัวพิมพ์ การศึกษาต้นฉบับตัวเขียนทำให้ทราบว่า สุภาษิตพระร่วงมีหลายสำนวนและสุภาษิตพระร่วงสำนวน ข.⁶⁵ เป็นสำนวนที่ปราชญ์โบราณนิยมคัดลอกมากที่สุด และสุภาษิตพระร่วงสำนวนที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นสุภาษิตพระร่วงที่กวีแต่งขึ้นใหม่จริง มิได้คัดลอกตัวบททั้งหมดมาจากสมุดไทยเล่มใดเล่มหนึ่ง แต่กวีได้แต่งสุภาษิตพระร่วงขึ้นโดยการสืบสรรค์โบราณภาษิตจากร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งเป็นสุภาษิตพระร่วงสำนวนที่แพร่หลายมากที่สุด เนื่องจากได้รับการพิมพ์เผยแพร่ในวงกว้างตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา

⁶⁵ สำนวนความพ้องกับสมุดไทยเลขที่ 73

นอกจากนี้ การศึกษาภูมิหลังสุภาสิตพระร่วงสมัยต่างๆ ทำให้ทราบว่าสุภาสิตพระร่วงเป็นวรรณคดีคำสอนที่มีการผลิตซ้ำทุกยุคสมัย ตัวบทสุภาสิตพระร่วงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีพัฒนาการด้านรูปแบบและเนื้อหาที่น่าสนใจ โดยเฉพาะสุภาสิตพระร่วงสำนวนที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากตัวบทสุภาสิตพระร่วงในยุคสมัยดังกล่าว หลายสำนวนปรากฏอิทธิพลจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ อย่างเด่นชัด และในขณะเดียวกันบางสำนวนกวีได้สร้างสรรค์รูปแบบและเนื้อหาสุภาสิตพระร่วงขึ้นใหม่อย่างน่าสนใจ ส่วนผลการศึกษาประเด็นเรื่องอิทธิพลที่สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ และวิธีการสร้างสรรค์ตัวบท ผู้วิจัยจะอภิปรายให้เห็นชัดและนำเสนอผลวิจัยประเด็นดังกล่าวในงานวิจัยบทถัดไป

บทที่ 3

อิทธิพลของร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ที่มีต่อสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นยุคสมัยที่สุภาสิตพระร่วงได้รับการพิมพ์ซ้ำและสร้างสรรค์ขึ้นใหม่อีกหลายสำนวนดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวแล้วบทที่ 2 จากการศึกษาพบว่า สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยได้รับอิทธิพลจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มี 4 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาอิทธิพลของร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ที่มีต่อสุภาสิตพระร่วงทั้ง 4 สำนวนดังกล่าว ผลการศึกษาพบว่า สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 สำนวนได้รับอิทธิพลจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ อย่างเห็นได้ชัด ทั้งด้านรูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา ศิลปะการประพันธ์ และการใช้ถ้อยคำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 อิทธิพลด้านรูปแบบคำประพันธ์

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร่ายที่มีเอกลักษณ์ ชลดา เรื่องลักษณะลิลิต (2549: 30 - 40) ศึกษาลักษณะเด่นของร่ายในสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ พบว่าร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มีลักษณะคล้ายกับร่ายในลิลิตโองการแช่งน้ำ ในมหาชาติคำหลวง และในเรื่องลิลิตพระลอ ซึ่งเป็นร่ายสุภาพในระยะแรกเริ่ม มีลักษณะยึดหยุ่นทั้งเรื่องจำนวนคำในวรรค และเรื่องตำแหน่งคำรับสัมผัส

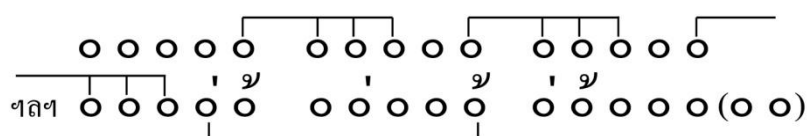
ผู้วิจัยพบว่า อิทธิพลด้านรูปแบบคำประพันธ์ที่ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มีต่อสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มี 3 ลักษณะ ได้แก่ การใช้ร่ายแต่งสุภาสิต การนิยมใช้คำรับสัมผัสตำแหน่งคำที่ 1 - 3 และการใช้จำนวนคำที่ไม่แน่นอนตายตัวในแต่ละวรรคของร่าย

3.1.1 การใช้ร่ายในการแต่งสุภาสิต

3.1.1.1 การใช้ร่ายในสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ แต่งด้วยร่ายสุภาสิตจำนวน 1 บท มี 186 วรรค ตอนท้ายร่ายสุภาสิตมีโคลงกระทู้ 1 บท ดังตัวอย่าง

แผนผังร่ายสุภาสิต

ตัวอย่างร่ายสุภาสิตจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

[...] คบขุนนางอย่าโหด โทษตนผิดรำพึง อย่าคั่นถึงโทษท่าน
 หวานพีชน้จักเอาผล เลี้ยงคนจักกินแรง อย่าขัดแขงผู้ใหญ่ อย่าไผ่ตนให้เกิน...สบสิ่ง
 สรรพโอวาท ผู้เป่นปราชพั้งสัดบ ตรับตริะตรองประฏิบัติ โดยอรรถอันถ่องถ้วน แดงเลศ
 เหตุเลือกถ้วน เลศคอ้างทางธรรม์ แลณา ฯ๕ Cw

(จารึกร่ายสุภาสิตพระร่วง ผ.1 บ.11 - 13 - ผ.5 บ. 9 - 10)

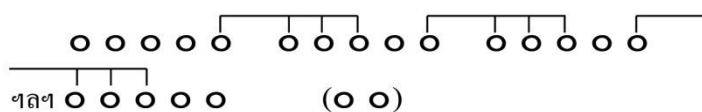
3.1.1.2 การใช้ร่ายในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

(1) การใช้ร่ายเป็นรูปแบบคำประพันธ์หลักในการนำเสนอคำสอน

การใช้ร่ายในการแต่งสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 รูปแบบแรกคือ การใช้ร่ายเป็นรูปแบบคำประพันธ์หลักในการนำเสนอคำสอน สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ใช้ร่ายเป็นรูปแบบคำประพันธ์หลักในการนำเสนอคำสอนเช่นเดียวกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มี 3 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุภาสิตพระร่วงโนลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงสุภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ

สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ใช้ร่ายในการนำเสนอคำสอนแต่ใช้ร่ายคนละชนิดกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ กล่าวคือ กวีใช้โบราณมิได้ใช้ร่ายสุภาพ ร่ายโบราณมีความแตกต่างจากร่ายสุภาพเพียงเล็กน้อยตรงที่ร่าย 3 วรรคสุดท้ายมิได้แต่งด้วยโคลงสองสุภาพ ดังตัวอย่าง

แผนผังร่ายโบราณ

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 : 393)

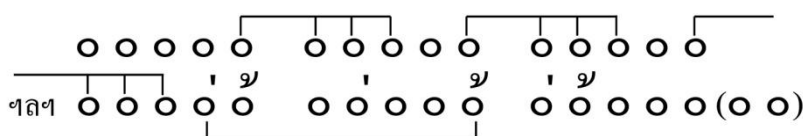
ตัวอย่างร่ายโบราณจากสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

พระผู้ไผ่สรรพข เลงเหนเสร็จทุกประการ จึงพากยญาณกล่าวไว้ สอนไว้ในโลกา ทำตามอย่าคลาดคล้อย เมื่อน้อยให้เรียนวิชา ให้หาสินต่อเมื่อใหญ่... ธรรมเหล่านี้ใครทำตาม จะถึงความสุขทุกเมื่อ เพื่อแต่งไว้ให้สรรพสัตว์ ให้ถึงสุข สวัสดิ์แด

(สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต, 2420: 48 - 50)

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 สำนวนต่อมาที่ใช้ร่ายเป็นรูปแบบคำประพันธ์หลักในการนำเสนอคำสอนคือ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) ซึ่งใช้ร่ายสุภาพเช่นเดียวกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ดังตัวอย่างคำประพันธ์

แผนผังร่ายสุภาพ

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2550 : 393)

ตัวอย่างร่ายสุภาพจากสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาคำส่วนที่ 4)

เราผู้ปรีชาฉลาด อดอาจในข้อสอน เร่งผันผ่อนเยี่ยงจำ ซึ่งข้อคำภาสิต รุกกรน
คิดจงได้ อย่าให้เสียคำปราช อย่าให้ขาดคำบูรณ ...จงพิจารณาพิณิจ เร่งตั้งติด
ในธรรม แม้นใครทำตามเยี่ยง จักเลี้ยงตนแสนสบาย คุณมากหลายเหลือที่อ้าง
เพราะประพฤติกฎทาง ถองแท้คำสอน

(สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต, 2421: 119 - 122)

สุภาสิตพระร่วงสำนวนสุดท้ายที่ใช้ร่ายเป็นรูปแบบคำประพันธ์หลักในการนำเสนอคำสอน คือ *สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ* สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงใช้ร่ายสุภาพในการนำเสนอสุภาสิตพระร่วงซึ่งเป็นคำสอนที่พระร่วงใช้สั่งสอนชาวเมืองหลังจากงานสมโภชพิธิลบกักราชในลิลิตพงศาวดารเหนือ อย่างไรก็ตาม พระองค์ทรงใช้คำประพันธ์ประเภทอื่นมาเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนในช่วงต้นร่ายและท้ายร่ายสุภาสิตด้วยแต่ไม่มากนัก คือทรงใช้โคลงสี่สุภาพเกริ่นนำต้นเรื่อง 1 บท และใช้โคลงสี่สุภาพเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนในส่วนท้ายร่ายสุภาสิตอีก 3 บท การเลือกใช้คำประพันธ์ประเภทร่ายเป็นหลักในการนำเสนอคำสอน แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ มีพระประสงค์ที่จะรักษารูปแบบคำประพันธ์ให้ตรงกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ แม้จะทรงใช้คำประพันธ์ประเภทอื่นมาเพิ่มเติมในคำประพันธ์ แต่ก็เพิ่มในสัดส่วนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับการเลือกใช้ร่าย

(2) การใช้ร่ายคู่กับโคลงสี่สุภาพ

การใช้ร่ายในการแต่งสุภาสิตอีกรูปแบบหนึ่งในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 คือการใช้ร่ายคู่กับโคลงสี่สุภาพ ดังปรากฏพบ 1 สำนวน คือ *โคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ* กล่าวคือ กวียกร่ายจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาตั้งเป็นวรรค จากนั้นจึงใช้โคลงสี่สุภาพ 1 – 3 บทแต่งประกอบเข้าคู่ร่ายสุภาสิตที่ละวรรค แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ยังคงพยายามรักษารูปแบบของร่ายสุภาสิตเดิมไว้ หากผู้อ่านนำร่ายแต่ละวรรคมาเรียงร้อยต่อกันก็จะได้อ่านร่ายสุภาสิตพระร่วงตั้งแต่วรรคที่ 10 ไปจนถึงวรรคที่ 139 ดังตัวอย่างคำประพันธ์

25 หวานพืชจักเอาผล		26 เลี้ยงคนกินแรง	
ไธนาถำรกรั้ง	รังพง พืเออย	เลี้ยงเบ็ดเลี้ยงไก่อไว้	กินฟอง
ถางโก่นโค่นดกดง	เผด็จไต้	เลี้ยงสุนัขห้วงปอง	ปกบ้าน
จักเพาะหวานประสงค์	ผลผัก พืชแล	เลี้ยงโคถึกมถอง	พาหนะ กิจแฮ
ผิตระหนี่ทุนแรงไว้	วัฒนันนั้นหาไหน	เลี้ยงบ่าวไพร่บ่คร้าน	กิจนั้นทันทุน
(วชิรญาณตอน 21, ร.ศ. 114: 1801)		(วชิรญาณตอน 21, ร.ศ. 114: 1801)	

3.1.2 การนิยมใช้คำรับสัมผัสตำแหน่งคำที่ 1 – 3

3.1.2.1 การนิยมใช้คำรับสัมผัสตำแหน่งคำที่ 1 - 3 ในร้อยสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

ร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ไม่มีตำแหน่งคำรับสัมผัสที่แน่นอนตายตัว นิยมรับสัมผัสตำแหน่งคำที่ 1 – 3 ในวรรค พบคำรับสัมผัสตรงตำแหน่งคำที่ 3 มากที่สุด คือมีจำนวน 72 วรรค รองลงมาพบคำรับสัมผัสตรงตำแหน่งคำที่ 2 จำนวน 60 วรรค และพบคำรับสัมผัสตรงตำแหน่งที่ 1 จำนวน 42 วรรค

ตัวอย่างคำรับสัมผัสตำแหน่งต่างๆ ในร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มีดังนี้

- ตำแหน่งคำรับสัมผัสที่ 1

อย่าไผ่ตนให้เกิน	เดอรทางอย่าเดอรเปลี่ยว (37 - 38)
โทษตนผิดพึงรู้	สู้เสียสินอย่าเสียศักดิ์ (61 - 62)
- ตำแหน่งคำรับสัมผัสที่ 2

อย่าอวดหาญแก่เพื่อน	เข้าเถื่อนอย่าลืมพว้า (17 - 18)
อย่าไผ่สูงให้พันศักดิ์	ที่รักอย่าดูถูก (23 - 24)
- ตำแหน่งคำรับสัมผัสที่ 3

อย่าระรานแก่ความ	ประพทุทธิตามบูรพรรพอบ (13 - 14)
------------------	---------------------------------

3.1.2.2 การนิยมใช้คำรับสัมผัสตำแหน่งคำที่ 1 - 3 ในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

จากการศึกษาพบว่า อิทธิพลด้านรูปแบบคำประพันธ์อีกประการหนึ่งที่สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ คือการนิยมใช้คำรับสัมผัสตำแหน่งคำที่ 1 - 3 ระหว่างร่ายแต่ละวรรค อิทธิพลดังกล่าวปรากฏชัดในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 3 สำนวน ได้แก่ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 2) *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) และ *สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงสาวดารเหนือ*

ร่ายแต่ละวรรคในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 3 สำนวน นิยมรับสัมผัสตรงตำแหน่งคำที่ 1 - 3 โดยแต่ละสำนวนพบคำรับสัมผัสตำแหน่งคำที่ 3 มากที่สุด รองลงมาคือพบคำรับสัมผัสตำแหน่งคำที่ 2 และตำแหน่งคำที่ 1⁶⁶ สังเกตได้ว่าลักษณะการนิยมใช้คำรับสัมผัสในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 3 สำนวน สอดคล้องกับที่ปรากฏใน *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* อย่างเห็นได้ชัด ดังข้อมูลเปรียบเทียบในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 9 แสดงตำแหน่งคำรับสัมผัสที่พบในสุภาสิตพระร่วงสำนวนต่างๆ

ตำแหน่ง รับสัมผัส	สำนวน ร่ายสุภาสิต พระร่วงสำนวน จารึก วัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ⁶⁷	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิต พระร่วง ในลิลิต พงสาวดาร เหนือ
รับสัมผัสคำที่ 1	42 วรรค	28 วรรค	26 วรรค	41 วรรค

⁶⁶ ข้อมูลที่ผู้วิจัยใช้วิเคราะห์ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะเลือกเฉพาะคำสอนวรรคที่กวีแต่งขึ้นใหม่และคำสอนที่กวีเลียนโวหารแล้วปรับเปลี่ยนเฉพาะบางถ้อยคำในวรรค เนื่องจากคำสอนวรรคดังกล่าวแสดงให้เห็นอิทธิพลด้านการเลือกใช้คำรับสัมผัสตำแหน่งที่ 1 - 3 ได้ชัดเจนกว่าร่ายวรรคที่กวีเลียนโวหารทุกคำในวรรคจากร่ายสุภาสิตเดิม

⁶⁷ ข้อมูลที่ผู้วิจัยใช้วิเคราะห์ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะเลือกเฉพาะคำสอนวรรคที่กวีแต่งขึ้นใหม่และคำสอนที่กวีเลียนโวหารแล้วปรับเปลี่ยนเฉพาะบางถ้อยคำในวรรค เนื่องจากคำสอนวรรคดังกล่าวแสดงให้เห็นอิทธิพลด้านการเลือกใช้คำรับสัมผัสตำแหน่งที่ 1 - 3 ได้ชัดเจนกว่าร่ายวรรคที่กวีเลียนโวหารทุกคำในวรรคจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

ตำแหน่ง รับสัมผัส	สำนวน ราชสุภาสิต พระร่วงสำนวน จารึก วัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ⁶⁷	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิต พระร่วง โนลิลิต พงศาวดาร เหนือ
รับสัมผัสคำที่ 2	60 วรรค	51 วรรค	70 วรรค	61 วรรค
รับสัมผัสคำที่ 3	72 วรรค	52 วรรค	130 วรรค	71 วรรค
รับสัมผัสคำที่ 4	10 วรรค	5 วรรค	8 วรรค	10 วรรค
รับสัมผัสคำที่ 5	1 วรรค	1 วรรค	1 วรรค	2 วรรค
ไม่มีคำรับสัมผัส	1 วรรค	4 วรรค	4 วรรค	1 วรรค

ตัวอย่างการนิยมนำคำรับสัมผัสตำแหน่งคำที่ 1 - 3 ในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 แต่ละสำนวน ผู้วิจัยขอนำเสนอในตารางดังนี้

ตารางที่ 10 แสดงตัวอย่างการนิยมนำคำรับสัมผัสตำแหน่งคำที่ 1 - 3 ในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

ตำแหน่ง รับสัมผัส	สำนวน	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง โนลิลิตพงศาวดาร เหนือ
รับสัมผัสคำที่ 1		ที่ไพร่เร่งหลบหลีก <u>ปีก</u> ไป ชุ่มอย่าด่วน (45 - 46) อย่าได้รับของเข็ญ <u>เหน</u> เต็ม ตาแล้วอย่าปาก (51 - 52)	ทุระชนแล้วอย่าไก่อ <u>ใช้</u> ทาชแต่ภอแรง (23 - 24) หารนักรแล้วมก <u>ม้วย</u> <u>สว</u> ยนัก แล้วมก <u>คร่ำ</u> (28 - 29)	ผู้เสียสินอย่าเสีย <u>ศักดิ์</u> ภักดีอย่า <u>รู้</u> เคียด (62 - 63) อย่าเรียนครู <u>เตียน</u> ด่า <u>อย่า</u> ริเจรจา <u>คำ</u> คด (135 - 136)
รับสัมผัสคำที่ 2		อย่าขัดขวางท่าน <u>ผู้</u> ใหญ่ <u>อย่า</u> ให้ไพร่ <u>ขัง</u> ตน (32 - 33) อย่ามีปากกล้ากว่า <u>คน</u> <u>รักษ</u> ตน <u>สง</u> วตน (48 - 49)	เป็นคนอย่า <u>หมิ่น</u> กัน <u>กู</u> มัน อย่าได้ <u>กล่าว</u> (18 - 19) ให้เร่ง <u>กลัว</u> <u>เจ้า</u> นาย <u>อย่า</u> <u>ร้าย</u> กับ <u>คน</u> <u>เรื้อ</u> น (37 - 38)	เมื่อน้อยให้เรียน <u>วิชา</u> ให้ <u>หา</u> สินมาเมื่อใหญ่ (10 - 11) อย่าได้ <u>รับ</u> <u>ของ</u> <u>เข</u> ญ ผี <u>เิน</u> งามอย่า <u>ปอง</u> (54 - 55)
รับสัมผัสคำที่ 3		ที่ไป <u>จง</u> มี <u>เพื่อน</u> <u>อย่า</u> <u>พิน</u> <u>เพื่อน</u> <u>อย่า</u> <u>ระ</u> อา (55 - 56)	ปาก <u>กิน</u> <u>ตาล</u> <u>อย่า</u> <u>กิน</u> <u>พริก</u> อย่า <u>หัว</u> <u>วิ</u> ก <u>เล่น</u> <u>ตัว</u> (44 - 45)	อย่าโดย <u>คำ</u> <u>คน</u> <u>พล</u> อด <u>เช่น</u> <u>เรือ</u> <u>ทอด</u> <u>กลาง</u> <u>ถนน</u> (27 -

ตำแหน่ง รับสัมผัส	สำนวน สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดาร เหนือ
	โหราเจ็ยว่าควรจำ หมอ ยาอย่าอย่าดูถูก (108 - 109)	จงขอมอดแก้กัน อย่า หุนหันดูแคลน (146 - 147)	28) คนรักอย่าวางใจ ที่มี ไภยจงหลีก (48 - 49)

3.1.3 การใช้จำนวนคำที่ไม่แน่นอนตายตัวในแต่ละวรรคของร่าย

3.1.3.1 การใช้จำนวนคำที่ไม่แน่นอนตายตัวในแต่ละวรรคของร่ายสุภาสิต พระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ มีจำนวนคำในร่ายแต่ละวรรคที่ไม่แน่นอนตายตัว พบจำนวนคำในวรรคตั้งแต่ 5 – 8 คำ (พยางค์) จากการศึกษพบว่า ร่ายวรรคที่มี 5 คำพบมากที่สุดจำนวน 122 วรรค รองลงมาคือวรรคที่มี 6 คำ พบจำนวน 58 วรรค⁶⁸

ตัวอย่างการใช้จำนวนคำที่ไม่แน่นอนตายตัวในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ มีดังนี้

- ร่ายวรรคที่มีจำนวนคำในวรรค 5 คำ (พยางค์)

อย่าเคลื่อนคลาศคลาถ้อย (9)	อย่าริระรานแก้ความ (13)
อย่านั่งชิดผู้ใหญ่ (22)	อย่าโดยคำคนพลอด (27)
- ร่ายวรรคที่มีจำนวนคำในวรรค 6 คำ (พยางค์)

เรียนอำรุงผดุงอาตม์ (8)	พบศัตรูปากปราไศรอย (69)
-------------------------	-------------------------

⁶⁸ ข้อมูลที่ผู้วิจัยใช้วิเคราะห์ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะเลือกเฉพาะคำสอนวรรคที่กวีแต่งขึ้นใหม่และคำสอนที่กวีเลียนโวหารแล้วปรับเปลี่ยนเฉพาะบางถ้อยคำในวรรค เนื่องจากคำสอนวรรคดังกล่าวแสดงให้เห็นอิทธิพลด้านการเลือกใช้คำรับสัมผัสตำแหน่งที่ 1 - 3 ได้ชัดเจนกว่าร่ายวรรคที่กวีเลียนโวหารทุกคำในวรรคจากร่ายสุภาสิตเดิม

3.1.3.2 การใช้จำนวนคำที่ไม่แน่นอนตายตัวในแต่ละวรรคของร่ายใน สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

อิทธิพลด้านรูปแบบคำประพันธ์ที่สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ อีกประการหนึ่งคือ การใช้จำนวนคำที่ไม่แน่นอนตายตัวในแต่ละวรรคของร่าย จากการศึกษพบว่า สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ได้รับอิทธิพลด้านดังกล่าวมี 3 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) และสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

ร่ายสุภาสิตแต่ละวรรคในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 3 สำนวนมีจำนวนคำที่ไม่แน่นอนตายตัว กวีใช้ถ้อยคำในการนำเสนอร่ายสุภาสิต 4 – 7 คำ (พยางค์) วรรคที่มี 5 คำพบมากที่สุด รองลงมาคือวรรคที่มี 6 คำ⁶⁹ ซึ่งจำนวนคำในวรรคที่กวีนิยมใช้นั้นสอดคล้องกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ อย่างเห็นได้ชัด ดังข้อมูลที่ผู้วิจัยเปรียบเทียบในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 11 แสดงจำนวนคำในวรรคที่พบในสุภาสิตพระร่วงสำนวนต่างๆ

จำนวนคำ ในวรรค	สำนวน ร่ายสุภาสิต พระร่วง สำนวนจารีก วัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ⁷⁰	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิต พงศาวดาร เหนือ
วรรคที่มี 4 คำ	-	2 วรรค	2 วรรค	-
วรรคที่มี 5 คำ	123 วรรค	71 วรรค	187 วรรค	121 วรรค
วรรคที่มี 6 คำ	57 วรรค	63 วรรค	43 วรรค	58 วรรค

⁶⁹ ข้อมูลที่ผู้วิจัยใช้วิเคราะห์ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะเลือกเฉพาะคำสอนวรรคที่กวีแต่งขึ้นใหม่และคำสอนที่กวีเลียนโวหารแล้วปรับเปลี่ยนเฉพาะบางถ้อยคำในวรรค เนื่องจากคำสอนวรรคดังกล่าวแสดงให้เห็นอิทธิพลด้านการเลือกใช้คำรับสัมผัสตำแหน่งที่ 1 - 3 ได้ชัดเจนกว่าร่ายวรรคที่กวีเลียนโวหารทุกคำในวรรคจากร่ายสุภาสิตเดิม

⁷⁰ เฉพาะคำสอนที่กวีแต่งขึ้นใหม่และคำสอนที่มีการปรับถ้อยคำแต่เนื้อหาไม่เปลี่ยนแปลง

จำนวนคำ ในวรรค	สำนวน ร่ายสุภาษิต พระร่วง สำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ⁷⁰	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิต พงศาวดาร เหนือ
วรรคที่มี 7 คำ	4 วรรค	6 วรรค	7 วรรค	5 วรรค
วรรคที่มี 8 คำ	2 วรรค	-	-	

ตัวอย่างการใช้จำนวนคำ 5 - 6 คำในร่ายแต่ละวรรคที่ปรากฏในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 แต่ละสำนวน ผู้วิจัยขอนำเสนอในตารางดังนี้

ตารางที่ 12 แสดงตัวอย่างการใช้จำนวนคำที่ไม่แน่นอนตายตัวของร่ายแต่ละวรรคในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

จำนวน คำในวรรค	สำนวน	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ
วรรคที่มี 5 คำ		ว่าไรตามระบอบ (10) อย่าคบมิตรคนพาล (12) อย่าให้ไพร่ซังตน (33)	จนแล้วอย่าอวดมี (35) อย่าไปเที่ยวกลางคืน (42) เรือนอื่นนานอย่านั่ง (48)	ที่มีไผ่จงหลีก (49) ผีเหนงามอย่าปอง (55) ภักดีอย่ารู้เคียด (63)
วรรคที่มี 6 คำ		เหนเต็มตาแล้วอย่า ปาก (52) อย่าพินเพื่อนอย่าระอา (56) เจรจาจรอบคอบ (76)	อย่าเอาชั่วหาผู้อื่น (56) อย่าทำเทียบทำวพระยา (62) มิจะด้านด้านให้ถูก (94)	ให้หาสินมาเมื่อใหญ่ (11) เขนเรือทอดกลางถนน (28) ท่านรักษตนจงรักษตบ (186)

3.2 อิทธิพลด้านเนื้อหา

3.2.1 อิทธิพลด้านเนื้อหาส่วนขึ้นต้น

3.2.1.1 เนื้อหาส่วนขึ้นต้นในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

เนื้อหาส่วนขึ้นต้นที่ปรากฏในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ คือเนื้อหาที่ระบุว่าพระร่วงเป็นเจ้าของคำสอน และชี้้นำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังปฏิบัติตามคำสอนนั้น ร่ายสุภาสิต 2 วรรคแรก กวีนำเสนอผ่านถ้อยคำอย่างชัดเจนว่า ผู้กล่าวคำสอนคือ “สมเด็จพระร่วงเจ้า” กษัตริย์ผู้ครองกรุงสุโขทัย และร่ายอีก 7 วรรคต่อมากวีให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่าพระร่วงนั้นทรงเห็นการณ์ไกลว่าคำสอนเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ในภายภาคหน้า คนทั้งหลายจึงควรศึกษาคำสอนเหล่านี้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง อย่าทำผิดไปจากคำสอนนี้ ดังคำประพันธ์

ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า เฝ้าแผ่นดินสุโขไทย มลักเหนในอนาคต จึงผาย
พจนประกาศ เปนอนุศาสนกถา สอนคณานรชน ท้าวรธาตลพิงเพียร เรือนอำรุงผดุง
อาตมย์ อย่าเคลื่อนคลาศคลาถ้อย...

(จารึกร่ายสุภาสิตพระร่วง ผ.1 บ. 1 - 3)

เนื้อหาส่วนขึ้นต้นเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ที่มีความสำคัญ การอ้างว่า “พระร่วง” เป็นเจ้าของคำสอนและยกย่องว่าพระร่วงเป็นกษัตริย์ผู้มีปัญญานั้น ส่งผลให้คำสอนต่างๆ มีที่มาอันสูงส่ง ศักดิ์สิทธิ์และพึงปฏิบัติตาม

3.2.1.2 อิทธิพลด้านเนื้อหาส่วนขึ้นต้นในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

จากการศึกษาพบว่า สุภาสิตพระร่วงที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 3 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) และสุภาสิตพระร่วงโน้ลิลิตพงศาวดารเหนือ ให้ความสำคัญกับเนื้อหาส่วนขึ้นต้นทำเช่นเดียวกัน และได้รับอิทธิพลด้านดังกล่าวจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ อย่างเห็นได้ชัด ดังนี้

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 สำนวนแรกที่ได้รับอิทธิพลด้านเนื้อหาส่วนขึ้นต้นจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ คือ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) เนื้อหาส่วนขึ้นต้นในสุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้แม้กวีจะไม่ได้ระบุชื่อเฉพาะว่า “พระร่วง” เป็นผู้กล่าวคำสอน แต่กวีได้อธิบายคุณสมบัติของพระร่วงตามที่ปรากฏในชื่อเรียกสุภาสิต

ด้วยการใช้คำเรียกอื่นแทน คือคำว่า “พระผู้ไฝ่สรรเพช” ซึ่งคำแปลตามพจนานุกรม ร.ศ.120 หมายถึง “ผู้รู้ทุกสิ่ง” (2541:408) เห็นได้ชัดว่ากวีให้ความสำคัญกับการกล่าวถึงเจ้าของคำสอนในเนื้อหาส่วนขึ้นต้นเช่นเดียวกับที่ปรากฏใน *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* นอกจากนี้ในเนื้อหาส่วนขึ้นต้น กวีได้ชี้้นำให้ผู้อ่านปฏิบัติตามคำสอนนั้นด้วยเช่นเดียวกับ *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* ดังปรากฏใน *ร่ายวรรคที่ 5* กวีใช้ถ้อยคำที่มีน้ำเสียงเชิงคำสั่งว่า “ทำตามอย่าคลาคล้าย” คือให้กระทำตามคำสอนทุกข้อ ดังคำประพันธ์

พระผู้ไฝ่สรรเพช เลงเหนเสร็จทุกประการ จึงพากยญาณกล่าวไว้
สอนไว้ในโลกา ทำตามอย่าคลาคล้าย...

(สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต, 2420: 48)

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 สำนวนต่อมาที่ได้รับอิทธิพลด้านเนื้อหาส่วนขึ้นต้นจาก *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* ได้แก่ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) *สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้* ใช้ *ร่ายจำนวน 12* วรรคในการนำเสนอเนื้อหาส่วนขึ้นต้น โดยระบุว่า “เราผู้ปรีชาฉลาด” เป็นเจ้าของคำสอน แม้กวีจะไม่อ้างอิงถึงชื่อ “พระร่วง” โดยตรง แต่การตั้งชื่อเรื่องว่า “*สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต*” ก็ทำให้อ่านสามารถเชื่อมโยงเนื้อความได้อย่างชัดเจนว่า “เราผู้ปรีชาฉลาด” นั่นคือ “พระร่วง” กษัตริย์ในอดีตผู้มีปัญญาเฉียบแหลม การขึ้นต้นด้วยการกล่าวว่า “พระร่วง” เป็นเจ้าของคำสอนในลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับ *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* และหลังจากระบุว่าผู้ใดเป็นเจ้าของคำสอนแล้ว กวีได้ชี้้นำให้ผู้อ่านปฏิบัติตามคำสอนใน *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) ด้วยเช่นกัน โดยกล่าวว่า “เร่งผัดผ่อนเยี่ยงจ่า ซึ่งข้อคำภาสิต รุกกรนคิดจงได้” (3 - 5) และ “จงพิจารณาพิณิจ เร่งตั้งติดในธรรม จงจ๋าเราสั่ง” (8 - 9) รวมทั้งใช้ถ้อยคำที่มีน้ำเสียงห้ามปรามใน *ร่ายสุภาสิตวรรค “อย่าให้เสียคำปราช อย่าให้ขาดคำบูรณ”* (6 - 7) ดังคำประพันธ์

เราผู้ปรีชาฉลาด องอาจในข้อสอน เร่งผัดผ่อนเยี่ยงจ่า ซึ่ง
ข้อคำภาสิต รุกกรนคิดจงได้ อย่าให้เสียคำปราช อย่าให้ขาดคำบูรณ
จงพิจารณาพิณิจ เร่งตั้งติดในธรรม...

(สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต, 2521: 119)

สุภาสิตพระร่วงที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 อีกสำนวนหนึ่งที่ได้รับ อิทธิพลด้านเนื้อหาส่วนนี้ขึ้นต้นจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้ใช้โคลงสี่สุภาพ 1 บทในเนื้อหาส่วนขึ้นต้น โดยระบุชัดเจนว่า “พระร่วง” เป็นผู้กล่าว “โอวาทสุภาสิต” และชี้ให้ผู้อ่านปฏิบัติตามคำสอน ด้วยการใช้ถ้อยคำที่มีน้ำเสียงเชิงคำสั่งว่า “จงเงี้ยสดับให้ จบตันจนปลาย” ดังคำประพันธ์

ชนประชุมมากล้น	เหลือตรา
พระร่วงท่านเมตตา	กล่าวไว้
คำโอวาทสุภา	สิตท่าน
จงเงี้ยสดับให้	จบตันจนปลาย ฯ

(สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, 2510: 19)

นอกจากการอ้างว่า “พระร่วง” เป็นเจ้าของคำสอนแล้ว สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือได้เน้นย้ำอีกครั้งว่า “พระร่วง” เป็นเจ้าของคำสอนในร้อย 9 พรรคแรกที่เลียนโวหารมาจากร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ที่ขึ้นต้นว่า “ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า เจ้าแผ่นดินภพสุโขไทย มลักเหนในอนาคต...” การที่สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนืออ้างถึง “พระร่วง” ทั้งในโคลงที่กวีแต่งขึ้นใหม่และร้อยที่กวีเลียนโวหารนี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลด้านเนื้อหาส่วนนี้ขึ้นต้นที่ได้รับจากร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ อย่างชัดเจน

3.2.2 อิทธิพลด้านเนื้อหาส่วนลงท้าย

3.2.2.1 เนื้อหาส่วนลงท้ายในร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

เนื้อหาในตอนท้ายของร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ กวีได้ใช้ร้อยวรรคที่ 184 - 189 ที่แนะให้นักราชยุ้นำคำสอนในสุภาสิตพระร่วงไปคิดให้รอบคอบแล้วปฏิบัติตามคำสอนเหล่านั้น จากนั้นกวีได้ชี้ให้เห็นถึงความดีเด่นของสุภาสิตพระร่วงว่าเป็นคำสอนที่มีประโยชน์เป็นเลิศและถูกต้องตามทำนองคลองธรรม รวมทั้งเน้นย้ำในโคลงกระทู้ตอนท้ายอีกครั้งว่า “พระร่วง” เป็นเจ้าของสุภาสิตดังกล่าวนี้นี้ ดังคำประพันธ์

[...] สบสิ่งสรรพโอรพาท ผู้เปนนปราชพั้งสดับ ตรับตริะตรองประฏิบัติ โดย
อรรถอันถ่องถ้วน แถลงเลศเหตุเลือกถ้วน เลศอ้างทางธรรม์ แลนา

๑ บัณ เจิดจำแนกแจ้ง	พิศฎาร ความเอย
ภูติย ยุบลันหาญ	เหตุไไว้
พระ ปีนนัคราสถาน	อุตตรศุข ไทยนา
ร่วง ราชนามนี้ไ้	กล่าวถ้อยคำสอน ฯ

(จารีกุ้ยสุภาษิตพระร่วง ฝ.5 บ. 8 - 14)

การลงท่ายเนื้อหาโดยการชี้แนะให้นำคำสอนไปคิดให้รอบคอบและปฏิบัติ
ตาม รวมทั้งชี้ให้เห็นความดีเด่นสุภาษิตพระร่วงเป็นกลวิธีที่ช่วยเน้นย้ำความสำคัญของคำสอนและ
ช่วยโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังปฏิบัติตาม ส่วนโคลงกระทู้ตอนท้ายที่ระบุว่า “พระร่วง” เป็นเจ้าของ
คำสอนก็ช่วยให้สุภาษิตดังกล่าวมีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

3.2.2.2 อิทธิพลด้านเนื้อหาส่วนลงท่ายในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

จากการศึกษาพบว่าสุภาษิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ ให้ความ
ความสำคัญกับเนื้อหาส่วนลงท่ายเช่นเดียวกัน และเนื้อความในเนื้อหาส่วนท่ายก็ได้รับอิทธิพลจาก
ร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกุ้ยวัดพระเชตุพนฯ อย่างเห็นได้ชัด ดังเห็นได้จากร่าย 6
วรรคสุดท้าย และโคลง 2 บทสุดท้าย ดังนี้

ร่ายวรรคที่ 184 - 189 ในสุภาษิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือเป็นร่าย
6 วรรคสุดท้ายที่กวีเลียนโวหารจากร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกุ้ยวัดพระเชตุพนฯ เนื้อความในร่าย
ตรงกับเนื้อหาส่วนท่ายในร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกุ้ยวัดพระเชตุพนฯ ที่กวีชี้แนะให้
นักปราชญ์นำคำสอนต่างๆ ไปไตร่ตรองให้รอบคอบแล้วนำไปปฏิบัติตามคำสอนเหล่านั้น รวมทั้ง
ชี้ให้เห็นความดีเด่นของสุภาษิตพระร่วง ว่าเป็นคำสอนที่มีประโยชน์เป็นเลิศและถูกต้องตาม
ทำนองคลองธรรม

ส่วนโคลงสี่สุภาพ 2 บทสุดท้ายที่กวีแต่งขึ้นเพิ่มเติม มีเนื้อหาสอดคล้องกับโคลงกระทู้
ท้ายร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกุ้ยวัดพระเชตุพนฯ เช่นเดียวกัน กล่าวคือ กวีอ้างถึง “พระร่วง”
กษัตริย์สุโขทัยว่าเป็นผู้กล่าวคำสอนในบาทแรกของโคลงแต่ละบท ดังคำประพันธ์

โศกนาฏพระร่วงเจ้า	ศุโขไทย
แสดงคฤหัสถ์วินัย	เหล่านี้
กาลกิฬ่วงน่านไกล	พันเสศ มากนา
คำซึ่งมีประโยชน์ชี้	แก่นแท้ทนนาน ฯ
คำสอนพระร่วงทำว	เธอหวัง
สงเคราะห์ชนภายหลัง	ทั่วหน้า
ของผิดเร่งปิดรวัง	หวังต่อ ชอบแสร
ความสุขยิ่งแรงกล้า	จักได้ประสบสม ฯ

(สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, 2510: 22)

จะเห็นได้ว่า โคลง 2 บทดังกล่าวมีการเน้นย้ำว่า “พระร่วง” เป็นผู้กล่าวคำสอนถึง 2 ครั้ง ต่างจากโคลงกระทู้ทำยร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ที่อ้างชื่อ “พระร่วง” เพียงครั้งเดียว การที่กวีเน้นย้ำว่า “พระร่วง” เป็นเจ้าของสุภาสิตนี้ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลด้านเนื้อหาส่วนหลงทำยจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ อย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้กวียังชี้ให้เห็นถึงความดีเด่นของสุภาสิตพระร่วงอีกครั้งในโคลงบทแรกว่า คำสอนดังกล่าวเป็น “คำซึ่งมีประโยชน์ชี้ แก่นแท้ทนนาน” ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อความในร่ายวรรค “โดยอรรถอันถ่องถ้วน”(187) ที่กวีเลียนโวหารจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

3.2.3 อิทธิพลด้านเนื้อหาคำสอน

3.2.3.1 เนื้อหาคำสอนในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2549: 47 - 60) แบ่งเนื้อหาคำสอนในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ออกเป็นหลายหมวดหมู่ เช่น คำสอนที่สอนให้เห็นความสำคัญของความรู้ คำสอนที่สอนให้เห็นความสำคัญของสกุลวงศ์และญาติ คำสอนที่สอนให้เป็นคนกตัญญูรู้คุณ คำสอนที่สอนให้ผูกมิตรและผู้ใจคนไว้ รู้จักเลือกคบคน รวมทั้งรู้วิธีผูกมิตรมณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (2547: 212 - 215) ศึกษาคำสอนที่ปรากฏในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ พบว่า สามารถจำแนกคำสอนเป็น 2 หมวดหมู่ คือ คำสอนเรื่องการครองตนและคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ

เมื่อผู้วิจัยพิจารณาคำสอนหัวข้อต่างๆ ในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ พบว่าคำสอนเรื่องการครองตนประกอบไปด้วยคำสอนเรื่องความคิด การกระทำ คำพูดและการรับสาร ส่วนคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ประกอบไปด้วยคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า การปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมเสมอกัน และการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่า โดยสัดส่วนของคำสอนเรื่องต่างๆ ที่ปรากฏในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ นั้นมีความแตกต่างกัน ดังข้อมูลในตาราง

ตารางที่ 13 แสดงการจำแนกคำสอนในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ⁷¹

การครองตน (112 วรรค)							การปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ (61 วรรค)						
ความคิด (36 วรรค)	การกระทำ (59 วรรค)			คำพูด (12 วรรค)	การ รับสาร (5 วรรค)	บุคคลที่มี สถานภาพทาง สังคม สูงกว่า (31 วรรค)		บุคคลที่มี สถานภาพทาง สังคมเสมอกัน (18 วรรค)		บุคคลที่มี สถานภาพ ทางสังคม ต่ำกว่า (12 วรรค)			
	ข้อห้าม (74 วรรค)					ข้อห้าม (39 วรรค)							
19	23	13	16	18	52	27	28	12	20	17	64	29	30
37	48	24	38	39	69	94	123	22	31	65	66	42	75
51	55	44	46	54	70	134		33	36	67	68	76	118
62	63	80	83	84	89			43	56	102	103	125	139
71	72	85	93	105	90			60	97	168	170	147	
81	86	107	108	109	117			104	128				
87	88	110	115	129	132			130	131				
96	113	133	138	146	150	136		135	140				
124	137	158	159	163	164	145		154	155				
169	177	165	166	167	174			157	160				
180	181	175	176	178									
182	183												
คำแนะนำ (25 วรรค)							คำแนะนำ (11 วรรค)						
วรรคที่ 34	วรรคที่ 14 15 21			วรรคที่ 77	-	วรรคที่ 79 99	วรรคที่ 73 101						
35 61	25	26	41	82			119	120					
114 141	47	49	50	144			121	122					
161	95	111	112				143						

⁷¹ เฉพาะส่วนที่เป็นคำสอน (วรรคที่ 10 - 183) ไม่นับรายในส่วนนำเรื่องและส่วนลงท้าย

การครองตน (112 พรรค)							การปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ (61 พรรค)								
ความคิด (36 พรรค)		การกระทำ (59 พรรค)			คำพูด (12 พรรค)		การ รับสาร (5 พรรค)		บุคคลที่มี สถานภาพทาง สังคม สูงกว่า (31 พรรค)		บุคคลที่มี สถานภาพทาง สังคมเสมอกัน (18 พรรค)		บุคคลที่มี สถานภาพ ทางสังคม ต่ำกว่า (12 พรรค)		
162		142	148	171											
คำสั่ง (13 พรรค)							คำสั่ง (11 พรรค)								
32	53	10	11	40	-	-	45	78	149			98			
74	116	57	58	59			91	92							
153			172	173			106	126							
								127	151						
								152							

สัดส่วนคำสอนที่ปรากฏในตารางแสดงให้เห็นว่า ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ เน้นสอนเรื่องการครองตนมากถึง 112 พรรค ผู้เรียบเรียงใช้วิธีสอนเรื่องการครองตนผ่านคำสอนที่เป็นข้อห้ามมากกว่าการสอนด้วยคำแนะนำและคำสั่ง โดยเรื่องที่ได้รับการเน้นย้ำมากที่สุดคือ เรื่องการกระทำ รองลงมาคือเรื่องความคิด คำพูด และการรับสาร ตัวอย่างคำสอนเรื่องการครองตนมีดังนี้

- สอนเรื่องการกระทำ เช่น ให้ทำตามประเพณี ทำสิ่งที่เหมาะสมกับกาลเทศะ ไม่กระทำการที่สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น ดังตัวอย่างคำประพันธ์

ประพฤติตามนุรพรพอบ (14)

อย่าวิระรานแก่ความ (13)

น้ำเขียวอย่าขวางเรือ (39)

อย่าเข้าแบกงาข้าง (159)

อย่าตีปลาหน้าไซ (176)

อย่ากอบกิกเปนพาล (16)

ที่ทับจมีไฟ ที่ไปจมีเพื่อน ทางแถวเถื่อนโคลคลา (57 - 59)

- สอนเรื่องความคิด เช่น ให้รักศักดิ์ศรีของตนเองเองมากกว่าทรัพย์สินเงินทอง ให้ระมัดระวังตน ไม่ประมาท รู้จักประมาณตน ให้เข้าใจสังขารม ดังตัวอย่างคำประพันธ์

รักตนกว่ารักทรัพย์ (53)

หน้าศีกอย่านอนใจ (19)

รู้ที่ฉลาดที่หาญ (74)

อย่าใฝ่สูงให้พ้นศักดิ์ (23)

คิดทุกขในสงสาร (114)

เครื่องสรรพยุทธอย่าวางจิต (113)

- สอนเรื่องคำพูด ให้ระวังเรื่องคำพูด รักษาคำพูด พูดแต่เรื่องที่เหมาะสม พูดความจริง ไม่นินทาผู้อื่น ดังตัวอย่างคำประพันธ์

เจรจาตามคดี (82)	อย่ามีปากกว่าคน (52)
อย่าริกล่าวคำคด (136)	อย่านินทาผู้อื่น (145)
พบศัตรูปากปราไพโรย ความในอย่าไขเขา (69 - 70)	

- สอนเรื่องการรับสาร ให้รับฟังอย่างมีวิจารณญาณ อย่าฟังสิ่งที่เชื่อถือไม่ได้ ดังตัวอย่างคำประพันธ์

อย่ายินคำคนโลก (94)	ระบือระบิบินอย่าฟังคำ (123)
อย่าโดยคำคนพลอด เช่นเรือทอดทางถนน (27 - 28)	อย่าภาผิตด้วยหู (134)

นอกจากคำสอนเรื่องการครองตนแล้ว *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ* ยังสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ โดยสอนผ่านคำสอนที่เป็นข้อห้ามมากกว่าการสอนผ่านคำแนะนำและคำสั่ง ทั้งนี้ผู้เรียบเรียงสุภาสิตเน้นคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า ได้แก่ พระมหากษัตริย์ ขุนนาง ครู อาจารย์ และ ผู้สูงอายุ จำนวน 31 วรรค สอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมเสมอกัน ได้แก่ ญาติพี่น้อง มิตรสหาย บุตรและภรรยาจำนวน 18 วรรค และสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่า ได้แก่ ข้าทาสบริวาร และคนยากไร้ จำนวน 12 วรรค รวมคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ จำนวนทั้งสิ้น 61 วรรค

การที่สุภาสิตพระร่วงมีคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ โดยเฉพาะคำสอนเรื่องข้อควรปฏิบัติต่อภรรยาปรากฏอยู่ใน *มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (2547: 215)* ได้ตั้งข้อสังเกตว่าสุภาสิตพระร่วงน่าจะเป็นคำสอนที่ใช้สอน “บุรุษ” ผู้มีหน้าที่การงานในกิจการของเจ้านายในเรื่องของการประพฤติตน วางตน ในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานของตนมากกว่าที่จะสอนวิธีพึงปฏิบัติตนต่อคนรอบข้าง ตัวอย่างคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ มีดังนี้

- ตัวอย่างคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า

ผู้เฝ้าสั่งจงจำความ (45)	จงนบนอบผู้ใหญ่ (78)
--------------------------	---------------------

คบขุนนางอย่าโหด (31) ครูบาสอนอย่าโกรธ (60)
 ท่านให้ข้อย่าหมายโทษ (97)

- ตัวอย่างคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมเสมอกัน

อย่าเบียดเสียดแกมมิตร ที่ผิดช่วยเตือนตบ ที่ชอบช่วยยกยอ (64 - 66)
 อย่าขอลของรักมิตร ชอบชดมั่งจางจาก (67 - 68)

- ตัวอย่างคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่า

คนโหดให้เอนดู (98) ข้าเก่าร้ายอดเอา (179)
 ยอข้าเมื่อแล้วกิจ (100) คนจนอย่าดูถูก (147)
 เปนคนอย่าทำใหญ่ ข้าคนไพร่อย่าไฟฟู (29 - 30)

3.2.3.2 อิทธิพลด้านเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

(1) อิทธิพลด้านเนื้อหาคำสอนเรื่องการครองตน

เมื่อพิจารณาเนื้อหาคำสอนในสุภาษิตพระร่วงสำนวนที่แต่งขึ้นใหม่สมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 สำนวน พบว่า ทุกสำนวนให้ความสำคัญกับคำสอนเรื่องการครองตน ทั้งเรื่องความคิด การกระทำ คำพูด และการรับสาร ตัวอย่างคำสอนเรื่องการครองตนในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 แต่ละสำนวนมีดังนี้

- ตัวอย่างคำสอนเรื่องการครองตนในสุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

คิดความตายทุกเมื่อ (70) วังเวียงอย่ายินดีสนุกนี้ (121)
 ความมีกระหู่อย่าทำ (129) ที่หลักแหลมอย่าด่วน (143)

- ตัวอย่างคำสอนเรื่องการครองตนในสุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)

ความคิดตรึกให้ยาว (82) อย่าถือสั้นว่าดี (81)

คิดถึงบุญถึงบาป (87)

ผิจะชื่อชื่ออย่าคัด (108)

เหนือ

- ตัวอย่างคำสอนเรื่องการครองตนในสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพวงศาวดาร

เอาแต่ชอบเสียผิด (15)

สร้างกุศลอย่ารู้โรย (26)

ที่มีโทษจงหลีกเลี่ยง (49)

อย่าริเจรจาคัด (136)

- ตัวอย่างคำสอนเรื่องการครองตนในโคลงกาษิตพระร่วง

50 ทางแถวเดือนโคลงกา

ปาพงดงรกแม่

จรัล

ทางถ่อยยงยาตรีมี

อย่าทิ้ง

ตรวจจรรยาดีมีฤดี

พาพัพย์ค์ ไฉนนา

ผิละทางจักกั้ง

เกลือกด้วยโทษหลง

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1796)

(2) อิทธิพลด้านเนื้อหาคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มี
สถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ

อิทธิพลด้านเนื้อหาคำสอนอีกหมวดหมู่หนึ่งที่ปรากฏชัดในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ อิทธิพลด้านเนื้อหาคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ทั้งคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า คำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมเสมอกัน และคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่า ตัวอย่างคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 ส่วนมีดังนี้

- ตัวอย่างคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

อย่าให้ไพร่ซังตน (32)

อย่าคนเคียดแค้นมิตร (61)

นักโทษเตือนอย่าดูต่ำ (107)

อย่าปองภัยตอบท้าว (171)

- ตัวอย่างคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)

ให้เร่งกลัวเจ้านาย (37)	อย่าเป็นอนในการเจ้า (39)
อย่าเอาทาสาเป็นคู่คิด (69)	อย่าประจานพี่น้อง (73)

- ตัวอย่างคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ในสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

คบขุนนางอย่าโหด (31)	อย่าขของรักษมิตร (67)
ฟังฉันทเมื่อต่อญาติ (73)	อย่าผูกมิตรคนจร (139)

- ตัวอย่างคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ในโคลงกาษิตพระร่วง

97 นอบตนต่อผู้เฒ่า

รักเจริญนอบต่อผู้	พุดมีเจริญ
ความรักจักผเชิญ	ผชดให้
ดลเกียรติสรรเสริญ	สวัสดีสุข โคตรแฮ
ใจโสถ์เสริมศักดิ์ได้	พุดมีกล้าพาเจริญ

(วชิรญาณ ตอน 21, ร.ศ. 115: 2190)

หากพิจารณาเนื้อหาข้อสอนในภาพรวม จะเห็นได้ว่าสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เน้นคำสอนเรื่องหลักการครองตนมากกว่าหลักการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ซึ่งสัดส่วนคำสอนดังกล่าวนี้สอดคล้องกับสัดส่วนเนื้อหาข้อสอนในรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ อย่างเห็นได้ชัด และกวีสมัยรัชกาลที่ 5 ยังคงใช้วิธีการสอนเรื่องหลักการครองตนและหลักการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ผ่านคำสอนที่เป็นข้อห้าม มากกว่าการสอนด้วยคำแนะนำและคำสั่ง ซึ่งเป็นวิธีการสอนที่สอดคล้องกับวิธีการสอนในรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ เช่นเดียวกัน

การที่สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 สำนวนยังคงสืบทอดลักษณะเฉพาะของคำสอนจากรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ที่มีทั้งคำสอนเรื่อง

หลักการครองตนและหลักการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ไว้ คงเป็นเพราะความเป็นสากลของคำสอนที่ยังคงเป็นประโยชน์ต่อชีวิตข้ามยุคสมัย ทุกคำสอนสอดคล้องกับโลกทัศน์และค่านิยมของสังคมไทย คำสอนเรื่องหลักการครองตนทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ดังที่ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2549: 170) ได้ศึกษาคุณค่าด้านสังคมของสุภาษิตพระร่วงไว้ว่า คำสอนในเรื่องสุภาษิตพระร่วงเป็นคำสอนที่วางระเบียบการอยู่ร่วมกัน ทำให้คนในสังคมนี้อยู่ร่วมกันได้อย่างปรกติสุข มีการนับถือกันตามลำดับชั้น ไม่เบียดเบียนทำร้ายกันช่วยเหลือกันและกันตามสมควร ทั้งยังสอนให้ใช้ชีวิตด้วยความระมัดระวัง ไม่ประมาท เข้าใจเรื่องทุกข์สุขในสังสารวัฏ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าคำสอนในสุภาษิตพระร่วงนี้ไม่เพียงแต่จะนำประโยชน์สุขให้แก่ตนเองเท่านั้น แต่ยังนำความสุขมาสู่ครอบครัวและคนในสังคมอีกด้วย

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าคำสอนเรื่องหลักการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ บางคำสอนในสุภาษิตพระร่วงให้ความรู้เรื่องธรรมเนียมราชการด้วย หากราชเสวก ขุนนาง หรือข้าราชการนำคำสอนในสุภาษิตพระร่วงไปประพฤติปฏิบัติก็จะมีคุณสมบัติของการเป็นข้าราชการที่ดี ดังที่ผู้แต่งหนังสือมะณีจินดา แบบเรียนของกุลบุตรที่จะเข้ารับราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า ข้าราชการจำเป็นต้องรู้กฎหมาย รวมทั้งตระหนักถึงคำสอนในสุภาษิตพระร่วงและพาลีสอนน้องอยู่เสมอ ดังคำประพันธ์

◦ เรง	เรียนเรงรอบรู้	กฎหมาย
ตรี	ตฤสุภาสิตหลาย	ฉบับพร้อม
ตรอง	ประติษพระร่วงพิปราย	เปรยเปรียบ สอนนา
คำ	บุตรอินทรสอนน้อง	นึกไว้อย่าเผลอ ฯ

(มะณีจินดา, ร.ศ. 120: 161)

3.3 อิทธิพลด้านศิลปะการประพันธ์⁷²

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2549: 157 - 164) ศึกษาศิลปะการประพันธ์ในร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ พบว่ามีศิลปะในการประพันธ์อย่างดีเยี่ยม เช่น มีการซ้ำคำในวรรคเดียวกัน มีการใช้คำที่มีเสียงหนักเบาสลับกัน และมีการเล่นคำหรือกลุ่มคำล้อกันในวรรคหรือ

⁷² การศึกษาวิเคราะห์ประเด็นนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เฉพาะส่วนที่กวีแต่งขึ้นใหม่เท่านั้น ส่วนที่กวีเลียนถ้อยคำจากร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ จะไม่นำมาศึกษาในประเด็นนี้

ระหว่างวรรณคดี นอกจากความงามดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่า *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* ยังมีศิลปะการประพันธ์ด้านอื่นด้วย เช่น การใช้คำซ้อนความหมาย การหลกคำ การใช้ความเปรียบ และการใช้ภาษาที่แสดงถึงเจตนาของผู้ประพันธ์ ศิลปะการประพันธ์ต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นได้ส่งอิทธิพลต่อสุภาสิตพระร่วงที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 หลายสำนวน ดังนี้

3.3.1 การซ้ำคำในวรรณคดีเดียวกัน

3.3.1.1 การซ้ำคำในวรรณคดีเดียวกันใน *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ*

การซ้ำคำ คือการที่ผู้แต่งใช้คำที่มีรูปและเสียงเดียวกันให้อยู่ติดกันหรืออยู่ในตำแหน่งใกล้เคียงกันในวรรณคดี *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* มีการซ้ำคำ 2 คำใน 1 วรรค ทั้งตำแหน่งที่ติดกันและไม่ติดกัน การซ้ำคำในตำแหน่งที่ไม่ติดกันพบมากกว่าการซ้ำคำในตำแหน่งที่ติดกัน ชลดดา เรื่องรักษลิขิต (2549: 160) ได้วิเคราะห์ว่า การซ้ำคำในวรรณคดีเดียวกันส่งผลให้ร่ายเกิดความไพเราะ โดยเฉพาะการซ้ำคำตรงกลางวรรคเมื่อปรากฏในวรรคที่อยู่ติดกัน เพราะทำให้เห็นเจตนาในการใช้คำซ้ำในทีเดียวกันอย่างชัดเจน ตัวอย่างการซ้ำคำในวรรณคดีเดียวกันใน *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* มีดังนี้

- ตัวอย่างการซ้ำคำตำแหน่งที่ติดกัน

จงยั้งผู้ๆ มีศักดิ์ (173)	ผิดอย่าเอาๆ แต่ชอบ (105)
จะบงๆจนลับ (163)	ผีจะจับๆงหมั้น (164)

- ตัวอย่างการซ้ำคำตำแหน่งที่ไม่ติดกัน

คนพาลอย่าพาลผิด (75)	จำวเคียดอย่าเคียดตอบ (130)
ท่านรักตนจงรักตอบ (151)	ผู้เสียสสินอย่าเสียศักดิ์ (62)
สุวานขบอย่าขบตอบ (80)	ยกครูยกต่อหน้า (99)

3.3.1.2 การซ้ำคำในวรรคเดียวกันในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

จากการศึกษาพบว่า สุภาษิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่สมัยรัชกาลที่ 5 มีการซ้ำคำในวรรคเดียวกันทั้งตำแหน่งที่ชิดกันและไม่ชิดกันเช่นเดียวกับร้อยสุภาษิตพระร่วง *สำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* นอกจากนี้กวีสมัยรัชกาลที่ 5 ยังนิยมซ้ำคำตำแหน่งที่ไม่ชิดกันมากกว่าการซ้ำคำในตำแหน่งชิดกัน เช่นเดียวกับตำแหน่งการซ้ำคำในสุภาษิตพระร่วงสำนวนที่กวีใช้เป็นต้นแบบในการประพันธ์ ตัวอย่างการซ้ำคำในวรรคเดียวกันที่ปรากฏในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีดังนี้

ตารางที่ 14 แสดงตัวอย่างการซ้ำคำในวรรคเดียวกันในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

สำนวน ตำแหน่ง การซ้ำคำ	สุภาษิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาษิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	โคลงภาษิตพระร่วง
การซ้ำคำตำแหน่ง ที่ชิดกัน	ถ้าจะให้ <u>ๆ</u> จงภอศักดิ์ (146) ถ้าจะ <u>วางๆ</u> จงภูก (182)	ผีจะ <u>ต้านต้าน</u> ให้ถูก (94) ถ้าจะ <u>สอสู่อ</u> ที่ควรร (181) ผีจะ <u>ปดปด</u> ให้มืด (60)	65 จรุงูที่ขลาดที่หาญ ที่ขลาดขลาดต่อเจ้า นายตน ที่อาจอาจผจญ เด็กเลี้ยง ที่หาญก็หาญทน คงต่อ หาญแฮ ที่ถูกถูกบเพี้ยน ผิดน้อยฤามี (วชิรญาณ ตอน 18, ร.ศ. 114: 1900)
การซ้ำคำตำแหน่ง ที่ไม่ชิดกัน	รักตนสงวนตน (49) <u>อย่า</u> พินเพื่อน <u>อย่า</u> ระอา (56) ครู <u>ว่า</u> อย่า <u>ว่า</u> นัก (142)	ปากกินตาล <u>อย่า</u> กินพริก (44) <u>อย่า</u> นินท์นาย <u>นินท์</u> เจ้า (50) เข้า <u>ของ</u> ควรว <u>จะ</u> ถี่ให้ถี่ (74)	70 ช่างไล่แล่นเลี้ยงหลบ <u>ผัด</u> ข้าง <u>รู้</u> เล <u>ห้</u> ข้าง เริงชาญ <u>พ้อ</u> เล่น <u>พ้อ</u> แล่นลา <u>ญ</u> เลี้ยงเลี้ยง ค <u>ขง</u> ฝ <u>าย</u> ค <u>น</u> หา <u>ญ</u> นีดหอบ ส <u>าร</u> แล <u>่น</u> ไ <u>ล่</u> ค <u>น</u> เอ <u>ี้ยว</u> แอบ <u>ข้าง</u> ทาง <u>ส</u> าร (วชิรญาณ ตอน 19, ร.ศ. 115: 1996)

3.3.2 การเล่นคำหรือกลุ่มคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรค

3.3.2.1 การเล่นคำหรือกลุ่มคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรคในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ

การเล่นคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรค หมายถึง การเล่นคำล้อกันโดยใช้คำที่มีรูปและเสียงเดียวกัน รวมทั้งคำที่มีความหมายใกล้เคียงหรือตรงข้ามกันมาวางไว้ในตำแหน่งใกล้เคียงกันในวรรคหรือระหว่างวรรค ชลดา เรื่องรักษลิขิต (2549: 160 - 161) ได้ศึกษาวรรณศิลป์ในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ แล้วพบว่า ความไพเราะของสุภาสิตพระร่วงหลายแห่งเกิดจากการเล่นคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรค

ตัวอย่างการเล่นคำล้อคำในวรรค เช่น ล้อคำว่า “เอา-เสีย” และ “ชอบ-ผิด” ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายตรงข้ามกันในวรรค “เอาแต่ชอบเสียผิด” (15) หรือล้อคำว่า “เบา-หนัก” ในวรรค “อย่าใจเบาจงหนัก” (177)

ส่วนการเล่นคำล้อกันระหว่างวรรค ชลดา เรื่องรักษลิขิต (2549: 161) พบว่าร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ ปรากฏทั้งการล้อคำเดียวกันในวรรค การล้อคำที่มีความหมายคล้ายกันและการล้อคำที่มีความหมายตรงข้ามกันระหว่างวรรค ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- ตัวอย่างการล้อคำเดียวกัน

อย่ายลเยี่ยงถั่วแตกมิดใจ จงยลเยี่ยงสำฤทธิ์แตกมิเสีย (86 - 87)

อาสาเจ้าจนตนตาย อาสานายจงภอแรง (91 - 92)

- ตัวอย่างการล้อคำที่มีความหมายคล้ายกัน

ปลูกไมตรีอย่ารู้ร้าง สร้างกุศลอย่ารู้โรย (25 - 26)

ที่ซุ่มเสื่อจงประหยัด เร่งรมตฟืนไฟ (40 - 41)

- ตัวอย่างการล้อคำที่มีความหมายตรงข้ามกัน

เมื่อน้อยในเรียนวิชา ให้หาสินเมื่อใหญ่ (10 - 11)

ที่ผิดช่วยเตือนตอบ ที่ชอบช่วยยกยอ (65 - 66)

นอกจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ จะมีการเล่นคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรค สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้ยังพบการเล่นกลุ่มคำล้อกันระหว่างวรรคด้วยเช่นกัน การเล่นเกมคำล้อกันระหว่างวรรค ในที่นี้หมายถึง การนำกลุ่มคำที่มีรูปและเสียงเดียวกัน มาใช้ในการนำเสนอคำสอนหัวข้อเดียวกันที่เนื้อความของคำสอนหัวข้อนั้นไม่ได้จบภายใน 1 วรรค ชลดา เรื่องรักษ์ลิลิต (2549: 160 - 161) ได้ศึกษาพบว่า ความไพเราะของร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ หลายแห่งเกิดจากการเล่นเกมคำล้อกันระหว่างวรรค เช่น

ล้อกลุ่มคำเดียวกัน คือ “อย่ารัก...กว่า” ในข้อความ “อย่ารักหากว่าผม อย่ารักลมกว่าน้ำ อย่ารักถ้ากว่าเรือน อย่ารักเดือนกว่าตะวัน” (181 - 183)

ล้อกลุ่มคำที่มีความหมายตรงข้ามกัน คือ “ภายใน - ภายนอก” และ “อย่านำออก - อย่านำเข้า” ในข้อความ “ภายในอย่านำออก ภายนอกอย่านำเข้า” (89 - 90)

3.3.2.2 การเล่นเกมคำหรือกลุ่มคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรคในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

อิทธิพลด้านศิลปะการประพันธ์อีกประการหนึ่งที่สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 สำนวนที่แต่งด้วยร่าย ได้รับจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ คือ การเล่นเกมคำหรือกลุ่มคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรค ซึ่งช่วยเสริมความไพเราะให้แก่สุภาสิตมากยิ่งขึ้น

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีการเล่นเกมคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรคอย่างเด่นชัดพบ 2 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) และสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) มีทั้งการล้อคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน การล้อคำที่มีความหมายตรงข้ามกัน และการล้อคำเดียวกัน ตัวอย่างการเล่นคำในลักษณะต่างๆ มีดังนี้

ตารางที่ 15 แสดงตัวอย่างการเล่นคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรคในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

สำนวน	การเล่นคำล้อกันในวรรค	การเล่นคำล้อกันระหว่างวรรค
1. สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	- <u>ล้อคำที่มีความหมายตรงข้ามกัน</u> ภายใน <u>คิดดูจนอก</u> (67) <u>อย่าเอาเป็นมิตรไปมา</u> (75)	- <u>ล้อคำเดียวกัน</u> <u>จะให้<u>จงภอ</u>ศักดิ์ ถ้าจะ<u>ทักจงภอ</u>ใจ</u> (146 - 147) - <u>ล้อคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน</u> <u>ที่<u>ไพรี</u>เร่ง<u>หลบหลีก</u> <u>ปลีก</u>ไป<u>ชุม</u>อย่า<u>ด่วน</u></u> (45 - 46) - <u>ล้อคำที่มีความหมายตรงข้ามกัน</u> <u>ภายใน<u>คิด</u> <u>สำรอก</u> <u>ภายนอก</u> <u>คิด</u></u> <u>สรรเสริญ</u> (147 - 148)
2. สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	- <u>ล้อคำที่มีความหมายตรงข้ามกัน</u> <u>ดีแล้วอย่าว่า<u>ชั่ว</u></u> (36) <u>มีแล้วอย่าว่า<u>จน</u></u> (66) <u>ไป<u>ควร</u>ดีให้<u>ห่าง</u></u> (75)	- <u>ล้อคำเดียวกัน</u> <u>หนึ่ง<u>ดูหน้า</u>คน<u>นบ</u> <u>หนึ่ง</u>อย่า<u>คบ</u>คน<u>พาล</u></u> (71 - 72) - <u>ล้อคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน</u> <u>อย่า<u>เช็ด</u>ทาง<u>บุญ</u> <u>อย่า</u> <u>สูญ</u>ทาง<u>ทาน</u></u> (136 - 137) - <u>ล้อคำที่มีความหมายตรงข้ามกัน</u> <u><u>ผิด</u>วาง<u>ลง</u>ตาม<u>ผิด</u> ถ้า<u>ชอบ</u>วาง<u>ลง</u>ตาม<u>ชอบ</u></u> (127 - 128)

ส่วนการเล่นกลุ่มคำล้อกันระหว่างวรรคในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 พบในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) และสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) เช่นกัน ตัวอย่างการเล่นกลุ่มคำล้อกันระหว่างวรรคในสุภาสิตพระร่วงทั้ง 2 สำนวนมีดังนี้

ตารางที่ 16 แสดงตัวอย่างการเล่นคำล้อกันระหว่างวรรคในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

สำนวน	ตัวอย่าง	หมายเหตุ
1. สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	<u>อย่าได้<u>เพ้อ</u>ความ<u>ผิด</u> <u>อย่า</u>ได้<u>คิด</u></u> <u>ความ<u>ผัน</u> <u>ผ่อน</u></u> (152 - 153)	ล้อกลุ่มคำ “อย่าได้...ความ...”

สำนวน	ตัวอย่าง	หมายเหตุ
	ถ้าจะแก้ๆจงกระจำง ถ้าจะวางๆ จงภก (181 - 182)	ล้อกลุ่มคำ “ถ้าจะ...จง...”
	อย่ารักษเหตีกว่าผม อย่ารักษลม ดึกกว่าน้ำ อย่ารักษถ้ายิ่งกว่าเรือ อย่ารักษเดือนกว่าตะวัน (180 - 183)	ล้อกลุ่มคำ “อย่ารัก...กว่า...”
2. สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	หารนักรแล้วมกม้วย สวยนักรแล้วมก เศร้า เหนงนักรมกเปนบ้า (28 - 30)	ล้อกลุ่มคำ “...นักร...มก...”
	ผิจะซ้ำซ้ำให้ไ้การ ผิจะนานนาน ให้มิดุณ (85 - 86)	ล้อกลุ่มคำ “ผิจะ...ให้...”
	อย่าเอาชอบขึ้นเปนผิด อย่าเอาผิด ขึ้นเปนดี (129 - 130)	ล้อกลุ่มคำ “อย่าเอา...ขึ้นเปน...”

3.3.3 การใช้คำที่มีเสียงหนักเบาสลับกัน

3.3.3.1 การใช้คำที่มีเสียงหนักเบาสลับกันในรายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพนฯ

ชลดา เรื่องรักษลิลิต (2549: 159 - 160) ศึกษาพบว่า ศิลปะการประพันธ์
อีกประการหนึ่งที่ทำให้รายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มีความไพเราะคือการ
ใช้คำที่มีเสียงหนักเบาสลับกัน⁷³ เช่น “ระวังระไวหน้าหลัง” (108) “ระปือระบิลอย่าฟังความ” (124)
และ “ระวังระไวที่ไปมา” (142) ซึ่งเป็นการเล่นเสียง “เบา-หนัก-เบา-หนัก”

⁷³ คำที่ใช้เสียงหนักเบาสลับกันนี้ นววรรณ พันธุเมธา (2527: 9) เรียกคำประเภทนี้ว่า “คำ 4 พยางค์” ซึ่งคำประเภทนี้เป็น
รูปแบบการสร้างคำที่นิยมใช้ในภาษาไทย โดยแบ่งประเภทคำ 4 พยางค์เป็น 4 ประเภทได้แก่ คำ 4 พยางค์ซ้ำเสียง คำ 4 พยางค์ซ้ำเสียง
สลับ คำ 4 พยางค์ที่มีสัมผัสกลางคำ และคำ 4 พยางค์ที่ไม่ซ้ำและไม่สัมผัส

3.3.3.2 การใช้คำที่มีเสียงหนักเบาสลับกันในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

สุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ได้รับอิทธิพลด้านการใช้คำที่มีเสียงหนักเบาสลับกันจากร่ำสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ อย่างเด่นชัดมี 1 สำนวน ได้แก่ *โคลงภาษิตพระร่วง* จากการศึกษาพบว่าโคลงสี่สุภาพที่ขุนประเสริฐอุกษรนิติ (แพ) ใช้แต่งขยายร่ำสุภาษิตบางบทใน *โคลงภาษิตพระร่วง* มีการใช้คำที่มีเสียงหนักเบาสลับกันในการแต่งคำประพันธ์ ซึ่งช่วยเสริมให้เกิดความไพเราะมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างโคลงบทที่ขุนประเสริฐอุกษรนิติ (แพ) ใช้คำที่มีเสียงหนักเบาสลับกัน มีดังนี้

24 อย่าคะนึ่งถึงโทษท่าน

ต่างคนต่างเกลียดร้าย	รักดี ทัวแธ
อย่าริโทษโจทท์ทวี่	เทวศร้อน
เห็นผิดคิดอาวี่	อารักษ์ ริงับนา
ผิมากบั้นรอนช้อน	หากน้อยลลายหาย

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1801)

38 ทำรั้วเรียกไว้กันตน

กำแพงคูค่ายป้อม	รั้วฝา ปวงฤา
ทำเพื่อกันปรา	รบเว้า
แต่ละคราบละครา	คราเคราะห์ มีแฮ
เชื่อนเพ็ชรเจ็ดชั้นเท้า	โดดข้ามยามหาญ

(วชิรญาณ ตอน 18, ร.ศ. 114: 1891)

97 นอบตนต่อผู้เฒ่า

รักเจริญนอบต่อผู้	พุดมิเจริญ
ความรักจักเผชิญ	ผชดให้
ดลเกียรติสรรเสริญ	สวัสดิศุข โคตรแธ
ใจโสถ์เสริมศักดิ์ได้	พุดมีกล้าพาเจริญ

(วชิรญาณ ตอน 21, ร.ศ. 115: 2190)

118 ฝากของรักจงภอใจ

ของสงวนถ้วนฝากผู้	อื่นตรอง ก่อนเฮย
ญาติมิตรชิดชอบบอง	ปันได้
ลูกเมียสนิทผิตหมอง	เหมือนอื่น ได้แฮ
ชนะกชนะเนดีใช้	ซึ่งบ้างบุชา

(วชิรญาณ ตอน 24, ร.ศ. 115: 2446)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า โคลงภาษิตทั้ง 4 บทมีการใช้คำที่มีเสียงหนักเบาสลับกันในคำประพันธ์ได้แก่ คำว่า “ทวี่เทวศ” “อารีอารักษ์” “ละคราบละครา” “เผชิญผชด” และ “ชนะกชนะเนดี” ซึ่งเป็นการเล่นเสียง “เบา-หนัก-เบา-หนัก” สลับกัน คือ พยางค์ที่ 1 และ พยางค์ที่ 3 ใช้เสียงเบา ส่วนพยางค์ที่ 2 และพยางค์ที่ 4 ใช้เสียงหนักในการแต่งคำประพันธ์

3.3.4 การใช้คำที่มีความหมายคล้ายกันวางติดกัน

3.3.4.1 การใช้คำที่มีความหมายคล้ายกันวางติดกันในร่ายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ

ศิลปะการประพันธ์อีกประการหนึ่งที่พบอย่างโดดเด่นในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ คือ การใช้คำที่มีความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกันตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปมาวางไว้ในตำแหน่งชิดติดกัน เพื่อความไพเราะและเพื่อเน้นความหมายของคำดังกล่าวให้เข้าใจชัดเจนมากยิ่งขึ้น ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ พบการใช้คำในลักษณะดังกล่าวในคำสอนหลายวรรค พบทั้งในตำแหน่งต้นวรรค กลางวรรค และท้ายวรรค เช่น

“ครูบาสอนอย่าโกรธ” (60) “จงบนอบผู้ใหญ่” (78)
“อย่ากริ้วโกรธเนื่องนิตย” (110) “ได้ตอบอย่าเสียคำ” (117)

3.3.4.2 การใช้คำที่มีความหมายคล้ายกันวางติดกันในสุภาสิตพระร่วง สมัยรัชกาลที่ 5

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีการใช้คำที่มีความหมายคล้ายกันวางติดกันเช่นเดียวกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) และโคลงกาพย์พระร่วงดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 17 แสดงตัวอย่างการใช้คำที่มีความหมายคล้ายกันวางติดกันในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

สำนวน	ตัวอย่าง
1. สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	อย่าเยื่อนยืมเงินทองหายาก(65) หอกดาบอย่าไกลตัว (68) คอยโอบอุ้มเอาใจเพื่อน (96) นักสิบเตือนอย่าดูต่ำ (107) วังเวียงอย่ายินสนุกัน (121) คนฆ่าอย่ารักรษไคร้ (126)
2. สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	จะแสวงหาเงินทอง (63) จงตรองคิดดูก่อน (124) จงเริ่มการเรือกสวน (140) เร่งถากฟันนาไร่ (142) จงออมอดแก่กัน (145) วีพัตนวดบาทา (157)

สำนวน	ตัวอย่าง
3. โคลงภาษิตพระร่วง	<p>79 ลูกเมียอย่าวางใจ</p> <p>ลูกเมียที่ตักบ้าน เรือนโรง</p> <p>จัดระบอบชอบโหลง หลีกร้าย</p> <p>จะไปจะอยู่โยง อย่าเปล่า ผลแฮ</p> <p>รายรับรายจ่ายคล้าย คล่องได้ไกลเสีย</p> <p>(วชิรญาณ ตอน 20, ร.ศ. 115: 2089)</p> <p>81 ภายนอกให้นำเข้า</p> <p>.....</p> <p>เงินทองตามที่แท้ ได้ถุง เก็บแฮ</p> <p>ยามยาตราพันพุง ผูกเพ็ญ</p> <p>หากเกลื่อนแขกเรือนมุง มั่วหยาบ ขวยฤ</p> <p>ภายนอกหากชอบเร้น ซ่อนไว้ภายใน</p> <p>(วชิรญาณ ตอน 20, ร.ศ. 115: 2090)</p>

3.3.5 การหลกาคำ

3.3.5.1 การหลกาคำในร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ

การหลกาคำหมายถึง การที่ผู้แต่งใช้คำไวพจน์ คือ คำที่เขียนต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 1091) การหลกาคำเกิดจากการที่กวีหลีกเลี่ยงการใช้คำเดิมซ้ำๆ จึงหาศัพท์ที่มีความหมายคล้ายคลึงกันมาสับเปลี่ยน ซึ่งสะท้อนความรู้ด้านวงศัพท์ของกวีด้วย

ร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ จำนวน 189 พรรค พบการหลกาคำปรากฏในคำประพันธ์หลายพรรค ทั้งคำที่เกี่ยวกับบุคคล และกิริยาอาการ ดังตัวอย่าง

- การหลกาคำที่หมายถึงผู้เป็นใหญ่หรือบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า ได้แก่ คำว่า “ท่านไทย์” “ท้าวไทย” “เจ้า” “จ้าว” “กษัตริย์” “ท้าว” “ท่าน” และ “นาย” ในพรรค “ท่านไทย์อย่าหมายโทษ” (97) “อาษาเจ้าจนตนตาย” (91) “เฝ้าท้าวไทยอย่าทรงง” (128)

“เผ่ากระษัตริย์เพลองงู” (154) “อย่าปองไทยต่อท้าว” (157) “อย่าคเน็งถึงโทษท่าน” (33) “อาษา
นายจงภอแรง” (92)

- การหลากคำที่หมายถึงคนหรือบุคคลอื่นๆ (สรรพนามบุรุษที่ 3) ได้แก่ คำว่า “ผู้” “เขา” “ผู้อื่น” “คน” “ชน” และ “นรชน” ในวรรค “จงยั้งผู้ที่มีศักดิ์” (173) “ความในอย่าไขเขา” (70) “อย่านินทาผู้อื่น” (145) “ปลุกไม้ตรีท้าวชน” (148) “อย่าจับลิ้นแก่คน” (150) “สอน
คนนารชน” (6)

- การหลากคำที่หมายถึงความโกรธ ได้แก่ คำว่า “กริ้วโกรธ” “เคียด” และ “ไฟฟู่น” ในวรรค “อย่ากริ้วโกรธเนื่องนิตย” (110) “จำวเคียดดอย่าเคียดตอบ” (130) “ภักดีอย่าด่วน
เคียด” (63) “ข้าคนไพร่อย่าไฟฟู่น” (30)

- การหลากคำที่หมายถึงความปรารถนา ความต้องการ ได้แก่ คำว่า “ใฝ่” “ริะร่า” “มัก” “ปอง” และ “ชวนชวาย” ในวรรค “อย่าใฝ่สูงให้พันศักดิ์” (23) “อย่าริะร่าแก่ความ” (13) “ได้ส่วนอย่ามักมาก” (51) “เหนงามตาอย่าปอง” (55) “คิดชวนชวายที่ชอบ” (116)

- การหลากคำที่หมายถึงการระมัดระวัง ได้แก่ คำว่า “ระวังระไว” “ระมัด” “ระวงง” และ “ประหยัด”⁷⁴ ในวรรค “ระวังระไวหน้าหลัง” (108) “เร่งมัดพินไฟ” (41) “เมื่อเข้าศึก
ระวงงตน” (171) “ความแหนให้ประหยัด” (153)

3.3.5.2 การหลากคำในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

จากการศึกษาพบว่ากวีสมัยรัชกาลที่ 5 ใช้การหลากคำในการนำเสนอ คำสอนในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เช่นเดียวกัน ศิลปะการใช้ภาษาดังกล่าวนี้นพบในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 3 สำนวน ได้แก่ สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) และ โคลงภาษิตพระร่วง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

⁷⁴ ประหยัด ในที่นี้หมายถึง ระวัง (ชลดดา เรื่องรักษลิลิต, 2549: 139)

ตารางที่ 18 แสดงตัวอย่างการหลีกคำในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวนที่แต่งด้วยร่าย

การหลีกคำ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)
การหลีกคำที่หมายถึงผู้เป็นใหญ่ หรือบุคคลที่มีสถานภาพทาง สังคมสูงกว่า	ให้คบคนผู้ใหญ่ (78) อย่าหึงษาแก่ท่าน (81) อย่าชูดท่านด้วยปาก (138) อย่าถากท่านด้วยตา (139) เกลือกท่านรู้จะเสียตน (182) ทำวไทอย่าทง (134) จ้าวเคียดอย่าเคียดตอบ (136) เผ่ากระษัตริย์เหมือนไฟงู (168) อย่าปองไภยต่อท้าว (170) อาชานายให้เต็มแรง (93)	ให้เร่งกลัวเจ้านาย (37) ความโกรธท่านเร่งแบ่ง (102) อย่าแข่งว่าผู้ใหญ่ (25) อย่าเบือนในการเจ้า (39) การนายทำภอเร็วว (41) อย่าทำเทียบท้าวพระยา (62) นายเจ้าใช้เพื่อนฝูง (91) อย่าออกชื่อท้าวกลางคน (20)
การหลีกคำที่หมายถึงคนหรือ บุคคลอื่น ๆ	อย่าพินเพื่อนแก่คน (97) ปลุกไมตรีจันทวนผู้ (162) อย่าจับลิ้นแก่คน (150) อย่านินทาท่านผู้อื่น (158)	อย่าอวดฤทธิกว่าคน (34) อย่าพรับ่นความเขา (55) อย่าพินแต่โทษเขา (193) อย่าเอาชู้วหาผู้อื่น (56) อย่าใส่ความแก่ผู้อื่น (186)
การหลีกคำที่หมายถึงความ ปรารถนา ความต้องการ	อย่าใฝ่สูงให้พันศักดิ์ (19) ได้ส่วนอย่ามกมาก (51) อย่าปองเรียนอาถรรพ์ (85)	จิตรจงปองพานิช (65) อย่าคิดมาดทำทอง (114) อย่าคิดการแต่ได้ (134) อย่าปองกลทรัพย์ท่าน (161)

นอกจากการหลีกคำในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวนที่แต่งด้วยร่ายดังตัวอย่างข้างต้น สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 อีกจำนวนหนึ่งที่กวีใช้การหลีกคำเป็นกลวิธีหนึ่งในการประพันธ์ได้แก่ *โคลงภาษิตพระร่วง* โดยกวีใช้การหลีกคำต่างจากสุภาสิตพระร่วงจำนวนที่แต่งด้วยร่าย กล่าวคือ กวีมิได้ใช้คำไวพจน์กระจายไปในแต่ละคำสอน แต่ขุนประเสริฐอักษรนิติ (แพ) นิยมใช้คำไวพจน์ภายในโคลง 1 บท ทั้งคำที่เกี่ยวกับบุคคลและกิริยาอาการ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- การหลีกคำที่หมายถึงตนเอง ได้แก่ คำว่า “ตัว” “ตน” และ การหลีกคำที่หมายถึงการแยกตัวให้พ้นจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องอยู่ ได้แก่ คำว่า “ละ” และ “สละ” รวมทั้ง

การหลากคำที่หมายถึงการทำให้มีขึ้น ได้แก่ คำว่า “ก่อ” และ “เกิด” ในโคลงที่กวีแต่งขยายสุภาษิต
วรรค “เอาแต่ชอบเสียผิด”

6 เอาแต่ชอบเสียผิด

โทภาคหากพิศต้อง	เห็นตัว จริงนอ
ตัวชั่วติดตนมัว	มณะใหม่
ريبละريبสละกลัว	เกลียดผิด เสียแฮ
ดีชอบกอบก่อให้	เกิดขึ้นเกิดผล

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1796)

- การหลากคำที่หมายถึงเข้าศึก ได้แก่ คำว่า “เสี้ยน” “ศัตรู” “ริပ္” “ปรปักษ์”
และการหลากคำที่หมายถึง การต่อสู้ระหว่างสองฝ่าย ได้แก่ คำว่า “ศึก” “เคิก” “รบ” “ยุทธ” ใน
โคลงที่กวีแต่งขยายสุภาษิตวรรค “นำศึกอย่านอนใจ”

10 นำศึกอย่านอนใจ

ข่าวศึกสืบเคิกเสี้ยน	ศัตรู มีฤ
เกณฑ์ทัพเป็นดับดู	ค่ายตั้ง
รบชนะระริပ္	ปนแตก แล้วพ้อ
ปรปักษ์จักหยุดยั้ง	ยุทธนั้นอย่าหวัง

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1797)

- การหลากคำที่หมายถึง สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิดและนึก ได้แก่ คำว่า “จิตร”
“ใจ” และการหลากคำที่หมายถึงความหลง ความเขลา ได้แก่ คำว่า “มัว” “เมา” “โมห” “ตฤษณา”
ในโคลงที่กวีแต่งขยายสุภาษิตวรรค “ตนเปนไทยอย่าคบทาส”

33 ตนเปนไทยอย่าคบทาส

ความมีความยากนี้เปนเงา	โลกแล
หนักจิตรอย่าใจเบา	แบกหนี
แม้มัวเล่ห์เสนห์เมา	โมห ฤษณา
จนทรัพย์ยับแต่ก็	กลับได้จใจ

(วชิรญาณ ตอน 18, ร.ศ. 114: 1889 - 1890)

คำสอนบางวรรคในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 กวีนำเสนอคำสอนโดยการใช้คำที่มีความหมายแฝงหรือความหมายโดยนัยเช่นเดียวกับคำสอนบางวรรคในร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ศิลปะการใช้ภาษารูปแบบนี้พบในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 3 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) และโคลงภาษิตพระร่วง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างการใช้คำที่มีความหมายแฝงหรือความหมายโดยนัยในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่านำเข้า (90 - 91)

เยี่ยงไก่กูกหาลูก ลูกหลานมากินอยู่ (127 - 128)

ตัวอย่างการใช้คำที่มีความหมายแฝงหรือความหมายโดยนัยในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)

หนามอย่าบุกมันดำ (32)

ปากกินตาลอย่ากินพริก (44)

ถ้ำร้อนให้หาเย็น (188)

ตัวอย่างการใช้คำที่มีความหมายแฝงหรือความหมายโดยนัยในโคลงภาษิตพระร่วง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

28 อย่าไผ่ตนให้เกิน

อย่าทงอาจเอื้อม	เอาดาว
อย่ารักสั้นกว่ายาว	อยู่หน้า
อย่าเมื่อทุกข์ก่อนคราว	สุขไม่ ถึงเนอ
อย่าพทუნเปล่าคำ	คบห่างเซ็นบิล

(วชิรญาณ ตอน 17 , ร.ศ. 114 : 1802)

คำว่า “ดาว” ในโคลงบทข้างต้นมีความหมายแฝงหรือความหมายโดยนัยว่า สิ่งที่อยู่สูง, สิ่งที่มีค่ามาก คำว่า “สั้น” มีความหมายแฝงหรือความหมายโดยนัยว่า สิ่งที่ทำให้ประโยชน์หรือความสุขแก่เราในระยะเวลานั้นๆ คำว่า “ยาว” มีความหมายแฝงหรือความหมายโดยนัยว่า สิ่งที่ทำให้ประโยชน์หรือความสุขในระยะยาว รวมความแล้วโคลง 2 บทแรกก็สอนไม่ให้

ปรารถนาสิ่งที่สูงส่งหรือมีค่ามากเกินไป และไม่ให้เห็นค่าของสิ่งให้ประโยชน์หรือความสุขแก่เราในระยะเวลาสั้นๆ มากกว่าสิ่งให้ประโยชน์แก่เราในระยะยาว

114 ระเบียบอะภิลักขะ

ชาวกราบออกชวาก้อ	กาหิว
ชาวตื่นชาวชวามิว	ผิดแท้
ชาวชั่วระเบียบอะภิล	ตระหลบ โลกแฮ
ชาวชั่วทั่วโลกแก้	ยากป้องปิดหู

(วชิรญาณ ตอน 23 , ร.ศ. 115: 2354)

คำว่า “กา” ในโคลงบทข้างต้นมีความหมายแฝงหรือความหมายโดยนัยว่า ผู้ที่ชอบนำข่าวสาร หรือความลับของผู้อื่นไปเปิดเผย⁷⁵

3.3.7 การใช้ภาษาที่แสดงถึงเจตนาของผู้ประพันธ์

3.3.7.1 การใช้ภาษาที่แสดงถึงเจตนาของผู้ประพันธ์ในรายสุภาษิตพระร่วง สำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

คำสอนที่ปรากฏในรายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มี 3 ลักษณะคือ คำสอนที่เป็นคำสั่ง คำสอนที่เป็นคำแนะนำ และคำสอนที่เป็นข้อห้ามปฏิบัติ คำสอนที่เป็นคำสั่ง กวีมักใช้คำว่า “ให้” “จง” หรือใช้คำกริยากำกับไว้ในวรรค ส่วนคำสอนที่เป็นคำแนะนำ

⁷⁵ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า คำว่า “กา” ในที่นี้น่าจะมาจากสำนวน “กาคาบข่าว” ซึ่งมีที่มาจากเหตุการณ์ในช่วงรัชกาลที่ 2 ที่เกิดกบฏขึ้น ในขณะนั้นพระยานุชิตราชา (น้อย) จางวางพระตำรวจรู้ข่าวว่าเจ้าฟ้ากรมขุนภานุรัตนราชกุมารี (เจ้าฟ้าหมื่นไอรสของพระเจ้ากรุงธนบุรี) คิดก่อกบฏจึงหาทางแจ้งข่าวให้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทราบ โดยคิดอุบายเขียนบัตรสนเท่ห์กล่าวโทษเจ้าฟ้าหมื่นแล้วนำไปไว้บริเวณใต้ต้นแจงในลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และแจ้งว่ามีกาคาบหนังสือมาทิ้งไว้ รายละเอียดเรื่องนี้ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุเรื่อง “กาคาบฟ้อง เรื่องหม่อมหมื่นกับพวกเป็นกบฏ” (จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 ,2513: 1 - 11) และปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงบันทึกเรื่องกบฏเจ้าฟ้าหมื่นไว้ในโคลงปราบดาภิเษกเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่า

ไปนานกาคาบฟ้อง	ลี้ลม มาเฮย
เหตุพระกรมตำรวจกรม	นอกซ้าย
ใจพาลพวกพาลผสม	เสียมพระ หลานนา
แข่งคิดทรยศร้าย	เร่งล้างฤาหลอ

(พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2530: 4)

3.3.7.2 การใช้ภาษาที่แสดงถึงเจตนาของผู้ประพันธ์ในสุภาษิตพระร่วง สมัยรัชกาลที่ 5

จากการศึกษาพบว่าคำสอนบางหัวข้อสุภาษิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 ส่วนวน กวีนำเสนอคำสอนด้วยข้อห้าม คำแนะนำ และคำสั่งเช่นเดียวกับ *ร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างการใช้ภาษาที่แสดงถึงเจตนาของผู้ประพันธ์ที่เป็นข้อห้าม

- *สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 2)

อย่าหึงษาแก่ท่าน (80)	นักเสียดอนอย่าดูค่า (106)
ครุว่าอย่าว่านัก (141)	วังเวียงอย่ายินสนุกนี้ (120)

- *สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4)

กุ่มนอย่าได้กล่าว (19)	อย่าออกชื่อทำวกลางคน (20)
ปากกินตาลอย่ากินพริก	อย่าคิดฟังข่าวร้าย (49)

- *สุภาษิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ*

เพลิงงูกระษัตริย์ทั้ง	สมณะ
สี่สิ่งโทษคุณคละ	คลูกเกล้า
อย่าห่างอย่าชิดกะ	ของสี่นี้เสีย
ปางเมื่อสุขทุกข์ไร	พึงแก้ขัดสนพะ

- *โคลงภาษิตพระร่วง*

27 *อย่าขันแข่งผู้ใหญ่*

ตนต่ำอย่าเติบตั้ง	ตนสูง
ตนอ่อนอย่าพยุง	แก่เต้า
ตนเด็กก็อย่าจุง	ผู้ใหญ่ ก่อนพ่อ
ตนโง่ก็อย่าเ้า	ปราชญ์ทำชนมเชิญ

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1802)

ตัวอย่างการใช้ภาษาที่แสดงถึงเจตนาของผู้ประพันธ์ที่เป็นคำแนะนำ⁷⁶

- สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

หวานพีชน์จะเอาผล เลี้ยงคนจะกินแรง (30 - 31)

รักษัตนสงวนตน (49)

เจรจาตามคดี (83)

- สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)

อาษาเจ้าจนตนตาย (40)

พินแต่คำอ่อนหวาน (43)

คบเพื่อนเผ่าภอศักดิ์ (59)

- สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

คำสอนพระร่วงทำว

เรอหวัง

สมเคราะห์ชนภายหลัง

ทั่วหน้า

ของผิดเร่งปิดรวัง

หวังต่อ ชอบแฮ

ความสุขยิ่งแรงกล้า

จักได้ประสบสมฯะ

(สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, 2510: 22)

- โคลงภาษิตพระร่วง

89 คนโหดให้เอ็นดู

คนโหดไซโหดทำว

หาญพาล แลนา

โหดโหดเขลาสันดาน

ด่าตื้อ

ควรโปรดโหดหินญาน

หย่อนยิ่งไฉนฤ

ชั่วผิดนินหนึ่งมือ

กว่าม้อยังสอน

(วชิรญาณ ตอน 20, ร.ศ. 115: 2092)

ตัวอย่างการใช้ภาษาที่แสดงถึงเจตนาของผู้ประพันธ์ที่เป็นคำสั่ง

⁷⁶ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) และสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ คำสอนที่ใช้ภาษาแสดงถึงเจตนาของผู้ประพันธ์ที่เป็นคำแนะนำส่วนใหญ่ไม่ปรากฏคำว่า “พึง” และ “ควร” ในสุภาสิต แต่ทว่าใช้คำกริยากำกับในวรรคแทน

- สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

ให้คบคนผู้ใหญ่ (77) ถ้าจะวางๆ งามๆ (181)

ให้ตอบถ้อยแต่ถ้อยตน (76)

- สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)

จงมีเมตตาสัตว์ (131)

จงตรองคิดดูก่อน (124)

จงอ้อมอดแก่กัน (145)

ความชอบให้ยกยอ (165)

- สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

ที่มีภัยจงหลีกเลี่ยง (49)

ภายนอกให้นำเข้า (90)

- โคลงภาษิตพระร่วง

36 ผู้เฝ้าสั่งจงจำความ

สุภาสิตกล่าวไว้

หวังสอนใจแฮ

เก่าใหม่กาพย์โคลงกลอน

ร้ายร้อย

ปราชญ์ประดิดสุนทร

ธรรมเทียบโลกฤฯ

จงสดับตรับถ้อย

ตรึกให้เห็นทาง

(วชิรญาณ ตอน 18, ร.ศ. 114: 1890)

3.4 อิทธิพลด้านการใช้ถ้อยคำ

สุภาสิตพระร่วงที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ไม่เพียงแต่ได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบคำประพันธ์ อิทธิพลด้านเนื้อหา และอิทธิพลด้านศิลปะการประพันธ์จาก ร่ายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ เท่านั้น แต่ยังได้รับอิทธิพลด้านการใช้ถ้อยคำด้วย อิทธิพลดังกล่าวปรากฏใน 5 ลักษณะคือ 1. การเลียนถ้อยคำทุกคำในวรรค 2. การเลียนถ้อยคำแล้วเพิ่มคำบางคำเข้าไปในวรรค 3. การเลียนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำบางคำในวรรค 4. การเลียนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนลำดับคำในวรรค และ 5. การเลียนถ้อยคำแล้วตัดคำบางคำในวรรค ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.4.1 การเลี่ยนถ้อยคำทุกคำในวรรค

การเลี่ยนถ้อยคำทุกคำในวรรค หมายถึง การที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 เลือกสุภาสิตบางวรรคจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ มารวมไว้ในคำประพันธ์ โดยรักษาถ้อยคำได้ตรงตามวรรคทุกคำ มีเพียงอักขรวิธีบางแห่งที่ผิดไปจากเดิมบ้าง เนื่องจากกวีในสมัยก่อนนิยมเขียนสะกดคำตามเสียงอ่าน การเลี่ยนถ้อยคำในลักษณะดังกล่าวนี้ ปรากฏชัดใน 3 สำนวน คือ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงกาษิตพระร่วง (ส่วนที่เป็นร่ายนำโคลง) รายละเอียดการเลี่ยนถ้อยคำทุกคำในวรรคที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 3 สำนวนมีดังนี้

สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้มีร่ายทั้งหมด 197 วรรค สุภาสิตวรรคที่กวีเลี่ยนถ้อยคำทุกคำในวรรคจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ พบจำนวน 55 วรรค คิดเป็นร้อยละ 28 จากจำนวนวรรคที่กวีใช้นำเสนอรายสุภาสิตทั้งหมด ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 19 แสดงตัวอย่างการเลี่ยนถ้อยคำทุกคำในวรรคที่ปรากฏใน

สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)
เอาแต่ชอบเสียผิด (15)	เอาแต่ชอบเสียผิด (11)
คบขุนนางอย่าโหด (31)	คบขุนนางอย่าโหด (27)
อย่าประมาทท่านผู้ดี (43)	อย่าประมาทท่านผู้ดี (39)
ครุบาสอนอย่าโกรธ (60)	ครุบาสอนอย่าโกรธ (57)
อย่ามัวเมาเนื่องนิตย์ (71)	อย่ามัวเมาเนื่องนิจ (69)

สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

สุภาสิตพระร่วงสำนวนดังนี้มีร่ายสุภาสิตจำนวน 189 วรรค สุภาสิตวรรคที่สมเด็จฯ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงเลี่ยนถ้อยคำทุกคำในวรรคจากร่ายสุภาสิตพระร่วง

สำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ พบจำนวน 173 วรรค คิดเป็นร้อยละ 92 จากจำนวนวรรคที่กวีใช้นำเสนอคำสอนในส่วนที่เป็นร้อยสุภาษิตทั้งหมด ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 20 แสดงตัวอย่างการเลียนโวหารทุกคำในวรรคที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

ร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ
อย่าริระรานแก่ความ (13)	อย่าริระรานแก่ความ (13)
ตนเปนไทยอย่าคบทาส (42)	ตนเปนไทยอย่าคบทาส (42)
ผู้เฝ้าสิ่งจงจำความ (45)	ผู้เฝ้าสิ่งจงจำความ (45)
อย่าได้รับของเขิน (54)	อย่าได้รับของเขิน (54)
รู้ที่ฉลาดที่หาญ (74)	รู้ที่ฉลาดที่หาญ (74)

โคลงภาษิตพระร่วง

สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้กวีเลียนถ้อยคำทุกคำในวรรคจากร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ โดยคัดลอกร้อยสุภาสิตมาตั้งเป็นวรรคจากนั้นจึงแต่งโคลงสี่สุภาพประกอบเข้าคู่ร้อยสุภาสิตแต่ละวรรค จำนวนวรรคที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) เลียนถ้อยคำทุกคำจากร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ พบจำนวน 115 วรรคจากทั้งหมด 130 วรรค คิดเป็นร้อยละ 88 จากจำนวนร้อยสุภาสิตทั้งหมด ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 21 แสดงตัวอย่างการเลียนโวหารทุกคำในวรรคที่ปรากฏในโคลงภาษิตพระร่วง (ส่วนที่เป็นร้อยนำโคลง)

ร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ	โคลงภาษิตพระร่วง (ส่วนที่เป็นร้อยนำโคลง)
อย่าริระรานแก่ความ (13)	อย่าริระรานแก่ความ (4)
ประพฤติตามบุรพร์บอบ (14)	ประพฤติตามบุรพร์บอบ (5)
อย่ากอบกิตยเปนพาล (16)	อย่ากอบกิตยเปนพาล (7)
อย่านั่งชิดผู้ใหญ่ (22)	อย่านั่งชิดผู้ใหญ่ (13)
ข้าคนไพร่อย่าไฟฟุ่ (30)	ข้าคนไพร่อย่าไฟฟุ่ (21)

3.4.2 การเลียนถ้อยคำแล้วเพิ่มคำบางคำเข้าไปในวรรค

การเลียนถ้อยคำแล้วเพิ่มคำบางคำเข้าไปในวรรค หมายถึง การที่กวีสมัย
รัชกาลที่ 5 เลียนถ้อยคำจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ บางวรรค แล้วเพิ่ม
คำบางคำเข้าไปในสุภาสิตวรรคดังกล่าวตามที่กวีเห็นสมควร โดยถ้อยคำที่เพิ่มเข้าไปไม่ได้ส่งผลให้
ความหมายในร่ายวรรคนั้นเปลี่ยนไปจากเดิม การเลียนถ้อยคำในลักษณะดังกล่าวนี้ ปรากฏชัดใน
สุภาสิตพระร่วงที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 2 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอน
ลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) และโคลงภาสิตพระร่วง (ส่วนที่เป็นรายนำโคลง) ตัวอย่างการเลียนถ้อยคำ
แล้วเพิ่มคำบางคำเข้าไปในวรรคในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 2 สำนวน มีดังนี้

ตารางที่ 22 แสดงตัวอย่างการเลียนถ้อยคำแล้วเพิ่มคำบางคำเข้าไปวรรคในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต
(เนื้อหาส่วนที่ 2)

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)
ให้หาสินเมื่อใหญ่ (11)	ให้หาสิน <u>ต่อ</u> เมื่อใหญ่ (7)
อย่าใฝ่เอาทรัพย์ท่าน (12)	อย่า <u>ให้</u> ใฝ่เอาทรัพย์ท่าน (8)
การเรื่อนตนเร่งคิด (21)	การเรื่อนตน <u>ให้</u> เร่งคิด (17)
อย่านั่งชิดผู้ใหญ่ (23)	อย่า <u>นั่ง</u> ชิด <u>ท่าน</u> ผู้ใหญ่ (18)

ตารางที่ 23 แสดงตัวอย่างการเลียนถ้อยคำแล้วเพิ่มคำบางคำเข้าไปวรรคในโคลงภาสิตพระร่วง
(ส่วนที่เป็นรายนำโคลง)

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ	โคลงภาสิตพระร่วง (ส่วนที่เป็นรายนำโคลง)
ให้หาสินเมื่อใหญ่ (11)	ให้หาสิน <u>มา</u> เมื่อใหญ่ (2)
รู้ที่ฉลาดที่หาญ (74)	จง <u>รู้</u> ที่ฉลาดที่หาญ (65)
อย่าทำการยที่ผิด (115)	อย่า <u>ทำ</u> การ <u>ริ</u> ที่ผิด (106)

3.4.3 การเลียนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำบางคำในวรรค

การเลียนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำบางคำในวรรค หมายถึง การที่กวีสมัย
รัชกาลที่ 5 เลียนถ้อยคำจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ บางวรรค แล้ว

เปลี่ยนคำบางคำในร่ายสุภาสิตวรรคดังกล่าว โดยถ้อยคำที่กวีเปลี่ยนนั้น บางคำไม่ได้ส่งผลให้ร่ายสุภาสิตมีความหมายเปลี่ยนไป แต่บางคำก็ส่งผลให้ร่ายสุภาสิตมีความหมายต่างไปจากเดิม การเปลี่ยนถ้อยคำในลักษณะดังกล่าวนี้ ปรากฏชัดในสุภาสิตพระร่วงที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 4 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงกาษิตพระร่วง (ส่วนที่เป็นร่ายนำโคลง) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 24 แสดงตัวอย่างการเปลี่ยนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำบางคำในวรรคในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจาริกวัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)
อย่าริระรานแก่ความ (13)	อย่าให้คร้านแก่ความ (9)
อย่ากอบกิจเปนพาล (16)	อย่าคบมิตรคนพาล (12)
เดอรทางอย่าเดอรเปลี่ยว (38)	เดินหนอย่าไปเปลี่ยว (24)

ตารางที่ 25 แสดงตัวอย่างการเปลี่ยนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำบางคำในวรรคในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจาริกวัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)
อย่าขัดแขงผู้ใหญ่ (36)	อย่าแขงว่าผู้ใหญ่ (25)
พายนในอย่านำออก พายนนอกอย่านำเข้า (89 -90)	ความในอย่านำออก ความนอกอย่านำเข้า(89 - 90)
อย่าใฝ่เอาทรัพย์ท่าน (12)	อย่าปองกลทรัพย์ท่าน (160)

ตารางที่ 26 แสดงตัวอย่างการเปลี่ยนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำบางคำในวรรคในสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจาริกวัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ
ภักดีอย่าด่วนเคียด (63)	ภักดีอย่ารู้เคียด (63)
อย่าริระกล่าวคำคด (136)	อย่าริเจรจาคำคด (136)
คิดข้างหน้าอย่าเบา (169)	คิดข้างหน้าอย่าเบา (169)

ตารางที่ 27 แสดงตัวอย่างการเปลี่ยนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำบางคำในวรรคในโคลงกาษิตพระร่วง
(ส่วนที่เป็นร่ายนำโคลง)

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ	โคลงกาษิตพระร่วง
อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่ (36)	อย่าขันแข่งผู้ใหญ่ (27)
ที่มีโทษพึงหลีกเลี่ยง (49)	ที่มีโทษจงหลีกเลี่ยง (40)
อย่าริะกล่าวคำคด (136)	อย่าริะเจรจาคำคด (127)

จากตัวอย่างในตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่า ร่ายสุภาสิตบางวรรคที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 เปลี่ยนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำบางคำในวรรค เมื่อกวีเปลี่ยนถ้อยคำในลักษณะดังกล่าวแล้ว ร่ายบางวรรคความหมายเปลี่ยนไปจากเดิมและร่ายบางวรรคความหมายยังคงเดิม

ตัวอย่างร่ายสุภาสิตวรรคที่กวีเปลี่ยนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำบางคำในวรรคแล้วส่งผลให้ความหมายของคำสอนเปลี่ยนไป เช่น ร่ายวรรค “อย่าแข่งว่าผู้ใหญ่” (25) ในโคลงกาษิตพระร่วง จะเห็นได้ว่า กวีเปลี่ยนถ้อยคำจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ วรรค “อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่” (36) แล้วเปลี่ยนคำว่า “ขัดแย้ง” เป็น “ขันแข่ง” การที่กวีเปลี่ยนถ้อยคำดังกล่าวส่งผลให้ความหมายของคำสอนเปลี่ยนไป เนื่องจากร่ายวรรค “อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่” (36) ในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ หมายถึงอย่าต่อต้านหรือแข็งข้อต่อผู้มีอำนาจ (ชลดา เรื่องรักษลิขิต, 2549: 94) ส่วนร่ายวรรค “อย่าขันแข่งผู้ใหญ่” ในโคลงกาษิตพระร่วง หมายถึงอย่าแข่งอำนาจสนากับผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าตนเอง

ตัวอย่างร่ายสุภาสิตวรรคที่กวีเปลี่ยนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำบางคำในวรรคแล้วความหมายของคำสอนยังคงเดิม เช่น ร่ายวรรค “อย่าริะเจรจาคำคด” (136) ในสุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพวงศาวดารเหนือ จะเห็นได้ว่า กวีเปลี่ยนถ้อยคำจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ วรรค “อย่าริะกล่าวคำคด” (136) แล้วเปลี่ยนคำว่า “กล่าว” เป็น “เจรจา” การที่กวีเปลี่ยนถ้อยคำดังกล่าวมิได้ส่งผลให้ความหมายของคำสอนเปลี่ยนไป เนื่องจากคำว่า “กล่าว” และ “เจรจา” มีความหมายเดียวกันคือเป็นคำกริยาที่หมายถึงการพูด

3.4.4 การเปลี่ยนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนลำดับคำในวรรค

การเลี่ยนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนลำดับคำในวรรค หมายถึงการที่กวีสมัย รัชกาลที่ 5 เลี่ยนถ้อยคำจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ บางวรรค แล้วเปลี่ยนลำดับคำในรายสุภาสิตวรรคดังกล่าว ซึ่งสาเหตุที่เกิดการเลี่ยนถ้อยคำในลักษณะนี้อาจเกิดจากการสืบทอดต่อบทผ่านความทรงจำ การเลี่ยนถ้อยคำแล้วปรับเปลี่ยนลำดับคำในวรรคนี้ ปรากฏชัดในสุภาสิตพระร่วงที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 2 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) และสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 28 แสดงตัวอย่างการเลี่ยนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนลำดับคำในวรรคในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

รายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)
นอบนบใจใสสุทธี (131) ภักดีจงอย่าเกียจ (129)	นบนอบใจใสสุทธี (137) จงภักดีอย่ากลเกียจ (135)

ตารางที่ 29 แสดงตัวอย่างการเลี่ยนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนลำดับคำในวรรคในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)

รายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)
ของแพงอย่ามักกิน (93) อย่าตื่นยกยอตน (146) ผู้เสียสินอย่าเสียศักดิ์ (62)	ของแพงนักรอย่ากิน (77) หนึ่งอย่ายอตน (183) อย่าเสียศักดิ์ให้เสียสิน (217)

จากตัวอย่างในตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่า ร่ายสุภาสิตบางวรรคเมื่อกวี เลี่ยนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนลำดับคำในวรรค ในบางกรณีได้เพิ่มคำใหม่หรือเปลี่ยนถ้อยคำด้วย เช่น ร่ายวรรค “จงภักดีอย่ากลเกียจ” (135) ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) กวีได้เลี่ยน ถ้อยคำจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ วรรค “ภักดีจงอย่าเกียจ” (129) แล้ว ย้ายคำว่า “จง” จากลำดับคำที่ 3 มาเป็นลำดับคำที่ 1 และเพิ่มคำว่า “กล” เข้าไปหน้าคำว่า “เกียจ” ในรายสุภาสิตด้วย หรือรายวรรค “ของแพงนักรอย่ากิน” (77) ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) เมื่อกวีเลี่ยนถ้อยคำจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ วรรค

“ของแพงอย่ามักกิน” (93) กวีได้เปลี่ยนคำว่า “มัก” เป็น “นัก” และย้ายลำดับคำจากลำดับคำที่ 4 มาเป็นลำดับคำที่ 3 ในวรรค

3.4.5 การเลียนถ้อยคำแล้วตัดคำบางคำในวรรค

การเลียนถ้อยคำแล้วตัดคำบางคำในวรรค หมายถึงการที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 เลียนถ้อยคำจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ บางวรรค แล้วตัดคำบางคำในรายสุภาสิตวรรคดังกล่าวออกไป ซึ่งสาเหตุที่เกิดการเลียนถ้อยคำในลักษณะนี้อาจเกิดจากการสืบทอดตัวบทผ่านความทรงจำ ไม่ได้คัดลอกตัวบทจากต้นฉบับโดยตรง การเลียนถ้อยคำแล้วตัดคำบางคำในวรรคปรากฏชัดในสุภาสิตพระร่วงที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 2 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) และโคลงภาสิตพระร่วง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 30 แสดงตัวอย่างการเลียนถ้อยคำแล้วตัดคำบางคำในวรรคในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

รายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)
พบศัตรูปากปราศรัย (69)	ศัตรูปากปราศรัย (66)
อย่าเยี่ยงถั่วแตกมิดิจ (86)	อย่าเยี่ยงถั่วตบติด (87)
อย่าเข้าแบกงาข้าง (159)	อย่าแบกงาข้าง (173)

ตารางที่ 31 แสดงตัวอย่างการเลียนถ้อยคำแล้วตัดคำบางคำในวรรคในโคลงภาสิตพระร่วง

รายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ	โคลงภาสิตพระร่วง
อย่าไฟสูงให้พันศักดิ์ (23)	อย่าไฟสูงพันศักดิ์ 14
เลี้ยงคนจักกินแรง (35)	เลี้ยงคนกินแรง (35)
การยจะทำอย่าด่วนได้ (124)	การทำอย่าด่วนได้ (115)

นอกจากสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จะมีการเลียนถ้อยคำด้วยการเลียนทุกคำในวรรค รวมทั้งการเพิ่มคำ เปลี่ยนคำ เปลี่ยนลำดับคำ และการตัดคำในร่ายสุภาษิตที่ กวีเลียนถ้อยคำดังที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว จากการศึกษาผู้วิจัยยังพบว่าคำสอนบางวรรคในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 บางสำนวนกวีใช้การเลียนถ้อยคำหลายวิธีภายในร่ายวรรคเดียวด้วย เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ร่ายวรรค “จะสเทินอดสู” (105) ในสุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) กวีเลียนถ้อยคำจากร่ายวรรค “เยียสเทินจะอดสู” (103) ในร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ ด้วยการตัดคำว่า “เยีย” และเปลี่ยนลำดับคำของว่า “จะ” มาไว้หน้าวรรค หรือร่ายวรรค “เรือนอื่นนานอย่านั่ง” (48) ในสุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) กวีเลียนถ้อยคำจากร่ายวรรค “ไปเรือนท่านอย่านั่งนาน” (20) ในร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ ด้วยการตัดคำว่า “ไป” และ “ท่าน” ออกไปและเปลี่ยนลำดับคำของคำว่า “นาน” มาไว้กลางวรรค รวมทั้งเพิ่มคำว่า “อื่น” มาไว้ในร่ายสุภาษิตวรรคดังกล่าว ซึ่งการเลียนถ้อยคำในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะการสืบทอดตัวบทผ่านความทรงจำของกวีได้อย่างชัดเจน

กล่าวโดยสรุป สุภาษิตพระร่วงที่แต่งขึ้นสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับอิทธิพลจากร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ 4 ด้าน ประกอบด้วย อิทธิพลด้านรูปแบบคำประพันธ์ ด้านเนื้อหา ด้านศิลปะประพันธ์ และด้านการใช้ถ้อยคำ อิทธิพลด้านรูปแบบนั้น สุภาษิตพระร่วงที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ส่วนใหญ่ยังคงรักษาการใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภทร่ายอย่างเคร่งครัดปรากฏทั้งร่ายสุภาพและร่ายโบราณ รวมทั้งมีตำแหน่งคำรับสัมผัสและจำนวนคำในวรรคที่หลากหลายเช่นเดียวกับร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ อิทธิพลด้านเนื้อหาสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทุกสำนวน ยังคงเน้นคำสอนเรื่องการครองตนมากกว่าคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ รวมทั้งมีการเลือกคัดลอกเนื้อหา คำสอนแบบวรรคต่อวรรคจากร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ มารวมไว้ในคำประพันธ์ด้วย ส่วนอิทธิพลด้านศิลปะการประพันธ์ สุภาษิตพระร่วงที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้นำศิลปะการใช้ภาษาและวิธีการนำเสนอคำสอนมาประยุกต์ใช้ ศิลปะการใช้ภาษาได้แก่ การซ้ำคำในวรรคเดียวกัน การเล่นคำหรือกลุ่มคำล้อกัน ในวรรคหรือระหว่างวรรค การใช้คำที่มีเสียงหนักเบาสลับกัน การใช้คำที่มีความหมายคล้ายกันวางติดกัน การหลกคำ การใช้คำที่มีความหมายแฝงหรือความหมายโดยนัย และการใช้ภาษาที่แสดงถึงเจตนาของผู้ประพันธ์ สำหรับอิทธิพลประการสุดท้าย คือการใช้ถ้อยคำนั้น สุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 บางสำนวน มีการเลียนถ้อยคำโดยการคัดลอกสุภาษิตบางวรรคจากร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวัต

พระเชตุพนฯ มารวบรวมไว้ในคำประพันธ์ และเลียนถ้อยคำด้วยการนำรายบางวรรคจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มาเพิ่มคำ เปลี่ยนคำ เปลี่ยนลำดับคำ และตัดคำบางคำแล้วผนวกรวมไว้เป็นส่วนหนึ่งของคำสอนในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 แต่ละสำนวนผู้วิจัยขอสรุปภาพรวมของอิทธิพลที่สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ในรูปแบบของตาราง ดังนี้

ตารางที่ 32 แสดงอิทธิพลด้านต่างๆ ที่สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ

อิทธิพลที่ได้รับ	สำนวน	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงกาพย์พระร่วง
1. อิทธิพลด้านรูปแบบคำประพันธ์					
1.1 การใช้รายในการแต่งคำประพันธ์		✓	✓	✓	✓
1.2 การนิยมใช้ตำแหน่งรับสัมผัสคำที่ 1 – 3		✓	✓	✓	-
1.3 การใช้จำนวนคำในวรรคที่ไม่แน่นอนตายตัว		✓	✓	✓	-
2. อิทธิพลด้านเนื้อหา					
2.1 เนื้อหาส่วนขึ้นต้น		✓	✓	✓	-
2.2 เนื้อหาส่วนลงท้าย		-	-	✓	-
2.2 เนื้อหาส่วนคำสอน		✓	✓	✓	✓
3. อิทธิพลด้านศิลปะการประพันธ์					
3.1 การซ้ำคำในวรรคเดียวกัน		✓	✓	-	✓
3.2 การเล่นคำหรือกลุ่มคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรค		✓	✓	-	-
3.3 การใช้คำที่มีเสียงหนักเบา		-	-	-	✓

ส่วน อิทธิพลที่ได้รับ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วงในลิลิต พงศาวดารเหนือ	โคลงกาษิตพระร่วง
สลับกัน				
3.4 การใช้คำที่มีความหมาย คล้ายกันวางติดกัน	✓	✓	-	✓
3.5 การหลากคำ	✓	✓	-	✓
3.6 การใช้คำที่มีความหมายแฝง หรือความหมายโดยนัย	✓	✓	-	✓
3.8 การใช้ภาษาที่แสดงถึงเจตนา ของผู้ประพันธ์	✓	✓	✓	✓
4. อิทธิพลด้านการใช้ถ้อยคำ				
4.1 การเลียนถ้อยคำทุกคำในวรรค	✓	-	✓	✓
4.2 การเลียนถ้อยคำแล้วเพิ่มบางคำ เข้าไปในวรรค	✓	✓	✓	✓
4.3 การเลียนถ้อยคำแล้วเปลี่ยนคำ บางคำในวรรค	✓	✓	✓	✓
4.4 การเลียนถ้อยคำแล้วเปลี่ยน ลำดับคำในวรรค	✓	✓	-	-
4.5 การเลียนถ้อยคำแล้วตัดบางคำ ในวรรค	✓	-	-	✓

อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 ส่วนวน ไม่เพียงสามารถ สืบทอดรูปแบบ เนื้อหา ศิลปะการประพันธ์ และการใช้ถ้อยคำจากร่ายสุภาสิตพระร่วงส่วนวน จารึกวัดพระเชตุพนฯ ไว้ในงานประพันธ์ของตนได้อย่างน่าชื่นชมเท่านั้น แต่สุภาสิตพระร่วงสมัย รัชกาลที่ 5 ที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ทุกส่วนวนยังมีวิธีสร้างสรรค์ด้วยที่น่าสนใจเช่นเดียวกัน ผู้วิจัย จะศึกษาและแสดงให้เห็นในบทต่อไป

บทที่ 4

วิธีการสร้างสรรค์ตัวบทที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

สุภาสิตพระร่วงสำนวนที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ทั้ง 4 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ นอกจากนี้จะใช้ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นต้นแบบในการแต่ง ดังที่ได้ศึกษาในบทที่ 3 แล้ว กวียังสร้างสรรค์สุภาสิตพระร่วงขึ้นใหม่ด้วยกลวิธีการประพันธ์ที่น่าสนใจหลายประการ ผลการศึกษาพบว่าวิธีการสร้างสรรค์ตัวบทที่ปรากฏอย่างเด่นชัดในสุภาสิตพระร่วงทั้ง 4 สำนวน มีดังนี้

- 4.1 การปรับเปลี่ยนและเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์
- 4.2 การอธิบายความ
- 4.3 การตีความใหม่
- 4.4 การเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอน

4.1 การปรับเปลี่ยนและเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์

4.1.1 การปรับเปลี่ยนรูปแบบคำประพันธ์

จากการศึกษาพบว่า มีสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 1 สำนวนที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบคำประพันธ์ในการนำเสนอคำสอนให้ต่างจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ได้แก่ โคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบคำประพันธ์โดยการยก ร่ายสุภาสิตพระร่วงมาตั้งเป็นวรรค จากนั้นจึงแต่งโคลงสี่สุภาพเพิ่มเข้าไปประกอบเข้ากับร่ายสุภาสิตที่ละวรรค โดยใช้โคลงสี่สุภาพจำนวน 1 – 3 บท จากการศึกษพบว่า กวีใช้โคลงสี่สุภาพ 1 บท แต่งขยายร่ายสุภาสิตแต่ละวรรคมากที่สุด (พบจำนวน 109 วรรค) รองลงมา กวีใช้โคลงสี่สุภาพ 2 บท แต่งขยายร่ายสุภาสิต (พบจำนวน 16 วรรค) และกวีใช้โคลงสี่สุภาพ 3 บท แต่งขยายร่ายสุภาสิตในสัดส่วนน้อยที่สุด (พบจำนวน 5 วรรค) ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 33 แสดงตัวอย่างการแต่งโคลงเพิ่มเข้าไปประกอบเข้ากับร้อยสุภาพษิตที่ละวรรคที่ปรากฏใน
โคลงกาษิตพระร่วง

จำนวนโคลงที่แต่งขยายร้อย	โคลงกาษิตพระร่วง
1 บท	<p>6 เอาแต่ชอบเสียผิด</p> <p>โทภาคหากพิศต้อง เป็นตัว จิรงนอ ตัวชั่วติดตนมัว มนะใหม่ ريبละريبสละกลัว เกลียดผิด เสียแยะ ดีชอบกอบก่อให้ เกิดขึ้นเกิดผล</p> <p>(วชิรญาณตอน 17, ร.ศ. 114: 1796)</p>
2 บท	<p>36 ทำรั้วเรียกไว้กันตน</p> <p>กำแพงคูค่ายป้อม รั้วฝา ปวงฤฯ ทำเพื่อกันปรา รบเร้า แต่ละคาบละครา คราเคราะห์ มีแยะ เชื้อนเพชรเจ็ดชั้นเท้า โดดข้ามยามหาญ กันอาตมัจจงคิดตั้ง ใจตรง ธรรมนอ กันโอบฐูจพจนคอง สัจพร้อม กันกรรณก็อย่าปลง สดับศัพท์ เท็จแล กันสัพพภัยพ้อง อย่าแผ้วพานพาล</p> <p>(วชิรญาณตอน 18, ร.ศ. 114: 1890)</p>
3 บท	<p>70 ช่างไล่เล่นเลี้ยงหลบ</p> <p>ผัดข้างรู้ไล่ห้ข้าง เชิงชาญ พ้อเล่นพ้อแลนลาญ เลียงเลี้ยว คชงฝ่ายคนหาญ หืดหอบ สารแลนไล่คนเอี้ยว แอบข้างทางสาร ชำนาญชาญเชี่ยวชาญ เหตุกาล ปางจะดลไภยพาล ไหญ่น้อย ควรบหลบหรือสมาน สมัคมิตร ไฉนนา ทันท่าเลาเลสร้อย ريبรู้ดูเรียน สิบรู้ไปเปรียบได้ ชำนาญ หนึ่งนา เห็นหนึ่งสิบชาวสาร ไปแมน ยลสิบเทียบวิจารณ์ หนึ่งครู ได้ฤฯ ทำครูหนึ่งเลิศแซ่น คิดคั่งขบปี</p> <p>(วชิรญาณตอน 20, ร.ศ. 115: 2090)</p>

การใช้โคลงแต่งขยายร่ายแต่ละวรรคแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่ากวีสามารถนำเสนอคำสอนด้วยโคลงได้อย่างมีแบบแผน และในสมัยต่อมาก็มีผู้นำรูปแบบคำประพันธ์ในลักษณะดังกล่าวนำเสนอสุภาสิตพระร่วงเช่นเดียวกัน ดังเห็นได้จากโคลงสุภาสิตบัญญัติพระร่วงในดุสิตสมิต พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงใช้โคลงขยายร่ายสุภาสิตที่นำมาตั้งเป็นหัวข้อเช่นกัน

4.1.2 การเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์

สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือมีการเพิ่มโคลงสี่สุภาพในส่วนต้นและส่วนท้ายร่ายสุภาสิต กล่าวคือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงพระนิพนธ์โคลงสี่สุภาพ 1 บทก่อนนำเสนอเนื้อหาส่วนที่เป็นร่ายสุภาสิต โคลงสี่สุภาพที่ปรากฏในตอนต้นนี้ ทรงพระนิพนธ์ขึ้นเพื่อเชื่อมโยงเหตุการณ์ระหว่างฉากที่ชาวเมืองมาร่วมงานสมโภชพระนครหลังจากพระร่วงลอบศักราชได้สำเร็จกับฉากที่พระร่วงกล่าว “โอวาทสุภาสิต” เพื่อสั่งสอนชาวเมืองในครั้งนั้น ซึ่งการเพิ่มโคลงในส่วนต้นก่อนนำเสนอร่ายสุภาสิตนี้ ไม่ปรากฏในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาก่อน ดังเปรียบเทียบให้เห็นในตาราง

ตารางที่ 34 แสดงวิธีเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์ที่พบในสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ (เนื้อหาส่วนขึ้นต้น)

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ (เนื้อหาส่วนขึ้นต้น)	สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ (เนื้อหาส่วนขึ้นต้น)
ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า ผ่าแผ่นภพสุโขไทย มลัก เหนือนอนาคต จึ่งผายพจนประกาศ เปนอนุสาสน กถา สอนคนนารชน ทวัธราดลพิงเพียร เรียนอร่าง ผดุงอาตม์ อย่าเคลื่อนคลาศคลาถ้อย เมื่อน้อยให้ เรียนวิชา ให้หาสินเมื่อใหญ่...	<ul style="list-style-type: none"> ◦ ชนประชุมมากล้น เหลือตรา พระร่วงท่านเมตตา กล่าวไว้ คำโอวาทสุภา ลิตท่าน จงเจียดบิให้ จบต้นจนปลาย ฯ <p>ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า ผ่าแผ่นภพสุโขไทย มลัก เหนือนอนาคต จึ่งผายพจนประกาศ เปนอนุสาสน กถา สอนคนนารชน ทวัธราดลพิงเพียร เรียนอร่าง ผดุงอาตม์ อย่าเคลื่อนคลาศคลาถ้อย เมื่อน้อยให้ เรียนวิชา ให้หาสินมาเมื่อใหญ่...</p>

นอกจากนี้ ยังมีการเพิ่มโคลงสี่สุภาพจำนวน 3 บทเข้าไปในส่วนท้าย
 ร่ายสุภาสิตแทนโคลงกระทู้ท้ายเรื่อง que พบในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ
 ด้วย ดังตัวอย่างในตาราง

ตารางที่ 35 แสดงวิธีเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์ที่พบในสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ
 (เนื้อหาส่วนลงท้าย)

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ (เนื้อหาส่วนท้าย)	สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ (เนื้อหาส่วนท้าย)
<p>[...] อย่าตีสุนักรักษาหมาเห่า ข้าร้ายเกาอดเอา อย่ารักเห่า กว่าผม อย่ารักลมกว่าน้ำ อย่ารักถ้ำกว่าเรือน อย่ารัก เดือนกว่าตะวัน สบสิ่งสรรพโหวาท ผู้เป็นปราชพิงสดับ ตรีบริตรองประปฏิบัติ โดยอรรถอันถ่องถ้วน แดง เลศเหตุเลศกลิ่น เลศอ้างทางธรรม แลนา ฯ๘๗</p> <p>๐ บัณ เจ็ดจำแนกแจ่ง พิศฎาร ความเอย ภูติย ยุบลบันหาญ เหตุไฉ พระ ปิ่นนัคราสดาน อุดรศุข ไทยนา ร่วง ราชนามนี้ได้ กล่าวถ้อยคำสอน ฯ</p>	<p>[...] อย่าตีสุนักรักษาหมาเห่า ข้าเการ้ายอดเอา อย่า รักษเฝ้า⁷⁷ กว่าผม อย่ารักษลมกว่าน้ำ อย่ารักษถ้ำ กว่าเรือน อย่ารักษเดือนกว่าตะวัน สบสิ่งสรรพ โหวาท ผู้เป็น ปราชพิงสดับ ตรีบริตรองประปฏิบัติ โดยอรรถอันถ่องถ้วน แดงเลศเหตุเลศกลิ่น เลศ อ้างทางธรรม แลนา ฯ</p> <p>๐ เพลิงงูกระษัตริย์ทั้ง สมณะ สีสั่งโทษคุณคละ คลุกเคล่า อย่าห่างอย่าชิดกะ ของสี่ นี้เฮย ปางเมื่อศุขทุกข์เร้า พึ่งแก้ขัดสน ฯ๘</p> <p>๐ โหวาทพระร่วงเจ้า ศุโขไทย แสดงคฤหัชฎาวิโนย เหล่านี้ กาลก็ล่วงนานมาไกล พันเสศ มากนา คำซึ่งมีประโยชน์ี้ แก่นแท้ทนนาน ฯ๘</p> <p>๐ คำสอนพระร่วงท้าว เธอหวัง สมเคราะห์ชนภายหลัง ท้วหน้า ของผิดเร่งปีตรวัง หวังต่อ ชอบแฮ ความศุขยิ่งแรงกล้า จักได้ประสบสม ฯ๘</p>

⁷⁷ คำนี้ต้นฉบับน่าจะพิมพ์ผิด ที่ถูกน่าจะเป็น "อย่ารักเห่ากว่าผม" เนื่องจากคำว่าเห่ามีความหมายเดียวกับคำว่าผม คำสอน
 ว่า "อย่ารักเห่ามากกว่าผม" จึงเป็นคำสอนที่ไม่สื่อความ

โคลงที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาปวเรศวริยาภรณ์ทรงเพิ่มไว้ตอนท้ายร่ายสุภาสิตนี้ โคลงบทที่ 2 ทรงเลียนเนื้อความจากโคลงกระทู้ท้ายร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ที่อ้างว่า “พระร่วง” เป็นผู้กล่าวคำสอน ส่วนโคลงบทที่ 1 และโคลงบทที่ 3 ทรงเพิ่มคำสอนบางหัวข้อเข้าไปเพิ่มเติม ซึ่งประเด็นการเพิ่มคำสอนนี้ผู้วิจัยจะศึกษาในหัวข้อ 4.4 ต่อไป

4.2. การอธิบายความ

การอธิบายความ หมายถึง การที่สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 อธิบายขยายความคำสอนบางหัวข้อในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ให้ชัดเจนมากขึ้น เช่น ให้คำนิยามศัพท์บางคำ ยกตัวอย่างประกอบ ใช้ความเปรียบ หรือใช้ถ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติม การอธิบายความนี้เป็นวิธีที่กวีนิยมใช้ในการสร้างสรรค์สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 รองลงมาจาก การเพิ่มเนื้อหาคำสอน ดังจะอธิบายต่อไปนี้

4.2.1 การอธิบายความโดยการให้คำนิยามศัพท์

การอธิบายความโดยการให้คำนิยามศัพท์ คือการที่กวีนำคำศัพท์บางคำในร่ายสุภาสิตมาอธิบายขยายความเพิ่มว่าคำศัพท์นั้นมีความหมายว่าอย่างไร การอธิบายขยายความโดยวิธีนี้พบในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 1 สำนวน ได้แก่ โคลงสุภาสิตพระร่วง

ในการแต่งโคลงขยายร่ายสุภาสิตพระร่วงบางวรรค ชุนประเสริฐอุทกษรณินดี (แพ) มักหยิบยกคำศัพท์ที่มีความสำคัญในร่ายวรรคนั้นมาให้คำนิยามเพื่อให้สื่อความหมายได้ชัดเจนตามความคิดของกวี เช่น คำสอนวรรค “ที่ไปจงมีเพื่อน” เมื่อกวีแต่งโคลงสุภาสิตอธิบายความหมายของร่ายวรรคดังกล่าว กวีได้ให้นิยามคำว่า “เพื่อน” ว่า เพื่อนมี 2 ประเภท คือ “สหายภายนอก” และ “สหายภายใน” “สหายภายนอก” หมายถึง “ญาติมิตร” และ “อาวุช” ส่วน “สหายภายใน” หมายถึง “วิชาความรู้” การให้คำนิยามดังกล่าวทำให้ใจความสำคัญของโคลงสุภาสิตบทนี้มี ความหมายว่า หากไปที่ใดจงนำญาติมิตร อาวุชและวิชาความรู้เดินทางไปด้วย ดังคำประพันธ์

49 ที่ไปจงมีเพื่อน

สหายภายนอกนั้น	ญาติมิตร ปวงรา
อาวุชสาตราภุช	คู่ใกล้

ภายในคฺวีชีวิต
สามสิ่งท้ั้งป้ให้

เนตรเวทย์
ยาตร์เยื้องทางจร

(วชิรญาณตอน 18, ร.ศ. 114: 1894 - 1895)

ตัวอย่างคำประพันธ์ที่แสดงให้เห็นวิธีอธิบายขยายความโดยการให้นิยามคำศัพท์ที่ปรากฏในโคลงภาษิตพระร่วงอีกตัวอย่างหนึ่ง คือ คำสอนวรรค “อย่าขันแข่งผู้ใหญ่” ซึ่งเลียนถ้อยคำมาจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจาวัดพระเชตุพนฯ วรรค “อย่าขัดแข่งผู้ใหญ่” (36) สุภาสิตบทนี้ กวีได้ให้ความหมายคำว่า “ผู้ใหญ่” ไว้หลากหลาย กล่าวคือ คำว่า “ผู้ใหญ่” ในโคลงบาทแรก หมายถึง “ผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า” คำว่า “ผู้ใหญ่” ในโคลงบาทที่ 2 และบาทที่ 3 หมายถึง “ผู้ที่มีวุฒิสูงกว่า” และคำว่า “ผู้ใหญ่” ในโคลงบาทสุดท้ายหมายถึง “ผู้ที่มีสติปัญญาเหนือกว่า” นอกจากนี้กวียังอธิบายขยายความเพิ่มเติมในวรรคหน้าของโคลงแต่ละบาทด้วยว่าผู้ที่มีสถานภาพ “ต่ำ” “อ่อน” “เด็ก” และ “โง่” ไม่ควร “ขันแข่ง” กับ “ผู้ใหญ่” ดังคำประพันธ์

27 อย่าขันแข่งผู้ใหญ่

ตนต่ำอย่าเติบโตตั้ง	ตนสูง
ตนอ่อนอย่าพยุ่ง	แก่เต้า
ตนเด็กก็อย่าจุง	ผู้ใหญ่ ก่อนพ่อ
ตนโง่ก็อย่าเร้า	ปราชญ์ทำชนผเชิญ

(วชิรญาณตอน 17, ร.ศ. 114: 1802)

4.2.2 การอธิบายความโดยการยกตัวอย่างประกอบ

การอธิบายความอีกวิธีหนึ่งที่พบในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 คือการอธิบายความโดยการยกตัวอย่างประกอบเพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจคำสอนอย่างกระจ่างชัดและเป็นรูปธรรมมากขึ้น การอธิบายความโดยการยกตัวอย่างประกอบพบในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 2 สำนวน คือ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) และโคลงภาษิตพระร่วงในวชิรญาณ ดังตัวอย่าง

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 สำนวนแรกที่กวีอธิบายความโดยการยกตัวอย่างประกอบคือ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 36 แสดงการอธิบายความด้วยการยกตัวอย่างประกอบในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ⁷⁸
อย่าขอของรักมิตร ชอบชิตมั่งจางจาก (67 - 68)	อย่าขอของรักษเพื่อน อย่าเยื่อนยืมเงินทองหายาก (64 - 65)

คำสอน “อย่าขอของรักษเพื่อน อย่าเยื่อนยืมเงินทองหายาก” (64 – 65) จะเห็นได้ว่า ใจความสำคัญของคำสอนอยู่ที่ร่ายวรรคแรก ซึ่งเป็นร่ายที่เลียนโวหารมาจาก *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* ส่วนร่ายวรรคหลัง “อย่าเยื่อนยืมเงินทองหายาก” กวีแต่งขึ้นเพื่ออธิบายขยายความคำสอนวรรคแรกโดยการยกตัวอย่างให้เห็นชัดว่า “ของรักษเพื่อน” ได้แก่ “เงินทอง” ซึ่งเป็นสิ่งที่หาได้ยากไม่ควรขอหรือหยิบยืม

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 อีกสำนวนหนึ่งที่กวีอธิบายความโดยการยกตัวอย่างประกอบ ได้แก่ *โคลงภาสิตพระร่วง* เช่นคำสอนวรรค “ปลูกไมตรีอย่ารู้ร้าง” กวียกตัวอย่างประกอบว่าการปลูกไมตรีนั้น สามารถกระทำได้ด้วยวิธีการใดบ้าง ดังเห็นได้จากโคลงทั้ง 4 บทที่กวียกตัวอย่างวิธีผูกสัมพันธ์กับบุคคลอื่นด้วยหลักปฏิบัติ 4 วิธี ได้แก่ 1. ติดต่อสอบถามมิตรอยู่เสมอ 2. คอยช่วยเหลืองานต่างๆ ทั้งงานหนักและเบา 3. มีของกำนัลไปฝาก และ 4. หมั่นไปเยี่ยมเยียนมิตรเป็นประจำ ดังคำประพันธ์

16 ปลูกไมตรีอย่ารู้ร้าง

<u>สื่อสารขานสืบถ้อย</u>	<u>ทางถาม มิตรแล</u>
<u>กิจหนักเบาแบกหาม</u>	<u>แบ่งบ้าง</u>
<u>ค้ำนัลพัสดุงาม</u>	<u>กลปลาด ชันษา</u>
<u>ยาตร์เยี่ยมเยียนอย่าร้าง</u>	<u>รักนั้นฤรา</u>

(วชิรญาณตอน 17, ร.ศ. 114: 1799)

4.2.3 การอธิบายความโดยการให้ความเปรียบ

⁷⁸ ร่ายวรรคที่ขีดเส้นใต้ คือ ร่ายวรรคที่เลียนโวหารมาจาก *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ*

การอธิบายความอีกรูปแบบหนึ่งที่พบในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 คือ การอธิบายความโดยการให้ความเปรียบ การอธิบายความด้วยวิธีดังกล่าวนี้ปรากฏชัดในโคลง *ภาสิตพระร่วง* เช่น คำสอนวรรคที่ 23 “โทษตนผิดรำพึง” ซึ่งคำสอนนี้หมายถึง ควรคิดคำนึงถึงความผิดของตนอยู่เสมอ (ชลดา เรื่องรัชลิต, 2549: 92 - 93) เมื่อกวีแต่งโคลงขยายร่ายวรรคดังกล่าว กวีได้ยกตัวอย่างเพื่ออธิบายขยายคำสอนนั้นเพิ่มเติมด้วยการให้ความเปรียบ โดยโคลงบาทที่ 3 และโคลงบาทที่ 4 กวีได้ยกตัวอย่างในเชิงเปรียบเทียบว่าความผิดของตนนั้นก็เหมือน “ปลายเข็มเขี่ยสะเก็ด แผลบาด ไฉนนา” คือ ความผิดของตนเอง แม้ดูเล็กน้อยเหมือนแผลที่เกิดจากเข็มสะเก็ด แต่ในบางกรณี แผลเล็กน้อยนั้น หากติดเชื้อหรือก่อให้เกิดโรคอื่น ก็อาจนำความเจ็บปวดมาให้ได้เช่นกัน ซึ่งเป็นความเปรียบที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจคำสอนได้ลึกซึ้งมากขึ้นดังคำประพันธ์

23 โทษตนผิดรำพึง

รู้สึกความพลาดพลั้ง	เพลงผิด ไฉนา
อย่าคิดว่าผิดนิด	หนึ่งน้อย
ปลายเข็มเขี่ยสะเก็ด	แผลบาด ไฉนนา
พลันสบแสงบมย์ย่อย	พิษซ้ำจำหนอง

(วชิรญาณตอน 17, ร.ศ. 114: 1801)

4.2.4 การอธิบายความโดยการใช้อ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติม

การอธิบายความที่พบในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 วิธีต่อมาคือ การอธิบายความโดยการใช้อ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติมเพื่อขยายคำสอนบางหัวข้อให้สื่อความชัดเจนมากขึ้น การอธิบายความโดยวิธีดังกล่าวนี้พบในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 2 ส่วน คือ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 2) และ *โคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ*

สุภาสิตพระร่วงส่วนแรกที่กวีอธิบายขยายความโดยการใช้อ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติมคือ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 2) เช่น ในร่ายวรรค “เจรจาจบรอบคอบ ให้ตอบถ้อยแต่ภอตน” (75 - 76) จะเห็นได้ว่า ใจความสำคัญของคำสอนอยู่ที่ร่ายวรรคแรก “เจรจาจบรอบคอบ” ซึ่งเป็นร่ายที่เลียนโวหารมาจาก *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจาร์กวัดพระเชตุพนฯ* ส่วนร่ายวรรคที่สองเป็นวรรคที่กวีแต่งขึ้นเพื่อใช้อธิบายคำสอนวรรคแรกเพิ่มเติมว่า

นอกจากเจรจาด้วยความรอบคอบแล้ว เมื่อได้ตอบกับคู่สนทนาต้องพูดเฉพาะเรื่องที่อยู่ในประเด็นสนทนาหรือพูดเฉพาะเรื่องที่ควรพูดเท่านั้น สาเหตุที่กวีอธิบายความโดยใช้ถ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติมอาจสืบเนื่องจากคำสอนบางหัวข้อที่เลียนโฆหารมาจาก *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* เพียงวรรคเดียว สื่อความได้ไม่ครบถ้วนตามที่กวีต้องการ กวีจึงใช้วิธีแต่งร่ายสุภาสิตเพิ่ม เพื่ออธิบายหรือเน้นย้ำคำสอนนั้น

การใช้ร่ายสุภาสิตอีกวรรคอธิบายขยายความคำสอนเพิ่มเติมในลักษณะเช่นนี้ พบใน *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)* อีกหลายคำสอน ดังที่ผู้วิจัยจะเปรียบเทียบให้เห็นในตาราง

ตารางที่ 37 แสดงตัวอย่างการอธิบายความด้วยการใช้ถ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติมใน
สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารีกวัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ⁷⁹
อย่าแผ่เผื่อความผิด (138)	อย่าได้เพ้อความผิด อย่าได้คิดความผิด (151 – 152)
รักตนกว่ารักทรัพย์ (53)	รักขันธ์สงวนตน ให้รักตนกว่ารักทรัพย์ (48 – 49)
โอบอุ้มเอาใจคน (95)	ค่อยโอบอุ้มเอาใจเพื่อน อย่าพินเพื่อนแก่คน (95 – 96)

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่า การอธิบายความด้วยการใช้ถ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติมใน *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)* พบทั้งตำแหน่งหน้าวรรคและหลังวรรค จากการศึกษาคู่มือผู้วิจัยพบว่า สุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าวพบการอธิบายความด้วยการใช้ถ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติมในตำแหน่งหลังวรรคมากกว่าตำแหน่งหน้าวรรค และกวีมักใช้จำนวนร่ายในการอธิบายคำสอนเพิ่มเพียงวรรคเดียว

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 อีกสำนวนหนึ่งที่กวีอธิบายขยายความด้วยการใช้ถ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติม ได้แก่ *โคลงภาสิตพระร่วง* ดังเห็นได้จากโคลงภาสิตหลายบท เช่น คำสอนวรรค “ประพจน์ตามบุรพ็รบอบ” กวีได้ใช้โคลง 3 บาทแรก อธิบายเหตุผลเพิ่มเติมว่า การที่

⁷⁹ ร่ายวรรคที่ขีดเส้นใต้ คือ ร่ายที่กวีใช้ถ้อยคำอธิบายความเพิ่มเติม

ควรทำตามแบบอย่างหรือธรรมเนียมที่เคยถือปฏิบัติกันมาแต่อดีตนั้นก็เพราะเราไม่อาจทราบเหตุผลได้ว่าในอดีตเกิดอะไรขึ้นจึงเกิดแบบแผนหรือข้อปฏิบัติให้กระทำตาม ด้วยเหตุนี้จึงควรลองทำตามแบบแผนนั้นก่อน ไม่ควรคัดค้านแต่แรกเพราะอาจทำให้เกิดผลเสียได้ ดังคำประพันธ์

5 ประพจน์ตามบุรพรับ

<u>ไปทราบผลเหตุต้น</u>	<u>ต่อเติม</u>
<u>อย่าด่วนยกเหตุเสริม</u>	<u>เศกผู้</u>
<u>เหตุเก่าจะต่อเติม</u>	<u>ตัวอย่าง ใหม่พอ</u>
<u>ผีระบอบบชอบู้</u>	<u>แรกต้องลงตาม</u>

(วชิรญาณตอน 17, ร.ศ. 114: 1796)

หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง โคลงกาษิตที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) แต่งขยายร่ายวรรค “อย่ากอบกิตย์เปนพาล” กวีได้ใช้โคลงบาทที่ 3 และ 4 อธิบายขยายความเพิ่มเติมว่าสาเหตุที่ไม่ควรทำการที่ชั่วร้ายนั้นเป็นเพราะ สิ่งที่กระทำอาจนำความเดือดร้อนให้ทั้งชีวิตและทรัพย์สินของเราได้ ดังนั้นจึงควรหลีกเลี่ยงการกระทำที่ชั่วร้ายด้วยการระมัดระวังใจของตนให้ดี ดังคำประพันธ์

7 อย่ากอบกิตย์เปนพาล

<u>กิจใดเปนหน้าที่</u>	<u>ทางพาล</u>
<u>อย่าชอบประกอบการ</u>	<u>กิจนั้น</u>
<u>จักคลเหตุพลันผลาญ</u>	<u>ทรัพย์อาตม์ ชีพะเนอ</u>
<u>ประยัดจิตร์คิดกัน</u>	<u>เกียงร้ายหน่ายหนี</u>

(วชิรญาณตอน 17, ร.ศ. 114: 1796)

4.3 การตีความใหม่

การตีความใหม่เป็นวิธีสร้างสรรค์ด้วยทศกวีวิธีหนึ่งที่พบในสุภาษิตพระร่วงสำนวนที่กวีแต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 การตีความใหม่ในที่นี้หมายถึง คือ การนำคำสอนที่ปรากฏใน *ร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจรัสกวีตพระเชตุพนฯ* มากำหนดความหมายใหม่ การกำหนดความหมายใหม่นี้ บางกรณียังคงเค้าความหมายเดิม แต่บางกรณีคำสอนนั้นเปลี่ยนความหมายไปจากเดิม

การตีความใหม่ในสุภาสิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 พบ 2 จำนวน ได้แก่ *สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ* และ *โคลงภาสิตพระร่วง* ดังจะยกตัวอย่างต่อไปนี้

- ตัวอย่างการตีความใหม่ใน *สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ*

ใน *สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ* สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงตีความ *สุภาสิตพระร่วง* จำนวน *จารึกวัดพระเชตุพนฯ* ใหม่ 1 หัวข้อ ดังจะเห็นได้จากทรงเปลี่ยนคำสอนจาก “พายนอนอย่างน่าออก พายนอกอย่างน่าเข้า”⁸⁰ (89 – 90) เป็น “ภายในอย่างน่าออก ภายนอกให้น่าเข้า” (89 - 90) สาเหตุที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงเปลี่ยน *สุภาสิต* ให้มีคำสอนต่างไปจาก *สุภาสิตพระร่วง* จำนวน *จารึกวัดพระเชตุพนฯ* นี้ อาจสืบเนื่องมาจากการที่พระองค์ทรงตีความคำว่า “ภายใน” และ “ภายนอก” ต่างจาก *สุภาสิต* เดิม

ความหมายของคำว่า “ภายใน” และ “ภายนอก” ที่ปรากฏใน *สุภาสิตพระร่วง* จำนวน *จารึกวัดพระเชตุพนฯ* น่าจะหมายถึงเรื่องไม่ดีภายในและภายนอกครอบครัว *สุภาสิต* ดังกล่าวจึงมีความหมายว่า “อย่าเล่าเรื่องไม่ดีภายในบ้านไปเล่าให้คนอื่นฟัง และอย่าเล่าเรื่องไม่ดีภายนอกบ้านมาเล่าให้คนในบ้านฟัง” (ชลดา เรื่อง *รักษิขิต*, 2549: 117) เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงพระนิพนธ์ *สุภาสิตพระร่วง* ขึ้นใหม่ อาจทรงตีความคำว่า “ภายใน” และ “ภายนอก” ต่างไปจากเดิม คือ คำว่า “ภายใน” น่าจะหมายถึง “เรื่องที่ดี เรื่องที่เหมาะสม เรื่องที่ถูกต้อง” ส่วนคำว่า “ภายนอก” น่าจะหมายถึง “เรื่องที่ไม่ดี เรื่องที่ไม่เหมาะสม เรื่องที่ไม่ถูกต้อง” คำสอนที่ว่า “ภายในอย่างน่าออก ภายนอกให้น่าเข้า” (89 - 90) ใน *สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ* จึงน่าจะหมายถึง “หากทำเรื่องที่ดี เรื่องที่เหมาะสม เรื่องที่ถูกต้องแล้วก็ไม่ควรเลิกทำสิ่งนั้น แต่ถ้าหากทำเรื่องไม่ดี ไม่เหมาะสม ไม่ถูกต้องก็ควรแก้ไขใหม่และกลับมาทำในสิ่งที่ถูกต้อง”

สาเหตุที่ผู้วิจัยตีความเช่นนี้เป็นเพราะ ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ได้ตีความคำสอน หัวข้อนี้ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่นเดียวกัน *โคลงภาสิตพระร่วง* ที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) แต่งโคลงขยายร่ายวรรค “ภายในอย่างน่าออก” (80) และ “ภายนอกให้น่าเข้า” (81) ขุนประเสริฐ

⁸⁰ *สุภาสิต* หัวข้อนี้ *สุภาสิตพระร่วง* กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ก็มีเนื้อความตรงกับ *สุภาสิตพระร่วง* จำนวน *จารึกวัดพระเชตุพนฯ* คือ “ไฟในอย่างน่าออก ไฟนอกอย่างน่าเข้า” (89-90) และ *สุภาสิตพระร่วง* กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) ก็มีเนื้อความตรงกับ *สุภาสิตพระร่วง* จำนวน *จารึกวัดพระเชตุพนฯ* เช่นเดียวกัน คือ “ความในอย่างน่าออก ความนอกอย่างน่าเข้า” (89-90)

อักษรนิติ์ (แพ) ตีความคำว่า “ภายใน” ว่าหมายถึง ความจริง คำสัตย์ความความลับ เรื่องที่ควรเปิดเผย ส่วนคำว่า “ภายนอก” ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ตีความไว้ 3 ความหมาย “ภายนอก” ความหมายแรกเป็นความหมายตรงตัว หมายถึงข้างนอก ส่วนอีก 2 ความหมาย หมายถึง คนที่ประพฤติผิดนอกธรรม และคนที่ยังไม่มีความรู้

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่ากรณีที่สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงตีความคำว่า “ภายใน” และ “ภายนอก” ต่างไปจากเดิมนี้ ทำให้คำสอนหัวข้อดังกล่าวมีความซับซ้อนกว่าเดิม ผู้อ่านอาจเข้าใจความหมายของคำสอนได้ยากขึ้น ต่างจากคำสอนเดิมที่สื่อความได้ชัดเจนมากกว่า ด้วยเหตุนี้คำสอนที่ว่า “ภายในอย่านำออก ภายนอกให้นำเข้า” (89 - 90) ใน *สุภาสิตพระร่วง* ใน *ลิลิตพงศาวดารเหนือ* จึงเป็นคำสอนที่ไม่ติดหู ปรากฏอยู่แค่เพียงใน *ลิลิตพงศาวดารเหนือ* และ *โคลงภาษิตพระร่วง* เท่านั้น

- ตัวอย่างการตีความใหม่ใน *โคลงภาษิตพระร่วง*

คำสอนใน *โคลงภาษิตพระร่วง* ที่กวีตีความใหม่จากคำสอนใน *ร่ายสุภาสิตพระร่วง* *สำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* มีทั้งการตีความใหม่ที่ยังคงเค้าความหมายเดิม และการตีความหมายใหม่ที่เปลี่ยนความหมายไปจากเดิม ตัวอย่างการตีความใหม่โดยยังคงเค้าความหมายเดิม เช่น คำสอนวรรค “ตนเปนไทยอย่าคบทาส” (42) ซึ่งหมายถึง เมื่อตนเองมีอิสระและเสรีภาพก็ไม่ควรไปคบกับพวกทาสหรือคนที่มีนายเงินบังคับอยู่ (ชลดา เรื่องรักษลิขิต, 2549: 97) ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ได้ตีความคำว่า “ทาส” ว่าหมายถึง “หนี้สิน” และ “กิเลส” ซึ่งมีความหมายแตกต่างจาก “ทาส” ใน *ร่ายสุภาสิตพระร่วง* *สำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* ที่หมายถึง “ผู้ที่ขายตัว หรือถูกนำตัวมาขาย หรือผู้ที่ถูกจับมาให้เป็นคนรับใช้เพื่อให้งานหนักต่างๆ โดยผู้เป็นนายมีสิทธิเหนือทาสคนนั้น” (ชลดา เรื่องรักษลิขิต, 2549: 97) คำสอนวรรค “ตนเปนไทยอย่าคบทาส” ใน *โคลงภาษิตพระร่วง* ที่กวีตีความใหม่จึงหมายความว่า “อย่าเป็นทาสเงินตราและทาสกิเลส” ต่างจากคำสอนที่ปรากฏใน *ร่ายสุภาสิตพระร่วง* *สำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* ดังเปรียบเทียบให้เห็นในตาราง

ตารางที่ 38 แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาคำสอนวรรค “ตนเป็นไทยอย่าคบทาส” ในโคลงภาษิตพระร่วง
กับร้อยสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ

ร้อยสุภาษิตพระร่วง สำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ	โคลงภาษิตพระร่วง
ตนเป็นไทยอย่าคบทาส (42) หมายถึง เมื่อตนเองมีอิสระและเสรีภาพก็ไม่ ควรไปคบกับพวกทาสหรือคนที่มีนายเงินบังคับ อยู่ (ชลดา เรื่องรักษลิขิต, 2549: 97)	33 ตนเป็นไทยอย่าคบทาส ความมีความยากนี้ เปนเงา โลกแล หนักจิตร้อยาใจเบา แบกหนี แม่นมัวเล่ห์เสนห์เมา ไม่หัดฤ ษณนา จนทรัพย์ยับแต่ก็ กลับได้จันใจ (วชิรญาณตอน 18, ร.ศ. 114:1889-1890)

ตัวอย่างต่อมาที่แสดงให้เห็นถึงการตีความใหม่ที่ยังคงเค้าความหมายเดิม ได้แก่
โคลงภาษิตที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) แต่งขยายร่ายวรรค “เป็นคนอย่าทำใหญ่” ซึ่งหมายถึง
คนดีไม่ควรอวดเบ่งหรืออวดอำนาจ (ชลดา เรื่องรักษลิขิต, 2549: 91 - 92) ขุนประเสริฐอักษรนิติ์
(แพ) ตีความคำว่า “ทำใหญ่” จากเดิมที่หมายถึง “ทำอวดเบ่งหรืออวดอำนาจ” เป็น “การก่อสร้าง
บ้านเรือนใหญ่โตเกินฐานะของตน” เพื่อเตือนสติไม่ให้ผู้อ่านทำอะไรเกินตัว ดังคำประพันธ์

ตารางที่ 39 แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาคำสอนวรรค “เป็นคนอย่าทำใหญ่” ในโคลงภาษิตพระร่วง
กับร้อยสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ

ร้อยสุภาษิตพระร่วง สำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ	โคลงภาษิตพระร่วง
เป็นคนอย่าทำใหญ่ (29) หมายถึง คนดีไม่ควรอวดเบ่งหรืออวด อำนาจ (ชลดา เรื่องรักษลิขิต, 2549: 91 - 92)	20 เป็นคนอย่าทำใหญ่ ฝักก่อกตักบ้าน เรือนโรง ปวงฤ กะบประมาณใครง ร่างสร้าง ทุนรับจ่ายพอไซลง เหลือแหล่ ควรรรา การประกอบไปค่าง กิจนั้นเสร็จผล (วชิรญาณตอน 17, ร.ศ. 114: 1800)

อีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการตีความใหม่ที่ยังคงเค้าความหมายเดิม ได้แก่
โคลงภาษิตที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) แต่งขยายร่ายวรรค “เขนเรือทอดกลางถนน” ความหมาย
เดิมของสุภาษิตนี้ต้องตีความรวมกับวรรคก่อนหน้าคือ “อย่าโดยคำคนพลอด” จึงจะได้ใจความที่
สมบูรณ์ว่า “อย่าทำตามคำขู่ของคนสอพลอ (ที่ให้) เขนเรือขวางทางเดินหรือถนน” (อันเป็นการ

กระทำที่ผิดประหลาดและไม่มีประโยชน์)(ชลดา เรื่องรักษัลิขิต, 2549: 27 - 28) ในโคลงภาษิตพระร่วง ชุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ตีความคำสอน “เขนเรือทอดกลางถนน” ใหม่ซึ่งผู้อ่านสามารถตีความ ได้หลายนัย เนื้อความในโคลงนอกจากหมายถึงการทำร้ายตนเองหรือการทำให้ตนเองได้รับความ เสียหาย อีกความหมายหนึ่งอาจหมายถึง การกระทำที่ผิดธรรมชาติ และอีกความหมายหนึ่งอาจ หมายถึงการนำความลับมาประกาศให้ผู้อื่นรู้ ดังคำประพันธ์

ตารางที่ 40 แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาคำสอนวรรค “เขนเรือทอดกลางถนน” ในโคลงภาษิตพระร่วง กับรายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ

รายสุภาษิตพระร่วง สำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ	โคลงภาษิตพระร่วง
อย่าโดยคำคนพลอด (27) เขนเรือทอดทางถนน (28) หมายถึง อย่าทำตามคำขอร้องของคนสอพลอ (ที่ ให้) เขนเรือขวางทางเดินหรือถนน (อันเป็นการ กระทำที่ผิดประหลาดและไม่มีประโยชน์) (ชลดา เรื่องรักษัลิขิต, 2549: 27 - 28)	19 เขนเรือทอดกลางถนน นาเวศขอบสถิตยน้ำ ชลธิ์ เขนทอดกลางวิถี บกแห่ง ซัดคะสัดวัจจลธิ์ ลู่แหลก เจกลับประกาศแจ้ง อรรถนั้นพลันสลาย (วชิรญาณตอน 17, ร.ศ. 114: 1799)

นอกจากการตีความใหม่ที่ยังคงเค้าความหมายเดิม โคลงภาษิตพระร่วงยังพบ การตีความใหม่ที่ความหมายเปลี่ยนไปจากเดิมด้วย ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการตีความใหม่ของ กวีด้วยวิธีดังกล่าวอย่างเด่นชัดตัวอย่างแรก คือ โคลงภาษิตที่กวีแต่งขยายรายวรรค “อย่าปองเรียน อาถรรพ์” (84) ความหมายเดิมของสุภาษิตนี้หมายถึง “อย่าปรารถนาที่จะเรียนการใช้อำนาจลับ หรือเวทมนตร์คาถา (เพราะอาจนำความสูญเสียหรือความหายนะมาให้ตนเองได้อย่างรวดเร็ว)” (ชลดา เรื่องรักษัลิขิต, 2549: 114) แต่เมื่อกวีแต่งโคลงขยาย กวีได้ตีความสุภาษิตวรรคนี้ใหม่ว่า “ให้เรียนเวทมนตร์คาถา เรียนหนังสือ และเรียนวิชาคำนวณควบคู่กัน” ซึ่งความหมายดังกล่าว แตกต่างจากความหมายเดิมอย่างชัดเจน ดังคำประพันธ์

ตารางที่ 41 แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาคำสอนวรรค “อย่าปองเรียนอาถรรพ์” ในโคลงภาษิตพระร่วง กับรายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ

รายสุภาษิตพระร่วง สำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ	โคลงภาษิตพระร่วง
อย่าปองเรียนอาถรรพ์ (84)	75 อย่าปองเรียนอาถรรพ์

รายสูภาษิตพระร่วง สำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ	โคลงภาษิตพระร่วง
หมายถึง อ่าปรารถนาที่จะเรียนการใช้อำนาจ ลึกลับหรือเวทมนตร์คาถา(ชลดา เรื่องรักษัลิขิต, 2549: 115)	เรียนหนังสือสี่ให้ วิทยา คมเอย เรียนเลขเป็องปรีชา คิดค้น เรียนเสน่ห์คาถา ปลุกเสก ชงนนอ เรียนทุกอย่างเรียนต้น แรกได้สะดวกดี (วชิรญาณตอน 19, ร.ศ. 115: 1997-1998)

การสร้างสรรคดีวบทด้วยวิธีตีความใหม่ใน *โคลงภาษิตพระร่วง* ในวชิรญาณที่
ความหมายของคำสอนต่างไปจากเดิม นอกจากตัวอย่างที่ผู้วิจัยอภิปรายให้เห็นชัดดังตัวอย่าง
ข้างต้นแล้ว สูภาษิตพระร่วงสำนวนนี้ยังมีคำสอนอีกหลายหัวข้อที่กวีตีความใหม่ด้วยวิธีดังกล่าว
ในที่นี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างและนำเสนอในรูปแบบตาราง โดยเปรียบเทียบความหมายระหว่างราย
สูภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ และ *โคลงภาษิตพระร่วง* ในวชิรญาณ เพื่อแสดงให้เห็น
ถึงการตีความใหม่ของกวีอย่างเด่นชัด ดังนี้

ตารางที่ 42 แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาของคำสอนระหว่างสายสุภาสิตพระร่วงสายสุภาสิตพระร่วง และโคลงกาฬิตพระร่วง

<p>สายสุภาสิตพระร่วงสายสุภาสิตพระร่วง วัดพระเชตุพนฯ</p>	<p>โคลงกาฬิตพระร่วง</p>	<p>เปรียบเทียบเนื้อหา</p>
<p>ที่ข่มเสียดประพทย์ (40) เรื่องมัตถ์พินไฟ (41) หมายถึง หากไปในที่ที่มีเสียดซ่อนอยู่ ต้องระมัดระวังตัว ควรตั้งมีไฟ (ติดตัว ไปด้วย) เพื่อจะใช้ก่อไฟไล่สัตว์ร้ายนั้น ไม่ให้เข้าใกล้ตนเอง (ชลดดา เรื่องรักษ์ ลิขิต, 2549: 95 – 96)</p>	<p>31 ที่ข่มเสียดประพทย์ ไผ่บงกชมีมากน้อย ทำเนา เทอญแด ไผ่เกิดเพราะก่อเงา เงอนไว้ ไผ่ขี้เยี่ยวเล็บงาเขา เซตรบอก ทราบนอ ไผ่พจจันต์สัดเคให้ โห่ร้ายแสนเสื่อ (วชิรญาณตอน 18, จ.ศ. 114: 1789)</p>	<p>สุภาสิตเดิมต้องตีความคำสอน 2 พรรคต่อเนื่องกันจึงจะได้ใจความ ที่สมบูรณ์ ส่วนโคลงกาฬิตพระร่วงแยกจ่าย 2 พรรคออกจากกัน และ ตีความคำสอนวรรค “ที่ข่มเสียดประพทย์” ใหม่ ความหมายเดิมของ สุภาสิตวรรคดังกล่าวหมายถึง “หากไปในที่มีเสียดซ่อนอยู่ ต้อง ระมัดระวังตัว” ส่วนโคลงกาฬิตพระร่วงเนื้อความในโคลงที่แต่งขยาย หมายถึง “ให้ระวังภัยที่เกิดจากการปกปิดความผิดและภัยที่เกิดจาก คำพูด”</p>
<p>พายในอย่านำออก (89) พายนอกอย่านำเข้า (90) หมายถึง อย่านำเรื่อง (ไม่ดี) ภายใน บ้านไปเล่าให้คนอื่นฟัง และอย่านำเรื่อง (ไม่ดี) ภายนอกบ้านมาเล่าให้คนในบ้าน ฟัง (ชลดดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2549: 117)</p>	<p>๘๐ ภายในอย่านำออก อย่าพลิกแพลงกลับหน้า เป็นหลัง อย่าเท็จทวนสัจจิ่ง จัตพรัอง อย่าเปิดที่จำบัง จำปิด ปิดแย อย่าปิดที่ปิดต้อง เปิดให้เปิดเผย (วชิรญาณตอน 20, จ.ศ. 115: 2089)</p>	<p>สุภาสิตเดิมต้องตีความคำสอน 2 พรรคต่อเนื่องกันจึงจะได้ใจความที่ สมบูรณ์ ส่วนโคลงกาฬิตพระร่วงแยกจ่าย 2 พรรคออกจากกัน และ ตีความคำสอนใหม่ คำว่า “ภายใน” ในโคลงที่กวีแต่งขยายหมายถึง ความจริง ความสัตย์ ความลับ และเรื่องไม่ควรเปิดเผย ซึ่งต่างจาก ความหมายเดิมที่ “ภายใน” หมายถึงเรื่องไม่เปิดเผยในบ้าน</p>
<p>พายในอย่านำออก (89) พายนอกอย่านำเข้า (90)</p>	<p>81 ภายนอกให้นำเข้า คนหลงคนเลี้ยงเดียว ทางตรง ตรงนอ</p>	<p>สุภาสิตเดิมต้องตีความคำสอน 2 พรรคต่อเนื่องกันจึงจะได้ใจความที่ สมบูรณ์ ส่วนโคลงกาฬิตพระร่วงแยกจ่าย 2 พรรคออกจากกัน และ</p>

<p> رأىสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ</p>	<p>โคลงกาษิตพระร่วง</p>	<p>เปรียบเทียบเนื้อหา</p>
<p>หมายถึง อย่างนำเรื่อง (ไม่ดี) ภายในบ้าน ไปแล้วให้คนอื่นฟัง และอย่างนำเรื่อง (ไม่ดี) ภายนอกบ้านมาแล้วให้คนอื่นบ้านฟัง (ชลดา เรื่องรักษิตติ, 2549: 117)</p>	<p>ช่วยแนะช่วยลง พามาสู่ประสงค์ เห็นนอกคอกนอกค้อม วิทายสรพถ้วน ยังบอทราบปราชญ์บอก ภายในเงาออก ท่านจะได้ใส่ไม้ เงินทองตามที่แท้ ยามยาตราพันพุง หากเคลื่อนแซกเรือมมุง ภายนอกหากขอบเร้น (จริฎาณตจน 20, ร.ศ. 115: 2089 - 2090)</p>	<p>ตีความคำสอนวรรณคดีใหม่จาก "พายนอกอย่างนำเข้า" เป็น "ภายนอกให้นำเข้า" ซึ่งการที่กวีเปลี่ยนคำสอนนี้อาจเป็นเพราะกวี ตีความคำว่า "ภายใน" และ "ภายนอก" ต่างจากสุภาสิตเดิมคำว่า "ภายนอก" ในสุภาสิตพระร่วงสำนวนดั้งเดิมหมายถึง "เรื่องไม่ดี ภายนอกครอบครัว" ส่วน "ค่างาภายนอก" ในโคลงกาษิตพระร่วง หมายถึง "คนที่ออกนอกกลุ่มออกทางคนอวดฉลาด และทรยศยิติน นอกราย</p>
<p>อย่าใช้คบงบบด (125) หมายถึง = อย่าใช้คนที่ชอบทำอะไร ปีตาบ้างฯ หมายถึงความไม่ควรรู้ผู้ทำ อะไรปีตาบ้างฯ อยู่เสมอ (เพราะอาจทำ ความเดือดร้อนมาให้) (ชลดา เรื่องรักษิตติ, 2549: 129)</p>	<p>116 อย่าใช้คบงบบท คนใดไปรอบรู้ ประกอบกิจทางเสมียน มักแพลงพจนบถเป็ยร ก็จั่นก็เจ็ดยข้า เรียนเขียน พ่อค้า บรรทัก ปวงแษ ที่ด้้วยเขลาการ (จริฎาณตจน 23, ร.ศ. 115: 2355)</p>	<p>สุภาสิตเดิมห้ามไม่ให้ใช้คนที่ชอบทำอะไรปีตาบ้างฯ ส่วนโคลง กาษิตพระร่วง เน้นความในโคลงที่กวีแต่งขยายรายละเอียดความคำ ว่าคนบงบบดใหม่ ให้หมายถึงคนที่ไม่มีความรู้ โคลงบทนี้จึงสอนถึง ตำหนิพวกเสมียนพ่อค้าที่ไม่มีความรู้ว่ามักทำงานผิดพลาดและ เซ้งข้า</p>

4.4 การเพิ่มเนื้อหาคำสอน

วิธีสร้างสรรค์ตัวบทด้วยการเพิ่มเนื้อหาคำสอน หมายถึง การที่กวีเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนใหม่ซึ่งไม่มีปรากฏในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มาก่อน การสร้างสรรค์ตัวบทด้วยวิธีดังกล่าวนี้พบในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทุกสำนวน โดยแต่ละสำนวนมีวิธีการเพิ่มเนื้อหาคำสอนที่แตกต่างกัน และคำสอนที่กวีเพิ่มเติมเข้ามาในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ทั้ง 4 สำนวนนั้น ล้วนแล้วแต่มีสารัตถะที่เป็นประโยชน์และบางคำสอนให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัย ในที่นี้ผู้วิจัยจะอธิบายวิธีเพิ่มคำสอนและเนื้อหาคำสอนที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 เพิ่มเข้าไปในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ดังนี้

4.4.1 วิธีการเพิ่มเนื้อหาคำสอน

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 แต่ละสำนวนมีวิธีเพิ่มเนื้อหาคำสอนที่แตกต่างกัน สามารถจำแนกวิธีเพิ่มเนื้อหาคำสอนได้ 2 วิธี คือ การเพิ่มเนื้อหาคำสอนในร่าย และการเพิ่มเนื้อหาคำสอนในโคลงที่แต่งขยายร่าย

4.4.1.1 การเพิ่มเนื้อหาคำสอนในร่าย

การเพิ่มเนื้อหาคำสอนใหม่ในร่าย หมายถึง การที่กวีนำคำสอนที่แต่งขึ้นใหม่เพิ่มเข้าไปในร่ายสุภาสิตเดิมที่กวีเลียนถ้อยคำมาจาก ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ส่วนสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 สำนวนใดจะเพิ่มเนื้อหาคำสอนในร่ายมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสุภาสิตพระร่วงสำนวนนั้นเลียนถ้อยคำมาจาก ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มากน้อยเพียงใด

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่กวีเพิ่มเนื้อหาคำสอนในร่ายมี 3 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) และสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) มีคำสอนและลำดับความ ส่วนใหญ่ตรงกับรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ดังที่ได้ศึกษาในงานวิจัยบทที่ 3 ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า กวีน่าจะแต่งสุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าวขึ้น โดยคัดลอกตัวบทเดิมจากความทรงจำ จากนั้นกวีได้เพิ่มเติมรายที่เป็นคำสอนใหม่แทรกเข้าไปในบางช่วงหรือแต่งรายสุภาสิตใหม่แทนที่รายสุภาสิตเดิมบางวรรค ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 43 แสดงวิธีการเพิ่มเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

รายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	
	เนื้อหาคำสอนที่ตรงกับ รายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพนฯ	เนื้อหาคำสอนที่ เพิ่มเติม
ยอครูยอต่อหน้า (99)	ยอครูยอต่อหน้า (101)	-
ยอข้าเมื่อแล้วกิจ (100)	ยอข้าเมื่อแล้วกิจ (102)	-
ยอมิตรเมื่อลับหลัง (101)	ยอมิตรเมื่อลับหลัง (103)	-
ลูกเมียยังอย่าสรรเสริญ (102)	ลูกเมียยังอย่าสรรเสริญ (104)	-
เย็บสเทินจะอดสู (103)	จะสเทินอดสู (105)	-
อย่าซังครูซังมิตร (104)	อย่าซังครูซังมิตร (106)	-
		นักสิษเตือนอย่าดูดำ (107) โหราเด็ยว่าควรจำ (108) หมอยาย่าอย่าดูถูก (109) ลูกเมียเตือนค่อยคิด (110)
ผิดอย่าเอาๆแต่ชอบ (105)	ผิดอย่าเอาๆแต่ชอบ (111)	-
นอบตนต่อผู้เฒ่า (106)	นบนอบแก่ผู้เฒ่า (112)	-
เข้าออกอย่าวางใจ (107)	เข้าออกอย่าอนใจ (113)	-
รวัจระไวหน้าหลัง (108)	รวัจระไวหน้าหลัง (114)	-
เยียวผู้ซังจะคอยโทษ (109)	เยียงผู้ซังจะคอยโทษ (115)	-
อย่ากริ้วโกรธเนื่องนิตย (110)	อย่ากริ้วโกรธเนื่องนิตย (116)	-
ผิวผิดปลิดไปร้าง (111)	-	-
		ที่ผิดปลิดเสียบ้าง (117) วางหอกดาบอย่าหาร (118) ใจมารไม่ตรีตอบ (119)

ร่ายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	
	เนื้อหาคำสอนที่ตรงกับ ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารีกวีวัดพระเชตุพนฯ	เนื้อหาคำสอนที่ เพิ่มใหม่
		จะได้ชอบเมื่อภายหลัง (120) วังเวียงอย่ายินดีสนุกนี้ (121)
ข้างตนไว้อาวุท (112)	-	-
เครื่องสรรพยุทธอย่าวางจิต (113)	-	-
คิดทุกข์ในสงสาร (114)	รำพึงทุกข์สงสาร (122)	-
อย่าทำการที่ผิด (115)	อย่าหาความผิด (123)	-
คิดชวนชายที่ชบ (116)	-	-
		ผิดได้ตามหาความชอบ (124)
ได้ตอบอย่าเสียคำ (117)	-	-
		ได้กอบอย่าเสียกำ (125)
คนข้าอย่าร่วมรัก (118)	ตนข้าอย่ารักใคร (126)	
พรรคพวกพึงทำนุ (119)	-	-
ปลูกเอาแรงทั่วตน (120)	-	-
ยลเยี่ยงไถ่นกกระทา (121)	เยี่ยงไถ่กุกหาลูก (127)	-
ภาลुकหลานมากิน ฯ (122)	ลูกหลานมากินอยู่ (128)	-
ระบือระบือนอย่าฟังคำ (123)	-	-
		ความมีกระทู้อ่าทำ (129) ของข้าอย่ารับไว้ (130)
การจะทำอย่าด่วนได้ (124)	-	-
อย่าใช้คนบงบด (125)	อย่าใช้คนบงบด (131)	-
ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก (126)	ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก (132)	-
ฝากของรักจงภอใจ (127)	ฝากที่รักจงภอใจ (133)	-
เฝ้าท้าวไทยอย่าทรวง (128)	-	ท้าวไทยอย่าทรวง (134)
ภักดีจงอย่าเกียจ (129)	จงภักดีอย่ากลเกียจ (135)	-
จำเวียดอย่าเคียดตอบ (130)	จำเวียดอย่าเคียดตอบ (136)	-
นอบนบใจใสสุทธิ (131)	นอบนบใจใสสุทธิ (137)	-
อย่าชูดคนด้วยปาก (132)	อย่าชูดท่านด้วยปาก (138)	-
อย่าถากคนด้วยตา (133)	อย่าถากท่านด้วยตา (139)	-

รายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	
	เนื้อหาคำสอนที่ตรงกับ รายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพนฯ	เนื้อหาคำสอนที่ เพิ่มใหม่
อย่าภามิตด้วยหู (134)	อย่าภามิตด้วยหู (140)	-
อย่าเลียนครูเตือนคำ (135)	อย่าเตือนครูตีคำ (141)	-
		ครุว่าอย่าว่านัก (142) ที่หลักแหลมอย่าด่วน (143) น้ำปวนมักเปนม (144) ลมพัดนักมักแพ้ไม้ (145) จะให้ฯจงภอศักดิ์ (146) ถ้าจะทักจงภอใจ (147) ภายในคิดส้ารอก (148) ภายนอกคิดสรรเสริญ (149) เมินใจตนจึงงด (150)
อย่าริกกล่าวคำคด (136)	-	-
คนทรยศอย่าเชื่อ (137)	คนทรยศอย่าเชื่อ (151)	-
อย่าแผ่เผื่อความผิด (138)	อย่าได้เพื่อตวามผิด (152)	-
		อย่าได้คิดความผันผอน (153)
อย่าผูกมิตรคนจน (139)	-	-
ท่านสอนอย่าสอนตอบ (140)	ท่านสอนอย่าสอนตอบ (154)	-
ความชอบจำใส่ใจ (141)	ความชอบเก็บใส่ใจ (155)	-
รวิงวไวที่ไปมา (142)	เรงระไวที่ไปมา (156)	-
		รู้พิจารณาพินิจ (157)
เม็ดตาตอบต่ออมิตร (143)	-	-
คิดแล้วจึงเจรจา (144)	คิดแล้วจึงเจรจา (158)	-
อย่านินทาผู้อื่น (145)	-	อย่าฉันทาท่านผู้อื่น (159)
อย่าตื่นยกยกตน (146)	อย่าหยิ่งเน้อยกตน (160)	-
คนจนอย่าดูถูก (147)	-	เหนคนอย่าดูถูก (161)
ปลูกไม้ตรีท้าวชน (148)	ปลูกไม้ตรีจท้วนผู้ (162)	-
ตระกูลตนจงค้ำับ (149)	-	-
		เรงรู้เรงค้ำับ (163)
อย่าจับลิ้นแก่คน (150)	อย่าจับลิ้นแก่คน (164)	-

ร่ายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	
	เนื้อหาคำสอนที่ตรงกับ ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพนฯ	เนื้อหาคำสอนที่ เพิ่มใหม่
ท่านรักตนจงรักตอบ (151)	ท่านรักษตนจงรักชตอบ (165)	-
ท่านนอบตนจงนอบแทน (152)	ใครนอบตนจงนอบแทน (166)	-
ความเหนให้ประหยัด (153)	ความเหนแนให้ประญัต (167) ⁸¹	-
เผ่ากระษัตริย์เพลองงู (154)	เผ่ากระษัตริย์เหมือนไฟงู (168)	-
อย่าดูถูกว่าน้อย (155)	อย่าดูถูกว่าน้อย (169)	-
หิงห้อยอย่าแข่งไฟ (156)	หิงห้อยอย่าแข่งไฟ (170)	-
อย่าปองไภยต่อท้าว (157)	อย่าปองไภยตอท้าว (171)	-
อย่ามกหัวพลันแตก (158)	หัวนั๊กมกแตก (172)	-
อย่าเข้าแบกงาข้าง (159)	อย่าแบกงาข้าง (173)	-
อย่าออกก้างขุนนาง (160)	-	อย่าอวดอ้างว่าขุนนาง (174)
ปางมีชอบท่านช่วย (161)	ปางตนชอบท่านช่วย (175)	-
ปางป่วยท่านชิงชัง (162)	ปางตนป่วยท่านชิง (176)	-
ผิจะบงๆจนลับ (163)	ถ้าจะบงๆจนลับ (177)	-
ผิจะจับๆจนมัน (164)	ถ้าจะจับๆจนมัน (178)	-
ผิจะคั้นๆจนตาย (165)	ถ้าจะคั้นๆจนตาย (179)	-
ผิจะหมายๆจนแท้ (166)	ถ้าจะหมายๆจนแท้ (180)	-
ผิจะแก้ๆจนกระจ่าง (167)	ถ้าจะแก้ๆจนกระจ่าง (181)	-
		ถ้าจะวางๆจนทุก (182) เกลือกท่านรู้จะเสียตน (183)
อย่ารักห่างกว่าชิด (168)	-	-
คิดข้างหน้าอย่าเบา (169)	-	-
อย่าถือเอาตื่นกว่าทุก (170)	-	-
เมื่อเข้าศึกระวังตน (171)	-	-
เป็นคนเรียนความรู้ (172)	เป็นคนเรียนความรู้ (184)	-

⁸¹ เมื่อผู้วิจัยเปรียบเทียบร่ายวรรคดังกล่าวกับต้นฉบับตัวเขียนสุภาสิตพระร่วงสำนวนอื่นๆ แล้ว ร่ายวรรคนี้ที่ดูน่าจะเป็น "ความเหนแนให้ประญัต" จึงจะแปลความหมายได้

ร่ายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	
	เนื้อหาคำสอนที่ตรงกับ ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารีกวัตพระเชตุพนฯ	เนื้อหาคำสอนที่ เพิ่มเติม
จงยั้งผู้ผู้มีศักดิ์ (173)	ให้อย่างผู้แหลมหลัก ⁸² (185)	-
อย่ามั่งง่ายมิดี (174)	อย่ามั่งง่ายมิดี (186)	-
อย่าตึงให้แก่กา (175)	อย่าตึงให้แก่กา (187)	-
อย่าตีปลาหน้าไซ (176)	-	-
ใจอย่าเบาจนหนัก (177)	-	-
อย่าตีสุนัขห้ามเห่า (178)	อย่าตีหมาอันหอนเห่า (188)	-

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 สำนวนต่อมาที่กวีเพิ่มเนื้อหาคำสอนใน ร่าย คือ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้ กวีมีวิธีเพิ่มเนื้อหา คำสอนต่างจากสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) กล่าวคือ กวีไม่ได้แต่งสุภาสิตพระร่วง โดยการสืบทอดต่อบทจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ เป็นหลักแล้วเพิ่มคำสอน ที่แต่งใหม่ผสมผสานเข้าไปในคำประพันธ์ แต่กวีแต่งคำสอนขึ้นใหม่เกือบทั้งหมดแล้วนำร่าย สุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ บางวรรคมาผนวกรวมไว้ในร่ายสุภาสิต ดังตัวอย่าง ในตาราง

ตารางที่ 44 แสดงวิธีการเพิ่มเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)

สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) ⁸³		หมายเหตุ
เนื้อหาคำสอนที่ตรงกับ ร่ายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ	เนื้อหาคำสอนที่เพิ่มเติม	
-	เป็นคนอย่าหมิ่นกัน (18)	
-	กุ่มนอย่าได้กล่าว (19)	

⁸² ร่ายวรรคนี้ต้องตีความต่อเนื่องกับวรรคที่ 184 เนื้อความจึงจะสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงจัดให้ร่ายวรรคนี้อยู่ในประเภทร่ายที่กวีแต่ง ขึ้นใหม่โดยมีเนื้อหาคำสอนตรงกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัตพระเชตุพนฯ เนื่องจากสาระสำคัญของคำสอนอยู่ที่ร่ายวรรค 184 ส่วน ส่วนร่ายวรรคที่ 185 เป็นวรรคที่กวีใช้อธิบายขยายความร่ายวรรคที่ 184

⁸³ วรรคที่ 1 - 17 เป็นร่ายที่กวีใช้เกริ่นนำเรื่อง กวีเริ่มนำเสนอเนื้อหาคำสอนในร่ายสุภาสิตตั้งแต่วรรคที่ 18 เป็นต้นไป

สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) ⁸³		หมายเหตุ
เนื้อหาคำสอนที่ตรงกับ รายสุภาษิตพระร่วง สำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ	เนื้อหาคำสอนที่เพิ่มใหม่	
-	อย่าออกชื่อทำวกลางคน (20)	
-	เดินหนอย่าไร้เพื่อน (21)	
-	อย่าเบือนในการตน (22)	
-	ทุระชนแล้วอย่าใกล้ (23)	
-	ให้ทาสแต่ภอแจง (24)	
อย่าแข่งว่าผู้ใหญ่ (25)	-	กวีเลียนเลียนถ้อยคำจากรายสุภาษิต พระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ วรรค “อย่าขัดแข่งผู้ใหญ่” (36)
ตัวเปนไทยอย่าเสพยาส (26)	-	กวีเลียนถ้อยคำจากรายสุภาษิต พระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ วรรค “ตนเปนไทยอย่าคบทาส” (42)
-	ตัวเปนปราชอย่าเสพยาล (27)	
-	หารนักรแล้วมกม้วย (28)	
-	สวณักรแล้วมกเศร้า (29)	
-	เหงานักรมกเปนบ้า (30)	
-	อย่าร่าในที่ทุกข (31)	
-	หนามอย่าบุกมันดำ (32)	
-	คำคนพวจให้เร่งคิด (33)	
-	อย่าอวดฤทธิ์กว่าคน (34)	
-	จนแล้วอย่าอวดมี (35)	
-	ดีแล้วอย่าว่าชั่ว (36)	
-	ให้เร่งกลัวเจ้านาย (37)	
-	อย่าร้ายกับคนเรือน (38)	
-	อย่าเบือนในการเจ้า (39)	
อาษาเจ้าจนตนตาย (40)	-	กวีเลียนถ้อยคำจากรายสุภาษิต พระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ วรรค “อาษาเจ้าจนตนตาย” (91)
การนายทำภอเรียว (41)	-	กวีเลียนถ้อยคำจากรายสุภาษิต

สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) ⁸³		หมายเหตุ
เนื้อหาคำสอนที่ตรงกับ รายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ	เนื้อหาคำสอนที่เพิ่มใหม่	
		พระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ วรรค “อาษานายจภอแรง” (92)
-	อย่าไปเที่ยวกลางคืน (42)	
-	พินแต่คำอ่อนหวาน (43)	
-	ปากกินตาลอย่ากินพริก (44)	
-	อย่าหวักริเล่นตัว (45)	
-	ไปพบวัวอย่าพินเชือก (46)	
-	ไปพบเรืออย่าตั้งร้าน (47)	
เรือนอื่นนานอย่านั่ง (48)	-	กวีเลียนถ้อยคำจากรายสุภาสิต พระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ วรรค “ไปเรือนท่านอย่านั่งนาน”(20)
-	อย่าคิดฟังข่าวร้าย (49)	
-	อย่านินทนายินท์เจ้า (50)	
-	อย่าเฝ้าความเล็กน้อย (51)	
-	เมื่อกล่าวถ้อยแรงเมิน (52)	
-	เพลินน้กมักปลั่งพลาด (53)	
-	คีนอย่าขาดสวดมนตร (54)	
-	อย่าพรำบ่นความเขา (55)	
-	อย่าเอาชั่วทาผู้อื่น (56)	
-	อย่าพินหาความเก่า (57)	
-	คนเพื่อนเฝ้าภอศักดิ์ (58)	
-	มิตรที่รักอย่าคด (59)	
-	ผีจะปดปดให้มิด (60)	
ผีจะปดปดให้เสีย (61)	-	กวีเลียนถ้อยคำจากรายสุภาสิต พระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ วรรค “ผีจะบงๆจนลับ” (163)
-	อย่าทำเทียบท้าวพระยา(62)	
-	จะแสวงหาเงินทอง (63)	
-	จิตรจงปองพานิช (64)	

สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) ⁸³		หมายเหตุ
เนื้อหาคำสอนที่ตรงกับ รายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ	เนื้อหาคำสอนที่เพิ่มใหม่	
-	ใจอย่าคิดในไซ้ที่ (65)	
-	มีแล้วอย่าว่าจน (66)	
-	ความกลอย่าแฉ่งทาส (67)	
-	เลิกชิวาตรไถลัสตรา (68)	
-	อย่าเอาทาสเป็นคูคิด (69)	
-	อย่าไว้จิตรแก่ข้า (70)	
-	หนึ่งดูหน้าคนนบ (71)	
-	หนึ่งอย่าคบคนพาล (72)	
-	อย่าประจานพี่น้อง (73)	
-	ข้าวของควรจะตีให้ถี่ (74)	
-	ไปควรตีให้ห่าง (75)	
-	อนึ่งอย่าร้างคนรัก (76)	
-	อย่าประจานพี่น้อง (73)	
-	ข้าวของควรจะตีให้ถี่ (74)	
-	ไปควรตีให้ห่าง (75)	
-	อนึ่งอย่าร้างคนรัก (76)	
ของแพงนักร้อง (77)	-	กวีเลียนถ้อยคำจากรายสุภาสิต พระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ วรรค "ของแพงนักร้อง" (93)

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 อีกสำนวนหนึ่งที่กวีเพิ่มเนื้อหาคำสอน ด้วยการเพิ่มคำสอนใหม่เข้าไปในรายสุภาสิตเดิม คือ สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระนิพนธ์สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ ด้วยการสืบทอดรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ ตั้งแต่รายวรรคที่ 1 – 89 และรายวรรคที่ 91 - 189 มาไว้ในงานประพันธ์ จากนั้นพระองค์ได้ทรงพระนิพนธ์โคลงสี่สุภาพเพิ่มเติมในส่วนต้นรายของรายสุภาสิต 1 บทเพื่อเกริ่นนำเรื่องและทรงพระนิพนธ์โคลง

สี่สุภาพเพิ่มเติมส่วนท้ายของรายสุภาชิตอีก 3 บทเพื่อเพิ่มเติมคำสอนใหม่บางหัวข้อ ผู้วิจัยจะนำเสนอวิธีการเพิ่มเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ ดังนี้

ตารางที่ 45 แสดงวิธีการเพิ่มเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ	
เนื้อหาคำสอนที่ตรงกับ รายสุภาชิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพนฯ	เนื้อหาคำสอนที่กวี เพิ่มเติม
-	(เนื้อหาส่วนเกริ่นนำ) <ul style="list-style-type: none"> ◦ ชนประชุมมากล้น เหลือตรา พระร่วงท่านเมตตา กล่าวไว้ คำโอวาทสุภา สิตท่าน จงเงี้ยสดับให้ จบต้นจนปลาย ฯ
ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า (1)	-
ผ้าแผ่นภพสุโขไทย (2)	-
มลักเหนในอนาคต (3)	-
จึงเผยพจนประกาศ (4)	-
เปนอนุสาสนกถา (5)	-
สอนคนนารชน (6)	-
ท้าวรธาตพิงเพียร (7)	-
เรียนอำรุงผดุงอาตม์ (8)	-
อย่าเคลื่อนคลาศคลาถ้อย (9)	-
เมื่อน้อยให้เรียนวิชา (10)	-
ให้หาสินมาเมื่อใหญ่ (11)	-
อย่าฝ่าเอาทรัพย์ท่าน (12)	-
อย่ารื้อร้นแก่ความ (13)	-
ประพุดิตามบูรพ์รอบ (14)	-
เอาแต่ชอบเสียผิด (15)	-
อย่ากอบกิจเปนพาล (16)	-
อย่าอดหารแก่เพื่อน (17) ...	-
...อย่ารักษะหากว่าผม (180)	-
อย่ารักษะลมกว่าน้ำ (181)	-

สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ	
เนื้อหาคำสอนที่ตรงกับ รายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพนฯ	เนื้อหาคำสอนที่กวี เพิ่มเติม
อย่ารักถ้ากว่าเรือน (182)	-
อย่ารักษเดือนกว่าตะวัน (183)	-
สบสิ่งสรรพโศวาท (184)	-
ผู้เปนนปราชพึงสดับ (185)	-
ตริบตริตรองประภูบัติ (186)	-
โดยอรรถอันถ่องถ้วน (187)	-
แถลงเลิศเหตุเลิศล้น (188)	-
เลิศอ้างทางธรรม แลนาฯ (189)	-
-	(เนื้อหาส่วนท้าย) <ul style="list-style-type: none"> ◦ เพลิงงูกระษัตริย์ทั้ง สมณะ สี่สิ่งโทษคุณคละ คลุกเกล้า อย่าห่างอย่าชิดกะ ของสี่ นี้เฮย ปางเมื่อศุขทุกข์เฝ้า พึ่งแก้ขัดสน ฯ
-	<ul style="list-style-type: none"> ◦ โศวาทพระร่วงเจ้า สุขโขไทย แสดงคฤหัสถวินัย เหล่านี้ กาลก็ล่วงนานไกล พันเศศ มากนา คำซึ่งมีประโยชน์ี้ แก่นแท้ทนนานฯ
-	<ul style="list-style-type: none"> ◦ คำสอนพระร่วงทั่ว เธอหวัง สมเคราะห์ชนภายหลัง ทิวหน้า ของผิดเร่งปัดรวัง หวังต่อ ชอบแฮ ความศุขยิ่งแรงกล้า จักได้ประสบสมฯ

4.4.1.2 การเพิ่มเนื้อหาคำสอนในโคลงที่กวีแต่งขยายราย

การเพิ่มเนื้อหาคำสอนในโคลงที่กวีแต่งขยายรายพบในโคลงภาษิตพระร่วง ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) สร้างสรรค์โคลงภาษิตพระร่วงด้วยการนำรายสุภาสิต

พระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ มาตั้งเป็นวรรค จากนั้นจึงแต่งโคลงเข้าไปประกอบเข้ากับ ร่ายสุภาสิตนั้น โคลงสี่สุภาพที่กวีแต่งเข้าไปประกอบเข้ากับร่ายแต่ละวรรค ไม่เพียงแต่อธิบาย ขยายความร่ายสุภาสิตและนำเสนอคำสอนที่กวีตีความใหม่เท่านั้น กวียังใช้โคลงบางบางหรือ บางบทเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนมากกว่าที่ปรากฏในร่ายสุภาสิตที่ยกมาตั้งเป็นวรรคด้วย วิธีการ เพิ่มเนื้อหาคำสอนที่พบในโคลงกาษิตพระร่วงสามารถจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ กวีเพิ่มเติม เนื้อหาคำสอนภายในโคลง 1 บท และกวีเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนโดยการแต่งโคลงมากกว่า 1 บท

(1) กวีเพิ่มเนื้อหาคำสอนภายในโคลง 1 บท

กวีเพิ่มเนื้อหาคำสอนในโคลง 1 บท หมายถึง การที่กวีนำคำสอน ที่มีเนื้อความแปลกใหม่หรือแตกต่างจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ มา นำเสนอในโคลงสุภาสิตภายในโคลงทั้ง 4 บาท คำสอนที่กวีเพิ่มเติมนี้มักปรากฏอยู่ในบาทที่ 1 – 3 และบาทที่ 3 – 4 ของโคลง ดังตัวอย่างในตาราง

ตารางที่ 46 แสดงวิธีเพิ่มเนื้อหาคำสอนภายในโคลง 1 บทในโคลงกาษิตพระร่วง

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารีกวีวัดพระเชตุพน	โคลงกาษิตพระร่วงในวชิรญาณ	หมายเหตุ
<p>เดอรทางอย่าเดอรเปลี่ยว (38)</p> <p>หมายถึง ยามเดินทาง อย่าไป ตามลำพัง หรืออย่าไปคนเดียว (ชลดดา เรื่องรักษลิขิต, 2549: 95)</p>	<p>29 เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว</p> <p>การงานอย่าห่างผู้ <u>หาหรือ</u> ไปป่าอย่าขาดมือ <u>มิดพำ</u> <u>อยู่บ้านอ่านหนังสือ</u> <u>อย่าขาด วิกเวอย</u> ทางเปลี่ยวมีเพื่อนกล้า <u>จึงเมื่อจรลี</u></p> <p>(วชิรญาณตอน 17, ร.ศ. 114: 1802)</p>	<p>กวีเพิ่มเติม เนื้อหาคำสอนใน โคลงบาทที่ 1 – 3 ส่วนโคลงบาทที่ 4 เนื้อความตรงกับร่ายสุภาสิตที่ กวียกมาตั้งเป็น หัวข้อ</p>
<p>โอบอ้อมเอาใจคน (95)</p> <p>หมายถึง โอบอ้อมอารี หมายถึง แสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อแก่ผู้อื่น (ชลดดา เรื่องรักษลิขิต, 2549: 119)</p>	<p>86 โอบอ้อมเอาใจคน</p> <p><u>ความน้อยใจจักน้อย</u> <u>เท่าใจ เสมอฤ</u> <u>ความมากโตมากใน</u> <u>จิตร์ล้ำ</u> <u>ความขัดมากน้อยใด</u> <u>เท่าขัด ใจนา</u> <u>ความกรุ่นาน้ำ</u> <u>จิตร์นั้นทันใจ</u></p> <p>(วชิรญาณตอน 20, ร.ศ. 115: 2091)</p>	<p>กวีเพิ่มเติม เนื้อหาคำสอนใน โคลงบาทที่ 1 – 3 ส่วนโคลงบาทที่ 4 เนื้อความตรงกับร่ายสุภาสิตที่</p>

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพน	โคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ	หมายเหตุ
		กวียกมาตั้งเป็น หัวข้อ
(โทษตนผิดรำพึง) อย่าค่นึงถึงโทษ ท่าน (32 - 33) หมายถึง ควรคิดคำนึงถึง ความผิดของตนอยู่เสมอ (เพื่อสอน หรือเตือนตนเอง) อย่าสนใจหรือคิดถึงโทษหรือ ความผิดของผู้อื่น (ชลดดา เรื่องรักษลิขิต, 2549: 92 - 93)	24 อย่าค่นึงถึงโทษท่าน ต่างคนต่างเกลียดร้าย รักดี ทั่วแฮ อย่าริโทษใจหทัยทวิ เทวศร็อน เห็นผิดคิดอาวี <u>อารักษ์ รั้งบนา</u> <u>ผิมากบั่นรอนช็อน</u> <u>หากน้อยสลายหาย</u> (วชิรญาณตอน 17, ร.ศ. 114: 1801)	กวีเพิ่มเติม เนื้อหาคำสอนใน โคลงบาทที่ 2 - 4 ส่วนโคลงบาทที่ 1 เนื้อความตรง กับร่ายสุภาสิตที่ กวียกมาตั้งเป็น หัวข้อ
ที่ชวากหนามอย่าเสียเกือก (46) หมายถึง หากต้องเดินทางไปในที่ มีชวากหรือหนาม อย่าลืมหือหึง รองเท้า (เพราะอาจถูกชวากหรือ หนามตำเท้าได้) (ชลดดา เรื่องรักษลิขิต, 2549: 98 - 99)	37 ที่ชวากหนามอย่าเสียเกือก ชวากหนามยามเหยียบเข้า อันตราย ตนเอย ยามเคราะห์หืออย่าดูดาย เกือกกัน <u>ผีไภยเหล่าพาลหลาย</u> <u>หลีกเลี้ยง ควรรณา</u> <u>ถึงประจัญทนกลัน</u> <u>ต่อด้วยอย่าพาล</u> (วชิรญาณตอน 18, ร.ศ. 114: 1891)	กวีเพิ่มเติม เนื้อหาคำสอนใน โคลงบาทที่ 3 - 4 ส่วนโคลงบาทที่ 1 เนื้อความตรง กับร่ายสุภาสิตที่ กวียกมาตั้งเป็น หัวข้อ
ท่านไทย์อย่าหมายโทษ (97) หมายถึง อย่ามุ่งเอาโทษพระเจ้า แผ่นดิน(ชลดดา เรื่องรักษลิขิต, 2549: 120)	88 ท่านไทย์อย่าหมายโทษ ท่านคืออย่าชั่วร้าย ราญดี ท่านนา ท่านผิดอย่าทวิ โทษซ้ำ <u>ผูกจิตรแผ่ไมตรี</u> <u>ตริกชอบ บ้างแฮ</u> <u>อย่ามุ่งโทษใจดชั่ว</u> <u>ชอกให้แก่ไทย</u> (วชิรญาณตอน 20, ร.ศ. 115: 2092)	กวีเพิ่มเติม เนื้อหาคำสอนใน โคลงบาทที่ 3 ส่วนโคลงบาทที่ 1, 2 และ 4 เนื้อความตรงกับ ร่ายสุภาสิตที่กวี ยกมาตั้งเป็น หัวข้อ

(2) กวีเพิ่มเนื้อหาคำสอนโดยการแต่งโคลงมากกว่า 1 บท

กวีเพิ่มเนื้อหาคำสอนโดยการแต่งโคลงเพิ่มอีก 1 – 2 บท หมายถึง การที่กวีนำเสนอคำสอนที่มีเนื้อความตรงกับ *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* ด้วยโคลงจำนวน 1 บท จากนั้นก็เพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนใหม่เข้าไปโดยใช้โคลงอีกจำนวน 1 – 2 บท ดังตัวอย่างในตาราง

ตารางที่ 47 แสดงวิธีเพิ่มเนื้อหาคำสอนโดยการแต่งโคลงเพิ่มอีก 1- 2 บทใน *โคลงภาสิตพระร่วง*

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารีกวัดพระเชตุพน	โคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ	หมายเหตุ
(เป็นคนอย่าทำใหญ่) ข้าคนไพร่ อย่าไฟฟูน (29 - 30) หมายถึง คนดีไม่ควรอวดเบ่งหรือ อวดอำนาจ อย่าโกรธหรือจนเดียว แก่ข้าทาส คนรับใช้ หรือคนทั่วไป (ชลดา เรื่องรักษัลิขิต, 2549: 91 – 92)	21 คำคนไพร่อย่าไฟฟูน การกิจจักสั่งถ้อย ถ้องแถลง ไตฤ จุงแยะแยกแจกแจง แจ่มถ้อย เขลาสดับกลางแคลง คล้ามี่ด มมนา กิจณะแต่ลน้อย เสรีจให้ผลหลาย ฝีกักชะละถ้อย เทียมมู ทลูเอย บ่าวไพร่ใจคอฟู ฝ่อแห้ง กิจสั่งบ่ปลันดู ดุจสั่ง แนแฮ ดลผิดกลับกิจแห้ง ทอดทิ้งเทียมหมัน (วชิรญาณตอน 17, ร.ศ. 114: 1800)	กวีเพิ่มเติม เนื้อหาคำสอน ในโคลงบทที่ 1 ส่วนโคลงบทที่ 2 เนื้อ ความ ตรงกับ ร่าย สุภาสิตที่กวี ยกมาตั้งเป็น หัวข้อ
ทำรั้วเรียกไว้กันตน (47) หมายถึง ให้ทำรั้วเรียกไว้ป้องกัน ตนเอง (จากอันตรายที่จะมาจาก ภายนอก) (ชลดา เรื่องรักษัลิขิต, 2549: 99)	38 ทำรั้วเรียกไว้กันตน กำแพงคูค่ายบ้อม รั้วฝา ปวงฤ ทำเพื่อกันปรา รบเร้า แต่ละคาบละครา คราเคราะห์ มีแฮ เชื่อนเพ็ชรเจ็ดชั้นเท้า โดดข้ามยามหาญ กันอาตมัจจคิดตั้ง ใจตรง ธรรมนอ กันโอบฐูจพจน์คง สัจพร้อม กันกรรณก็อย่าปลง สดับศัพท์ เท็จแล กันสัพพภัยพ้อง อย่าแผ้วพานพาล (วชิรญาณตอน 18, ร.ศ. 114: 1891)	กวีเพิ่มเติม เนื้อหาคำสอน ในโคลงบทที่ 2 ส่วนโคลงบทที่ 1 เนื้อ ความ ตรงกับ ร่าย สุภาสิตที่กวี ยกมาตั้งเป็น หัวข้อ
ช้างไล่แล่นเลี้ยงหลบ (79) หมายถึง (เห็น) ช้างวิ่งตามติด	70 ช้างไล่แล่นเลี้ยงหลบ ผัดช้างรู้เล่ห์ช้าง เชิงชาญ	กวีเพิ่มเติม เนื้อหาคำสอน

<p>ร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพน</p>	<p>โคลงภาษิตพระร่วงในวชิรญาณ</p>	<p>หมายเหตุ</p>
<p>หลังกมาอย่างรวดเร็ว ต້อง(รู้จัก) หลบให้พ้น และอาจตีความหมาย ในเชิงเปรียบเทียบว่ามีผู้มีอำนาจ ไล่หลังกมา ให้รีบหลบ มิเช่นนั้นอาจ เกิดอันตรายแก่ตน (ชลดา เรื่อง รักษัลิขิต, 2549: 112)</p>	<p>พ้อเล่นพ้อแล่นลาญ เลี้ยงเลี้ยง คชงฝ้ายคนหาญ หืดหอบ สารแล่นไล่คนเคี้ยว แอบข้างทางสาร ขำนาญชาญเหี่ยวรู้ เหตุกาล ปางจะดลโยพาล ไหญ่น้อย ควรรบหลบหรือสมาน ส้มคมิตรี ไฉนนา ทันเท่าเลาเลสร้อย วิชาญคูเรียน ลึบรู้ไปเปรียบได้ ขำนาญ หนึ่งนา เห็นหนึ่งลึบขาวสาร ไปแมน ยลลึบเทียบวิจารณ์ หนึ่งครู ได้ฤ ทำครูหนึ่งเลิศแซ่น คิคคังขวบปี (วชิรญาณตอน 19, ร.ศ. 115: 1996)</p>	<p>ในโคลงบทที่ 2- 3 ส่วน โคลงบทที่ 1 เนื้อ ความ ตรงกับร่าย สุภาษิตที่กวี ยกมาตั้งเป็น หัวข้อ</p>
<p>(ยกครูยอต่อหน้า ยกขำเมื่อแล้วกิจ ยอมิตรเมื่อลับหลัง) ลูกเมียยังอย่า สรรเสริญ (เยี้ยวสะเทินจะอดสู) (99 – 103) หมายถึง ยกย่องครูควรยกย่อง ซึ่งหน้า (ให้ครูได้ยิน)ชมขำทาส ควรชมต่อเมื่องานเสร็จเรียบร้อย แล้ว (จะได้รู้ว่าดีจริงแน่) เมื่อยก ย่องมิตรสหาย ควรชมอย่าให้มิตร ได้ยิน) อย่าชมลูกเมียซึ่งหน้าหากก้ากึ่ง ไม่ตีจริง จะทำให้เขาได้อาย (ชลดา เรื่องรักษัลิขิต, 2549: 120 – 121)</p>	<p>93 ลูกเมียยังอย่าสรรเสริญ ยอโฉมวรนุชเนื้อ นวลผจง จันทร์ฤ ยอมีงวามิตรคง คู่ม้วย ยอผิดมิตรหมางปลง ปลดชีพ ได้นา ยออยากหากใจด้วย แดกแล้วลาสมาน ชมบุตรสุดเสนห์เชื้อ อาไลย ลูกนา สารพัดมอบใจ จอดแก้ว ปางลูกละโลกไป โลกอื่น ไฉ่ว่ากรรมจำแคล้ว คลาศให้หายชม ชมตนเหมือนออกอ้าง อวดตน เองเฮย ชมลูกเมียก็ดล อาตมอ้าง ชมตนลูกเมียดล ยกอาตม แลนา ชมอื่นบ่ฝันข้าง ขอบนั้นควรชม (วชิรญาณตอน 20, ร.ศ. 115: 2094)</p>	<p>กวีเพิ่มเติม เนื้อหาคำสอน ในโคลงบทที่ 3 ส่วนโคลงบทที่ 1 เนื้อความ ตรงกับร่าย สุภาษิตที่กวี ยกมาตั้งเป็น หัวข้อ</p>

4.4.2 เนื้อหาคำสอนที่กวีเพิ่มเติมในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

เนื้อหาคำสอนที่กวีเพิ่มเติมในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีหลายคำสอน เมื่อพิจารณาสารัตถะที่พบในแต่ละคำสอน สามารถจำแนกเนื้อหาคำสอนที่กวีเพิ่มเติมได้เป็น 2 กลุ่มคือ คำสอนที่มีสารัตถะคล้ายคลึงกับร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ และคำสอนที่มีสารัตถะใหม่ ดังจะอธิบายต่อไปนี้

4.4.2.1 คำสอนที่มีสารัตถะคล้ายคลึงกับร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ

คำสอนที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 เพิ่มเติมในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงภาสิตพระร่วง หลายคำสอนมีสารัตถะคล้ายคลึงกับคำสอนในร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ กล่าวคือ ยังคงเน้นย้ำคำสอนเรื่อง “การครองตน” และ “การปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ”

ผลการศึกษาพบว่าคำสอนที่กวีเพิ่มเติมในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีสารัตถะคล้ายคลึงกับร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ ประกอบไปด้วย 30 หัวข้อคำสอน ดังเปรียบเทียบให้เห็นในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 48 แสดงการเปรียบเทียบคำสอนในรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ กับคำสอนในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีสาระที่คล้ายคลึงกัน

สำนวน คำสอน	รายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงภาษิตพระร่วง
1. สอนให้เข้าใจ เรื่องศีลธรรม	คิดทุกขโมเสงสาร (114) ปางมีขอบท่านช่วย ปาง ป่วยท่านชิงชัง (161 – 162)	-	อย่ารำไรมีทุกข์ (31)	-	-
2. สอนให้เป็นคน มีศีลธรรม	อย่าเฝ้าเอาจรภัยท่าน (12) เหนงามตออย่าบอง (55) อย่ามัวเมาเมื่อมัจ (71)	-	คิดถึงบุญถึงบาป (87) .ใจอย่าคิดในไซ้ที่ (65) อย่าได้ประพฤติบาป (143) อย่าระบัดสิ้นท่าน (132) อย่าทำแรงจ้านัน (148)	-	32 เรืองมัตพิไนไฟ อาทิตยดับโลกดำ ตามไฟ แทนเคย ยามหลับดับอัคนี สนิทเช็ด ไฟบาปบ่อนเมาใจ เพียรดับ ดีแล ลักลอมรเมื้อ ระมัดสิ้นไฟสุญ
3. สอนเรื่องการ เลือกคบคน ไม่ให้ คบกับคนพาล คน ไม่ดี หรือทาส (คน ที่มีนายเงินบังคับ)	คนเป็นไทยอย่าคบทาส (42) คนพาลอย่าพาลผิด อย่าผู้ มิตรไม่มีตรี (75 – 76) คนทำอย่างรัก (118)	อย่าคบมิตรคนพาล (11)	พระชนแล้วอย่าใกล้ (23) หนึ่งดูหน้าคนนบ (71) ตัวเป็นปราชาอย่าเสพยาฬ (27) อย่าอยู่ใกล้คนร้าย เจกคาล	-	42 ได้ส่วนอย่ามกมาก หมื่นรินรักด้วย ลากไค ใต้ขอ อย่าละนิมมกนโย จักฟ้อง ยิบแต่พอใจ ของพิศดี งามนา เป็นกิจที่ปราศญ์พร้อม เพียรยกไว้สดุดี
					37 ที่ชวากหนามอย่าเสียเกือก ชวากหนามยามเหยียบเข้า อันตราย ตนเคย ยามเคราะห์้อย่าดูดาบ เกือกกัน มีไม้เหล่าพาลหลาย หลีกเลี้ยง คอวงนา ถึงประจวบทนกลัน ต่อด้วยอย่าพาล

จำนวน คำสอน	รายชื่อสมาชิตพระร่วง สถานจาริก วัดพระเชตุพนฯ	สมาชิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สมาชิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สมาชิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงภาษิตพระร่วง
4. สอนให้ ระมัดระวังตน รอบคอบ ไม่ ประมาท ไม่ กระทำในสิ่งที่จะ ก่อให้เกิดอันตราย ต่อตนเอง	เข้าเดือนอย่าลืมพริ้ว หน้า ศีกอย่านอนใจ (18-19) เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว (38) ที่ชุ่มเม็เส็ อจจ ประหยัด เงมมัตพีนไฟ (40-41) คิดตรงตริกทุกเมื่อ (72)	รักษัตนสงวนตน (49) (ที่ทับใจมีไฟ ที่ไปจมี เพื่อน) อย่าพ่นเพื่อนอย่า ระอา (54-56) หอกดาบอย่าไกลตัว (68) คิดความตายทุกเมื่อ (70) วางหอกดาบอย่าหาร (118)	ทราวยคฤพิศม์ใครเสพนินจตี วัง อย่ายักคัยยังอยู่เลย (175- 178) คบเพื่อนผูกอกคักดี (58) ต่อหน้ายิ้มอย่างหนึ่ง ลับหลัง พังก้าวขวัน อย่ายู่ด้วยมัน ควรรจาก แม้นตยกยากให้เงิน คืน (170-173) อย่าเอาภาษาเป็นศูคิด (69) อย่าคบข้าปนมิตร (104) อย่ากลัวด้วยมิตรร้าย (185) หนึ่งอย่าคบคนพาล (72)	-	29 เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว การงานอย่าห่างผู้ หรือ ไปป่าอย่าขาดมือ มีตพริ้ว อยู่บ้านอ่านหนังสือ อย่ายขาด วิกเวอย ทางเปลี่ยวมีเพื่อนกล้า จังเม็จรลตี 50 ทางแถวเดือนโคกคด ป่าพงดงรกแม่ จรลตี

สำนวน คำสอน	รายสุภาษิตพระร่วง สำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ	สุภาษิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาคส่วนที่ 2) ที่หลักแหลมอย่างค้วน (143) รู้พิจารณาพินิจ (157)	สุภาษิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาคส่วนที่ 4) ถ้าร้อนให้หาเย็น (188)	สุภาษิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงภาษิตพระร่วง
5. สอนให้เห็น ความสำคัญของ วงศ์ตระกูลและ ญาติ	พืงฝันเมื่อตอญาติ (73) ตระกูลตนจงคำนับ (149) อย่ารักห่างกว่าบิด (168)	-	ด้านวงษาคิดควร ชื้อควรด้าน จึงด้าน ไปควรด้านอย่าตอบ ความชอบให้ยกยอ (162 - 165) อย่าประจานพี่น้อง (73)	-	<p>ทางก่อนของยาคตรีมี ตรวจรอยด้วर्मเก็ด้ ผิดะทงงจักกัด้ง</p> <p>อย่าทัง พาพพยัคฆ์ ไฉนนา เก็ด้กด้วยไภยหลง</p> <p>106 อย่าทำการที่ผิด ภรรริจักแรกนั้น นานคิด ควธยา ภรรริเริ่มแรงเร้วกิด การแรกฉริฉิด ผันกิจ เสียนา ภรรริผิดแบบบรรรพให้ <u>ตรวจหน้าคธาหลัง</u></p> <p>107 คิดชวนขายที่ชอบ คิดงานภรรริจักให้ เห็นภรรริ กิดนแฮ ภรรริหมกวมก้านน <u>นี้กได้</u> เทียบใหม่เทียบเก่าปาน <u>ปูนเปรียบ ดูวา</u> การไปชอบตะใช้ <u>ชอบแล้วลงงาน</u></p>

สำนวน	รายงานสุภาษิตพระร่วง จำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ	สุภาษิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาษิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาษิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงภาษิตพระร่วง
ได้ยินหรือพบเห็น สิ่งใด หรือคิดจะ กระทำสิ่งใด	อย่าภาวนิตตั้งหู (134) ใจอย่าเบาจงหนัก (177)	-	เรือยกยาดังร้าน (46 - 47) อย่าคิดพึ่งข่าวร้าย (49)		เห็นหนึ่งสิบท้าวสาร ไปแม่ ยลสิบเทียบวิจารณ์ หนึ่งคู่ได้ฤ ทำคู่หนึ่งเลิศเช่น คิดคู่ขบปี
9. สอนให้รู้จัก ประมาณตน/รู้ กำลังตนเอง	อย่าไม่สูงให้พันศักดิ์ (23) หึงห้อยอย่าแรงไฟ (156)	-	ปลูกเรือนแต่ภาคตัว หัวหัวภาคส บาย แต่งกายภาคเทียมเพื่อน (95-97) จนแล้วอย่าอวดมี (35) ภาแล้วอย่าให้สั้น (166)	-	-
10. สอนให้มี ความเมตตาแก่ผู้ ยากไร้	คนไหนให้เอนดู (98) คนจนอย่าดูถูก (147)	-	จงมีเมตตาสัตว์ (131) คนแก่อย่าข่มเหง (147)	-	=
11. สอนให้พูดแต่ เรื่องจริง เรื่องที่ เหมาะสม รักษา คำพูด	เจรจาตามคติ (82) ได้ตอบอย่าเสียคำ (117) อย่ากริกลาวคำคิด (136)	ว่าไรตามระบอบ (10) เห็นเติมตาแล้วอย่าปาก (52) (เจรจาจรวบคอบ) ให้ ตอบด้วยแต่ภาคตน (76 - 77) ภายในคิดสำรอง	ดีแล้วอย่าว่าชั่ว (36) พื้นแต่คำอ่อนหวาน (43) ภูม้นอย่าได้กล่าว (19) ปากกินตาลอดอย่ากินพริก (44) อย่าออกชื่อท้าวกลางคน (20) อย่าพำบานความเขา (55) มิแล้วอย่าว่าจน (66)	-	43 อย่ามีปากกว่าคน ถามหนึ่งตอบสี่ห้า หกควร ไฉนมา ถามหนึ่งตอบหนึ่งทวน ท่านใช้ ถามปตอบกระบวน ไปแบบ อย่าพ้อ ถามไปถามผิดให้ บอกบ้างทางเสีย

สำนวน คำสอน	รายชื่อสุภาษิตพระร่วง สำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ	สุภาษิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาษิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาษิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงภาษิตพระร่วง	
		ภายนอกคิดสรรเสริญ (148 – 149)	ปากตนอย่าให้ชื่อ (107) อย่าโกหกกลางแปลง (116) อย่าคิดแต่งลมล่อ (117) หนึ่งอย่าก่อถ้อยความ(118) คำหยาบแล้วอย่าพจน์ (144) อย่าบ่นความลับหลัง (167) อย่ามันทั้งคนเรือน (168) หนึ่งอย่านำเสียดล่อ ถ้าจะต่อ ส่อที่ควรจะไปควรวอย่าส่อ (180 – 182) อย่าใส่ความแก่ผู้อื่น (186)		นุอยรุ่งแจ้ง นุอยายืนเสยงพาล นุฟุ้งศัพท์อย่าคาด นุศตย์ไปปราถณีย์อย่าได้	สติบสาร พุดไม้ เดือคโสด เสียมา สศตย์ให้เท็จศรวณ
12. สอนให้อย่า วางอำนาจ อวด เป่ง หรือแข็งข้อ กับคนมีอำนาจ	เบนคนอย่าทำใหญ่ (29) อย่าขัดขวางผู้ใหญ่ (36)	-	อย่าก้าวแต่ใจตัว (83) อย่าอวดฤทธิ์กว่าคน (34) หนึ่งอย่าอวดยกตน (183)	-	-	
13. สอนให้อย่า ยุ่งเกี่ยวกับไสย เวท ยี่วิ ท ยา วิญญาณ หรือ อำนาจลึกลับ	อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่า บองเรียนอาถรรพ์ พลังนิมิต หายวายม้วย (83 – 85)	-	อย่าคิดปลุกภูตพราย อย่าคิด ทวยเรื่องกลาง คึดแต่สร้างกุศล (201- 203)	-	-	

สำนวน คำสอน	รายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงกาธิตพระร่วง
14. สอนให้อย่า ชิงฉวยขยาดผู้อื่น	อย่ากออปัดริริสยา (81)	-	เห็นเขามากโกคา อย่าตื่นตา ตามเขา ทรัพย์เจ้าน้อยเร่งทำ แจกเขื่อนำบ่อทวาย (206 - 209)	-	-
15. สอนให้หมั่น สร้างบุญกุศล	สร้างกุศลอย่าริริย (26)	-	อย่าเข็ดท่างบุญ อย่าสูญทาง ทาน (136 - 137) คืนอย่าขาดสวดมนตร (54)	-	-
16. สอนให้อย่าดู ถูกผู้อื่น	ที่รักอย่าดูถูก (24) อย่าขูดคนด้วยปาก อย่า ถากคนด้วยตา (132 - 133)	เห็นคนอย่าดูถูก (161)	อย่าหนหันดูแคลน (146) เป็นคนอย่าหมิ่นกัน (18) มีเงินอย่าหมิ่นไพร่ (214)	-	-
17. สอนให้อย่า ทำให้ผู้อื่น เดือดร้อน	อย่าแฉ่เดือดความผิด (138) อย่าตีปลาหน้าไซ (176) อย่าเบียดเสียดแกมมิตร (64)	-	อย่าเอาตัวผู้อื่น (56) อย่าคิดถมผู้อื่น (105) อย่าพินแต่โทษเขา โทษเรา เพียงศรี ปกปิดที่ไม่กล่าว สาว แต่โทษประชา เท่าแสดงรำรำ พรำ ทุกเข้าค้าบววย โทษตน กลายเป็นดี มักเกิดมีความ ทุกข์ (193 - 200)	-	-

ส่วน คำสอน	สำนวน คำสอน	สำนวนจาริก วัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วง กลอนสุภาสิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วง กลอนสุภาสิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงภาษิตพระร่วง
18. สอนให้เอาใจ ได้กิจของตนเอง ไม่ควรรุ่งรีบกิจ ของคนอื่น และให้ จดจำข้อผิดพลาด เป็น น บ ท เรียน สอนใจตนเอง	โทษตนผิดรำพึง อย่ายกคณึ่ง ถึงโทษท่าน (32 – 33) โทษตนผิดรำพึง (61)	-	โทษตนให้เร่งเห็น เห็นแล้ว อย่าให้แพร่ (191-192)	-	-	-
19. สอนให้ กตัญญูรู้คุณต่อ ผู้มีพระคุณ	ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก ฝากของรักจงพอใจ (126 – 127)	-	มารดาบิดาตัว คิดเกรงกลัว คำเข้า จำเอาแต่ความชอบ ระบอบผิดอย่าจำ หนึ่งกระทำ ปฏิบัติ วิพถนวดบาทา เป็น เวลาอย่าเพ้อช อย่ายึดเบื้อคิด ย่น (152 - 159)	-	-	-
20. สอนเรื่องข้อ ควรปฏิบัติต่อชน ชั้นปกครอง หรือผู้ ที่มีสถานภาพทาง สังคมสูงกว่า	จงบนบอบผู้ใหญ่ (78) ช้างไล่แล่นเลี้ยงหลบ (79) เฝ้าเท้าโทษาทรง (128) อย่าประหะหมาท่านผู้ดี (43) เผ่ากระษัตริย์พลองงู อย่ายาดู ถูกกว่าน้อย” (154 – 155)	วังเวียงอย่ายืนสนุกน (121)	ความโกรธรท่นเร่งแบ่ง อย่า ให้ขง อย่าให้กล้า (102 - 103) ข้าใช้เอาใจนาย (215) อย่าเป็นอนเภากรเจ้า (39) อย่าเฝ้าความเล็กน้อย (51)	๑ พหิงงุภระษัตริย์ทั้ง สมณะ สี่สิ่งโทษคุณคละ <u>คดุกคด่า</u> <u>อย่าห่างอย่าติดกะ</u> <u>ของสี่ น้อย</u> ปางเมื่อศุทุกขเฝ้า <u>พึงแก้ขัดสน ะ</u>	-	-

จำนวน คำสอน	รายชื่อภาสิตพระร่วง จำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ	ภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	ภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	ภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงภาสิตพระร่วง
21. สอนให้อย่า กล่าวโทษ โกรธ ตอบ หรือคิดร้าย ต่อผู้ปกครองหรือ ผู้เป็นใหญ่	ท่านให้ข้อห้ามยาโทษ (97) เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ นอนบนใจใต้สุทรี (130 – 131) อย่าปองโทษต่อท้าว (157)	อย่าชิงช้าแก่ท่าน (81)	ให้เร่งลัวเจ้านาย (37) อย่าหนีหนายนินนที่เจ้า (50) อย่าคอยจ้องโทษท่าน (80) อย่าคิดด้านท้าวพระยา (161) อย่าปองกลทริภพย์ท่าน (160)	-	-
22. สอนให้อย่าตี เสมอผู้ใหญ่	อย่านั่งชิดผู้ใหญ่ (22) ท่านสอนอย่าสวนตอบ (140)	-	นายเจ้าไทเพ็ญฝูง ท่านสูง ศักดิ์กว่าตน อย่าปนอย่าเยี่ยง ท่าน (91-93) อย่าทำเทียบท้าวพระยา (62)	-	-
23. สอนให้อย่า ไวใจภรรยา	คนรักอย่าวางใจ (48) ลูกเมียอย่าวางใจ (88)	-	เมียกล่าวถ้อยแรงเมิน (52)	-	-
24. สอนเรื่องข้อ ควรปฏิบัติของคน ในปกครองของตน	ข้ารับแก่อดเอา (179) ข้าคนไพร่อย่าเฝ้าพูน (30)	อย่าให้ไพร่ชังตน (32)	ใช้ทาสแต่อดแรง (24) เอาใจทาสเมื่องาน ดูการเมื่อ สำเร็จ สิ่งไรเสร็จให้สรรเสริญ (211 – 213) อย่าร้ายกับคนเรื่อน (38)	-	-

ลำดับ คำสอน	รายสุภาสิตพระร่วง สำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงภาสิตพระร่วง
25. ให้เคารพและ อ่อน น้อม ต่ อ ผู้ใหญ่	ผู้เฝ้าสั่งจงจำความ (45) ครูบาสอนอย่าโกรธ (60) อย่าเลียดคนคู่เตือนดำ (135)	นักสิษเตือนอย่าดูดำ (107) โหราเข็ญว่าควรรจำ (108) หมอยาย่าอย่าดูถูก (109) ครูว่าอย่าว่านัก (142) เรารู้เร่งค้ำบั (163)	อย่าหลู่ดูอาจาริย (151)	-	-
26. สอนให้ตั้งใจ ทำสิ่งที่มุ่งมันให้ สำเร็จหรือตั้งใจ ทำให้เต็มที่	ผู้จะบงบงๆจนลับ ผู้จะจับป จงหมั่น ผู้จะคั้นๆจนตาย ผู้ จะหมางๆจนแก่ ผู้จะแก้ก จนกระจำง (163 -167)	ถ้าจะวางๆจนก เกิดอก ท่านรู้จะเสียตน (182 - 183)	-	-	-
27. ให้เห็น ความสำคัญของ สุภาสิตพระร่วง	โดยธรรมอันเอนง้วน แกลงเลศเหตุเลือกถ้วน เลศค้ำทางธรรม์ แตนนา ฯะ ๐๐๐ (187 – 189)	-	-	๑. โดงาทพระร่วงเจ้า <u>ศุโขไทย</u> <u>แสดงคฤหัสถ์วินัย</u> <u>เหล่านี้</u> ภาคก็ล่วงนงนไกล <u>พันเศศ มากนง</u> <u>ค้ำซึ่งมีประโยชน์</u> <u>แก่นแท้ทนนานฯะ</u> ๑. <u>คำสอนพระร่วงทั้งท้าว</u> <u>เชอหงษ์</u> <u>สมเคราะห์ทนภยหลัง</u> <u>ทั่วน้ำ</u> <u>ของผิตรงปีตรงวัง</u> <u>หวังต้อ</u> <u>ขอบแฮ</u> <u>ความศุขยิ่งแรงกล้า</u> <u>จักได้ประสพสมฯะ</u>	-

จำนวน คำสอน	รายชื่อสุภาษิตพระร่วง สำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ	สุภาษิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาษิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาษิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงภาษิตพระร่วง
28. สอนให้เอาใจ ใส่กิจการของตน	การเรือนตนเร่งคิด (21)	-	-	=	11 ไปเรือนท่านอย่างนั้นนาน เรือนเราๆ กอบแก้อ กวเรื่อน เรานา เรือนท่านๆ กอบเหมื่อน กิจแมน เรือนเราเขาเขือมเตื่อน เขกกลับ ตรึกฎ เรือนท่านเขกนานแค้น คิดให้เขกนวย
29. สอนให้ระงับ ความโกรธของ ตนเองอยู่เสมอ	ข้าคนไพร่อย่าพูน (31) อย่ากริ้วโกรธเนื่องมิตร (110)	-	-	-	60 พบศัตรูปากปราไสย ศัตรูชวนกล่าวถ้อย แลลงความ ไตฎ ผู้มิตรห่างชิดตาม แต่ถ้อย อย่าเสียเสียงพจนังม เงาสวาด ไร่นา ถึงมิตรหมกหมมร์ถอย รั้งน้อยอย่าสูญ
30. สอนให้เห็น ความสำคัญของการศึกษา	เมื่อน้อยให้เรียนวิชา ให้หา สินเมื่อใหญ่ (10 - 11) อย่าเลียมครูเตือนดำ (135) เป็นคนเรียนความรู้ จงยั้ง ผู้ฯ มีศักดิ์ (172 - 173)	-	-	-	1 เมื่อน้อยให้เรียนวิชา ปวงไวยไทยขอปตั้ง แต่เจ็ด ไปแป จนครบสิบเจ็ดแปดจ วิทยาคือเกษาศรีจ เอกผู้ฉลาดบั้น 29 เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว การงานอย่าห่างผู้ หากรือ ไม่ไปอย่าขาดมือ มีดพรา

<div style="text-align: center;"> ส่วน คำสอน </div>	<div style="text-align: center;"> ร่ายสุภาษิตพระร่วง สำนวนจกรีก วัตถุประสงค์อื่นๆ </div>	<div style="text-align: center;"> สุภาษิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) </div>	<div style="text-align: center;"> สุภาษิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) </div>	<div style="text-align: center;"> สุภาษิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ </div>	<div style="text-align: center;"> โคลงกาพย์พระร่วง </div>
					<p> <u>อยู่บ้านอ่านหนังสือ</u> <u>อย่าขาด</u> <u>อีกเคย</u> <u>ทางปี่เสียงมีเพื่อนกล่า</u> <u>สี่เมื่อจรัส</u> 49 ที่ไปจะมีเพื่อน สหายภายนอกนั้น <u>ญาติมิตร</u> <u>ปวงรา</u> <u>อาวธสาตราภฤต</u> <u>คู่ใกล้</u> <u>ภายในคู่ที่ชิด</u> <u>มิตรอภัย</u> <u>สามสิ่งพึงให้</u> <u>ยาตร้อยองทางจร</u> </p> <p> 51 ครุบาลสอนยาโกรธ <u>ความโกรธระงับได้</u> <u>วันเรียน</u> <u>ความเคียดจำบัดเพียร</u> <u>เพราะไว้</u> <u>การอ่านกับการเขียน</u> <u>คู่หนึ่ง</u> <u>กันพอ</u> <u>การเลขกับการสัดบิได้</u> <u>ขอแบ่</u> <u>ทั้งทางเรียน</u> </p> <p> 126 อญาเรียนครูเตือนตา <u>นักเรียนจงพงรู้</u> <u>เพียรเรียน</u> <u>อย่าเด่นเป็นพาเหียร</u> <u>โหดเพื่อ</u> <u>เขลาอ่านต่อเขียน</u> <u>คิดของ</u> <u>เรียนภา</u> <u>ครูมีพักโกรธเมื่อ</u> <u>นึกนำ</u> <u>คำสอน</u> </p>

จากตัวอย่างในตารางจะเห็นได้ว่า สุภาสิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรคขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทุกสำนวนมีการเพิ่มเนื้อหาคำสอนที่มีสาระดัดละคล้ายคลึงกับคำสอนใน*ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ* คำสอนที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 เน้นย้ำตรงกัน ได้แก่ คำสอนเรื่องการเลือกคบคน ไม่ให้คบคนพาล คำสอนเรื่องให้ระมัดระวังตน รอบคอบ ไม่ประมาท คำสอนเรื่องให้เลือกทำแต่สิ่งที่ถูกต้อง เหมาะสมแก่กาลเทศะ คำสอนเรื่องวิธีผูกมิตร ข้อควรปฏิบัติต่อมิตร คำสอนเรื่องให้พูดแต่เรื่องจริง เรื่องที่เหมาะสม และคำสอนเรื่องข้อควรปฏิบัติต่อชนชั้นปกครองหรือผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่า

คำสอนที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 เพิ่มเติมเหล่านี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ากวีมิได้ต้องการเพียงสืบทอดคำสอนที่มีอยู่เดิมจาก*ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ* เท่านั้น แต่กวียังเพิ่มเติมคำสอนเพื่อเน้นย้ำคำสอนบางหัวข้อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังตระหนักถึงความสำคัญของคำสอนหัวข้อนั้นอีกด้วย จากการศึกษาพบว่า คำสอนหัวข้อที่กวีให้ความสำคัญและเน้นย้ำมากกว่าคำสอนหัวข้ออื่นๆ 3 ลำดับแรก คือคำสอนเรื่องให้เลือกทำแต่สิ่งที่ถูกต้อง เหมาะสมแก่กาลเทศะ คำสอนเรื่องให้พูดแต่เรื่องจริง เรื่องที่เหมาะสม รักษาคำพูด และคำสอนเรื่องสอนเรื่องการเลือกคบคน ไม่ให้คบกับคนพาล คนไม่ดี หรือทาส (คนที่มีนายเงินบังคับอยู่) ซึ่งการที่กวีเน้นย้ำคำสอนทั้ง 3 หัวข้อดังกล่าวมากกว่าคำสอนหัวข้ออื่นๆ อาจเป็นเพราะกวีต้องการชี้แนะให้บรรดาข้าราชการ และพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้อ่านหนังสือ*มิวเซียม* ในขณะนั้น ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนที่มีมาแต่โบราณ โดยเฉพาะให้เลือกทำในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม รู้จักเลือกคบคน และระมัดระวังคำพูดของตนเอง

4. 4.2.2 คำสอนที่มีสาระดัดละใหม่

คำสอนอีกกลุ่มหนึ่งที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 เพิ่มเติมในสุภาสิตพระร่วงทั้ง 4 สำนวน ได้แก่ คำสอนที่มีสาระดัดละใหม่ซึ่งเป็นคำสอนที่ไม่ปรากฏใน*ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ* มาก่อน จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า กวีสมัยรัชกาลที่ 5 เพิ่มเนื้อหาคำสอนที่มีสาระดัดละใหม่จำนวน 17 หัวข้อ ดังข้อมูลในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 49 แสดงคำสอนที่มีสาระสำคัญใหม่ในสมัชชาพิเศษครั้งที่ 5

คำสอน	สมัชชาพิเศษครั้งที่ 2 (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สมัชชาพิเศษครั้งที่ 4 (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สมัชชาพิเศษครั้งที่ 5 ในลิตurgia	โคลงภาพิตพระร่วง
1. คำสอนเรื่อง ทรัพย์และการลงทุน	“ได้ขอบอย่างเสีย” (124)	อย่าเสียของไปก่อน (114) อย่าคิดตามทุนเบื้องต้น (119)	-	25 หัวานพิชจักเอาผล ไร่นาถ้ำกรัง รังพง พี่เอย ถางโกนโค่นคกตง เผด็จได้ จักเพาะหวานประสงค์ ผลผัก พืชแล ผิดระหนี่ทุนแรงไว้ วัฒนินนันทาไหน
2. คำสอนเรื่องการ เรียนเวทมนตร์คาถา	“โอมอ่านเรียนแต่ญาติ” (82)	-	-	28 อย่าไผ่ตนให้เกิน อย่าทงอจเอ้อม เคาดาว อย่ารักสั้นกว่ายาว อยู่หน้า อย่าเบือทุกทีคนครว สุขไม่ ถึงเนอ อย่าพททุนเปล้าค่า <u>คบบ้างเซ็นบิ</u>
3. คำสอนเรื่องการ ให้ความสำคัญต่อ คำตักเตือนของบุตร และภรรยา	“ลูกเมียเตือนค่อยคิด” (109)	-	-	-

คำสอน	สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาษิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงกาษิตพระร่วง
4. คำสอนเรื่องให้ เลือคนบผู้ดีมาก ด้วยวัย ความรู้ และ ประสบการณ์	“ให้คบคนผู้ใหญ่” (78)	-	-	
5. คำสอนเรื่องไม่ให้ ทำในสิ่งที่เกินพอดี	“น้ำปวนมักเปนมตม ลมพัดมัก มักแพ้ไม้” (144 – 145)	“หารหนักมักม้วย สวยนักแล้วมักเศร้า เหงาหนักมักเป็นบ้า” (28 - 30)-	-	
6. คำ สอน เรื่อง ประโยชน์จากการ ปฏิบัติตามคำสอน ของพระร่วง	“ธรรมเหล่านี้ใครทำตาม จะ ถึงความศุทุกทุกเมื่อ เพื่อแต่ง ไร่ให้สรรพสัตว์ ให้ถึงสุข สวัสดิ์ดีแล” (194 – 197)	-	-	
7. คำสอนเรื่องให้ ระวังภัยจากสตรี	-	“อย่าเชื่อวาจาหญิง สิ่งเท็จมันกล่าว มาก หากกรีนเฝ้าภูเขฯ เล่ามากขอเชื่อ ได้ หญิงที่ชื่อใช้ชื่อปลอมมี มีแต่คำมั่วเสด อยาประเวศตามมัน		-

คำสอน	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงภาษิตพระร่วง
8. คำสอนเรื่องการประกอบอาชีพ	-	<p>“อย่าเป็นในกรตน” (22)</p> <p>“จะแสวงหาเงินทอง จิตจริง ปองพานิช” (63 – 64)</p> <p>“อย่าเผลอในกรงาน “(100)</p> <p>“จงเริ่มการเรือกสวน” (140)</p> <p>“เร่งถากพินไร่ “ (142)</p> <p>“ช่วยกันเตือนการลิม” (169)</p> <p>“ตัวจนอย่าทิ้งงาน” (204)</p> <p>“อย่าคร่ำว่าเหนื่อยยาก” (205)</p>	-	-
9. คำสอนเรื่อง อบายมุขและการกระทำที่ไม่เกิดประโยชน์	-	<p>“อย่าไปเที่ยวกลางคืน” (41)</p> <p>“อย่าทำเหมือนนกเดาง” (98)</p> <p>“อย่าร้องเพลงพวยเรือ” (99)</p> <p>“อย่าลัทธิหลงหญิง” (111)</p> <p>“อย่าประวิงแปรธาตุ อย่าคิด มาดทำทอง (113 - 114)</p> <p>“อย่าเข้าบอชนนท” (115)</p>	-	-

คำสอน	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงภาษิตพระร่วง
10. คำสอนเรื่อง กิจกรรมการยาท	-	“อย่าอุ่นววยวาท” (210) “อย่าหัวรักริกลเนตัง” (45) “อย่าจาดจ้านเสียดปาก” (149) “อย่าล้ำรากพุดชู” (150)	-	-
11. คำสอนเรื่องข้อ ควรปฏิบัติต่อกษัตริย์ สมณะ และผู้ทรงศีล	-	“อย่ากินแรงพรหมณีย์ กิษุณีย์ สมณะ” (218 – 219) “ถ้าจะไหว้ให้ไหว้คนควร คือ ด้วนสมณพรหมณ ไม้คั้นจะมี หลาย หายจากโคศจากภัย” (228 – 231)	๑ เพลิงกูระษัตริย์ทั้ง สมณะ สี่สิ่งโทษคุณคละ คฤกเคล้ำ อย่าห่างอย่าชิดกะ ของสี่นี้เฮย ปางเมื่อศุขทุกข้ไร้รำ พึ่งแก้อัดสน	-
12. คำสอนเรื่อง ประโยชน์จากกา รปฏิบัติตามคำสอน ของพระร่วง และ โทษจากกา รไม่ ปฏิบัติตามคำสอน	-	“จงพิจารณาพิณิจ เร่งตั้งดีดีใน ธรรม จงจำคำเราสั่ง รุ่งในถ้อย เราแล้ว ไม่แคล้วจากความสุข ทุกข้ไปไม่ได้แมนหมาย เหือด หายจากโทษมันต์” (8 – 14) “ถ้าใครไปประพฤติ ใญ่ข้อ	-	-

คำสอน	สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาษิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงกาษิตพระร่วง
นั่น		อรธเราสอน จักได้รู้อนินาค เพราะคำปราชญ์เจ้า" (232 - 235) "แม้ไม่มีใครทำตามเยี่ยง จักเลี้ยง ตนแสนสบาย คุณมากหลาย เหลือที่อ้าง เพราะประพศติถูก ทาง ถ่องแก่คำสอน" (236 - 239)		
13. คำสอนเรื่องให้วางตัวเป็นกลางและไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทะเลาะวิวาทของญาติพี่น้อง	-	-		64 พินผันเผื่อต่อญาติ ญาติเก่าญาติใหม่ทั้ง ญาติเคียง เคียงนา มีทรัพย์ขุนเสียบยง แบ่งเคื่อ วิชาญาณดีอย่าเสียยง ระวังญาติ เองเนอ ลงไปเสียหนึ่งเนื้อ หนีบเชื้อปราถญ์ทม
14. คำสอนเรื่องให้ตระหนักถึงความสำคัญของคุณธรรม	-	-		90 ยอดครูยอดต่อหน้า ความหวังเวธาขอบุญผู้ เติงเรียน แดณา 1 ครอบเพแผ่หนักเรียน ทานผู้ ฝึกามก็ขามเกียรดี คุณยศ สดับญา

คำสอน	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงภาษิตพระร่วง
15. คำสอนเรื่อง ความสำคัญของการศึกษาและมิตรสหาย	-	-		<p>ชมเวศธีระผู้ ปราชาบุญนั้น พัดมแดด</p> <p>.....</p> <p>29 เคนทางอย่าเดินเปลี่ยน</p> <p>ภรรงานอย่าห่างผู้ ทารือ</p> <p>ไปป่าอย่าขาดมือ มีดพรา</p> <p>อยู่บ้านอ่านหนังสือ อย่าขาดวิกเวอย</p> <p>ทางเปลี่ยนมีเพื่อนกล้า ด้งเมือจรัส</p>
16. คำสอนเรื่อง ความสำคัญของการแพทย์	-	-		<p>110 พรรคพวกพึงทำนุ</p> <p>เพื่อนหลายกายเปิดกว้าง ทางไกล คดลาเวย</p> <p>ตาแฉะแฉะแฉะในเส ่ส่องกลอง</p> <p>นุพิพิทยเทียบสายใย ไทรศัพท์ สดับแด</p> <p>ปากอุโฆษโยชนักอง ยิงส่องไชยชาน</p>
				<p>44 รักตนกว่ารักทรัพย์</p> <p>รักตนหาทรัพย์ได้ยง ชิพตน พ่อเอย</p> <p>รักทรัพย์ใจชวรายชวน ทริพย์ไว้</p>

คำสอน	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ	โคลงภาสิตพระร่วง
				<p>รักชีพเจ็บไข้ทน รักแพพทย์อย่ารักไข้</p> <p>ยาดีมี เทยอญนา แบ่งบ้างทวิพยมี</p> <p>115 การทำฮาย่าวนได้</p> <p>การควนควนหนึ่งนั้น ควนหนึ่ง ไผยเฮย ควนหนึ่งดับอัคคี คุใหม่ ควนทุ่งจลลี ลาดก่อน ปวดแฮ ฮิกควนป่วยเจ็บไข้ ควนแท้รักษา</p>

1. คำสอนเรื่องทรัพย์และการลงทุน

คำสอนเรื่องทรัพย์และการลงทุนเป็นคำสอนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงที่กวีแต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 มากถึง 3 ส่วน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) และโคลงภาสิตพระร่วง

คำสอนเรื่องทรัพย์และการลงทุนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ได้แก่คำสอนวรรค “ได้กอบอย่าเสียกำ” (124) วรรคนี้มีความหมายว่า เมื่อได้ผลกำไรจากการค้าขายหรือกิจการอันใดแล้ว ก็ไม่ควรนำเงินที่ได้ไปใช้ในทางสิ้นเปลือง แม้จะเป็นเงินเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับผลกำไร⁸⁴

สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ส่วนต่อมาที่ปรากฏคำสอนเรื่องทรัพย์และการลงทุน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) คำสอนหัวข้อดังกล่าวพบในวรรค “อย่าเสียของไปก่อน” (114) และวรรค “อย่าคิดตามทุนเบื้องหลัง” (119) คำสอนทั้ง 2 วรรคนี้มีสาระสำคัญว่าด้วยข้อห้ามเกี่ยวกับการใช้จ่ายทรัพย์และการลงทุน โดยกวีสอนไม่ให้นำสิ่งของไปขายหรือแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้ทรัพย์มาใช้จ่าย (ในที่นี้ น่าจะหมายถึงการนำของไปจำหน่าย) และสอนไม่ให้คาดหวังผลกำไรอันเกิดจากการลงทุนมากเกินไป (เพราะการจะได้กำไรหรือขาดทุนนั้นเป็นเรื่องของความไม่แน่นอน)

คำสอนเรื่องทรัพย์และการลงทุนเป็นคำสอนที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) เพิ่มเติมคำสอนหัวข้อดังกล่าวในโคลงภาสิตพระร่วงเช่นเดียวกัน พบจำนวน 2 บท ได้แก่ โคลงภาสิตที่กวีแต่งขยายคำสอนวรรค “หวานพีชจักเอาผล” และ “อย่าไฝ่ตนให้เกิน” กล่าวคือ โคลงภาสิตที่กวีแต่งขยายคำสอนวรรค “หวานพีชจักเอาผล” นั้น กวีแทรกคำสอนเรื่องทรัพย์ไว้

⁸⁴ คำสอนข้อนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งโคลงอธิบายความ คำสอนว่า “ได้กอบอย่าเสียกำ” ไว้ในสุภาสิตพระร่วงคำโคลง ว่า

เปนคนผู้มั่งคั่ง	จงจำ
ได้กอบอย่าเสียกำ	เปล่าไชร้
กอบกิจพาณิชดำ	ริหรือบ จึ่งควร
ประหยัดสินทรัพย์ใช้	แต่เผื่อกำไร
	(กรมวิชาการ, 2542: 74)

โคลงบาทสุดท้าย เนื้อความในโคลงบาทดังกล่าว สอนให้ไม่ตระหนี่ทรัพย์แต่ให้รู้จักใช้ทรัพย์ในทางที่เป็นประโยชน์ คือ ใช้ลงทุนในกิจการที่จะทำให้ทรัพย์นั้นงอกงาม ดังคำประพันธ์

25 หวานพีชจักเอาผล

ไร่นาถ้ำกรัง	รังพง พืชเอย
ถางโกนโค่นคดคง	เผด็จได้
จักเพาะหวานประสงค์	ผลผัก พืชแล
<u>ผิตระหนี่ทุนแรงไว้</u>	<u>วัฒนธรรมนั้นหาไหน</u>

(วชิรญาณตอน 17, ร.ศ. 114: 1801)

คำสอนเรื่องทรัพย์และการลงทุนที่กวีเพิ่มเติมคำสอนในโคลงภาษิตพระร่วงบทต่อมาได้แก่ โคลงภาษิตที่กวีแต่งขยายคำสอนวรรค “อย่าไผ่ตนให้เกิน” ในโคลงบาทสุดท้ายกวีสอนให้ว่า หากไม่มีทุนก็อย่าลงทุนทำการค้าด้วยการกู้ยืมเงินมาลงทุน ดังคำประพันธ์

28 อย่าไผ่ตนให้เกิน

อย่าทงอาจเอื้อม	เอาดาว
อย่ารักสั้นกว่ายาว	อยู่หน้า
อย่าเบื้อทุกซีก่อนคราว	สุขไม่ ถึงเนอ
<u>อย่าพกทุนเปล่าค้า</u>	<u>คบห้างเข็นบิล</u>

(วชิรญาณตอน 17, ร.ศ. 114: 1802)

สาเหตุที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 เพิ่มเติมคำสอนเรื่องทรัพย์และการลงทุนซึ่งเป็นคำสอนที่มีสาระดีใหม่ในสุภาษิตพระร่วงทั้ง 3 ส่วนวันนี้ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะสืบเนื่องมาจากบริบททางสังคมสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ชนชั้นนำบางกลุ่มนิยมเข้าร่วมการลงทุนตามแบบนายทุนพาณิชย์⁸⁵ จนเกิดวิกฤตการณ์ทางการค้า⁸⁶ ตามมาในภายหลัง (พรณี บัวเล็ก, 2541: 75 - 138)

⁸⁵ นายทุนพาณิชย์ คือ บุคคลหรือกลุ่มคนที่ทำหน้าที่จัดหาและส่งออกสินค้าตามที่ตลาดโลกในสมัยรัชกาลที่ 5 ต้องการ (พรณี บัวเล็ก, 2541: 89 - 120)

⁸⁶ วิกฤตการณ์ทางการค้าในสมัยรัชกาลที่ 5 คือระยะที่สยามต้องประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการค้าภายในประเทศฝืดเคือง พ่อค้าข้าวประสบความล้มเหลวในธุรกิจหลายราย (พรณี บัวเล็ก, 2541: 121 - 138)

2. คำสอนเรื่องการเรียนเวทมนตร์คาถา

คำสอนเรื่องการเรียนเวทมนตร์คาถา ปรากฏในร่ายสุภาสิต “โอมอ่านเรียนแต่ยุคตี” (82) ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) คำสอนข้อนี้หมายถึง ให้เรียนเฉพาะเวทมนตร์คาถาที่ดีหรือเป็นประโยชน์⁸⁷ คำสอนดังกล่าวมีความแตกต่างจากคำสอนในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ อย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ วรรคที่ 83 – 85 สอนว่า “อย่าปลุกผีกลางคลอง อย่าปองเรียนอาถรรพ์ พลันฉิบหายวายม้วย” ซึ่งเป็นคำสอนที่ห้ามไม่ให้เรียนการใช้อำนาจลึกลับหรือเวทมนตร์คาถา

3. คำสอนเรื่องการให้ความสำคัญต่อคำตักเตือนของบุตรและภรรยา

คำสอนเรื่องการให้ความสำคัญต่อคำตักเตือนของบุตรและภรรยา ปรากฏในร่ายสุภาสิตวรรค “ลูกเมียเตือนค่อยคิด” (109) ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ร่ายวรรคนี้หมายถึง เมื่อภรรยาและบุตรเตือน ควรให้ความสำคัญต่อคำตักเตือนนั้น และนำมาคิดพิจารณา คำสอนดังกล่าวนี้ไม่ปรากฏในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ในทางกลับกันร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ กลับกล่าวว่ามีให้ไว้ใจบุตรและภรรยาดังคำสอนในร่ายวรรค “ลูกเมียอย่าวางใจ” (88) ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าสาเหตุที่กวีเพิ่มคำสอนที่แสดงให้เห็นความสำคัญของบุตรและภรรยาในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต(เนื้อหาส่วนที่ 2) อาจเป็นเพราะคนในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่างได้รับการศึกษามากขึ้น (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2554: 153 - 207) ดังนั้นคำเตือนจากบุตรและภรรยาจึงเป็นเรื่องที่ไม่ควรมองข้าม เนื่องจากบุคคลเหล่านั้นเป็นผู้มีความรู้หรือมีวิจรรณญาณและเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดหัวหน้าครอบครัวมากที่สุด เมื่อเทียบกับบุคคลภายนอก

⁸⁷ “โอมอ่าน” ความหมายตามพจนานุกรมคำเก่าในภาษาไทยฉบับชะเลยศักดิ์ (2555: 336) หมายถึง มนต์ ส่วน “ยุคตี” แปลว่า ชอบ, ครว (2555: 267)

4. คำสอนเรื่องให้เลือกคบผู้ที่มีมากด้วยวัย ความรู้ และ ประสพการณ์

คำสอนเรื่องให้เลือกคบผู้ที่มีมากด้วยวัย ความรู้ และ ประสพการณ์ ปรากฏในร่ายวรรณคดี “ให้คบคนผู้ใหญ่” (78) ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหา ส่วนที่ 2) คำสอนเรื่องให้เลือกคบ “ผู้ใหญ่” นี้ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะหมายถึงให้เลือกคบผู้ที่มีมาก ด้วยวัย ความรู้ และประสพการณ์ ซึ่งเป็นคำสอนที่ไม่ปรากฏในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ มาก่อน เนื่องจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ไม่ปรากฏ คำสอนเรื่องให้เลือกคบ “ผู้ใหญ่” หรือผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าเป็นมิตร สุภาสิตเดิมสอน เพียงไม่ให้คบคนพาล ทาส คนจร หรือคนที่ทำเรื่องไม่โปร่งใสเป็นมิตรเท่านั้น

5. คำสอนเรื่องไม่ให้ทำในสิ่งที่เกินพอดี

คำสอนเรื่องไม่ให้ทำในสิ่งที่เกินพอดีปรากฏในสุภาสิต พระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 2 สำนวน คือ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) และ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) คำสอนหัวข้อนี้พบในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) จำนวน 2 วรรค คือ “น้ำปวนมักเปนตม ลมพัดนักมักแพ้ไม้” (144 - 145) ร่าย 2 วรรคนี้เป็นคำสอนที่มีความหมายโดยนัย ในที่นี้ “น้ำปวนมักเปนตม ลมพัดนักแม่ไม้” หมายถึง การทำอะไรที่รุนแรงเกินพอดีอาจทำให้เกิดผลเสียตามมาได้ (กวีเปรียบเทียบการกระทำที่รุนแรงว่า เหมือนกับน้ำที่ไหลมาปะทะกันจนทำให้น้ำไหลกลายเป็นน้ำขุ่นที่มีโคลนตม และเปรียบคนที่มี อารมณ์รุนแรงว่าเหมือนลมพัด หากไม่รู้จักควบคุมอารมณ์ก็อาจแพ้คนที่นิ่งกว่า (เปรียบเทียบความนิ่ง เหมือนไม้) ได้

ส่วนสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) พบ คำสอนเรื่องไม่ให้ทำในสิ่งที่เกินพอดีในร่าย “หารนักแล้วมักม้วย สวณักแล้วมักเศร้า เหนงนัก มักเปนบ้า” (28 - 30) ร่ายสุภาสิตวรรค 3 วรรคนี้ กวีสอนว่าอะไรที่เกินพอดีแม้จะเป็นสิ่งที่ดี เช่น ความสวหรือความกล้าหาญ ก็อาจทำให้เกิดความทุกข์หรือเดือดร้อนได้

6. คำสอนเรื่องประโยชน์จากการปฏิบัติตามคำสอนของ พระร่วง

คำสอนเรื่องประโยชน์จากการปฏิบัติตามคำสอนของ “พระร่วง” ปรากฏในร่ายสุภาสิต 4 วรรคสุดท้ายใน *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 2) กวีชี้ให้เห็นประโยชน์ของการปฏิบัติตามคำสอนของ “พระร่วง” ว่า “ธรรมเหล่านี้ใครทำตาม จะถึงความสุขทุกเมื่อ เพื่อแต่งไว้ให้สรรพสัตว์ ให้ถึงสุขสวัสดิ์แล” (194 – 197) ซึ่งคำสอนดังกล่าว หมายถึง ผู้ใดที่ปฏิบัติตาม “ธรรม” หรือความดีเหล่านี้จะได้รับความสุขตลอดเวลา เพราะคำสอนเหล่านี้แต่งขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้สรรพสัตว์ประสบความสำเร็จ การที่กวีระบุผลที่ได้จากการปฏิบัติตามคำสอนของ “พระร่วง” ไว้ในคำประพันธ์ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า กวีต้องการเน้นย้ำความสำคัญของสุภาสิตผ่านคำสอนที่แนะนำให้ทำตามเพื่อจะได้รับผลดีจากการปฏิบัติ คำสอนดังกล่าวนี้ไม่พบใน *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* เนื่องจากตอนท้ายของร่ายสุภาสิตนำเสนอเพียงคำแนะนำให้ผู้ที่จะเป็นนักปราชญ์ฟังสุภาสิตด้วยความรอบคอบแล้วนำไปปฏิบัติ ดังคำประพันธ์วรรคที่ 184 – 189 ที่ระบุว่า “... สบสิ่งสรรพโอวาท ผู้เป็นปราชญ์สดับตรับไตร่ตรองประพฤติ โดยอรรถอันถ่องถ้วน แดงเลศเหตุเลือกถ้วน เลศอ้างทางธรรม์ แลนา...”

7. คำสอนเรื่องให้ระวังภัยจากสตรี

คำสอนเรื่องภัยจากสตรีเป็นคำสอนที่มีสาระทัศนะใหม่ ปรากฏใน *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) ในวรรค “อย่าเชื่อวาจาหญิง สิ่งเท็จมันกล่าวมาก หากกรั้นเท่าภูเขา เล้ามากขอเชื่อได้ หญิงชื่อไซ้ชื่อบ่อมี มีแต่คำมุเสศ อย่าประเวศตามมัน” (220 – 226) ซึ่งหมายถึง ไม่ควรเชื่อคำพูดของผู้หญิง เพราะผู้หญิงมักพูดสิ่งที่ไม่เป็นความจริง คำสอนที่นำเสนอด้านลบของผู้หญิงดังกล่าวนี้ แม้จะพบใน *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* มาก่อน คือคำสอนในวรรค “ลูกเมียอย่าวางใจ” (88) แต่สาระคำสอนของร่ายสุภาสิตทั้งวรรคดังกล่าว มุ่งสอนเรื่องไม่ควรไว้ใจ “บุตรและภรรยา” ต่างจากร่าย *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) ที่นำเสนอภัยจากสตรีอย่างเด่นชัดหลากหลายแง่มุม และคำว่า “หญิง” ในความหมายของกวี น่าจะหมายถึง ผู้หญิงทั่วไป มิได้เจาะจงถึง “หญิงที่เป็นภรรยา” การนำเสนอคำสอนเรื่องภัยจากสตรีใน *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) นี้ มีความสอดคล้องกับในวรรณคดีคำสอนร่วมสมัยเรื่องอื่นที่มักนำเสนอภาพด้านลบของสตรีด้วยเช่นกัน เช่น *เรื่องกลสตรีที่มีการพิมพ์จำหน่ายโดยโรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวังในช่วงต้นรัชกาลที่ 5* ที่ชี้ให้เห็นโทษของสตรีผู้มีมารยาผ่านนิทานชาดก

8. คำสอนเรื่องการประกอบอาชีพ

คำสอนเรื่องการประกอบอาชีพปรากฏในสุภาสิต พระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) จำนวน 8 คำสอน ประกอบด้วยคำสอนเรื่องข้อควรปฏิบัติ เกี่ยวกับการทำงาน และข้อห้ามเรื่องการประกอบอาชีพไม่สุจริต

คำสอนเรื่องข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับการทำงาน พบ 8 คำสอน ได้แก่ “อย่าเบื่อนในการตน” (22) “จะแสวงหาเงินทอง จิตรจงปองพานิช” (63 – 64) “อย่าเบื่อนในการงาน “(100) “จงเริ่มการเรือกสวน” (140) “เร่งถากพินนาไร่ “ (142) “ช่วยกันเตือนการ ลืม” (169) “ตัวจนอย่าทิ้งงาน” (204) และ “อย่าคร่ำครวญว่าเหนื่อยยาก” (205) จะเห็นได้ว่า เนื้อความ ในรายสุภาสิตทั้ง 8 คำสอน แนะนำให้ขยันทำมาหากินด้วยการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ว่าจะเป็น การค้าขาย การทำไร่ ทำสวน หรือการทำนา

คำสอนเรื่องการประกอบอาชีพดังกล่าวนี้เป็นคำสอน ใหม่ที่กวีเพิ่มเติมเข้ามา เนื่องจากไม่พบคำสอนหัวข้อดังกล่าวในรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึก วัดพระเชตุพนฯ มาก่อน แม้ว่ารายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ สอนว่า “เมื่อน้อย ให้เรียนวิชา ให้หาสินเมื่อใหญ่” (10 - 11) ซึ่งหมายถึง “เมื่อเป็นเด็กให้หมั่นศึกษาหาความรู้ เมื่อเป็นผู้ใหญ่ให้สนใจเรื่องทำมาหากิน”(ชลดา เรื่องรักษลิลิต, 2549: 83) ก็เป็นการเน้นย้ำให้เห็น ความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียน เพื่อนำความรู้มาใช้ในการหาเลี้ยงชีพ มากกว่าที่จะมุ่งสอน เรื่องการประกอบอาชีพโดยตรงอย่างที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)

เหตุที่กวีเพิ่มเติมคำสอนเรื่องการประกอบอาชีพไว้ใน สุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าว ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า น่าจะสืบเนื่องมาจากบริบททางเศรษฐกิจและ สังคมในสมัยนั้น หลังจากการทำสนธิสัญญาเบาวริง⁸⁸ เมื่อ พ.ศ. 2399 สยามประเทศโดยเฉพาะ เขตเมืองหลวงเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในฐานะเมืองท่ายุคใหม่ สิ่งหนึ่งที่ทำรายได้ให้แก่รัฐสยาม คือ สินค้าส่งออกที่เกิดจากการทำกิจการและพาณิชย์กรรม เช่น ข้าว ดีบุก และไม้สัก (Twentieth

⁸⁸ สนธิสัญญาที่ทำด้วยเรื่องสัมพันธไมตรีระหว่างรัฐ การค้าขาย และการเดินเรือโดยเสรีที่สมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียแห่ง อังกฤษทรงแต่งตั้งเซอร์จอห์น เบาวริง เป็นอัครราชทูตมาเจรจาทำสนธิสัญญากับสยาม เมื่อ พ.ศ. 2398 (วรพร ภูพงศ์พันธ์, 2556: 32 - 35)

Century Impression of Siam, 1994: 135 - 181) ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า การที่กวีเน้นย้ำคำสอน เรื่องการประกอบอาชีพกสิกรรมไว้ใน *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) อาจมีความสัมพันธ์กับเหตุผลด้านเศรษฐกิจข้างต้น

9. คำสอนเรื่องอบายมุขและการกระทำที่ไม่เกิดประโยชน์

คำสอนเรื่องอบายมุขและการกระทำที่ไม่เกิดประโยชน์ ปรากฏใน *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) จำนวน 5 คำสอน ได้แก่ “อย่าไปเที่ยวกลางคืน” (41) “อย่าทำเหมือนนักร้อง” (98) “อย่าร้องเพลงพวยเรือ” (99) “อย่าเข้าบ่อนชนก” (115) และ “อย่าวุ่นวายวิวาท” (210) จะเห็นได้ว่า ร่ายสุภาสิตทั้ง 5 พรรคนี้ กวีสอนด้วยการห้ามไม่ให้ข้องเกี่ยวกับเรื่องอบายมุข คือ ห้ามไม่ให้ไปเที่ยวกลางคืน และเล่นการพนัน และสอนไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ คือ อย่าทำตัวเหมือนนักร้อง อย่าทะเลาะวิวาท และอย่าเที่ยวเล่นด้วยการร้องเพลงพวยเรือ

คำสอนเรื่องข้อห้ามเกี่ยวกับอบายมุขและการกระทำที่ไม่เกิดประโยชน์นี้เป็นคำสอนใหม่ที่กวีเพิ่มเข้ามา ไม่ปรากฏใน *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* ทั้งนี้อาจสืบเนื่องจากกวีเล็งเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมในสมัยนั้นที่แหล่งอบายมุขต่างๆ มีเพิ่มมากขึ้น และสามารถเข้าถึงได้ง่าย โดยเฉพาะในเขตเมืองหลวง เช่น การเพิ่มขึ้นของแหล่งการพนันหรือ “โรงบ่อนเบี้ย” ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งสืบเนื่องมาจากในช่วงต้นรัชกาลรัฐอนุญาตให้มีการตั้งโรงบ่อนเบี้ยขึ้นได้อย่างอิสระ เพื่อที่รัฐจะได้เรียกเก็บภาษีอากรจากโรงบ่อนเบี้ยเหล่านั้นมาทดแทนเงินภาษีที่รัฐต้องสูญเสียไปจากการค้าขายกับต่างประเทศหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง การเพิ่มขึ้นของโรงบ่อนเบี้ยจำนวนมากนี้ส่งผลเสียตามมาอย่างมากมาย ก่อให้เกิดปัญหาโจรกรรม ทะเลาะวิวาท และอาชญากรรม จนทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องออกประกาศให้เลิกบ่อนเบี้ยและการพนันในเวลาต่อมา (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2542: 519 - 520) อย่างไรก็ตามคำสอนเรื่องอบายมุขนี้เป็นคำสอนที่กวีในยุคสมัยก่อนหน้าให้ความสำคัญเช่นเดียวกัน เนื่องจากปัญหาเรื่องอบายมุขนี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยตั้งแต่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 ดังปรากฏใน *เพลงยาวกลอนสุภาพ*

เรื่องพระราชปรารภ⁸⁹ ที่สอนกุลบุตรไม่ให้สูบบุหรี่และดื่มสุรา และปรากฏในเพลงยาวตำนานหอยของนายกล้าที่กล่าวถึงโทษภัยจากการเล่นหอย

10. คำสอนเรื่องกิริยามารยาท

คำสอนเรื่องกิริยามารยาท ปรากฏในสุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) จำนวน 3 คำสอน ได้แก่ “อย่าหวักริการเล่นตัว” (45) “อย่าจาดจ้านเสียงปาก” (149) และ “อย่าสำรอกพุดชู” (150) คำสอนทั้ง 3 วรรคนี้ มีเนื้อความว่าด้วยข้อห้ามเรื่องกิริยามารยาทที่ไม่ควรประพฤติปฏิบัติ ทั้งเรื่องของการแสดงออกทางกาย และการแสดงออกทางคำพูด ซึ่งคำสอนเรื่องกิริยามารยาทนี้เป็นคำสอนใหม่ที่กวีเพิ่มเติมเข้ามาเพื่อใช้สอน “ผู้หญิง” ดังเห็นได้จากคำสอนวรรคที่ 45 “อย่าหวักริการเล่นตัว” ซึ่งน่าจะเป็นกิริยาอาการของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย หรือคำสอนวรรคที่ 149 “อย่าจาดจ้านเสียงปาก” รวมทั้งคำสอนวรรคที่ 150 “อย่าสำรอกพุดชู” ก็สอดคล้องกับคำสอนผู้หญิงในวรรณคดีคำสอนร่วมยุคสมัยเรื่องอื่นด้วย เช่น สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 3) ที่ว่าด้วยคำสอนหญิง สอนเรื่องกิริยามารยาทของผู้หญิงว่า “อย่าผาดร้องระเรงเสียง” “อย่าเถียงผิวเผงแผด” “อย่าเซนช่านถ้อยคำ” “อย่าผาดร้องเสียงดัง” “อย่าโผนร้องเสียงแสด อย่าร้องแสดเสียงเสื่อ” “อย่ากล่าวคำสาบาน” รวมทั้งปรากฏในวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่นๆ เช่น นางอักษรสอนนางเทพกำจกรในเรื่องจักรแก้ว รณจักรสอนบุษยามาลี นางสร้อยสุดาสอนนางสร้อยฟ้า นางประทุมทัศนสอนนางมณีสาคร เป็นต้น ซึ่งสุภาสิตสอนหญิงเหล่านี้มีผู้คัดลอกมารวมพิมพ์ไว้ในประติทินบัตร แฉจดหมายเหตุ (2540) สิ่งพิมพ์สำคัญเล่มหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 5

สาเหตุที่กวีนำเรื่องกิริยามารยาทมาสอนเพิ่มในสุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า น่าสืบเนื่องมาจากสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปในช่วงยุคสมัยนั้น การที่สยามเริ่มเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตก และปรับประเทศให้ก้าวเข้าสู่ความเป็น “อารยะ” ส่งผลให้วิถีคิดของผู้คนในสมัยนั้น โดยเฉพาะ “ผู้หญิง” ได้เปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิง

⁸⁹ เพลงยาวเรื่องนี้จารึกรวมอยู่ในเพลงยาวกลบทแฉฉอักษร ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้กวีหลายท่านแต่งประชันกันและจารึกไว้ที่วัดพระเชตุพนฯ บริเวณมหาพระระเบียงอุโบสถชั้นใน นิยะดา เหล่าสุนทร (2544: 546) สันนิษฐานว่าเพลงยาวกลอนสุภาพ เรื่องพระราชปรารภเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

เริ่มกล้าคิด กล้าแสดงออกและมีบทบาทในสังคมมากขึ้น⁹⁰ กวีน่าจะเห็นว่า การที่ผู้หญิงกล้าคิด กล้าแสดงออกมากเกินไป เป็นเรื่องไม่สมควร จึงสอนให้ระมัดระวังกิริยาและงดเว้นการกระทำที่ไม่ดีงามทั้งทางวาจาและทางกาย ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ปัญหาเรื่องกิริยามารยาทของสตรีนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ใน “ปัญหาขัดข้องจากหนังสือ วชิรญาณ ”⁹¹ ด้วยจำนวน 9 เรื่อง(จากพระราชนิพนธ์ทั้งหมด 19 เรื่อง) โดยทรงกำหนดให้ตัวละคร ที่มีชื่อว่า “คุณหญิง ค.” แสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมไม่ของผู้หญิงผ่านความคิด ความเชื่อ กิริยา ท่าทาง ตลอดจนคำพูดของคุณหญิง ค.

11. คำสอนเรื่องข้อควรปฏิบัติต่อภิกษุสงฆ์และนักบวช

คำสอนที่มีสาระดีใหม่อีกหัวข้อหนึ่งที่ปรากฏในสุภาสิต พระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ คำสอนเรื่องข้อควรปฏิบัติต่อภิกษุสงฆ์และนักบวช คำสอนหัวข้อนี้ พบในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) จำนวน 2 คำสอน คือ คำสอนวรรคที่ 218 – 219 “อย่ากินแรงพรหมณชี ภิกษุณี⁹²สมณา” และคำสอนวรรคที่ 228 – 231 “ถ้าจะให้หัวให้หัวคนควร คือล้วนสมณพรหมณ โภคันจะมีหลายหายจากโคกจากภัย” และพบในโคลงทำย่ายสุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือที่กวีเพิ่มเนื้อหา คำสอนว่า “ไม่ควรประมาทหรือดูถูกสมณะ เช่นเดียวกับไม่ควรประมาท กษัตริย์ ไฟ และงู

สาเหตุที่กวีนำคำสอนเรื่องข้อควรปฏิบัติต่อภิกษุสงฆ์ และนักบวชมานำเสนอในสุภาสิตพระร่วงทั้ง 2 ส่วนนี้ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะสืบเนื่องมาจาก

⁹⁰ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ตรีศิลป์ บุญขจร, “ภาพลักษณ์สตรีไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ใน เอกสารประกอบการจัดประชุมวิชาการเรื่องศิลปวัฒนธรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: หัวเลี้ยวหัวต่อของสังคมไทย (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 1 – 15.

⁹¹ ปัญหาขัดข้องจากวชิรญาณ หรือเรื่อง “ปัญหาขัดข้อง” เป็นเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้สมาชิกหนังสือวชิรญาณคิดปัญหาขัดข้องโดยวิธีผูกเรื่องขึ้นตามกระแสของเหตุการณ์ในสังคมช่วงระยะเวลานั้น แล้วลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณ จากนั้นให้สมาชิกช่วยกันเขียนวิธีแก้ปัญหานั้นมาลงพิมพ์สำหรับอ่านเล่นเป็นเรื่องบันเทิงใจ

⁹² ภิกษุณีในที่นี้ กวีน่าจะหมายถึง แม่ชีที่นุ่งขาวห่มขาวมากกว่าที่จะหมายถึง พระภิกษุที่เป็นหญิง เนื่องจากเรื่องราวของภิกษุณีไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ไทย เพราะพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายเถรวาทในไทยไม่สามารถบวชให้สตรีได้ เนื่องจากผิดพุทธบัญญัติ (ผู้หญิงจะบวชได้ก็ต่อเมื่อมีภิกษุณีที่มีพรรษาแล้ว 12 ปี เป็นผู้บวชให้เท่านั้น) เรื่องราวของภิกษุณีในไทยเพิ่งปรากฏครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2470 โดยนายรินทร์ ภาษิต ส่งลูกสาวสองคนบวชเป็นสามเณรี ซึ่งเป็นเรื่องที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างมากในสมัยนั้น (วุฒิชัย อ่ำบำรุง, 2550: 45 – 50)

บริบททางสังคมในสมัยรัชกาลที่ 5 พระภิกษุสงฆ์เป็นกลุ่มบุคคลสำคัญที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปประเทศได้สำเร็จ ดังจะเห็นได้จากการที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงเป็นพระราชวงศ์และพระสงฆ์องค์หนึ่งที่มีบทบาทหน้าที่ในกระบวนการปฏิรูปประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการวางรากฐานการศึกษาแบบสมัยใหม่ของพระสงฆ์ในพระราชอาณาจักร การแสดงพระธรรมเทศนา การกล่าวโอวาท การพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับหลวง เป็นต้น (ปฐม ตาคะนานันท์, 2551: 209 - 211) นอกจากนี้ อาจเป็นเพราะสมณพราหมณ์เป็นบุคคลที่เกื้อหนุนราชสำนัก มีหน้าที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ดังปรากฏในหนังสือ *COURT ช่าวราชการ* เช่น พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัจจา พิธีเศวตฉัตรสวสนาน พิธีเบิกชลนทวาร พิธีจองเปรียง พระราชพิธีสมโภชเศวตฉัตร พระราชพิธีตรียัมปวาย และพิธีเปลี่ยนโรงพระเศวตฉัตรลักษณะ

นอกจากนี้ สาเหตุที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 เพิ่มคำสอนเรื่องข้อควรปฏิบัติต่อภิกษุสงฆ์และนักบวช อาจเป็นเพราะเกิดปัญหาการเมืองสงฆ์ในช่วงรัชกาลที่ 5 ที่มีผู้วิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์ลงในสิ่งพิมพ์ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเห็นว่าเป็นเรื่องไม่สมควร จึงเพิ่มเติมคำสอนหัวข้อดังกล่าวไว้ใน *สุภาสิตพระร่วง* ใน *ลิลิตพวงศาวดารเหนือ* ด้วยซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับประเด็นนี้ผู้วิจัยจะอธิบายเพิ่มเติมในงานวิจัยบทถัดไป

12. คำสอนเรื่องประโยชน์จากการปฏิบัติตามคำสอนของพระร่วงและโทษจากการไม่ปฏิบัติตามคำสอนนั้น

คำสอนเรื่องประโยชน์จากการปฏิบัติตามคำสอนของ “พระร่วง” และโทษจากการไม่ปฏิบัติตามคำสอนนั้น ปรากฏในเนื้อหาส่วนต้นและเนื้อหาส่วนท้ายของ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) กวีนำเสนอคำสอนเรื่องประโยชน์จากการปฏิบัติตามคำสอนของ “พระร่วง” ไว้ในร้อยสุภาษิตวรรคที่ 8 - 14 ก่อนนำเสนอคำสอนอื่นๆ ว่า “จงพิจารณาพิณิจ เร่งตั้งดีในธรรม จงจำคำเราสั่งรั้งในถ้อยเราแล้ว ไม่แคล้วจากความสุข ทุกข์บ่อได้ แม่นหมาย เพื่อหายจากโทษนี้” และหลังจากนำเสนอคำสอนหัวข้อต่างๆ แล้ว กวีกล่าวถึงโทษที่อาจเกิดขึ้นจากการไม่ปฏิบัติตามคำสอนของ “พระร่วง” ไว้ในร้อยสุภาษิตวรรคที่ 232 - 235 ว่า “ถ้าใครไปประพฤติ ในข้ออรธเราสอน จักได้ร้อนวินาศ เพราะคำปราชไปจำ” และระบุถึงประโยชน์จากการปฏิบัติตามคำสอนอีกครั้งในร้อยวรรคต่อมาที่แต่งเลียนโคลงสองว่า “แม่นใครทำตามเยี่ยง

จักเลี้ยงตนแสนสบาย คุณมากหลายเหลือที่อ้าง เพราะประพฤติถูกทาง ถ่องแท้คำสอน” (236 – 239)

คำสอนเรื่องประโยชน์ที่เกิดจากการปฏิบัติตามคำสอนของ“พระร่วง” และโทษที่เกิดจากการไม่ปฏิบัติตามคำสอนดังที่กวีเพิ่มเติมเนื้อหาใน*สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) ถือเป็นคำสอนที่มีสาระดีใหม่ เนื่องจากคำสอนหัวข้อดังกล่าวไม่ปรากฏใน*ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* มาก่อน เนื้อความตอนต้นและตอนท้าย*ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* ระบุเพียงว่า “พระร่วง” เป็นผู้กล่าวคำสอนและแนะนำให้ทำตามคำสอนของพระองค์เพียงเท่านั้น การที่*สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) ชี้ให้เห็นประโยชน์จากการปฏิบัติตามคำสอนของ “พระร่วง” และโทษอันอาจเกิดจากการไม่ปฏิบัติตามคำสอนนั้น แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า กวีไม่เพียงต้องการแนะนำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังปฏิบัติตามคำสอนของพระร่วงดังที่ปรากฏใน*ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* เท่านั้น แต่ยังต้องการให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกรงกลัวผลร้ายที่จะตามมาหากไม่ปฏิบัติตามคำสอนต่างๆ ใน*สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) อีกด้วย

13. คำสอนเรื่องให้วางตัวเป็นกลางและไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทะเลาะวิวาทของญาติพี่น้อง

คำสอนเรื่องให้วางตัวเป็นกลางและไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทะเลาะวิวาทของญาติพี่น้องนี้ปรากฏใน*โคลงภาสิตพระร่วง* ที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) แต่งขยาย*ร่ายสุภาสิต* จำนวน 1 วรรค คือ ร่ายวรรค “ฝั่งฝันเผื่อต่อญาติ” กวีเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนหัวข้อดังกล่าวใน*โคลงบาท* ที่ 3 – 4 ซึ่งมีเนื้อความว่า “เมื่อญาติทะเลาะวิวาทกันไม่ควรเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และควรให้ญาติที่ทะเลาะวิวาทกันนั้นแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกันเอง เพื่อที่เราจะไม่ต้องผิตใจกับญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง” ดังคำประพันธ์

64 ฝั่งฝันเผื่อต่อญาติ

ญาติเก่าญาติใหม่ทั้ง	ญาติเคียง เคียงนา
มีทรัพย์ทุนเสียบึง	แบ่งเชื้อ
วิวาทญาติอย่าเอียง	รับญาติ เองเนอ
จึงไปเสียหนึ่งเนื้อ	นับเชื้อปราชญ์ชม

(วชิรญาณตอน 18, ร.ศ. 114: 1899 – 1900)

14. คำสอนเรื่องความสำคัญของครู

คำสอนเรื่องความสำคัญของครูเป็นคำสอนที่มีสาระต่อนิยามอีกหัวข้อหนึ่งที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) เพิ่มเติมคำสอนไว้ในโคลงภษิตพระร่วง ปรากฏในโคลงบทแรกที่กวีแต่งขยายร่ายสุภาสิตวรรค “ยกครูยกต่อหน้า” โดยกวีเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนในโคลงบาทที่ 1 – 3 ที่มีเนื้อความชี้ให้เห็นความสำคัญของครูที่เป็นผู้รอบรู้ในวิชาการและรู้จักนักเรียนอย่างรอบด้าน รวมทั้งเป็นผู้มีเกียรติและสร้างคุณประโยชน์หลายประการ ซึ่งคำสอนที่กวีเพิ่มเติมนี้สอดคล้องกับโคลงบทถัดไปที่กวีอธิบายขยายความสุภาสิตวรรค “ยกครูยกต่อหน้า” ว่าให้ยกย่องครู แต่เรื่องที่เป็นความจริง คือยกย่องวิชาความรู้ที่ครูเชี่ยวชาญ และการยกย่องครูควรยกย่องซึ่งหน้า เพื่อให้ครูได้ยิน ดังคำประพันธ์

90 ยกครูยกต่อหน้า

ความหวังเวรรอบรู้	เชิงเรียน แลนา
ไต่รเพพเผ่านักเรียน	ท่านรู้
ผิถามก็ขามเกียรติ์	คุณยศ สดับฤ
ชมเวชธีระผู้	ปราชญ์นั้น พลันเฉลย
ยกครูอย่ายุให้	ครูหลง ลมเอย
ยกเวชที่ครูทรง	ใครรู้
ยกต่อภักตร์ประสงค์	จึงสบ สมแฮ
ยกที่อื่นครูผู้	อยู่โพ้นเรียนไฉน

(วชิรญาณตอน 20, ร.ศ. 115: 2092 - 2093)

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า สาเหตุที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) เพิ่มเติมคำสอนเรื่องความสำคัญของครูไว้ในบทประพันธ์ น่าจะสืบเนื่องมาจากขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) มีความเห็นว่าครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 หากไม่มี “ครู” ผู้เป็นบุคคลากรสำคัญทางการศึกษา การปฏิรูปการศึกษาของไทยคงไม่ประสบความสำเร็จตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

15. คำสอนเรื่องความสำคัญของที่ปรึกษาและมิตรสหาย

คำสอนเรื่องความสำคัญของที่ปรึกษาและมิตรสหาย เป็นคำสอนอีกหัวข้อหนึ่งที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) เพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนไว้ในโคลงภาษิต พระร่วง ซึ่งเป็นคำสอนที่มีสาระตติใหม่ ไม่เคยปรากฏคำสอนหัวข้อดังกล่าวในร่ายสุภาภาษิตพระร่วง สำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ มาก่อน เนื่องจากร่ายสุภาภาษิตพระร่วง สำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ สอนเรื่องการเลือกคบมิตร การผูกมิตร และข้อควรปฏิบัติต่อมิตรเท่านั้น

คำสอนเรื่องความสำคัญของที่ปรึกษาและมิตรสหายนี้ พบในโคลงภาษิตที่กวีแต่งขยายร่ายสุภาภาษิตจำนวน 2 วรรค คือ “เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว” และ “พรรคพวกพึงทำนุก” โดยโคลงภาษิตที่กวีแต่งขยายร่ายวรรค “เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว” กวีเพิ่มเนื้อหาคำสอนเรื่องความสำคัญของที่ปรึกษาในโคลงบทที่ 1 ที่กล่าวว่า “การงานอย่าห่างผู้หรือ” ซึ่งหมายถึงเมื่อทำกิจการงานใดๆ ควรปรึกษาผู้อื่นด้วย ดังคำประพันธ์

29 เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว

การงานอย่าห่างผู้	หรือ
ไปป่าอย่าขาดมือ	มีดพัว
อยู่บ้านอ่านหนังสือ	อย่าขาด วิกเวอย
ทางเปลี่ยวมีเพื่อนกล้า	จึงเมื่อจรลี

(วชิรญาณตอน 17, ร.ศ. 114: 1802)

ส่วนโคลงภาษิตที่กวีแต่งขยายร่ายวรรค “พรรคพวกพึงทำนุก” กวีเพิ่มเติมคำสอนเรื่องความสำคัญของมิตรสหายในโคลงบทที่ 2 โดยชี้ให้เห็นว่าการมีมิตรสหาย มากมีข้อดี คือ ทำให้เป็นผู้มีหูตากว้างไกลและช่วยให้ทำสิ่งต่างๆ ได้สำเร็จเร็วยิ่งขึ้น ดังคำประพันธ์

110 พรรคพวกพึงทำนุก

ยื่นยศยงศักดิ์ก้อง	เกริกนาม
พรรคเพื่อนเกลื่อนกลาดตาม	พรักพรัอม
บำรุงจิตรสมานปราม	สมัคชัว เสียแฮ
เพียรพบขานหวานล่อม	ลากเอื้ออวยใจ
เพื่อนหลายกายเปิดกว้าง	ทางไกล คลาเวย
ตาแจ่มแจกแว่นใส	ส่องกล้อง
หุทิพย์เทียบสายใย	โทรศัพท์ สดับแล

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า สาเหตุที่กวีเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนเรื่อง ความสำคัญของที่ปรึกษาและมิตรสหายนั้น ประการหนึ่งอาจสืบเนื่องมาจากขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) เป็นข้าราชการผู้หนึ่งที่เห็นความสำคัญของการตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of State) และองคมนตรีสภา (Privy Council) เมื่อ พ.ศ. 2417 อันเกิดจากพระราชประสงค์ของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงโปรดฯ ให้เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองโดยการแต่งตั้งคณะบุคคลเพื่อถวายเป็นความคิดเห็นแก่พระองค์เกี่ยวกับงานราชการต่างๆ⁹³ ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) จึงเพิ่มเติมคำสอนใน*โคลงภาษิตพระร่วง*ว่า “การงานอย่าห่างผู้หรือ” ไว้ในโคลงที่ แต่งขยายวรรค “เดินทางอย่าเดินเปลี่ยว” หรืออีกประการหนึ่ง ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) อาจเห็นว่าหลักการงานที่ดี ในช่วงระยะเวลาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูป ระบบราชการนั้น ข้าราชการผู้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ไม่ควรทำงานทุกอย่างเพียงคนเดียว แต่ควรมีที่ปรึกษาเพื่อเสนอแนะข้อคิดเห็นหรือชี้ให้เห็นความบกพร่องของงานนั้นๆ เพื่อให้งานต่างๆ บรรลุ เป้าหมายได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งหลักการงานดังกล่าวนี้เป็นหลักการงานที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) นำมาใช้จริงในการทำงาน เช่น งานจัดทำพจนานุกรม ฉบับกรมศึกษาธิการ (ร.ศ. 120) ที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) เป็นแม่กองในการจัดทำ โดยมีลูกกองรวมทั้งผู้ร่วมเก็บและแปลศัพท์หลายท่านร่วม ทำพจนานุกรม (พจนานุกรม ร.ศ. 120, 2541: คำนำ)

16. คำสอนเรื่องความสำคัญของการแพทย์

คำสอนเรื่องความสำคัญของการแพทย์เป็นคำสอนที่ปรากฏใน*โคลงภาษิตพระร่วง* ใน*โคลงภาษิต*ที่กวีแต่งขยายวรรค “รักตนกว่ารักทรัพย์” และ “การทำอย่าด่วนได้” *โคลงภาษิต*ที่แต่งขยายร่ายวรรค “รักตนกว่ารักทรัพย์” บทที่ 3 - 4 ของโคลง กวีสอนว่าถ้ารักชีวิตตน ให้หายมารักษาหรือให้หมอเป็นคนรักษา อย่าทนป่วยไข้เพราะกลัว

⁹³ สภาแรกมีหน้าที่ในการออกกฎหมายต่างๆ รวมทั้งพัฒนาและยกเลิกประเพณีโบราณที่ไม่เหมาะสมกับกาลสมัยนั้น ส่วนสภาที่สองมีหน้าที่ต่างพระเนตรพระภรณ์และปฏิบัติงานราชการตามที่ทรงมอบหมาย อย่างไรก็ตามแนวพระราชดำรินี้มีอุปสรรคในเบื้องต้นทำให้งานชะงักไประยะหนึ่ง เนื่องจากข้าราชการเก่าที่มีอิทธิพลในบ้านเมืองขัดของมิให้ดำเนินการได้สะดวก ด้วยไม่เข้าใจลักษณะการบริหารแบบใหม่ และด้วยเหตุที่ข้าราชการไทยส่วนใหญ่ยังไม่พร้อม และไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบการปกครองแบบใหม่อย่างดีพอ สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินที่พระองค์ทรงจัดตั้งขึ้นจึงต้องล้มเลิกไปในเวลาต่อมา (เกริกฤทธิ์ ไทศุณฐนภ, 2555ก: 58 - 69)

สิ้นเปลืองเงินทอง ส่วนโคลงภาษิตที่กวีแต่งขยาวยวรรค “การทำอย่าด่วนได้” โคลงบทที่ 1 บทที่ 4 กวีสอนว่า หากเจ็บป่วยควรรักษา ดังคำประพันธ์

44 รักตนกว่ารักทรัพย์		115 การทำอย่าด่วนได้	
รักตนหาทรัพย์เลี้ยง	ชีพตน พ่อเอย	การด่วนด่วนหนึ่งนั้น	ด่วนหนี ไถยเสีย
รักทรัพย์จขวยชวน	ทรัพย์ไว้	ด่วนหนึ่งดับอัคคี	คูใหม่
รักชีพเจ็บไข้ทน	ยาดีมี เทอญนา	ด่วนทุ้งจรวลี	ลาดก่อน ปวดแสบ
รักแพทย์อย่ารักไข้	แบ่งบ้างทรัพย์มี	อีกด่วนป่วยเจ็บไข้	ด่วนแก้รักษา
(วชิรญาณ ตอน 18, ร.ศ. 114: 1893)	
		(วชิรญาณ ตอน 23, ร.ศ. 115: 2354 - 2355)	

สาเหตุที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ (แพ) เพิ่มเติมคำสอนเรื่องความสำคัญของการแพทย์ไว้ใน *โคลงภาษิตพระร่วง* น่าจะสืบเนื่องมาจากปัญหาด้านการแพทย์และสาธารณสุขในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่และการแพทย์สมัยใหม่ยังไม่เป็นที่ยอมรับเพราะราษฎรส่วนใหญ่ยังคงนิยมรักษาโรคภัยด้วยความเชื่อแบบดั้งเดิมมากกว่า ดังประกาศว่าด้วยการที่เชื่อคำเล่าลือต่างๆ ในจดหมายเหตุสยามไสมย ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการประกาศเตือนราษฎรไม่ให้เชื่อข่าวลือเพราะเป็นอุบายของโจร เมื่อวันที่พุธ เดือนแปด ขึ้น 8 ค่ำ ปีมอก ฉศก 1246 ความว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY
ประกาศ
ว่าด้วยการที่เชื่อถือคำเล่าลือต่างๆ

มีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศแก่ราษฎรทั้งปวงว่า ได้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ตามคำเล่าลือกันว่า มีผู้ได้หนังสือต่อๆ กันมาเป็นเนื้อความว่าพระยายมราชได้มาแต่เมืองปราจีนให้บอกว่าจะเกิดความไข้ใหญ่ ในเดือนแปดขึ้นสามค่ำ สุนัขจะหอนไก่จะขัน พระยายมราชจะมาเอาคนทั้งหลาย สอนคาถาให้ภาวนา ห้ามของสดความห้ามไม่ให้จุดได้ตามเพลิง แลบังคับให้คัดหนังสือต่อๆ กันไป ว่าเป็นคัมภีร์ได้จะเกาะตัว ถ้าคัดลบบิบบคัมภีร์ได้ทั้งเรือน ราษฎรพากันตกใจนิยมเชื่อถือ ลอกคัดหนังสือต่อๆ กันไปเป็นอันมากนั้น ทรงพระราชดำริห์เห็นว่าอุบายอย่างนี้ เคยมีมาไม่รู้ว่ามีกี่ครั้งก็สืบจนจ้จันจิดชินหูเต็มทีแล้ว ราษฎรก็ยิ่งพากันเชื่อถือได้ทุกครั้งทุกคราว เพราะความที่มักเชื่อง่ายกลัวตายเกินไป จนไม่รู้จักเลือกเท็จเลือกจริง...

(จดหมายเหตุสยามไสมย เล่ม 2, 2548: 185)

กล่าวโดยสรุป วิธีที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 นำรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ มาสร้างสรรคใหม่ ประกอบไปด้วย การปรับเปลี่ยนและเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์ การอธิบายความการตีความใหม่ และการเพิ่มเนื้อหาคำสอน ในด้านการปรับเปลี่ยนและเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์นั้น ปรากฏชัดในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 2 สำนวน คือสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ สุภาสิตพระร่วงทั้ง 2 สำนวนนำคำประพันธ์ประเภทโคลงมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรคตัวบท สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงเพิ่มเติมโคลงสี่สุภาพในส่วนต้นและส่วนท้ายรายสุภาสิต เพื่อเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนและเป็นการปรับรูปแบบคำประพันธ์ให้สอดคล้องกับข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ที่พระองค์ทรงใช้รายและโคลงในการนำเสนอลิลิตพงศาวดารเหนือ ส่วนโคลงภาสิตพระร่วงนั้น ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) แต่งโคลงสี่สุภาพเพิ่มเข้าไปขยายรายแต่ละวรรคและนำเสนอคำสอนที่กวีตีความใหม่ รวมทั้งสอดแทรกคำสอนที่กวีต้องการเพิ่มเติมไว้ในบทประพันธ์

วิธีสร้างสรรคตัวบทที่พบวิธีต่อมาได้แก่ การสร้างสรรคตัวบทด้วยการอธิบายความ ซึ่งพบจำนวน 2 สำนวน คือ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) และโคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ กวีได้อธิบายขยายความด้วยการให้คำนิยามศัพท์ การยกตัวอย่างประกอบ การเปรียบเทียบ และการใช้ถ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติม ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้เป็นกลวิธีการประพันธ์อย่างหนึ่งที่ช่วยให้ผู้อ่านในยุคสมัยนั้นเข้าใจคำสอนโบราณที่กวีนำมารวบรวมไว้ในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

การสร้างสรรคตัวบทอีกวิธีหนึ่ง ได้แก่ การนำรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ บางวรรคมาตีความใหม่ ซึ่งพบจำนวน 2 สำนวนคือ สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ คำสอนที่กวีตีความใหม่มีทั้งคำสอนที่ยังคงเค้าความหมายเดิมและคำสอนที่ความหมายเปลี่ยนไปจากเดิม

การสร้างสรรคตัวบทวิธีสุดท้าย ซึ่งพบทุกสำนวน ได้แก่ การเพิ่มเนื้อหาคำสอน คำสอนที่ผู้แต่งสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 สำนวนเพิ่มเติมมีทั้งคำสอนที่มีสารัตถะที่คล้ายคลึงกับรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ และคำสอนที่มีสารัตถะใหม่ โดยคำสอนที่มีสารัตถะคล้ายคลึงกับรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ กวียังคงเน้นย้ำคำสอนเรื่องหลักการครองตน และหลักการปฏิบัติตนต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมใน

ระดับต่างๆ ส่วนคำสอนที่มีสาระใหม่ นั้น คำสอนบางหัวข้อเป็นคำสอนที่ให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัย กวีได้นำเสนอปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 มารวมไว้ในคำประพันธ์ได้อย่างแยบคาย ซึ่งการให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัยนี้เป็นคุณค่าประการหนึ่งของสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ผู้วิจัยจะอภิปรายให้เห็นชัดในบทต่อไป

ภาพรวมของการนำรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ มาสร้างสรรค์ใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่พบในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงกาษิตพระร่วงในวชิรญาณ ผู้วิจัยจะสรุปให้เห็นชัดในรูปแบบของตาราง และจะอภิปรายให้เห็นคุณค่าของสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5. ในบทต่อไป

ตารางที่ 50 สรุปภาพรวมการนำรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ มาสร้างสรรค์ใหม่
ในสมัยรัชกาลที่ 5

ส่วน วิธีสร้างสรรค์ ตัวบท	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วงในลิลิต พงศาวดารเหนือ	โคลงกาษิตพระร่วง
1. รูปแบบ				
1. การปรับเปลี่ยน และเพิ่มรูปแบบ คำประพันธ์	-	-	กวี แต่ง โคลง สี่สุภาพเพิ่ม ตอนต้น ร่าย สุภาสิต 1 บทและ ทำยรายสุภาสิต 3 บท	กวี แต่ง โคลง สี่สุภาพเพิ่มเข้าไป ประกอบเข้ากับ รายสุภาสิตที่ละ วรรค
2. เนื้อหา				
2.1 การอธิบาย ความ	✓	-	-	✓
2.2 การตีความ	-	-	✓	✓

ส่วน วิธีสร้างสรรค ตัวบท	ส่วน สภาสิดพระร่วงคลอนลิลิต (เนือหส่วที่ 2)	สภาสิดพระร่วงคลอนลิลิต (เนือหส่วที่ 4)	สภาสิดพระร่วงโนลิลิต พงศสวตารเนือ	โคลงภษิตพระร่ว
ใหม่				
2.3 การเพิ่มเนือห คำสอน	✓	✓	✓	✓

บทที่ 5

คุณค่าของสุนาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

จากการศึกษาพบว่ากรที่สุนาษิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค้ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 รักษา รูปแบบคำประพันธ์ สืบทอดเนื้อหาคำสอน นำคิลปะการประพันธ์จากร่ายสุนาษิตพระร่วงสำนวน จารีกวัดพระเชตุพนฯ มาประยุกต์ใช้ รวมทั้งการที่สุนาษิตพระร่วงสมัยดังกล่าว นำรายสุนาษิต พระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ มาสร้างสรรค้ใหม่ด้วยการปรับเปลี่ยนและเพิ่มรูปแบบ คำประพันธ์ การอธิบายความ การตีความใหม่ และการเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอน ส่งผลให้สุนาษิต พระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 สำนวน ได้แก่ สุนาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุนาษิต พระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุนาษิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงกาษิต พระร่วง มีคุณค่าหลากหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าด้านวรรณคิลป์และวรรณคคิ ด้านปัญญา และด้านสังคม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 คุณค่าด้านวรรณคิลป์และวรรณคคิ

5.1.1 คุณค่าด้านวรรณคิลป์

คุณค่าประการแรกที่ปรากฏชัดในสุนาษิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค้ขึ้นใหม่ในสมัย รัชกาลที่ 5 ได้แก่ คุณค่าด้านวรรณคิลป์ ดังพิจารณาได้จากกรที่สุนาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 นำคิลปะการประพันธ์จากร่ายสุนาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ มาประยุกต์ใช้ ไม่ว่าจะ เป็นการใช้รายที่มีโครงสร้างอันเป็นเอกลักษณ์ การซ้ำคำ การเล่นคำหรือกลุ่มคำล้อกันในวรรคหรือ ระหว่างวรรค การใช้คำที่มีความหมายคล้ายกันวางติดกัน การหลากคำ และการใช้คำที่มี ความหมายแฝงหรือความหมายโดยนัย ดังที่ผู้วิจัยได้ศึกษาไว้ในงานวิจัยบทที่ 3 นอกจากนี้คุณค่า ด้านวรรณคิลป์ของสุนาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ยังสามารถพิจารณาได้จากการเล่นเสียงสัมผัส การเลือกสรรถ้อยคำ รวมทั้งการใช้ภาพพจน์ในการนำเสนอคำสอนได้อย่างมีคิลปะในสุนาษิตพระร่วง แต่ละสำนวน ดังจะอธิบายต่อไปนี้

5.1.1.1 วรรณคิลป์ที่เกิดจากการเล่นเสียงสัมผัส

ความดีเด่นของสุภาสิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ประการแรก คือสุนทรียภาพด้านเสียงซึ่งเกิดจากการเล่นเสียงสัมผัส สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 ส่วนนั้น ไม่ว่าจะแต่งด้วยร้อยหรือโคลงต่างก็มีการเล่นเสียงสัมผัสในคำประพันธ์อย่างเด่นชัด ทั้งการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะและเล่นเสียงสัมผัสสระ

5.1.1.1.1 การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ

การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะเป็นศิลปะการใช้ภาษาประการหนึ่งที่ทำให้เกิดสุนทรียภาพด้านเสียง จากการศึกษาพบว่าสุภาสิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 ส่วนนั้น ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงสุภาสิตพระร่วง กวีนิยมสร้างความไพเราะจากการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะมากกว่าการเล่นเสียงสัมผัสสระ

สุภาสิตพระร่วงจำนวนที่แต่งด้วยร้อย ปราภภูเสียงสัมผัสพยัญชนะทั้งตำแหน่งคำที่ชิดติดกันและไม่ติดกันภายในร้อยแต่ละวรรค และร้อยบางวรรคก็เล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะมากกว่า 1 เสียง ดังตัวอย่างในตาราง

ตารางที่ 51 แสดงตัวอย่างการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 (จำนวนที่แต่งด้วยร้อย)

จำนวน ตำแหน่งสัมผัส	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ (เฉพาะส่วนร้อยสุภาสิต)
สัมผัสพยัญชนะ ตำแหน่งชิดติดกัน ภายในวรรค	อย่าโดย <u>ค้ำคนพล้อย</u> <u>พลอด</u> (23) <u>ที่ไพร่รุ่งหลบหลีก</u> (45) <u>เหนเต็มตาแล้วอย่าปาก</u> (52) <u>เจรจาจรรจบคอบ</u> (76)	อาษาเจ้าจนตนตาย (40) <u>คบเพื่อนเผ่าภอศักดิ์</u> (58) <u>อย่าทำเทียบท้าวพระยา</u> (62) <u>ข้าวของควรจะถี่ให้ถี่</u> (74) <u>อย่าลั้ลเผลอหงิง</u> (111)	<u>คบบุนนางอย่าโหด</u> (31) <u>ชอบชิดมักจางจาก</u> (68) <u>อาษาเจ้าจนตัวตาย</u> (91) <u>อย่าริเจรจาคำคด</u> (136) <u>พรรคพวกพึงทำนุก</u> (119)
สัมผัสพยัญชนะ	อย่าคบมิตรคนพาล (12)	อย่าร้ายกับคนเรื้อน (38)	เมื่อพาที่พึงตอบ (77)

ตำแหน่งสัมผัส	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ (เฉพาะส่วนร่ายสุภาสิต)
ตำแหน่งที่ไม่ติด ติดกันภายในวรรค	ได้กอบอย่าเสียกา (125) ความ มีกระ ทุ้อ ยา ทำ (129) น้ำปวนมักปนตม (144) ถ้าจะทักจงภอใจ (147)	เรือนอื่นนานอน่านั่ง (48) คีนอย่าขาดสวดมนตร (54) คิดถึงบุญถึงบาป (87)	ข้างตนไว้อาวูทท์ (112) อย่าทำกรียที่ผิด (115) ความชอบจำใส่ใจ (141)

ส่วนสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวนที่แต่งด้วยโคลง อันได้แก่ โคลงภาสิตพระร่วง และสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ (เฉพาะโคลงเกริ่นนำและโคลงท้ายร่ายสุภาสิต) กวีนิยมใช้สัมผัสพยัญชนะเพื่อให้เกิดสุนทรียภาพด้านเสียงเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะโคลงภาสิตพระร่วง ผู้วิจัยพบว่า โคลงภาสิตทุกบททูนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) เล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะสม่ำเสมอ ทั้งนี้การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะที่พบสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 2 จำนวนสามารถจำแนกได้เป็น 3 รูปแบบ คือ กวีเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะข้ามวรรค กวีเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในวรรคหลังของบาท และกวีซ้ำเสียงพยัญชนะเป็นคู่⁹⁴ ดังตัวอย่าง

- ตัวอย่างการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

<ul style="list-style-type: none"> ◦ ขนประชุมมากล้น เหลือตรา 	<ul style="list-style-type: none"> ◦ เพลงงูกระษัตริย์ทั้ง สมณะ
พระร่วงท่านเมตตา กล่าวไว้	สี่สิ่งโทษคุณคละ คลุกเคล้า
คำโอวาทสุภา ลิตท่าน	อย่าห่างอย่าชิดกะ ของสี่ นี้เฮย
จงเงี้ยสดับให้ จบต้นจนปลาย ะ	ปางเมื่อศุขทุกข์เฝ้า ฟังแก้ขัดสน ะ
(สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, 2510: 19)	(สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, 2510: 22)

⁹⁴ การเล่นเสียงพยัญชนะทั้ง 3 รูปแบบนี้ สอดคล้องกับ ผลการศึกษาของ วีรวัฒน์ อินทรพร (2548: 200 - 213) ที่ระบุว่า โคลงในสมัยรัตนโกสินทร์สืบทอดวิธีการเล่นสัมผัสพยัญชนะทั้ง 3 รูปแบบมาจากโคลงสมัยอยุธยา

- ตัวอย่างการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในโคลงกาษิตพระร่วง

4 อัยาริร่านแก่ความ

ระมัดผิดแผกฟ้อง	ไภยความ
ระมัดอาตมงาม	เงื่อนไฉ
ระมัดจิตรีเจียมขาม	เข็ดชั่ว
ระมัดทรัพย์เดิมใช้	ชอบได้คืนเดิม

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1796)

5 ประพฤดีตามบุรพ็รบอบ

ไปทราบผลเหตุต้น	ต่อเดิม
อย่าด่วนยกเหตุเสริม	เศกผู้
เหตุเก่าจะต่อเดิม	ตัวอย่าง ใหม่พอ
ฝันระบอบบชอบรู้	แรกต้องลองตาม

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1796)

25 หว่านพืชจักเอาผล

ไร่เนาถ้ำกรั้ง	รังพง พืชเอย
ถางไถนโค่นคดคง	เผด็จได้
จักเพาะหว่านประสงค	ผลผัก พืชแล
ผิตระหนี่ทุนแรงไว้	วัฒนธรรมหาไหน

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1801)

39 คนรักอัยาวางใจ

ปลูกรักอัยาทอดทิ้ง	รักโรย แรมเอย
เพียรเพาะพวงกุญโผย	กอบกู้
รักนักจักดลโผย	หิวหอบ หทัยแธ
รักเท่ารักจรั	รักนั้นกลับซัง

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1891)

นอกจากโคลงกาษิตพระร่วงจะเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะข้ามวรรคและเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะในวรรคหลังของบาทตั้งตัวอย่างข้างต้นแล้ว สุภาษิตพระร่วงสำนวนนี้ยังมีการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะเป็นคู่เช่นเดียวกัน การซ้ำเสียงพยัญชนะเป็นคู่ หมายถึง การใช้คำ 4 พยางค์ซ้ำเสียงพยัญชนะสลับกัน กล่าวคือ กวีซ้ำคำในพยางค์ที่ 1 และพยางค์ที่ 3 ส่วนคำพยางค์ที่ 2 และพยางค์ที่ 4 ใช้คำซ้อนที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันซึ่งซ้ำเสียงพยัญชนะ เช่น คำว่า “นอกคอกนอกค้อม” “ผเชิญผชด” “ทวิเทวศ” “อารีอารักษ” “สมานสมัค” ในคำประพันธ์ต่อไปนี้

81 ภายนอกให้น้ำเข้า

คนหลงคนเลียงเลี้ยว	ทางตรง ตรงเนอ
ช่วยแนะช่วยจูงจาง	ตัดอ้อม
พามาสู่ประสงค	ทางเพียง ธรรมนอ
เห็นนอกคอกนอกค้อม	ตัดเข้าทางธรรม

(วชิรญาณ ตอน 20, ร.ศ. 115: 2089 - 2090)

97 นอบตนต่อผู้เ้า

รักเจริญนอบต่อผู้	พุด์เจริญ
ความรักจักผเชิญ	ผชดให้
ดลเกียรติสรรเสริญ	สวัสดิศุข โคตรแธ
ใจโสถถ์เสริมศักดิ์ได้	พุด์มกล้าพาเจริญ

(วชิรญาณ ตอน 21, ร.ศ. 115: 2190)

24 อยำคະนิงถึงโทษท่าน		70 ช้างไล่เล่นเสียงหลบ	
ต่างคนต่างเกลียดร้าย	รักดี ทั่วแฮ
อย่าริโทษโทษภัยทวี	ท้าวศรีอ้น	ชำนาญชาญเชี่ยวชาญ	เหตุกาล
เห็นผิดคิดอาวรี	อาร์ักษ์ รั้งบนา	ปางจะดลไทยพาล	ใหญ่่น้อย
ผีมากบั่นรอนซ่อน	หากน้อยลลายหาย	ควรรบหลบหรือสมาน	สมัคมิตร ไฉนนา
(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1801)		ทันเท่าเลาเลสร้อย	ริบู้ดูเรียน
		(วชิรญาณ ตอน 19, ร.ศ. 115: 1996)	

5.1.1.1.2 การเล่นเสียงสัมผัสสระ

นอกจากการการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะที่เกี่ยววรั้อยได้อย่าง มีวรรณศิลป์แล้ว สุภาสิตพระร่วงสำนวนที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังพบการเล่นเสียงสัมผัสสระซึ่งส่งผลให้สุภาสิตพระร่วงทั้ง 4 สำนวนมีเสียงและท่วงทำนองที่ไพเราะมากยิ่งขึ้น

สุภาสิตพระร่วงสำนวนที่แต่งด้วยร้อย ได้แก่ สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) และสุภาสิตพระร่วงใน ลิลิตพงศาวดารเหนือ (เนื้อหาส่วนร้อยสุภาสิต) กวีเล่นเสียงสัมผัสสระภายในวรรคทั้งตำแหน่งที่ขีด ติดกันและไม่ขีดติดกัน ดังตัวอย่างในตาราง

ตารางที่ 52 แสดงตัวอย่างการเล่นเสียงสัมผัสสระในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 (สำนวนที่แต่งด้วยร้อย)

สำนวน ตำแหน่งสัมผัส	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ (เฉพาะส่วนร้อยสุภาสิต)
สัมผัสสระ ตำแหน่งขีดติดกัน ภายในวรรค	อย่าให้ใฝ่เอาทรัพย์ท่าน (8) โทษตนผิดคิดรำพึง (28) อย่ามีปากกล้ากว่าคน (48) ครุว่าอย่าว่านักร (142) เจรจาจรอบคอบ (76)	อย่าเอาทษาเป็นคูคิด (69) อย่าจุดไฟไหม้ฟาง (126) ถ้าไม่ได้เสียที่ (134) อย่าหลอคูครูอาจารย์ (151)	อย่าเบียดเสียดแก่มิตร (64) ผิวผิบริดไปพล่าง (111) นอบนบใจไสยสุทธ์(131) ความชอบจำใส่ใจ (141) อย่าตีปลาน่าไซ (176)

ตำแหน่งสัมผัส	สำนวน สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ (เฉพาะส่วนร่ายสุภาสิต)
สัมผัสสระ ตำแหน่งที่ไม่ติด ติดกันภายใน วรรค	อย่าพินเพื่อนอย่าระอา (56) โหราเชี่ยวชาญควรรจำ (108) ใจมารไม่ตรีตอบ (118)	หารนักรแล่มกม้วย (28) บอกลากไกลอย่าไป (88) อย่าคิดรานเพื่อนบ้าน (101) ข้าใช้เอาใจนาย (215)	ให้หาสินมาเมื่อใหญ่ (11) ความในอย่าไซเขา (70) รวิงโรที่ไปมา (142)

ส่วนสุภาสิตพระร่วงที่แต่งด้วยโคลง ได้แก่ *โคลงภาสิตพระร่วง* และ *สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ* (เฉพาะโคลงเกริ่นนำและโคลงท้ายร่ายสุภาสิต) กวีเล่นเสียงสัมผัสสระเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- ตัวอย่างการเล่นเสียงสัมผัสสระใน *สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ*

<ul style="list-style-type: none"> • ชนประชุมมากล้น เหลือตรา พระร่วงท่านเมตตา กล่าวไว้ คำโอรพสุภา ลิตท่าน จงเงยสดับให้ จบตันจนปลาย ฯ (สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, 2510: 19) 	<ul style="list-style-type: none"> • เพลิงกูระษัตริย์ทั้ง สมณะ สี่สิ่งโทษคุณคดละ คลุกเคล้า อย่าห่างอย่าชิดกะ ของสี่ น้เฮย ปางเมื่อศุขทุกข้เ้า ฟึ่งแก้ขัดสน ฯ (สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, 2510: 22)
--	--

- ตัวอย่างการเล่นเสียงสัมผัสสระใน *โคลงภาสิตพระร่วง*

<p>61 ความในอย่าไซเขา</p> <p>ความในใจบ่แจ้ง แจ่มใจ <u>ไยจะไซแก่ใคร</u> <u>ใครรู้</u> ยากนักจักแปลใน ใจคิด หากปากกับใจคู่ เกียงถ้อยไซไย (วชิรญาณ ตอน 18, ร.ศ. 114: 1898-1899)</p>	<p>109 คนข้าอย่าร่วมรัก</p> <p>พบมิตรจริตอื่น อำพนา พจนนา เยียวเสพก็ลื้อล่า เล่ห์ร้อน เหตุมิตรปิดแงง่า เงื่อนช่อน จริงแฮ ทรงนอกบออกจะอ่อน ส่วนบ้องในสลาย (วชิรญาณ ตอน 23, ร.ศ. 115: 2352)</p>
--	---

6 เอาแต่ชอบเสียผิด		15 ที่รักอย่าดูถูก	
โทภาคหากพิศต้อง	เป็นตัว จิรงนอ	ผูกมิตรแฝงใจตั้ง	ไมตรี
ตัวชั่วติดตนมัว	মনะใหม่	พบมิตรจิตร์ปรีดี	แซมแย้ม
รีบละรีบสละกลัว	เกลียดผิด เสียแธ	เผยโอรุเอี่ยมอารี	รมย์รัก สัมคค์รา
ดีชอบกอบก่อให้	เกิดขึ้นเกิดผล	ทุกข์สนุกสุขแจ่ม	ฉลาดเอื้อนใจอารีย์
(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1796)		(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1798)	

5.1.1.2 วรรณศิลป์ที่เกิดจากการเลือกสรรคำ

วรรณศิลป์อีกประการหนึ่งที่ปรากฏชัดในสุภาสิตพระร่วงสำนวนที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 คือการที่กวีสามารถเลือกสรรถ้อยคำมาเรียงร้อยเป็นข้อความได้อย่างมีวรรณศิลป์ โดยเฉพาะการซ้ำคำในรูปแบบกลบท การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษในงานประพันธ์ และการเลือกใช้ชุดคำที่อยู่ในหมวดเดียวกันในการนำเสนอคำสอนภายใน 1 หัวข้อ ดังนี้

5.1.1.2.1 การซ้ำคำในรูปแบบกลบท

การซ้ำคำในรูปแบบกลบทปรากฏชัดในโคลงกาษิตพระร่วง ได้แก่ การซ้ำคำ 1 คำในโคลงทุกบาท ซึ่งวิธีการซ้ำคำรูปแบบดังกล่าวนี้ กวีน่าจะประยุกต์มาจาก “กลบทพวงแก้ว กุดั่น”⁹⁵ เพื่อเน้นย้ำความหมายและสร้างสัมพันธภาพให้เนื้อหา ตัวอย่างใช้คำซ้ำ 1 คำในโคลงทุกบาท เช่น โคลงที่กวีแต่งขยายร่ายสุภาสิตวรรค “ระวังระไวหน้าหลัง” กวีซ้ำคำว่า “ไภย” จำนวน 5 ครั้งในโคลงบาทที่ 1 – 4 (โคลงบาทที่ 2 ซ้ำ 2 ครั้ง) และโคลงที่กวีแต่งขยายร่ายสุภาสิตวรรค “การทำอย่าด่วนได้” กวีซ้ำคำว่า “ด่วน” จำนวน 7 ครั้งในโคลงบาทที่ 1 – 4 (โคลงบาทที่ 1 ซ้ำ 3 ครั้ง และโคลงบาทที่ 4 ซ้ำ 2 ครั้ง) ดังคำประพันธ์

99 ระวังระไวหน้าหลัง		115 การทำอย่าด่วนได้	
ความไวไวบ่งป้อง	ปิดไภย	การด่วนด่วนหนึ่งนั้น	ด่วนหนี ไภยเฮย
ไภยมากไภยนิดใด	เด็ดด่วน	ด่วนหนึ่งดับอัคคี	คุใหม่

⁹⁵ กลบทพวงแก้วกุดั่น คือกลอนกลบทแบบหนึ่ง กำหนดบังคับให้ทุกวรรคเล่นคำซ้ำเดียวโดยตลอด โดยไม่บังคับจำนวนคำซ้ำและตำแหน่งของคำที่ซ้ำ (พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ภาคฉันท์ลักษณะ, 2550: 46)

ไถยหน้าและหลังไผ่	ว่องซั้ว หนีน้า	ด่วนทุ่งจรัล	ลาดก่อน ปวดแฮ
สรรพะไถยพาลลั้ว	หลีกได้โดยไผ่	อีกด่วนป่วยเจ็บไข้	ด่วนแท้รักษา
(วชิรญาณ ตอน 21 , ร.ศ. 115: 2191)		(วชิรญาณ ตอน 23 , ร.ศ. 115: 2354-2355)	

การซ้ำคำในรูปแบบกลบทลักษณะต่อมาที่พบในโคลงกาษิตพระร่วง คือการซ้ำคำต้นบาททุกบาท เพื่อจำแนกเนื้อหาแต่ละส่วน การซ้ำคำในลักษณะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับ “กลบทบุษบงแย้มผกา” (พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ภาคฉันทลักษณ์, 2550: 44) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

30 น้ำเซียวอย่าขวางเรือ		71 สุวณขบอย่าขบตอบ	
รู้เหตุผลก่อกั้น	กลสถาน ไตนา	อย่าถือคนบั้นบ้า	ไปบ่อ
รู้ตามประมาณ	เหมาะรู้	อย่าว่าคนเมาขอ	งดเหล้า
รู้กาลประวัชชาญ	ชนิด แพนกแฮ	อย่าตีหยิ่งขบยอ	ประยัดพจน์ พุดแฮ
รู้บุทคลพาลผู้	ปราชญ์พันกลขวาง	อย่าประชดคดเข้า	สุกพ้อจอหัว
(วชิรญาณ ตอน 17 , ร.ศ. 114: 1802)		(วชิรญาณ ตอน 19 , ร.ศ. 115: 1996 - 1997)	

นอกจากนี้โคลงกาษิตบางบท ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ซ้ำคำ 2 คำแรกของต้นบาททุกบาทซ้ำกัน ซึ่งตรงกับ “กลบทบัวบานกลีบขยาย” (พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ภาคฉันทลักษณ์, 2550: 43) ตัวอย่างคำประพันธ์ที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ซ้ำคำในรูปแบบ “กลบทบัวบานกลีบขยาย” มีดังนี้

47 ของฝากท่านอย่ารับ		72 อย่ากอบจิตรฤชยา	
.....	เห็นท่านต่ำยกขึ้น	บนสูง
อย่ารับปากฝากให้	หูปาล	เห็นท่านสูงพะยุง	ยศไว้
อย่ารับกิจฝากการ	กิจร้าย	เห็นท่านเท่าเราจง	จอดคู่ เวาแฮ
อย่ารับทรัพย์เอวหาร	เห็นเหตุ ฝากนา	เห็นท่านผิดเราใกล้	บได้จิงไกล
อย่ารับฝากทุกขีป้าย	แปดแป้นสุขหาย	(วชิรญาณ ตอน 19 , ร.ศ. 115: 1997)	
(วชิรญาณ ตอน 18 , ร.ศ. 114: 1894)			

การซ้ำคำในรูปแบบกลบทอีกลักษณะหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงฝีมือการประพันธ์ของขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ได้เป็นอย่างดีคือ การพยายามรวมลักษณะเด่นด้านการซ้ำคำที่พบใน “กลบทบุษบงแย้มผกา” และ “กลบทพวงแก้วกุดั่น” เข้าไว้ด้วยกัน คือ ซ้ำคำเดียวกัน

ต้นบาททุกบาทและซ้ำคำเดียวกันในโคลง 2 - 3 บาทด้วย ซึ่งการซ้ำคำในรูปแบบกลบทดังกล่าวนี้ นอกจากจะช่วยจำแนกเนื้อหาแต่ละส่วนในโคลงแล้ว ยังช่วยเน้นย้ำและสร้างสัมพันธภาพให้เนื้อหาในโคลงด้วย ดังตัวอย่างโคลงที่กวีแต่งขยายร่ายวรรณคดี “รักตนกว่ารักทรัพย์” “คนพาลอย่าพาลผิด” “เจรจาตามคดี” และ “ระบือระบิลอย่าฟังคำ”

44 รักตนกว่ารักทรัพย์

รักตนหา <u>ทรัพย์</u> เลี้ยง	ชีพตน พ้อเอย
<u>ทรัพย์</u> จึงขวายนชวน	<u>ทรัพย์</u> ไ้
รัก <u>ชีพ</u> เจ็บไข้ทน	ยาดีมี เทอญนา
รัก <u>แพทย์</u> อย่ารัก <u>ใจ</u>	แบ่ง <u>บ้าง</u> <u>ทรัพย์</u> มี
(วชิรญาณ ตอน 18 , ร.ศ. 114: 1893)	

66 คนพาลอย่าพาลผิด

<u>ชั่ว</u> หนึ่งอย่า <u>ชั่ว</u> ซ้ำ	สองสาม หนเอย
<u>ชั่ว</u> หนึ่งพะยายาม	<u>ชั่ว</u> น้อย
<u>ชั่ว</u> หมดอด <u>ชั่ว</u> ปราม	ปราบ <u>ชั่ว</u> สูญแฮ
<u>ชั่ว</u> ไปดีมี <u>ร้อย</u>	หมื่น <u>ล้าน</u> สราญศรี
(วชิรญาณ ตอน 18 , ร.ศ. 114: 1900)	

73 เจรจาตามคดี

เหตุ <u>นิด</u> คิด <u>ผ่น</u> น้อย	นิต <u>สูญ</u> หมดแล
เหตุ <u>มาก</u> บว <u>ก</u> ม <u>าก</u> คุณ	ม <u>าก</u> ล <u>้น</u>
เหตุ <u>มาก</u> หาก <u>ห</u> าร <u>ม</u> ูล	ม <u>าก</u> แบ่ง น้อย <u>แฮ</u>
เหตุ <u>มาก</u> ม <u>าก</u> ล <u>บ</u> ท <u>ัน</u>	ท <u>บ</u> ด <u>ัน</u> เด <u>ิม</u> ห <u>าย</u>
(วชิรญาณ ตอน 19 , ร.ศ. 115: 1997)	

114 ระบือระบิลอย่าฟังคำ

<u>ข่าว</u> กา <u>บ</u> อก <u>ข่าว</u> ก <u>้อ</u>	กา <u>ห</u> ิ <u>ว</u>
<u>ข่าว</u> ด <u>ัน</u> ข่าว <u>ข่าว</u> ผ <u>ิว</u>	ผ <u>ิด</u> แ <u>ท</u> ้
<u>ข่าว</u> ช <u>ั่ว</u> ระ <u>บ</u> ือ <u>ปล</u> ิว	ต <u>ระ</u> ห <u>ล</u> บ โลก <u>แฮ</u>
<u>ข่าว</u> ช <u>ั่ว</u> ท <u>ัว</u> โลก <u>แ</u> ก <u>้</u>	ย <u>าก</u> บ <u>้อ</u> ง <u>บ</u> ิด <u>ห</u>
(วชิรญาณ ตอน 23 , ร.ศ. 115: 2354)	

5.1.1.2.2 การสร้างคำโดยใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ

ศิลปะการใช้ภาษาประการต่อมาที่ปรากฏในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ การที่กวีใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษในการนำเสนอคำสอน การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษในงานประพันธ์นี้ เป็นความนิยมประการหนึ่งของบรรดาชนชั้นนำไทยสมัยรัชกาลที่ 5 ดังปรากฏในสิ่งพิมพ์ต่างๆ ของทางราชการ เช่น ราชกิจจานุเบกษา *ดุริยจินดารัตน* *วชิรญาณ* และ *ค็อดข่าวราชการ* นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงนิยมใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษในงานพระราชนิพนธ์หลายเรื่องด้วยเช่นเดียวกัน (วิระ ภวภูตานนท์, 2541)

สุภาสิตพระร่วงสำนวนที่กวีใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษในการนำเสนอ คำสอน ได้แก่ *โคลงภาสิตพระร่วง* การที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) เลือกใช้คำทับศัพท์ ภาษาอังกฤษในสุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าวนี้ เหตุผลประการหนึ่งน่าจะสืบเนื่องมาจากความ นิยมของยุคนั้น และเหตุผลอีกประการหนึ่ง คือ คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษบางคำน่าจะสื่อสารกับ ผู้อ่านในยุคนั้นได้ชัดเจนกว่าการใช้ภาษาไทย เพราะยังไม่มีการบัญญัติศัพท์คำนั้นขึ้นใช้ เช่น คำว่า “เซ็นบิล” และคำว่า “วิก” ดังตัวอย่างในโคลงภาสิต 2 บทต่อไปนี้

28 ออย่าไผ่ตนให้เกิน

ออย่าทงอจเอื้อม	เอาดาว
ออย่ารักสั้นกว่ายาว	ออย่าหน้า
ออย่าเบื้อทุกชีก่อนครว	สุขไม่ ถึงเนอ
ออย่าพทจนเปล้าค้ำ	คบห่างเซ็นบิล

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1802)

29 เดินทางออย่าเดินเปลี่ยว

การงานออย่าห่างผู้	หาหรือ
ไปป่าออย่าขาดมือ	มีดพร้า
อยู่บ้านอ่านหนังสือ	ออย่าขาด วิกเวอย
ทางเปลี่ยวมีเพื่อนกล้า	จึงเมื่อจวลี

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1802)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ใช้คำว่า “เซ็นบิล” เป็นคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษในโคลงภาสิตที่ขยายร่ายวรรค “ออย่าไผ่ตนให้เกิน” และใช้ คำว่า “วิก” เป็นคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษในโคลงภาสิตที่ขยายร่ายวรรค “เดินทางออย่าเดินเปลี่ยว” คำว่า “เซ็นบิล” เป็นคำทับศัพท์ที่มาจากคำว่า “sign” ที่มีความหมายว่า “ลงนาม” รวมกับคำว่า “Bill” ที่มีความหมายว่า “ใบรับเงินสด” คนไทยนำมาใช้รวมกันเป็นคำว่า “เซ็นบิล” ซึ่งหมายถึง ชื่อ สิ้นค้าโดยไม่จ่ายเงินแต่ให้ลงบัญชีไว้ ส่วนคำว่า “วิก” เป็นคำทับศัพท์ที่มาจากคำว่า “week” ที่ม ีความหมายว่า “สัปดาห์” ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษดังกล่าวนี้น่าจะเป็นคำที่ สมัยรัชกาลที่ 5 นิยมใช้ ดังจะเห็นได้จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำ เหล่านี้ในพระราชนิพนธ์เรื่อง *ไกลบ้าน* ทั้ง 3 คำ ดังคำประพันธ์

1) เซ็น (Sign: ลงนาม)

“...ก็ปัดันชื่ออะไร ยังจำไม่ได้ แต่ทำทางดีเปนนายทหารเรือ กองหนุน ได้ตราเจ๊ก ถึงดวงติดอกไม่รู้ว่่าขึ้นใด ได้รูปปริญเฮนรี เซ็นชื่อด้วย...”

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2505: 16)

2) บิล (Bill: ใบรับเงินสด)

“...ข้างบริพัตรกลัวว่่าจะใช้ไม่ทัน เรงให้มันส่งบิล เจ้าของจึงจะว่่า ไปเขียนคอยอยู่ประเดี๋ยวมายบอกว่่า ยังเขียนไม่ได้...”

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2505: 85)

3) วิก (Week: สัปดาห์)

“...ปีหนึ่งมีเวลาอยู่กันเพียง 4 วิก แล่นไปแล่นมาอยู่เป็นนิจ พวก
ออฟฟิศเซออื่น ๆ เป็นคนที่คัดมาทั้งนั้น จนกระทั่ง อินิเนีย ไม่เคยคุมกันเป็นลำดับ
เดียดังนี้...”

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2505: 17)

การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษในโคลงกาษิตบตดงกล่าว นอกจากจะ
สอดคล้องกับความนิยมของยุคสมัยแล้ว คำที่กวีเลือกใช้ยังมีวรรณศิลป์ด้วยเช่นกัน คำว่า “เซ็น
บิล” นั้นเป็นการใช้คำน้อยที่สื่อความมาก สามารถสื่อสารกับคนในยุคนี้ได้ง่ายและแสดงให้เห็น
เห็นถึงระบบการชื้อขายในช่วงระยะเวลาดังกล่าวว่า คนสมัยนั้นนิยมชื้อสินค้าโดยไม่ชำระเงินทันที
แต่ขอเงินไปชำระในภายหลัง ส่วนคำว่า “วิก” ที่กวีเลือกใช้ นั้น นอกจากจะเป็นคำที่คนในสมัย
นั้นนิยมใช้แล้ว ตำแหน่งคำว่า “วิก” ในโคลงยังสัมผัสพยัญชนะกับคำว่า “เวย” ซึ่งทำให้โคลงกาษิต
บตดงกล่าวมีความไพเราะยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) มิได้ใช้คำทับศัพท์
ภาษาอังกฤษในโคลงกาษิตพระร่วงอย่างพริ้วเฟือย ดังเกิดจากโคลงกาษิตทั้ง 130 บทกวีใช้คำทับศัพท์
ภาษาอังกฤษในสัดส่วนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับการแต่งคำประพันธ์ด้วยภาษาไทย

5.1.1.2.3 การเลือกใช้ชุดคำที่อยู่ในหมวดคำเดียวกันในการ นำเสนอคำสอนภายใน 1 หัวข้อ

การเลือกใช้ชุดคำที่อยู่ในหมวดคำเดียวกันในการนำเสนอคำสอนภายใน
1 หัวข้อ หมายถึง การที่กวีใช้ชุดคำ เช่น “นอนนั้งยืนเดิน” “บวกลบคูณหาร” “เขี้ยวเล็บงาเขา” “กาพย์
โคลงกลอน” ซึ่งเป็นชุดคำที่อยู่ในหมวดคำเดียวกัน มาใช้นำเสนอคำสอนหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง การ
เลือกสรรถ้อยคำในลักษณะดังกล่าวนี้ ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจสิ่งที่กวีต้องการจะสื่อได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น
และแสดงให้เห็นถึงวิธีคิดอันเป็นระบบของกวี เช่น เมื่อกวีต้องการสอนให้ระวังภัยจากสัตว์ป่า กวี
ได้สอนโดยใช้ชุดคำว่าให้ระวังภัยที่เกิดจาก “เขี้ยวเล็บงาเขา” ซึ่งการที่กวีใช้ชุดคำดังกล่าวนี้เป็น
การใช้คำที่สั้นกระชับ แต่สามารถสื่อความให้ผู้อ่านเข้าใจได้ชัดเจนโดยไม่ต้องอธิบายชื่อสัตว์ป่าว่า
มีสัตว์ชนิดใดบ้างที่ต้องคอยระมัดระวัง

จากการศึกษาพบว่าสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่กวีใช้ชุดคำที่อยู่ในหมวดคำเดียวกันในการนำเสนอคำสอนภายใน 1 หัวข้ออย่างชัดเจน มี 1 ส่วนวน คือ *โคลงภาษิตพระร่วงในวชิรญาณ* ปรากฏในหลายคำสอน เช่น

73 เจรจาตามคติ		66 คนพาลอย่าพาลผิด	
เหตุชนิดคิดผอนน้อย	นิตสูญ หมดแล	ชั่วหนึ่งอย่าชั่วซ้ำ	สองสาม หนอย
เหตุมากบวกรมากคุณ	มากล้น	ชั่วหนึ่งพะยายาม	ช้วน้อย
เหตุมากหากหารมุล	มากแบ่ง น้อยแฮ	ชั่วหมดอดชั่วปราม	ปราบชั่ว สูญแฮ
เหตุมากมากลบทัน	ทบตันเดิมหาย	ชั่วไปมีดีร้อย	หมื่นล้านสรวญศรี
(วชิรญาณ ตอน 19, ร.ศ. 115: 1997)		(วชิรญาณ ตอน 18, ร.ศ. 114: 1900)	
9 เข้าเถื่อนอย่าลิมพำ		112 ยลเยี่ยงไถ่นกกระทา	
ความตริสติตั้ง	ตามทาง ตริกฤ
นอนนั่งยืนเดินพลาง	ตริกไว้	งานแรงงานปากทั้ง	งานใจ
ถึงจักยาตรพนักกลาง	ดงเปลี่ยว	กระยะตามไถง	ถงาดฟ้า
ห่อนจักผละศาสตราให้	หัตถ์ห้อยกายโหย	เข้ารุ่งสายบายไป	เย็นคำ
(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114 : 1797)		อย่าคลาดอย่าผิดทำ	ทอดเอื้อนเลือนคราว
		(วชิรญาณ ตอน 23, ร.ศ. 115 : 2353 - 2354)	

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า *โคลงภาษิตพระร่วง* ใช้ชุดคำ “บวกรคุณหารลบ” “หนึ่งสองสาม” “ร้อยหมื่นล้าน” “นอนนั่งยืนเดิน” “เข้ารุ่งสายบายเย็นคำ” ในโคลงภาษิตแต่ละบท

ชุดคำ “บวกรคุณหาร” ช่วยเน้นย้ำคำว่ามากและค่าน้อยในโคลง ส่วนชุดคำ “หนึ่งสองสาม” และ “ร้อยหมื่นล้าน” ช่วยนำเสนอคำสอนเกี่ยวกับความชั่วและความดี จากมากไปน้อย ชุดคำ “นอนนั่งยืนเดิน” ซึ่งใช้แสดงกิริยาอาการสามัญของมนุษย์ กวีใช้เพื่อสอนให้มีสติอยู่เสมอไม่ว่าจะทำอะไร และชุดคำสุดท้าย “เข้ารุ่งสายบายเย็นคำ” กวีใช้เพื่อสื่อความถึงช่วงเวลาในหนึ่งวันตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นไปจนถึงพระอาทิตย์ตกดินซึ่งเป็นเวลาที่ควรใช้ทำงาน

5.1.1.3 วรรณศิลป์ที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์

ภาพพจน์ (Figure of Speech) คือ คำหรือกลุ่มคำที่เกิดจากกลวิธีการใช้คำ เพื่อให้เกิดภาพที่แจ่มชัดและลึกซึ้งขึ้นในใจของผู้อ่านและผู้ฟัง เป็นผลของการใช้คำอย่างมีศิลปะ โดยใช้กลวิธีการเปรียบเทียบ (กาญจนา นาคสกุล, 2524: 202) สุภาสิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ใช้ภาพพจน์เป็นกลวิธีหนึ่งในการนำเสนอคำสอน เพื่อขยายความเข้าใจคำสอนบางหัวข้อให้เด่นชัดและเป็นการเปรียบเทียบความคิดบางประการให้ลึกซึ้งหรือเป็นรูปธรรมชัดขึ้น สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวนที่กวีใช้ภาพพจน์ในการนำเสนอคำสอนอย่างโดดเด่นมี 2 จำนวน คือ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) และ โคลงภาพิตพระร่วงในวชิรญาณ โดยภาพพจน์ที่กวีเลือกใช้มี 3 ประเภท คือ ภาพพจน์แบบอุปมา ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ และการอ้างถึง

5.1.1.3.1 ภาพพจน์แบบอุปมา

ภาพพจน์แบบอุปมา หมายถึง ภาพพจน์ที่เกิดจากการเปรียบเทียบสิ่งๆ เหมือนกัน โดยมีคำเชื่อมโยง เช่น คำว่า เหมือน ดุจ ดัง เช่น ปาน ราว ประหนึ่ง เพียง เทียม ฯลฯ (กาญจนา นาคสกุล, 2524: 203) ผู้แต่ง สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) และขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ใช้ภาพพจน์แบบอุปมาในการนำเสนอคำสอนหลายหัวข้อ ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์แบบอุปมาที่ปรากฏชัดในสุภาสิตพระร่วงทั้ง 2 จำนวน มีดังนี้

สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)

- เปรียบการบอกความลับให้หาสรู้ เหมือนกับการนำชีวิตไปวางไว้ใกล้อาวุธ ซึ่งอาจถูกทำร้ายเมื่อใดก็ได้ ในวรรค “ความกลลย่าแจ้งทาช เขกชีวตรไกล้สัตรา” (67 – 68)

- เปรียบการอยู่ใกล้คนร้าย เหมือนกับการเอาน้ำตาลทรายคลุกยาพิษ ในวรรค “อย่าอยู่ใกล้คนร้าย เขกตาลทรายคลุกพิศม์ ใครเสพนิจชีวัง อย่าคิดยั้งอยู่เลย” (175 – 178)

- เปรียบความขยัน เหมือนน้ำบ่อทราย ในวรรค “เห็นเขามาก โภคา อย่าตื่นตาตามเขา ทรัพย์เราน้อยเร่งทำ เขกเขื่อนน้ำบ่อทราย (206 – 209)

โคลงภาษิตพระร่วง

- เปรียบการที่สัตว์เดินดิน (ซัคคะสัตว์)⁹⁶ เอาตัวลูไปตามทางกับการเปิดเผยความลับให้คนอื่นรู้ ในโคลงภาษิต

19 เชนเรือทอดกลางถนน

นาเวชขอบสถิตยน้ำ	ชลธิ์
เข็นทอดกลางวิถี	บกแห่ง
ซัคคะสัตว์จรรลี	ลู้แหลก
เอกลับประกาศแจ้ง	อรรถนั้พลันสลาย

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1799)

- เปรียบผู้ที่มีเพื่อนมากกว่าเป็นผู้มีหูตากว้างไกล ตาของผู้นั้นเทียบได้กับแว่นขยายหรือกล้องส่องทางไกล หูเทียบได้กับโทรศัพท์ ในโคลงภาษิต

110 พรรคพวกพึงทำนุก

.....
เพื่อนหลายกายเปิดกว้าง	ทางไกล คลาเวย
ตาแจ่มแจกแว่นใส	ส่องกล้อง
หูทิพย์เทียบสายใย	โทรศัพท์ สดับแล
ปากอุโฆษโยชนก้อง	ยิงซ้องไชยชาน

(วชิรญาณ ตอน 23, ร.ศ. 115: 2353)

จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นได้ว่า ภาพพจน์แบบอุปมาในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจคำสอนบางหัวข้อได้ง่ายขึ้น ความเปรียบบางประการเป็นเรื่องที่ผู้อ่านคุ้นเคยตามชนบ เช่น เปรียบอาวุธกับความอันตราย ความเปรียบบางประการที่กวีใช้นำเรื่องใกล้ตัวมาเปรียบเทียบเป็นคำสอน เช่น เปรียบการอยู่ใกล้คนร้ายกับการนำน้ำตาลทรายคูลูกยาพิษ และความเปรียบบางประการก็นำสิ่งแปลกใหม่ในสังคมขณะนั้นมาเปรียบเทียบเป็นคำสอน เช่น เปรียบการมีเพื่อนมากกว่ามีหูตากว้างไกลเหมือนแว่นขยายและโทรศัพท์ ความเปรียบเหล่านี้เป็นความเปรียบที่มีความชัดเจนและเข้าใจง่าย แสดงให้เห็นอัจฉริยภาพประการหนึ่งของกวีที่สามารถนำเสนอคติสอนใจด้วยการใช้ภาพพจน์แบบอุปมา

⁹⁶ ซัคคะสัตว์ ความหมายตามพจนานุกรม ร.ศ. 120 หมายถึง สัตว์เดินดิน (กรมวิชาการ, 2541: 116)

5.1.1.3.2 ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์

ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ หมายถึง ภาพพจน์เปรียบเทียบที่นำลักษณะเด่นของสิ่งที่ต้องการมาเปรียบเทียบกับที่ โดยไม่มีคำเชื่อมโยง หรือบางครั้งก็อาจใช้คำว่า “คือ” หรือ “เป็น” ในการเชื่อมโยง (กาญจนา นาคสกุล, 2524: 203) การใช้ภาพพจน์ในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นภาพพจน์ที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) นิยมใช้เมื่อต้องการนำเสนอคำสอนบางหัวข้อใน *โคลงภาษิตพระร่วง* ให้ผู้อ่านเข้าใจคำสอนนั้นอย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ใน *โคลงภาษิตพระร่วง* มีดังนี้

- เปรียบการทำความผิดเพียงน้อยนิดว่าอาจให้โทษร้ายแรงได้เหมือนการนำเข็มแหลมไปสะกิดแผลก็อาจทำให้ลูกกลมจนเกิดหนองได้ ใน *โคลงภาษิต*

23 โทษตนผิดรำพึง

รู้สึกความพลาดพลั้ง	เพลงผิด ใ่วรา
อย่าคิดว่าผิดนิด	หนึ่งน้อย
ปลายเข็มเขี่ยสะกิด	แผลบาด ไฉนนา
พลันสบแสงบ่มย่อย	พิษซ้ำอำนาจ

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1801)

- เปรียบประโยชน์จากการเลี้ยงดูบ่าวไพร่ว่าเหมือนการเลี้ยงเปิดไก่ไว้กินไข่ เหมือนการเลี้ยงสุนัขไว้เฝ้าบ้าน และเหมือนการเลี้ยงวัวไว้ใช้เป็นพาหนะ ใน *โคลงภาษิต*

26 เลี้ยงคนกินแรง

เลี้ยงเปิดเลี้ยงไก่ไว้	กินฟอง
เลี้ยงสุนัขห้วงปอง	ปกบ้าน
เลี้ยงโคถึกมฤตพอง	พาหนะ กิจแฮ
เลี้ยงบ่าวไพร่บ่คร้าน	กิจนั้นทันทุน

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1801)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า กวีได้นำความเปรียบเทียบที่แปลกใหม่มา นำเสนอคำสอน การเปรียบเทียบผิดเล็กน้อยว่าเหมือนการนำเข็มแหลมไปสะกิดแผลจนเกิดแผล ลูกกลมใหญ่โตเป็นความเปรียบเทียบที่ลึกซึ้งและช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจคำสอนได้แจ่มชัดเป็นรูปธรรมว่า ให้ตระหนักถึงโทษของอยู่เสมอ แม้ความผิดนั้นจะเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อย ส่วนการเปรียบเทียบประโยชน์ จากการเลี้ยงดูบ่าวไพร่ว่าเหมือนการเลี้ยงเปิดไก่อ้วนกินไข เหมือนการเลี้ยงสุนัขไว้เฝ้าบ้าน และเหมือนการเลี้ยงวัวไว้ใช้เป็นพาหนะก็เป็นความเปรียบเทียบที่กวีสามารถนำเรื่องใกล้ตัวมายกตัวอย่างได้อย่างสมเหตุสมผล ช่วยให้อ่านเข้าใจเหตุผลว่าเหตุใดจึงต้อง “เลี้ยงคนกินแรง”

5.1.1.3.3 การอ้างถึง

นอกจากการใช้ความเปรียบด้วยการใช้ภาพพจน์แบบอุปมา และอุปลักษณ์ ความเปรียบอีกลักษณะหนึ่งที่สุภาวดีพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ใช้ในการนำเสนอคำสอน ได้แก่ การอ้างถึง จากการศึกษาพบว่า *โคลงภาพิตพระร่วง* บางบท ได้อ้างถึงเหตุการณ์สำคัญในวรรณคดีไทยมายกตัวอย่างเปรียบเทียบเพื่อผู้อ่านให้เข้าใจความหมายของคำสอนชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะเรื่อง *รามเกียรติ์* ซึ่งเป็นวรรณคดีเอกเรื่องหนึ่งของไทย ดังตัวอย่างคำประพันธ์

- เปรียบการแก่งทำดีของศัตรูว่าเหมือนหนุมานหลอกเอากล่องดวงใจจากพระฤๅษี

67 ออย่าผูกมิตรไมตรี

ไพรีมีจิตร้ายร้าย ราวี่

ผูกสนิทไมตรี มิตรแม่น

เล่ห์ลึงหลอกฤๅษี ลักกล่อง ยักษ์แฮ

รักแตกแบกความแค้น คับคั่งงำใจ

(วชิรญาณ ตอน 19, ร.ศ. 115: 1995)

- เปรียบการฝากของสำคัญไว้ในที่อันตรายว่าเหมือนทศกัณฐ์ฝากกล่องดวงใจไว้กับพระฤๅษี พระรามฝากนางสีดาไว้กับพระลักษมณ์ และควาีฝากพระขรรค์ไว้กับนางอันเป็นที่รัก (นางจันทรสุธา)

118 ฝากของรักจงภอใจ

.....
ทศกัณฐ์ฝากชีพไว้ ฤๅษี

รามฝาากลัษมี	ลักษณะน้อง
พระขรรค์เพชรคาวิ	ฝากมิ่ง สมรฤา
ของฝากผิดคิดซ้อง	คับแค้นแสนเข็ญ

(วชิรญาณ ตอน 24, ร.ศ. 115: 2446)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า กวีได้หยิบยกเหตุการณ์ในวรรณคดีบางเรื่องมาเปรียบเทียบเป็นคำสอนเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจคำสอนได้กระจ่างชัด เหตุการณ์วรรณคดีที่กวีเลือกมาอ้างถึงนั้นมีความสมเหตุสมผล เนื่องจากสอดคล้องกับคำสอนและเหตุการณ์ตอนที่กวียกมาก็เป็นเหตุการณ์เด่นในวรรณคดีเรื่องนั้น สามารถสื่อสารกับผู้อ่านได้เป็นอย่างดีโดยไม่ต้องอธิบายเรื่องราวให้ยืดเยื้อ

5.1.2 คุณค่าด้านวรรณคดี

สุภาษิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากจะมีคุณค่าด้านวรรณศิลป์แล้ว คุณค่าอีกประการหนึ่งที่ปรากฏชัด ได้แก่ คุณค่าด้านวรรณคดี

คุณค่าด้านวรรณคดีประการแรกคือ คำสอนบางหัวข้อที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 บางสำนวนได้ส่งอิทธิพลด้านเนื้อหาให้กับวรรณคดีคำสอนร่วมสมัยที่กวีแต่งขึ้นภายหลัง ดังจะเห็นได้จาก *สุภาษิตพระร่วงในลิลิตพวงศาวดารเหนือ* วรรณคดีสมเด็จกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงตีความใหม่จากคำสอนเดิมสอนที่ว่า “ภายในอย่านำออก ภายนอกอย่านำเข้า” ให้เป็น “ภายในอย่านำออก ภายนอกให้นำเข้า” ภายหลังเมื่อขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) แต่ง *โคลงสุภาษิตพระร่วง* ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ได้นำคำสอนหัวข้อดังกล่าวมาตั้งเป็นวรรคเพื่อแต่งโคลงขยาย โดยขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ได้ตีความคำว่า “ภายใน” ว่าหมายถึง ความจริง คำสัตย์ ความลับ และเรื่องไม่ควรเปิดเผย ซึ่งความหมายดังกล่าวสอดคล้องกับการตีความของสมเด็จกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ที่ทรงตีความคำว่า “ภายใน” ว่าหมายถึง เรื่องที่ดี เรื่องที่เหมาะสม เรื่องที่ถูกต้อง ส่วนคำว่า “ภายนอก” ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ตีความไว้ 3 ความหมาย ความหมายที่ 1 “ภายนอก” ในโคลงบทแรก หมายถึง คนที่ประพฤตินอกกรรม “ภายนอก” ความหมายที่ 2 “ภายนอก” ในโคลงบทต่อมา หมายถึง “ผู้ที่ยังไม่มีวิชาความรู้” ส่วนความหมายที่ 3 “ภายนอก” ในโคลงบทสุดท้าย หมายถึง “ทรัพย์สินนอกร่าง” ดังคำประพันธ์

80 ภายในอย่านำออก

อย่าพลิกเพลงกลับหน้า	เป็นหลัง
อย่าเท็จทวนสัจจั่ง	จัดพรัอง
อย่าเปิดที่จำบัง	จำปิด ปิดแฮ
อย่าปิดที่เปิดต้อง	เปิดให้เปิดเผย

81 ภายนอกให้นำเข้า

คนหลงคนเลียงเลี้ยว	ทางตรง ตรงเนอ
ช่วยแนะช่วยจูงจง	ตัดอ้อม
พามาสู่ประสงค์	ทางเที่ยง ธรรมนอ
เห็นนอกคอกนอกค้อม	ตัดเข้าทางธรรม
วิทยาลัยสรรพล้วน	ภายนอก
ยังบ่อทราบปราชญ์บอก	บวกรเข้า
ภายในโง่เอาออก	อวดท่าน ปราชญ์นา
ท่านจะได้ใส่เข้า	สูบให้ฉลาดเฉลียว
เงินทองตามที่แท้	ไถ่ถูง เก็บแฮ
ยามยาตราพันพุง	ผูกเพ็็น
หากเคลื่อนแขกเรือนมุง	มั่วหยาบ ฉวยฤา
ภายนอกหากชอบเร้น	ซ่อนไว้ภายใน

(วชิรญาณ ตอน 20, ร.ศ.115: 2089 - 2090)

สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือยังส่งอิทธิพลด้านเนื้อหาคำสอนให้วรรณคดีคำสอนร่วมสมัยที่แต่งขึ้นภายหลังอีกหัวข้อหนึ่งคือ คำสอนเรื่องความสำคัญของภิกษุสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากสุภาสิตบทหนึ่งที่หม่อมราชวงศ์พระราชนิพนธ์แต่งในวชิรญาณสุภาสิต ระบุว่าวัตถุที่ไม่ควรประมาณ 4 อย่าง ได้แก่ ไฟ กษัตริย์ และภิกษุสงฆ์ สอดคล้องกับสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ ดังคำประพันธ์

วัตถุไม่ควรประมาณสี่อย่าง

คือไฟถึงนิดน้อยไม่ควรประมาณอย่างหนึ่ง

คืออสรพิษถึงตัวน้อยไม่ควรประมาณอย่างหนึ่ง

คือขัตติยราชตระกูลถึงยังทรงพระเยาว์อยู่ไม่ควรประมาณอย่างหนึ่ง

คือผู้ประภูมิตระงับกายวาจาใจด้วยดีไม่ควรประมาณอย่างหนึ่ง

(วชิรญาณสุภาสิต, 2432: 15)

นอกจากนี้สุภาสิตบางวรรคในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) ยังส่งอิทธิพลด้านเนื้อหาให้แก่วรรณคดีคำสอนในสมัยหลังด้วยเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น โคลงกระทู้คติโลกของพระภิกษุหลวงจ่านงพลภักดิ์ ซึ่งแต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2469 กวีได้นำสุภาสิตบางวรรคในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) ไปแต่งเป็นโคลงกระทู้เพื่อให้คติสอนใจ โดยร่ายวรรคที่กวีนำไปแต่งโคลงกระทู้คติโลกได้แก่ ร่ายวรรค “อย่าไปเที่ยวกลางคืน” (42) ร่ายวรรค “อย่าเซ็ดทางบุญ” (136) และร่ายวรรค “อย่าหลู่ครูอาจารย์” (151) ดังคำประพันธ์

อย่า คบเพื่อนพวกพ้อง เปนพาล เทียว เสาะหาเหตุการณั้ ก่อถ้อย กลาง ถิ่นเร่งวิจารณ์ จวบเหตุ คีน คำอย่าคลาดค้อย เนื่องด้วย ภัยอันตราย ฯ (หลวงจ่านงพลภักดิ์, 2469: 14)	อย่า คิดราเริศร้าง เร่งทำ บุญเฮย ห่าง กิจควรคิดกำ หนดไว้ การ ปฏิบัติประจำ จิตมั่น บุญ ส่งคงจักได้ สุขพร้อม ไพบูลย์ ฯ (หลวงจ่านงพลภักดิ์, 2469: 15)
--	--

อย่า ทยศท่านผู้ หลู่ ลบคุณประมุข อา เพทเหตุหากบุญ จารย์ วัตปริสุทธิ์ได้	อนุกุล โทษให้ เสื่อมสุข สวัสดิ์เจย เนื่องด้วย ความเจริญ ฯ (หลวงจ่านงพลภักดิ์, 2469: 17)
--	---

คุณค่าด้านวรรณคดีประการต่อมา ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 บางสำนวนได้เป็นต้นแบบด้านรูปแบบคำประพันธ์ให้วรรณคดีเรื่องอื่นในยุคสมัยหลัง เห็นได้ชัดจากรูปแบบคำประพันธ์ของโคลงภาสิตพระร่วงที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ด้วยการนำร่ายสุภาสิตมาตั้งเป็นวรรคแล้วแต่งโคลงประกอบเข้าคู่ ได้เป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในการประพันธ์โคลงสุภาสิตบัญญัติพระร่วงในดุสิตสมิต และชลอ ปทุมมานนท์ ก็ได้ใช้รูปแบบคำประพันธ์ชนิดเดียวกันในการแต่งกาพย์ห่อโคลงสุภาสิตพระร่วงขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2523 ดังแสดงให้เห็นในตาราง

ตารางที่ 53 แสดงตัวอย่างคำประพันธ์ในโคลงสุภาสิตบัญญัติพระร่วงและกาพย์ห่อโคลงสุภาสิตพระร่วงที่นำร่ายสุภาสิตมาตั้งเป็นวรรคแล้วแต่งโคลงขยาย

โคลงภาสิตพระร่วง	โคลงสุภาสิตบัญญัติพระร่วง	กาพย์ห่อโคลงสุภาสิตพระร่วง
15 ที่รักอย่าดูถูก	“ที่รักอย่าดูถูก”	25

โคลงกาษิตพระร่วง	โคลงสุภาษิตบัญญัติพระร่วง	ภาพย่อโคลงสุภาษิตพระร่วง
ผู้กมิตรีแผ่จิตร์ตั้ง ไมตรี พบมิตรจิตร์ปรีดี แซ่มแย้ม เผยโอรุเอี่ยมอารี รมย์รัก สม่คค์รา ทุกข์สนุกสุขแฉล้ม ฉลาดเอื้อนใจอารย์ (วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1798)	ท่านว่า "ที่รักอย่า ดูถูก" ร่วงราชธปองปลุก นรชาติ ประหนึ่งว่าเป็นลูก เธอหมด จึ่งหมั้นทางประศาสน์ สิ่งทีธรรมมา อันว่าผู้ที่รัก ร่วมจิต เมียมิ่งเสนห์สนิท เนนาแนบ อีกรคณาญาติมิตร สุหัท ควรคิดว่าเขาแทบ หนึ่งด้วยตนเอง (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว, 2529: 229 - 230)	ที่รักอย่าดูถูก ที่รักอย่ากล่าวถ้อย ดูแคลน ยิ่งรักยิ่งห่วงแหน ปกป้อง รักชาติอาจสละแทน ด้วยชีพ ตนนอ เพื่อกอบกู้เกียรติก้อง มุ่งให้ไทยทรง อันสิ่งที่เรารัก มิ ควรจักกล่าวดูแคลน ยิ่งรักยิ่งห่วงแหน แน่นแนบไว้ในกมล หากรักภักดีชาติ สามารถจะสละชีพตน กู้เกียรติไทยมณฑล ผลมุ่งให้ไทยดำรง (ชลอ ปทุมานนท์, 2523: 59)

คุณค่าด้านวรรณคดีประการสุดท้าย สุภาษิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรคขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทำหน้าที่สืบทอดร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งเป็นวรรณคดีคำสอนโบราณให้มีบทบาทสำคัญอีกครั้งในสมัยที่บ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน การที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 นำร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนดั้งเดิมมาผลิตซ้ำ เป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งเป็นมรดกทางปัญญาที่บูรพกวีได้เจียรไนให้เป็นเพชรเม็ดงามในวรรณคดีไทยได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 นำศิลปะการประพันธ์ของร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ มาประยุกต์ใช้ ก็เป็นการเชิดชูอัจฉริยภาพทางวรรณศิลป์ของกวีไทยที่สามารถเรียงร้อยคติสอนใจให้เป็นร่ายที่มีความไพเราะและดีงาม

5.2 คุณค่าด้านปัญญา

สุภาษิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรคขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 สำนวน นอกจากจะมีคุณค่าด้านวรรณศิลป์อันเนื่องมาจากฝีมือการประพันธ์อันน่ายกย่องของกวีแล้ว คุณค่าอีกประการหนึ่งที่ปรากฏชัด คือ คุณค่าด้านปัญญา

สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงกาษิตพระร่วงในวชิรญาณ สุภาษิตพระร่วงทั้ง

4 ส่วนนี้ นับเป็นวรรณคดีคำสอนในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของสังคมไทยเรื่องหนึ่ง ที่กวีสามารถสืบทอดคำสอนโบราณไว้ในงานประพันธ์ได้อย่างครบถ้วน และในขณะเดียวกันสุภาษิตดังกล่าวก็ให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัยได้อย่างน่าสนใจ

5.2.1 สุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 กับสืบทอดและเผยแพร่คำสอนโบราณ

จากการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ผู้วิจัยพบว่า สุภาษิตพระร่วงทั้ง 4 ส่วน ได้แก่ สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุภาษิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงสุภาษิตพระร่วงในวชิรญาณ ทุกส่วนมีคำสอนทั้งที่มีเนื้อหาตรงกับคำสอนโบราณและมีคำสอนที่กวีนำเสนอสารัตถะใหม่ โดยคำสอนที่พบมากที่สุด ในสุภาษิตพระร่วงแต่ละส่วนคือคำสอนโบราณซึ่งเป็นคำสอนที่กวีสืบทอดมาจากสายสุภาษิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

คำสอนโบราณที่กวีสืบทอดและนำมาเผยแพร่ให้ผู้อ่านสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 รับรู้และเข้าใจ ได้แก่ คำสอนเรื่องหลักการครองตนและข้อควรปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ คำสอนเหล่านี้เป็นคำสอนที่ไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องคติธรรม แต่เป็นคำสอนที่ชี้แนะให้ผู้อ่านรู้จักหลักการดำเนินชีวิตตามครรลองของยุคสมัย

คำสอนโบราณเรื่องหลักการครองตนที่กวีในสมัยรัชกาลที่ 5 สืบทอดและเน้นย้ำในสุภาษิตพระร่วงทั้ง 4 ส่วนมีหลายคำสอน อาทิ สอนให้เลือกทำแต่สิ่งที่ถูกต้อง ทำในสิ่งที่เหมาะสมแก่กาลและเทศะ สอนให้ระมัดระวังตน มีสติ ไม่ประมาท มีวิจารณ์ญาณเมื่อได้เห็นหรือได้ยินสิ่งใด สอนให้รู้จักเลือกคบมิตร และสอนให้ระมัดระวังคำพูดของตนเองอยู่เสมอ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างคำสอนเรื่องให้ระมัดระวังตน มีสติ ไม่ประมาท มีวิจารณ์ญาณเมื่อได้เห็นหรือได้ยินสิ่งใด

- สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

หอกดาบอย่าไกลตัว (68) คิดความตายทุกเมื่อ (70)

วางหอกดาบอย่าหาร (118)

- สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)

ความคิดตริกให้ยาว (82) เพลินนักรักปลั่งพลาด (53)
เดินหนอย่าไร่เพื่อน (21)

- สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

เข้าเถื่อนอย่าลืมหำ นำคีตอชานอนใจ (18 - 19)
คิดตรงตริกทุกเมื่อ (72)

- โคลงกาษิตพระร่วง

9 เข้าเถื่อนอย่าลืมหำ

ความตริสดิตั้ง ตามทาง ตริกฤฯ
นอนนั่งยืนเดินพลาจ ตริกไว้
ถึงจักยาตรพนศกลาง ดงเปลี่ยว
ท่อนจักผละศาสตราให้ หัดถ์ห้อยกายโยย

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1797)

ตัวอย่างคำสอนเรื่องให้รู้จักเลือกคบมิตร

- สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

อย่าคบมิตรคนพาล (11)
คนพาลอย่าพาลผิด อย่าเอาเป็นมิตรไปมา (74 - 75)

- สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)

ตัวเป็นปราชชอย่าเสพพาล (27) หนึ่งอย่าคบคนพาล (72)
อย่าคบข้าเป็นมิตร (104)

- สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

คนพาลอย่าพาลผิด อย่าผูกมิตรไมตรี (75 - 76)
คนข้าอย่าร่วมรัก (118) ตนเป็นไทยอย่าคบพาล (42)

- โคลงกาษิตพระร่วง

109 คนข้าอัยาร่วมรัก

พมมิตรจรีตเคื่อน	อำพนำ พจนंना
เยียวเสพท์ลือล้ำ	เล่หรืออน
เหตุมิตรปิดแงงำ	เงื่อนช่อน จริงแฮ
ทรงนอปกอกจะอ้ออน	ส่วนเบื่องในสลาย

(วชิรญาณ ตอน 23, ร.ศ. 115: 2352)

ส่วนคำสอนโบราณที่ว่าด้วยข้อควรปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ก็สืบทอดในสุภาสิตพระร่วงในสมัยรัชกาลที่ 5 ไว้เป็นจำนวนมาก คำสอนเรื่องข้อควรปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ นั้น กว้างขวางเน้นย้ำข้อควรปฏิบัติต่อชนชั้นปกครอง โดยสอนให้เชื้อสัจย์จงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน สอนให้อย่ากล่าวโทษ โกรธตอบ หรือคิดร้ายต่อพระเจ้าแผ่นดิน และสอนให้รู้จักวางตัวอย่างเหมาะสมในฐานะข้าราชการบริพาร ดังที่ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ สอนให้ “อย่านงงชิดผู้ใหญ่” (22) “อย่าขัดขวางผู้ใหญ่” (36) “อาษาเจ้าจนตนตาย อาษานายจงภอแรง” (91 - 92) “ท่านให้ยออย่าหมายโทษ” (97) “ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก” (126) “เฝ้าทำวไทอย่าทรนง” (128) “ภักดีจงอย่าเกียจ” (129) “จำวเคียดอย่าเคียดตอบ นอบนบใจใสสุทธิ” (130 - 131) “ท่านสอนอย่าสวนตอบ” (140) “อย่าปองไภยต่อทำว” (157) ตัวอย่างคำสอนเรื่องข้อควรปฏิบัติต่อชนชั้นปกครองที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 นำเสนอในสุภาสิตพระร่วงทั้ง 4 สำนวนมีดังนี้

- สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)

อาษาเจ้าจนถึงตาย อาษานายให้เต็มแรง (92 - 93) จงภักดีอย่ากลเกียจ (135)

เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ นอบนบใจใสสุทธิ (136 - 137)

อย่าหึงษาแก่ท่าน (81) อย่าปองไภยตอบทำว (171)

วังเวียงอย่ายินสนุณี (121) ถ้าจะวางๆ จงภก เกลือกท่านรู้จะเสียตน (183)

- สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)

อย่าแข่งว่าผู้ใหญ่ (25) อาษาเจ้าจนตนตาย การนายทำภอเรี่ยว (40 - 41)

อย่าปองกลทรัพย์ท่าน (160) ข้าใช้เอาใจนาย (215)

ความโกรธท่านแรงแบ่ง อย่าให้ แขงอย่าให้กล้า (102 - 103)

อย่าเบือนในการเจ้า (39) อย่าเฝ้าความเล็กน้อย (51)
ให้เรงกิ้วเจ้านาย (37) อย่างินท์นายนิทเจ้า (50)

- **สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ**

ภักดีอย่ารู้เคียด (63) อาสาเจ้าจนตัวตาย อาสานายจงภอแรง(91 - 92)
ท่านไทยอย่าหมายโทษ (97) ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก" (126)
เฝ้าท้าวไทยยาทง (128) ภักดีจงอย่าเกียจ (129)
เจ้าเคียดอย่าเคียดตอบ นอบนบใจไสยสุทธ์ (130 - 131)
ท่านสอนอย่าสอนตอบ(140) อย่าปองไทยต่อท้าว" (157)

- **โคลงภาษิตพระร่วง**

22 คบขุนนางอย่าโหด

อาศาสวามีท้าว	พระยา
อย่าหมิ่นอย่าโมหา	โหดท้าว
อิสสรียศบรรดา	ศักดิ์ท่าน นาพ่อ
เรียนรบอบนอบนำ	นบนั้นอมยอมตน

(วชิรญาณ ตอน 21, ร.ศ. 115: 2192)

55 อย่าเบียดเสียดแก้มิตร

อย่ากระทบชีพเจ้า	ลมปราน ผองแฮ
เกรงเพื่อนจักแหลกลาญ	ชีพม้วย
รักชีพอาตมะสมาน	ชีพท่าน ด้วยนา
สรรพสัตว์พรพสิ่งด้วย	อย่าได้ปองหวัง

(วชิรญาณ ตอน 23, ร.ศ. 115: 2354)

72 อย่ากอบจิตรฤษา

เห็นท่านต่ำยกขึ้น	บนสูง
เห็นท่านสูงพะยุง	ยศไว้
เห็นท่านเท่าเราจง	จอดคู่ เราแฮ
เห็นท่านผิดเราใกล้	บ่ได้จิงไกล

(วชิรญาณ ตอน 21, ร.ศ. 115: 2192)

82 อาษาเจ้าจนตัวตาย

ความใหญ่ในโลกเจ้า	จอมธรรม แลนา
อุบัติโดยบุญกรรม	ก่อสร้าง
ความเกิดกับตายสัมพันธ์	มตีเปล้า สูญฤ
ตายเกียรติยศกว้าง	มฤตด้วยอาษา

(วชิรญาณ ตอน 23, ร.ศ. 115: 2354)

การที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 ยังคงสืบทอดคำสอนโบราณ ทั้งคำสอนเรื่องหลักการครองตน และข้อควรปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ไว้ในสุภาสิตพระร่วงสำนวนที่ กวีสร้างสรรคขึ้นใหม่ แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า คำสอนโบราณซึ่งเป็นมรดกทางความคิดของ บวรพทวิเป็นคำสอนที่คนไทย โดยเฉพาะขุนนางและข้าราชการยังคงสามารถยึดถือปฏิบัติเพื่อให้มี ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานได้ทุกยุคสมัย คำสอนเหล่านี้มีคุณค่าและความสำคัญ

เนื่องจากเป็นหลักคุณธรรมและจริยธรรมพื้นฐานที่ทำให้คนในสังคมไทยอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข แม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปมากเพียงใดก็ตาม

5.2.2 สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 กับการให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัย

คำสอนอีกกลุ่มหนึ่งที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 แทรกไว้ในคำประพันธ์เป็นคำสอนให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัย กล่าวคือ ร่ายสุภาสิตบางวรรคและโคลงกาษิตบางบท กวีได้ชี้แนะข้อควรปฏิบัติเพื่อแก้ไขหรือป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในยุคสมัยดังกล่าว โดยส่วนใหญ่เป็นคำสอนที่มีปัจจัยสืบเนื่องจากปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คำสอนที่ให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัยที่กวีนำเสนอไว้ในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีดังนี้

5.2.2.1 คำสอนอันเนื่องมาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ก. คำสอนเรื่องทรัพย์และการลงทุน

คำสอนเรื่องทรัพย์และการลงทุน เป็นคำสอนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 3 ส่วน คือ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) และโคลงกาษิตพระร่วงในวชิรญาณ คำสอนที่กวีสอนเรื่องทรัพย์และการลงทุนซึ่งเป็นคำสอนที่เกิดจากปัญหาด้านเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 มีดังนี้

ตารางที่ 54 แสดงคำสอนเรื่องทรัพย์และการลงทุนที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

ส่วน	คำสอน
สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	ได้กอบออย่าเสียกำ (24)
สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	อย่าเสียของไปก่อน (114) อย่าคิดตามทุนเบื้องหลัง (119) ต่อน้ำยืมอย่างหนึ่ง ด้บหลังฟังกล่าวขวัญ อย่าอยู่ด้วยมัน

สำนวน	คำสอน
	ควนจาก แม้นตักยากให้เงินคืน (170 - 173)
โคลงกาษิตพระร่วง	<p>25 หวานพืชจักเอาผล</p> <p>ไฉนถ้ำกรัง รังพง พืเอย ถางโกนโค่นดกตง เผล็จได้ จักเพาะหวานประสงค์ ผลผัก พืชแล ผิตระหนัทนแรงไว้ วัณนนั้นหาไหน</p> <p>28 ออย่าไผตนให้เกิน</p> <p>ออย่าทงอาจเอื้อม เอาดาว ออย่ารักสั้นกว่ายาว อยู่หน้า ออย่าเบือทุกข์ก่อนคราว สุขไม่ ถึงเนอ ออย่าพทุนเปล่าคำ คบห่างเซ็นบิล</p> <p>17 ส้างกุศลออย่ารู้โรย</p> <p>สิ่งชอบประกอบไว้ เนืองเนือง สิ่งชั่วกลัวเกลียดเคือง คิดทิ้ง ชอบเจริญฝ้ายชั่วเปลือง เปลี่ยนภาค กันนา <u>สัมมปะธานพริ้ง</u> <u>พระพร่องสรรเสริญ</u></p> <p>33 คนเปนไทยออย่าคบทาช</p> <p>ความมีความยากนี้ เปนเงา โลกแล <u>นักจิตร์อย่าใจเบา</u> <u>แบกหนี</u> <u>แม้นมัวเล่ห์เสน่ห้เมา</u> <u>ไม่ห้ ดฤ ษณานา</u> <u>จนทรัพย์ยับแต่ก็</u> <u>กลับได้จใจ</u></p>

สาเหตุที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 นำคำสอนเรื่องทรัพย์และการลงทุนมาเพิ่มเติมไว้ในสุภาษิตพระร่วงแต่ละสำนวนนั้น ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า น่าจะสืบเนื่องมาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจในช่วงระยะเวลาดังกล่าวซึ่งประกอบไปด้วยปัญหาหลัก 2 ประการ คือ ปัญหาเรื่องการขาดแคลนเงินทุนสำหรับพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ และปัญหาเรื่องการขาดประสิทธิภาพในการทำธุรกิจของกลุ่มชนชั้นนำไทยสมัยรัชกาลที่ 5

ปัญหาด้านการขาดแคลนเงินทุนสำหรับพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงต้นรัชกาล เห็นได้จากเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ ฐานะของพระคลังการเงินขาดแคลน เนื่องจากเจ้าภาษีนายอากรจำนวนมากค้างชำระไม่ส่งมอบเงินให้แก่รัฐ และเงินจากการเก็บภาษียังรั่วไหลไปอยู่กับขุนนางต่างๆ ที่เจ้าภาษีสังกัด (สุทธิพันธ์ ชูทรานนท์, 2524: 106 - 109) ในระยะสี่ปีแรกของรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประสบปัญหาการเงินอย่างหนักถึงขั้นมีหนี้สินในช่วงระยะเวลาดังกล่าว พระราชทรัพย์ในท้องพระคลังตามที่บัญชีระบุมีเงินจำนวน 4 หมื่นชั่ง แต่ความเป็นจริงแล้วมีเงินอยู่จริงเพียงครึ่งหนึ่งเท่านั้น (สุมาลี บำรุงสุข, 2524: 57)

ปัญหาวิกฤตการณ์ทางการเงินในท้องพระคลังนี้ส่งผลให้รัฐขาดแคลนงบประมาณแผ่นดินสำหรับพัฒนาประเทศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการปฏิรูปการคลัง ทรงโปรดฯ ให้ตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ และพระคลังมหาสมบัติขึ้น เพื่อให้รัฐสามารถเก็บภาษีอากรซึ่งเป็นรายได้หลักได้เพิ่มมากขึ้นโดยทางราชการจะเป็นผู้เก็บภาษีแทนเจ้าภาษีนายอากร และชักชวนให้บรรดาเชื้อพระวงศ์ ขุนนางและข้าราชการซึ่งต่างมีความมั่งคั่งนำทรัพย์สินมาลงทุนร่วมกันในนามบริษัท แทนที่จะนำเงินไปใช้จ่ายในทางสุรุ่ยสุร่าย⁹⁷ หรือเก็บทรัพย์ไว้โดยไม่นำมาใช้ประโยชน์ เพื่อที่รัฐจะได้มีเงินทุนเพียงพอในการดำเนินการโครงการต่างๆ ให้สยามประเทศเจริญก้าวหน้าโดยไม่ต้องให้ชาวต่างชาติเป็นนายทุน เช่น โครงการรังสิต⁹⁸ โครงการขุดคลองสายสำคัญ โครงการสร้างรถรางในกรุงเทพฯ ที่บริษัทเซลีแอ ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศสขอทำสัมปทานจากรัฐ (ชัย เรื่องศิลป์, 2541: 316)

ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่สำคัญอีกปัญหาหนึ่งคือ ขนชั้นนำไทยขาดประสบการณ์ในการทำธุรกิจ ปัญหานี้สืบเนื่องมาจากการที่การค้าขายในประเทศเจริญขึ้น

⁹⁷ เรื่องการใช้จ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่ายของชนชั้นนำนี้ เห็นได้จากการที่ พระยาสุรียานุวัตร นักเศรษฐศาสตร์อดีตเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติในสมัยรัชกาลที่ 5 แสดงความเป็นห่วงผ่านข้อเขียนในหนังสือ “เศรษฐกิจไทยขั้นต้น” ว่า คนชั้นสูงโดยทั่วไปใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย “ซื้อสุรายาสูบหรือซื้อเครื่องลายครามเพชรนิลจินดาต่างๆ” และสั่งสินค้าต่างประเทศเพื่อบริโภคมาก (พระยาสุรียานุวัตร, ม.ป.ป.: 50)

⁹⁸ โครงการรังสิตเป็นโครงการหนึ่งที่กลุ่มชนชั้นนำสยามร่วมกันลงทุนเพื่อสร้างระบบชลประทานแบบใหม่สำหรับเปลี่ยนพื้นที่รกร้างว่างเปล่าบริเวณ “ทุ่งหลวง” ซึ่งเป็นพื้นที่รกร้างระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาและนครนายก (ปัจจุบันคือจังหวัดปทุมธานีและนครนายก) ให้กลายเป็นแปลงเพาะปลูกข้าวขนาดใหญ่เพื่อผลิตข้าวให้เป็นสินค้าส่งออกอันดับหนึ่งของประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2431 โดยมีพระองค์เจ้าสายสนธิวงศ์เป็นผู้ริเริ่มจัดทำโครงการ (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, 2554: 142 - 157)

หลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง เมื่อ พ.ศ. 2398 ชาวตะวันตกเริ่มเปิดห้างร้าน และบริษัทต่างๆ เพื่อทำการค้ากับชาวสยาม โดยบางบริษัทมีบรรดาชนชั้นนำเป็นหุ้นส่วนด้วย ดังจะเห็นได้จากประกาศโฆษณา “แซทส์ส่วนหุ้นในกอมปนี” ในราชกิจจานุเบกษาที่เชิญชวนให้บรรดาชนชั้นนำร่วมลงทุนสร้างคู่อ้อมเรือ สร้างเหมืองทองคำ และสร้างเหมืองตะกั่ว (หนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1, 2540: 16) นอกจากนี้บรรดาพ่อค้าชาวจีนก็หันมาทำธุรกิจทางการค้าข้าวและโรงสี รวมทั้งธนาคารพาณิชย์และการเดินเรือเพื่อแข่งกับชาวตะวันตก โดยมีขุนนางผู้ใหญ่นิยมลงทุนในกิจการโรงสีโดยให้เจ้าของโรงสีชาวจีนกู้ยืมเงิน (ถนอม ตะนา, 2527:122 - 125) เจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่บางคนก็ลงทุนตั้งกิจการโรงสีตามแบบพ่อค้าชาวจีน เพราะเห็นว่าค้าขายได้กำไรดี ตัวอย่างเช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เป็นต้น (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2542: 245) ดังนั้น เมื่อบริษัทบางแห่งของชาวตะวันตก และกิจการโรงสีของชาวจีนรวมทั้งกิจการบางประเภทของขุนนางผู้ใหญ่ ประสบปัญหาขาดทุน⁹⁹ บรรดาชนชั้นนำไทยที่ถือหุ้น ให้กู้ยืมเงิน ตลอดจนประกอบธุรกิจเองจึงต้องประสบปัญหาด้านการเงินตามไปด้วย

ปัญหาด้านเศรษฐกิจทั้ง 2 ประการที่กล่าวมาข้างต้นนี้ น่าจะเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้กวีสมัยรัชกาลที่ 5 หยิบยกคำสอนเรื่องทรัพย์และการลงทุนมาเตือนสติผู้อ่าน โดยคำสอนที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) แนะนำให้นำทรัพย์มาลงทุนในคำสอนที่ว่า “ผิดระหนี่ทุนแรงไว้ วัฒนันนั้นหาไหน” สอดคล้องกับปัญหาเรื่องการขาดแคลนเงินทุนสำหรับพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ส่วนคำสอนอื่นๆ เช่น “ได้กอบอย่าเสียกำไร” “อย่าคิดตามทุนเบื้องหลัง” “อย่าพกทุนเปล่าค้า คบห้างเซ็นบิล” ที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 สอนให้ระมัดระวังการใช้จ่ายทรัพย์และการลงทุนในสุภาสิตพระร่วงนั้น ก็สอดคล้องกับปัญหาเรื่องการขาดประสบการณ์ในการทำธุรกิจของชนชั้นนำไทยอย่างชัดเจน ซึ่งปัญหาเรื่องทรัพย์และการลงทุนนี้ยังปรากฏในวรรณคดีคำสอนร่วมสมัยเรื่องอื่นด้วยเช่นเดียวกัน เช่น *สุภาสิตหลักทรัพย์* ของขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) *สุภาสิตบางบทในวชิรญาณสุภาสิต* รวมทั้ง *สุภาสิตพิพิธธรรมพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* ที่ทรงสอนเรื่องความตระหนี่ ความแม่นยำ และการย่อ

ข. คำสอนเรื่องการประกอบอาชีพกสิกรรม

⁹⁹ ตัวอย่างห้างที่ต้องเลิกกิจการ เช่น ห้างแรมเซเวกฟิลแอน ที่ลงประกาศเลหลังขายของในราชกิจจานุเบกษา (เล่ม 1 หน้า 32) ตัวอย่างธุรกิจค้าข้าวและโรงสีของชาวจีนที่ต้องเลิกกิจการและมีหนี้สินเป็นจำนวนมาก เช่น โรงสีข้าวของตระกูลพิศาลบุตร (พรณี บัวเล็ก, 2541: 104 - 105)

คำสอนหัวข้อต่อมาที่สืบเนื่องมาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ คำสอนเรื่องการประกอบอาชีพกสิกรรม ดังปรากฏใน *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) และ *โคลงภาษิตพระร่วง*

สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สอนว่า “จงเริ่มการเรือกสวน” (140) และ “เร่งถากพินนาไร่”(142) ส่วน *โคลงภาษิตพระร่วง* ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) สอนให้ลงทุนและแรงในการนำกสิกรรมในโคลงที่กวีแต่งขยายสุภาสิตวรรค “หว่านพืชจักเอาผล”

25 หว่านพืชจักเอาผล

ไธนาถำกรั้ง	รังพง พืเอย
ถางโก้นโค่นดกดง	เผด็จได้
จักเพาะหว่านประสงค์	ผลผัก พืชแล
ผิตระหนี่ทุนแรงไว้	วัฒนธรรมนั้นหาไหน

(วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ.114: 1801)

สาเหตุที่กวีเน้นย้ำเรื่องการประกอบอาชีพกสิกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การทำนา” นั้น เป็นเพราะในสมัยรัชกาลที่ 5 “ข้าว” เป็นสินค้าส่งออกสำคัญที่สุดของประเทศที่สร้างรายได้ให้รัฐ แต่การเติบโตของการผลิตข้าวในสยามเป็นไปอย่างช้าๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินการของชาวพื้นเมืองหรือชาวนาของสยามเอง ต่างจากกรณีของพม่าและเวียดนามที่การผลิตข้าวมาจากทุนและแรงงานทั้งของชาวพื้นเมืองและชาวต่างชาติทำให้ได้ผลผลิตในปริมาณที่มากกว่า จากสถิติการส่งออกข้าวของ พบว่า ในช่วงเกือบทศวรรษ พ.ศ. 2419 - 2428 จำนวนข้าวที่สยามส่งออกไม่เพิ่มขึ้นเลย (ชูลีพร วิรุณหะ, 2556: 83 - 85)

การที่ชาวนาไม่สามารถผลิต “ข้าว” ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของสยามให้เพิ่มมากขึ้นได้ตามความต้องการของรัฐ ในช่วง พ.ศ. 2419 ซึ่งตรงกับปีที่มีการพิมพ์ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) ในหนังสือ *มิวเซียม* น่าจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้กวีแนะนำผู้อ่านให้ “เร่งถากพินนาไร่” แม้ในความเป็นจริงแล้ว ชาวนาสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 จะประสบปัญหาด้านทุนและกำลังการผลิตมากก็ตาม (ประวัติศาสตร์ใน “Twentieth Century Impression of Siam: Its History, People, Commerce, Industries, and Resources”, 2556: 84) นอกจากนี้การที่กวีนำเรื่อง “การทำนา” มากระตุ้นเตือนชนชั้นนำซึ่งเป็นกลุ่มผู้อ่านหนังสือ *มิวเซียม*

ในขณะนั้น น่าจะเป็นเพราะชนชั้นนำสยามส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่ดินและมีแรงงานไพร่ทาสจำนวนมาก หากลงทุนทำกิจการ โดยเฉพาะการทำนา ก็จะช่วยให้รัฐมีรายได้จากส่งออกข้าวเพิ่มมากขึ้น

5.2.2.2 คำสอนอันเนื่องมาจากปัญหาด้านสังคม

ก. คำสอนเรื่องไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขและกระทำการที่ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน

คำสอนในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัยอีกประเด็นหนึ่ง คือ คำสอนเรื่องไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขและกระทำการที่ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ดังปรากฏใน *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) ที่กวีเตือนสติผู้อ่านว่า “อย่าไปเที่ยวกลางคืน” (41) “อย่าทำเหมือนนักร้อง” (98) “อย่าร้องเพลงพายุเรือ” (99) “อย่าลักเล่ห์ลองหญิง” (111) “อย่าเข้าบ่อนชนนง” (115) และ “อย่าวุ่นวายวิวาท” (210)

สาเหตุที่ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) เพิ่มเติมคำสอนเรื่องไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขไว้ในคำประพันธ์ น่าจะสืบเนื่องมาจากปัญหาสังคมในยุคสมัยดังกล่าวที่ผู้ชายมักกลุ่มหลงในการพนัน ชอบเที่ยวกลางคืน และก่อเหตุทะเลาะวิวาทอยู่เสมอใน *ตำนานการเลียบเบี้ยและเลียบหอย* พระนิพนธ์สมเด็จพระนรินทร์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่า แม้ชาวสยามจะเริ่มเล่นถั่ว ไป¹⁰⁰ บ่อนเบี้ย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 หรือรัชกาลที่ 3 แต่ความนิยมเล่นการพนันนี้มีมากที่สุดในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เฉพาะในเขตเมืองหลวง มีบ่อนใหญ่มากถึง 126 ตำบล และมีบ่อนเล็กอีกประมาณ 277 ตำบล (สมเด็จพระนรินทร์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2542: 495) การมีบ่อนการพนันจำนวนมากนี้ส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการประกาศห้ามเล่นการพนันและให้เลิกบ่อนเบี้ยในเวลาต่อมา เนื่องจากทรงเล็งเห็นโทษของการพนันว่าดังประกาศในกฎหมายลักษณะห้ามการพนันว่า

[...] บัดนี้มีผู้ตั้งร้านวางของขายห่วยเล่นการพนันขึ้นหลายแห่งหลายตำบลทุกตรอกทุกตำบลมีชุกชุมมากขึ้น ความทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จึงมีพระบรมราช

¹⁰⁰ การพนันชนิดหนึ่งของชาวจีน

โองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ว่า การซึ่งตั้งขายห้วงโยนห้วงนี้มีไซ้เป็นการซื้อขายกันตาม
ธรรมเนียม เป็นการฟ้องวางราษฎรที่เป็นคนโงกและไม่รู้เท่าให้เสียทรัพย์เปล่าๆ วันหลาย
ร้อยหลายพันคนไม่เป็นการหากินโดยสุจริต และเป็นเหตุก่อการวิวาททุ่มเถียงกัน จะทำ
ให้เป็นการลำบากในโรงศาลต่อไป...

(กฎหมายในรัชกาลที่ 5 เล่ม 5, 2541:1816)

ส่วนปัญหาเรื่องการเที่ยวกลางคืนนั้น อาจสืบเนื่องมาจากการ
เพิ่มขึ้นของ “แหล่งอบายมุข” อันได้แก่ โรงบ่อนเบี้ยและโรงโสเภณีซึ่งมักตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน
กล่าวคือ ในช่วงต้นรัชกาลที่ 5 ก่อนที่จะมีการตัดถนน โรงบ่อนและโรงโสเภณีมีทั้งที่ตั้งอยู่ตามเรือน
แพและบนบก โดยเฉพาะในเขตชุมชนชาวจีนที่สำเพ็ง แต่ลูกค้าที่โรงบ่อนก็ไม่ได้มีแค่คนจีนและ
สามัญชนเท่านั้น เนื่องจากในเวลากลางคืนพบว่าโรงบ่อนเต็มไปด้วยคนมีเงิน คนในวงราชการ
ใหญ่ๆ และคนในราชสำนักมาเสี่ยงโชคกันอย่างมากมาย และกิจกรรมที่มีควบคู่ไปกับการเล่นพนัน
ก็คือการสูบฝิ่น ส่วนโรงโสเภณีนั้นตั้งเป็นสำนักขบร้องเพลงให้แขกฟังทุกค่ำคืน (วิระยุทธ ปีสาดี,
2557: 54)

ปัญหาเรื่องอบายมุขที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ไม่เพียงเป็น
ปัจจัยผลักดันให้ผู้แต่ง *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) นำเสนอคำสอนเกี่ยวกับเรื่องนี้
เท่านั้น แต่คำสอนเรื่องไม่ให้อยู่เกี่ยวกับอบายมุขยังปรากฏใน *โคลงสุภาสิตเจ้านายด้วย* ซึ่งเป็น
สุภาสิตที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีรับสั่งชวนบรรดาเจ้านายแต่งโคลงเป็น
คติสอนใจในเวลาว่าง เมื่อครั้งเสด็จประทับอยู่ที่พระราชวังบางปะอินในปี พ.ศ. 2420 ดังตัวอย่าง
คำประพันธ์

เปนนักเลงปากโป้ง	เมาสุรา	เกียจ การในบ้านช่อง	เรื่อนตน
สูบฝิ่นกินกัญชา	อย่างนั้น	คร้าน บ่เอาใจสน	ใส่บ้าง
หนึ่งเปนนักเลงหา	ตามบ่อน	การ กิจแต่ทำवल	การเล่น พนันเฮย
เปนนักเลงปล้นคั้น	แก่งกล้าพาเสียฯ	เสีย ทรัพย์เสียเรื่อนร้าง	หมดสิ้นเสียตัว ฯ
	กรมหมื่นภูเรศธำรงศักดิ์		กรมหลวงพรหมมานุรักษ์
	(โคลงสุภาสิตเจ้านาย, 2463: 55)		(โคลงสุภาสิตเจ้านาย, 2463: 67)

ข. คำสอนเรื่องให้ระวางภัยจากโจรผู้ร้าย

คำสอนหัวข้อต่อมาที่กวีให้คติที่สัมพันธ์กับบุคคลมัธยได้แก่ คำสอนเรื่องให้ระวางภัยจากโจรผู้ร้าย ซึ่งปรากฏในโคลงภาษิตพระร่วง จำนวน 5 บท ในโคลงภาษิตดังกล่าว ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) เตือนสติผู้อ่านให้ระมัดระวังโจรผู้ร้ายมาปล้นชิงทรัพย์และอย่ารับของโจรดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

35 มีสินอย่าอวดมั่ง

ความมีย่อย่าเอิกอ้าง	อวดอิ่ง ไปเอย
ไซ่ประโยชน์โทษถึง	ทรัพย์นั้น
ชวนยาจกร้าฟิ่ง	เพ็ญรุ่ง ปองแล
ความมั่งมีจักสิ้น	เสื่อมด้วยอันตราย

(วชิรญาณ ตอน 18, ร.ศ. 114: 1890)

45 อย่าได้รับของเข็ญ

.....
ของฝากของเหล่าร้าย	โจรกรรม มาฤ
ของรับบนอธรรม	ทอดให้
ของทุคตะส้ม	ฤทธิจ ยากนา
ของละอย่างอย่าได้	รับร้อนเรือนเข็ญ

(วชิรญาณ ตอน 18, ร.ศ. 114: 1897)

65 จงรู้ที่ขลาดที่หาญ

.....
ขลาดนักก็จักแพ้	โกลีพาล
กล้านักก็จักราน	ร่อยร้าง
จนนักจักขอทาน	ทรัพย์ทาน
มีนักจักคอครัว	เคราะห์ต้องโจรภัย

(วชิรญาณ ตอน 18, ร.ศ. 114: 1900)

81 ภายนอกให้นำเข้า

.....
เงินทองตามที่แท้	ไถ่ดูง เก็บแฮ
ยามยาตราพันพุง	ผูกพัน
หากเคลื่อนแขกเรือนมุง	มั่วหีบ ฉวยฤ
ภายนอกหากชอบเร้น	ซ่อนไว้ภายใน

(วชิรญาณ ตอน 20, ร.ศ. 115: 2089 - 2090)

โคลงภาษิตข้างต้น จะเห็นได้ว่าขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) สอนให้ระมัดระวังภัยจากโจรผู้ร้ายด้วยการไม่โอ้อวดว่าตนเองมีทรัพย์มาก ในโคลงที่ขยายร่ายวรรค “มีสินอย่าอวดมั่ง” และร่ายวรรค “จงรู้ที่ขลาดที่หาญ” และสอนไม่ให้รับของที่ผู้ร้ายโจรกรรมมาเพราะอาจนำภัยมาให้ภายหลังในโคลงที่ขยายร่ายวรรค “อย่าได้รับของเข็ญ” ปัญหาโจรผู้ร้ายเป็นปัญหาสังคมประการหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ดังจะเห็นได้จากข่าวคำร้องทุกข์ในจดหมายเหตุสยามไสมยที่โจรผู้ร้ายฉกชิงวิ่งราวอย่างไม่เกรงกลัวกฎหมาย ดังตัวอย่างข่าวลงประกาศเมื่อวันพุธ เดือนอ้าย ขึ้น 6 ค่ำปีมะแม เบญจศก 1255 ความว่า

คำร้องทุกข์

วันพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน พระราชทานพระกระสุนประทับอยู่
วัดราชบพิธอยู่กลางถนน วัดราชบพิธมีผู้ร้ายวิ่งราวของคนไปดูกระสุน โปลิศทหารอยู่
พร้อมนำที่ เหตุไรจึงวิ่งราวกันได้จับก็ไม่ได้ตัวนี้ก็เป็นความอัศจรรย์ กับอีกเรื่องหนึ่งที่นา
ทหารโรงยาม ผู้ร้ายวิ่งราวสายสร้อยผู้หญิงจับไม่ได้ตัวนี้ก็เป็นอัศจรรย์ อีกข้อหนึ่งความ
สองข้อสืบพยานรังวัดได้ทั้งนั้น มิใช่จะว่าเล่นท่านทั้งหลายจะไปทางไหน ให้วิ่งตัวอย่า
ไว้ใจว่ามีโปลิศ ถ้าไว้จะต้องถึงแก่ยาก ไซ้ว่าโปลิศเข้าจะต้องใช้ของเราเปล่า มีลูกอย่า
ให้แต่งตัวด้วยเงินทอง ให้เหลือเกินมักจะให้โทษ

(จดหมายเหตุสยามไสมย เล่ม 2,2548: 70)

การที่เขตเมืองหลวงมีคดีขกชิงวิ่งราว ปล้นฆ่าจำนวนมาก
สืบเนื่องจากความนิยมเล่นการพนันของชาวสยามในยุคสมัยนั้น¹⁰¹ นอกจากนี้การตัดถนนในสมัย
รัชกาลที่ 5 ทำให้เกิดตรอกซอกซอยจำนวนมาก ส่งผลให้เวลากลางคืนแสงสว่างไม่เพียงพอ ตรอก
ซอกซอยเหล่านั้นจึงกลายเป็นเส้นทางที่คนร้ายใช้หลบหนีการจับกุม (นนทพร อยู่มั่งมี, 2556: 125)
ปัญหาเรื่องโจรผู้ร้ายซึ่งทวีร้ายแรงที่มีเพิ่มมากขึ้น แม้ทางราชการจะพยายามแก้ปัญหาด้วยการ
เพิ่มกำลัง “โปลิศ” และมีการตัดสินโทษด้วยการประหารชีวิตแล้วเสียบศีรษะประจานที่วัด
พลับพลาชัย (จดหมายเหตุสยามไสมยเล่ม 2, 2548: 4) ส่งผลให้รัฐต้องพยายามควบคุมปัญหา
อาชญากรรมด้วยการควบคุมกิจการบางประเภทที่เอื้ออำนวยต่อการกระทำผิด โดยเฉพาะโรงรับ
จำนำซึ่งมีจำนวนมากและอยู่ใกล้กับโรงบ่อน เนื่องจากโรงรับจำนำเป็นแหล่งที่คนร้ายใช้เปลี่ยน
ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำผิดเป็นเงินตราเพื่อใช้จ่ายในโรงบ่อนเบี้ย ดังนั้นทางราชการจึงออก
พระราชบัญญัติโรงรับจำนำ พ.ศ. 2438 เพื่อควบคุมการดำเนินงานของโรงรับจำนำเพื่อไม่ให้เป็น
แหล่งรับซื้อของโจรอีกต่อไป (กฎหมายรัชกาลที่ 5 เล่ม 5, 2541: 1900 - 1923)

ค. คำสอนเรื่องห้ามทำทองปลอม

¹⁰¹ เห็นได้จากการที่หมอสมิท มัถลนประกาศใน *SIAM REPOSITORY* และจดหมายเหตุสยามไสมยเสมอว่า สาเหตุที่
ปัญหาโจรผู้ร้ายในสยามประเทศมีเพิ่มมากขึ้นทุกวันนี้ เป็นเพราะรัฐยังอนุญาตให้มีการตั้งโรงบ่อนเพื่อให้ราษฎรได้เล่นการพนันได้อย่าง
เสรี นอกจากนี้ พระศรีเสนา (คิต คชาชีวะ) ข้าราชการกระทรวงมหาดไทยสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ได้กล่าวถึงสาเหตุที่การพนันทำให้เกิดปัญหา
โจรผู้ร้าย ไว้ในหนังสือวิเสศสอบสวนโจรผู้ร้ายว่า การพนันเป็นเหตุชักนำให้เกิดการโจรกรรมขึ้น เพราะเมื่อคน ลุ่มหลงในการพนันย่อมไม่
ประกอบอาชีพใดๆ และเมื่อเสียทรัพย์สมบัติแล้วยอมหาหนทางที่จะได้ทรัพย์มาเล่นพนันอีกโดยไม่คำนึงว่าหนทางที่จะได้ทรัพย์มานั้นถูก
หรือผิด ดังนั้นการขกชิงวิ่งราว ปล้น กรรโชกทรัพย์ ข้อโกงจึงเกิดขึ้น (พระศรีเสนา, 2459: 247 - 252)

คำสอนเรื่องการห้ามทำทองปลอม เป็นคำสอนอีกหัวข้อหนึ่งที่ทำให้
 คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัยและแสดงให้เห็นถึงปัญหาบางประการที่เกิดขึ้นในสังคมไทยสมัยรัชกาล
 ที่ 5 คำสอนเรื่องห้ามทำทองปลอมนี้ปรากฏใน*สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) ที่กวี
 สอนว่า “อย่าประวิงแปรธาตุ อย่าคิดมาดทำทอง” (111 - 112) ซึ่งเป็นคำสอนที่ตรงกับสำนวนใน
 สมัยรัชกาลที่ 5 ที่ราษฎรมักพูดติดปากกันว่า “เล่นแร่แปรธาตุ ผ่าขาดเป็นวา เรียนปริศนาลายแทง
 ท้องแห่งเหมือนหมา” (สยาม ภัทรานุประวัติ, 2550: 115) และสอดคล้องกับคำสอนใน*โคลงสุภาสิต*
 เจ้านาย พระนิพนธ์กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมที่สอนไม่ให้ทำทองปลอมด้วยการเล่นแร่แปรธาตุ
 เมื่อ พ.ศ. 2420 ดังที่กล่าวว่า

ชี้เกี้ยวเรียนเล่ารู้	ทางธรรม
เล่นแร่แปรธาตุนำ	จิตรฟุ้ง
หลอมเงินกลับเป็นคำ	เนื้อแปด
นั่งที่ไหนคุยคลั่ง	แต่ขอเห็นคุณ ฯ

(โคลงสุภาสิตเจ้านาย, 2463: 62)

“วิชาเล่นแร่แปรธาตุ” เป็นศาสตร์ที่มนุษย์หลายชาติหลายภาษา
 นิยมทดลองมาตั้งแต่อดีต วัตถุประสงค์ของการเล่นแร่แปรธาตุคือ ต้องการเปลี่ยนโลหะที่มีค่าน้อย
 เช่น ตะกั่ว ทองแดง หรือเหล็ก ให้เป็นทองคำ (แถบ นีละนิธิ, 2547: 231) ในสยามประเทศเอง การ
 เล่นแร่แปรธาตุนี้ น่าจะเป็นที่นิยมในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ดังจะเห็นได้จาก คาร์ลบีค (2543: 33)
 นักธรรมชาติวิทยาชาวเยอรมันวัยที่เดินทางเข้ามาในสยามในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2424 - 2425)
 เพื่อสำรวจสภาพทางภูมิศาสตร์ ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับวังหน้า (กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ) ใน
 เวลานั้นว่า ทรงเป็นนักเล่นแร่แปรธาตุ เนื่องจากทรงศึกษาเกี่ยวกับแร่ธาตุต่างๆ และได้สะสมแร่ไว้
 เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ เยริณี หรือพระสารสาสน์พลขันธ์ ยังได้แปลหนังสือวิธีแปรธาตุของ
 ชาวฮินดูให้กลายเป็นทองคำลงพิมพ์ในหนังสือ*ยุทธโภษ* ปีที่ 5 เล่ม 7 และเล่ม 9 เมื่อ พ.ศ. 2440
 ด้วย โดยในตอนท้ายเยริณีได้เชิญชวนให้ชาวสยามที่ชื่นชอบในการแปรธาตุทดลองทำตามวิธี
 แปรธาตุของชาวฮินดูเพื่อให้ชาวสยามรู้จักความแตกต่างของทองปลอมและทองแท้ รู้จักนำทองคำ
 ที่ได้จากการแปรธาตุไปทำเครื่องใช้ และปลุกใจชาวสยามให้สนใจเรียนตำราแปรธาตุมากยิ่งขึ้น
 จนสามารถทำภาชนะเครื่องใช้จำหน่ายได้ อีกทั้งเยริณียังชักชวนให้ผู้อ่านชาวสยามที่เป็นนักเลง
 แปรธาตุเปิดเผยวิธีทำทองตามตำราชาวสยามให้เป็นประโยชน์แก่มหาชนอีกด้วย นอกจากนี้ความ
 นิยมเล่นแร่แปรธาตุในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังปรากฏในนิทาน*วชิรญาณ*หลายเรื่อง ได้แก่ เรื่อง “ซัดเงิน

เป็นทอง” “แปรธาตุ” “แปรธาตุคนโกง” “แปรธาตุแลฆ่าปรอท” และ “แร่แปรธาตุ” รวมทั้งมีผู้เขียน ตำราไสยศาสตร์แปรธาตุ (ทำทอง) ขึ้นในยุคสมัยดังกล่าวด้วยดังปรากฏให้เห็นในต้นฉบับตัวเขียนที่ สำนักหอสมุดแห่งชาติเก็บรักษาไว้หลายเล่มสมุดไทย

ความนิยมเล่นแร่แปรธาตุที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ น่าจะเป็น สาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้แต่ง *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 2) สนองไม่ให้นำทองปลอม ทั้งนี้ เพราะการเล่นแร่แปรธาตุเพื่อให้ได้ทองคำปลอมนี้ น่าผลเสียมาให้ ดังเห็นได้จากข้อมูลใน *นิทาน วชิรญาณ* (2556: 490 - 491) ที่ระบุว่า การเล่นแร่แปรธาตุเพื่อให้ได้ทองคำนี้ ยังไม่เคยมีผู้ใดทำ สำเร็จ มีเพียงคำเล่าลือมาเท่านั้น วิชาเล่นแร่แปรธาตุทำให้ผู้คนลุ่มหลง เช่นเดียวกับการพนัน ถ้าว ไป เมื่อลุ่มหลงแล้วคนผู้นั้นจะไม่ประกอบอาชีพใดๆ เพื่อทำมาหากินนอกจากแสวงหาแร่ธาตุตาม ตำรา และหากทดลองผิดขั้นตอนก็อาจทำให้เกิดอุบัติเหตุหรือเกิดอัคคีภัยสร้างความเดือดร้อนให้ ตนเองและบุคคลอื่นได้ นอกจากนี้การที่กวีสนองไม่ให้นำทองปลอมนั้นอาจเป็นเพราะป้องกัน ปัญหาว่านวายที่จะตามมา หากมีผู้ทำทองปลอมได้สำเร็จ บ้านเมืองคงเกิดวิกฤตเงินตราดังที่มีผู้เคย ทำเงินเหรียญทองแดงเจ็ดด้วยดีบุกปลอมออกมาใช้เมื่อ พ.ศ. 2408 จนทำให้เงินในท้องตลาด ภายในประเทศขาดแคลน และเกิดปัญหาต่างๆ ตามมา (เกริกฤทธิ์ ไทคุนธนภพ, 2555ก: 141 - 142)

ง. คำสอนเรื่องศีลธรรมและคุณสมบัติที่ดีของสตรี

คำสอนหัวข้อต่อมาที่ให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัยและสะท้อนให้เห็น ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ คำสอนเรื่องศีลธรรมและคุณสมบัติที่ดีของ สตรี *สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5* จำนวนที่กวีเน้นย้ำคำสอนหัวข้อดังกล่าวได้แก่ *สุภาสิต พระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) ซึ่งกวีชี้ให้เห็นการทำผิดศีลธรรมของผู้หญิงว่า “อย่าเชื่อว่าจา หญิง สิ่งเท็จมันกล่าวมาก หากรินเท่าภูเขา เล้ามาภอเชื่อได้ หญิงชื่อใช้บ่อยมี มีแต่คำมุเสศ อย่า ประเวศตามมัน” (220 - 226) และสอนเรื่องคุณสมบัติที่ดีของสตรีว่า “อย่าหัวรั้งเล่นตัว” (45) “อย่า จดจ้านเสียงปาก” (149) และ “อย่าสำราญพุดชู” (150)

สาเหตุที่กวีเพิ่มเติมคำสอนเรื่องศีลธรรมและคุณสมบัติที่ดีของ สตรีไว้ใน *สุภาสิตพระร่วง* จำนวนดังกล่าวอาจเป็นเพราะ ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีเรื่องอื้อฉาวเกี่ยวกับ

สตรีเกิดขึ้นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น ในช่วงต้นรัชกาลเกิด “คดีสมคบชายชู้ ฆ่าตัวฝรั่งเศสกับตันเรือ” และ “คดีอำแดงอยู่นักโทษประหารหญิง” ซึ่งทั้งสองคดีมีมูลเหตุมาจากการลอบคบชู้ของฝ่ายหญิง (เกริกฤทธิ์ ไทศุณฐภพ, 2555: 147 - 174) คดีของอำแดงอยู่นั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสนพระทัยและติดตามผลการไต่สวนอย่างใกล้ชิด จนทำที่สุดทรงลงพระปรมาภิไธยให้สั่งประหารชีวิตอำแดงอยู่ และก่อนประหารทรงให้ลงโทษด้วยการเขียน 50 ที่เพื่อมิให้ผู้ใดเอาเป็นเยี่ยงอย่าง นอกจากคดีความชู้สาวที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังปรากฏการบันทึกเรื่องการคบชู้ของสตรีไว้ในเพลงยาวด้วยเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น เพลงยาวพ้อของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ที่ทรงตัดพ้อสตรีสองใจด้วยความเจ็บช้ำพระทัยว่า

จะอะ! ใจเจ้าจริงๆ ผู้หญิงเอ๋ย ลับหน้าหน้อยก็ไม่ได้กะไรเลย ไซ้ไม่เคยๆ อยู่รู้
ทำนอง ช่างกะไรใจโตกว่าตัวเจ้า มีแต่เท่าหนึ่งไม่พอจะสองสอง เขาหิวเข้าเขาก็หาพอเต็ม
ท้อง ถ้าถึงสองหม้อเพลินเห็นเกินขีด เมื่อเดิรป่าฝ่าหลายผืนก็เหลือแบก หรือออกแขก
กลัวขายหน้าจึงหาผลัด หรือผืนเก่าเจ้ากะตากด้วยพรวกพลัด จึงตัวดำใหม่ที่ใกล้กาย
เออหรือเหมือนอาหารที่พานไว้ ไม่หมั่นกินก็ไม่ได้ให้กระหาย ก็ผิดที่ที่กินก็ไม่ตาย ไม่ต้อง
ตะกายหม้อเข้าหาอีกกิน...

(ประชุมพระนิพนธ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร, 2493: 259)

คำสอนเรื่องศีลธรรมและคุณสมบัติที่ดีของสตรีนอกจากจะปรากฏใน *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) แล้ววรรณคดีคำสอนร่วมสมัยเรื่องอื่นก็นำเสนอคำสอนหัวข้อดังกล่าวเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น *สุภาสิตที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นในหลายวาระ* ซึ่งแสดงให้เห็นการกระทำผิดศีลธรรมของสตรีดังตัวอย่างคำประพันธ์

	หน้าด้าน	ความเปื้อน่าย	
หญิงชั่วฉ้อแล้ว	มีฉ้อ ใหม่ฤฯ	ฉะนางช่างพูดเลี้ยว	ลดเหลือ
ไซ้ชอบจักพันพัน	เพื่อด้าน	กลอกกลับขยับเจ็บ	ปดไป
ขุนรุหมื่นถอนตัว	โกงเก่ง นักเนอ	ยามชอร่อนโอบชูเฟือ	ฟังหนวก หนุนา
กุมร่าไปน้าบ้าน	คบค้าพาโกง ๗	เชิงหล่อนชอนเล็บไฉ้	อวดอ้างแต่ดี ๗
(ประชุมโคลงสุภาสิตพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5, 2466: 5)		(ประชุมโคลงสุภาสิตพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5, 2466: 27)	

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงเน้นย้ำปัญหาด้านพฤติกรรมของสตรีที่เกิดขึ้นในยุคสมัยของพระองค์ด้วยเช่นเดียวกัน ดังปรากฏใน *ปัญหาขัดข้องจากวชิรญาณ* ที่ทรงวิพากษ์วิจารณ์กิริยามารยาทของสตรีผ่านพฤติกรรมของตัวละครที่ชื่อว่า “คุณหญิง ค.” หลายเรื่อง เช่น ปัญหาขัดข้องที่ 40 เรื่อง *แม่หนูจำเริญลูกสะใภ้คุณหญิง ค. กลั่นหัวเราะ* พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ปัญหาขัดข้องว่า คุณหญิง ค. เล่าให้เพื่อนชาววังฟังว่าตนอบรมให้ลูกสะใภ้ระวังกิริยาไม่ชุ่มชาม ให้รักษาความสะอาด ไม่ให้เป็นคนขี้อวดและอย่าฟังคำยอจากผู้อื่น แต่หนูจำเริญลูกสะใภ้รู้ว่าคุณหญิง ค. ทำตรงข้ามกับที่พูดทุกอย่างจึงไม่รู้จะกลั่นหัวเราะต่อหน้าคุณหญิงและเพื่อนคุณหญิงอย่างไร (ปัญหาขัดข้องจากวชิรญาณ, 2549: 84 - 85) เรื่องของคุณหญิง ค. ที่มีพฤติกรรมเช่นนี้ น่าจะเป็นเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำเรื่องที่เกิดขึ้นจริงมาวิพากษ์วิจารณ์โดยอ้อมผ่านปัญหาขัดข้องที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นพฤติกรรมด้านลบของสตรีในรัชกาลของพระองค์

จ. คำสอนเรื่องความสำคัญของการแพทย์

คำสอนที่สัมพันธ์กับยุคสมัยอีกหัวข้อหนึ่งได้แก่ คำสอนเรื่องความสำคัญของการแพทย์ ดังปรากฏใน *โคลงภาษิตพระร่วงในวชิรญาณ* ในโคลงภาษิตที่กวีแต่งขยายร่ายวรรค “รักตนกว่ารักทรัพย์” และ “การทำยาด่วนได้” ขุนประเสริฐอุทธรณินดี (แพ) ชี้แนะให้ผู้อ่านรีบไปพบแพทย์เพื่อรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย ดังคำประพันธ์

44 รักตนกว่ารักทรัพย์	115 การทำยาด่วนได้
รักตนหาทรัพย์เลี้ยง	การด่วนด่วนหนึ่งนั้น
ชีพदन พ่อเอย	ด่วนหนี ไผยเฮย
รักทรัพย์จงชวยชวน	ด่วนหนึ่งดับอัคคี
ทรัพย์ไว้	คูใหม่
รักชีพเจ็บไข้ทน	ด่วนทุ้งจรวลี
ยาดีมี เทอญนา	ลาดก่อน ปวดแฮ
รักแพทย์อย่ารักไข้	อีกด่วนป่วยเจ็บไข้
แบ่งบ้างทรัพย์มี	ด่วนแท้รักษา
(วชิรญาณ ตอน 18, ร.ศ. 114: 1893)
	(วชิรญาณ ตอน 23, ร.ศ. 115: 2354 - 2355)

การที่ขุนประเสริฐอุทธรณินดี (แพ) เพิ่มเติมคำสอนเรื่องความสำคัญของการแพทย์ไว้ใน *โคลงภาษิตพระร่วง* คงเป็นเพราะในสมัยรัชกาลที่ 5 เกิดโรคระบาด

ขึ้นบ่อยครั้ง เช่น ในช่วงต้นรัชกาลเกิดอหิวาตกโรคระบาดครั้งใหญ่ ตั้งแต่วันที่ 22 มิถุนายน จนถึงปลายเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2416 มีจำนวนผู้เสียชีวิตมากกว่า 6,000 ราย ปลายรัชกาลเกิดกาฬโรคขึ้นในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2449 และมีโรคติดต่อที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวเช่น หัด ไข้ทรพิษ (ฝีดาษ) ไข้จับสั่น และกาฬโรค จนทำให้รัฐต้องดำเนินการควบคุมและป้องกันโรคติดต่อ เริ่มด้วยการปลูกฝีแก่ราษฎรทั้งในกรุงและหัวเมืองตั้งแต่ พ.ศ. 2424 เป็นต้นมา (ชัย เรื่องศิลป์, 2541: 283 - 284) ปัญหาด้านสุขาภิบาลที่เกิดขึ้นนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อดำเนินการสร้างโรงพยาบาลศิริราชขึ้นบริเวณ วังหลัง เมื่อ พ.ศ. 2429 และเพื่อให้ประชาชนได้รับการรักษาพยาบาลอย่างทั่วถึง ทางราชการจึงตั้งโรงพยาบาลขึ้นอีก 3 แห่ง ได้แก่โรงพยาบาลเทพศิรินทร์ (อำเภอสระประทุม) บุรพาพยาบาล (ป้อมมหากษัย) และโรงพยาบาลสามเสน (อำเภอคูสิต) ในเวลาต่อมา (ชัย เรื่องศิลป์, 2541: 287)

อย่างไรก็ตาม แม้ทางราชการจะพยายามดูแลปัญหาเรื่องสุขภาพของราษฎร แต่ประชาชนส่วนหนึ่งยังยึดติดกับความเชื่อดั้งเดิม เมื่อเจ็บป่วยไม่รีบไปสถานพยาบาล แต่กลับพึ่งสมุนไพรและใช้เครื่องรางในการรักษา เนื่องจากเป็นการรักษาตามกระแสนิยมและประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายมากกว่าการไปรักษาที่โรงพยาบาล ดังที่ คาร์ล บ็อค นักธรรมชาติวิทยาชาวเยอรมันที่เดินทางเข้ามาในสยามเมื่อ พ.ศ. 2424 - 2425 เขียนบรรยายภาพการรักษาอหิวาตกโรคของราษฎรว่า

วิธีที่ใช้เครื่องรางป้องกันตัวให้พ้นจากโรคภัย หรือให้พ้นจากสิ่งชั่วร้าย เช่น ผี เป็นต้น ซึ่งสมมติขึ้นให้เป็นตัวแทนของความไม่เป็นมงคลทั้งหมดของคนไทยนั้น ก็คือหาเครื่องรางทุกชนิดมาใส่ เครื่องรางที่ไม่แพงและใช้กันมากที่สุดคือเส้นด้ายธรรมดานี่เอง เขานำไปให้พระเสกให้แล้วก็เอามาผูกข้อมือไว้ ตลอดเวลาที่โรคอหิวาต์ระบาด ข้าพเจ้าเห็นผู้คนผูกด้ายไว้ที่ข้อมือกันเกร่อไป แม้แต่พวกที่มียศสูงๆ ก็ยังยืนยันกับข้าพเจ้าว่าเครื่องรางนี้สามารถขับไล่โรคภัยได้

(คาร์ล บ็อค, 2543: 61)

นอกจากคาร์ล บ็อคจะบรรยายความนิยมของราษฎรในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยความเชื่อดั้งเดิมแล้ว คาร์ล บ็อคยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมอีกว่า ในยุคสมัยดังกล่าวมีชาวสยามส่วนหนึ่งมักไปหาแพทย์ชาวตะวันตกที่มาตั้งคลินิกอยู่ในกรุงเทพฯ กันบ้างแล้ว แต่ในหมู่ประชาชนส่วนใหญ่แล้วยังเชื่อถือเรื่องไสยศาสตร์มากกว่าเรื่องวิทยาศาสตร์ และแม้จะได้

เริ่มรู้จักคุณประโยชน์ของยาควินิน ยาถ่าย และยาระงับประสาทบ้างแล้วก็ตาม แต่ต่างก็ยังคงใช้สมุนไพรที่ไม่มีค่าและราคาแพง เช่น เขาแรด เขากวางอ่อน และยาบำรุงต่างๆ ที่พ่อค้าจีนนำมาขาย และเมื่อมีใครเกิดเจ็บป่วยขึ้น ก็มักจะไปบนบานผีसाงเทวดากันเสียก่อนที่จะหายมารักษา (คาร์ล บ็อค, 2543: 62) การที่ชาวสยามยังคงไม่เห็นความสำคัญของการแพทย์สมัยใหม่นี้ น่าจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ขุนประเสริฐอุทธรณ์ดี (แพ) เพิ่มเติมคำสอนเรื่องความสำคัญของการแพทย์ไว้ใน*โคลงภาษิตพระร่วง* ในฐานะที่ขุนประเสริฐอุทธรณ์ดี (แพ) เป็นชาวสยามผู้หนึ่งที่ไม่อยากเห็นภาพอันน่าสะเทือนใจดังที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงบันทึกเหตุการณ์เมื่อ พ.ศ. 2416 ที่ประชาชนล้มตายจากโรค “ลงรากปวง” (อหิวาตกโรค) ไว้ใน*จดหมายเหตุบุญขึ้นน้ำฝนเล่ม 3* ว่า

เดือนเจ็ดแรมแปดขึ้น	โรคหนา
ลงรากปวงมีนา	ทั่วด้าน
วันหนึ่งครึ่งพันกว่า	สองฟาก เมืองแะ
รายทั่วทุกบางบ้าน	แต่น้อยกว่าหลัง

ระกาความไข้ คนตายนับได้ เกือบใกล้สี่พัน เบนน้อยกว่าเก่า หกเท่าลดกัน มะโรงก่อนนั้น แสนหนึ่งบาญชี เขาจดหมายไว้ ในสมุดปุมมี มากกว่าครั้งนี้ หกเท่าเป็นไป

(ประชุมจดหมายเหตุโร รวม 3 ฉบับ, 2551 : 247)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

5.2.2.3 คำสอนอันเนื่องมาจากปัญหาด้านการเมืองการปกครอง

คำสอนเรื่องให้เคารพยำเกรงผู้ปกครองและภิกษุสงฆ์

คำสอนเรื่องให้เคารพยำเกรงผู้ปกครองและภิกษุสงฆ์ เป็นคำสอนอีกหัวข้อหนึ่งที่ปรากฏใน*สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5* คำสอนหัวข้อดังกล่าวพบใน*สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5* จำนวน 3 สำนวน ได้แก่ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือและโคลงภาษิตพระร่วงในวชิรญาณ* คำสอนที่กวีเพิ่มเติมเนื้อหา คำสอนเรื่องให้เคารพยำเกรงผู้ปกครองและภิกษุสงฆ์ไว้ใน*สุภาสิตพระร่วง* ทั้ง 3 สำนวนมีดังนี้

- สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)

อย่าออกชื่อทำวกลางคน (20) ให้เร่งกลัวเจ้านาย (37)

- สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

◦ เพลิงกูกระษัตริย์ทั้ง	สมณะ
สี่สิ่งโทษคุณคละ	คลูกเกล้า
อย่าห่างอย่าชิดกะ	ของสี่ นีเฮย
ปางเมื่อสุขทุกข์เฝ้า	พึงแก้ขัดสน ฯ

(สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, 2510: 22)

- ไคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ

55 อย่าเบียดเสียดแก้มิตร		65 จงรู้ที่ขลาดที่หาญ	
อย่ากระทบที่พเจ้า	ลมปรมาณ ผองแฮ	ที่ขลาดขลาดต่อเจ้า	นายตน
เกรงเพื่อนจักแหลกลาญ	ชีพม้วย	ที่อาจอาจผจญ	เศิกเลี้ยง
รักชีพอาตมะสมาน	ชีพท่าน ด้วยนา	ที่หาญก็หาญทน	คงต่อ หาญแฮ
สรรพสัตว์พรพสิ่งด้วย	อย่าได้ปองหวัง	ที่ถูกถูกบเพี้ยน	ผิดน้อยฤามี
(วชิรญาณ ตอน 18, ร.ศ. 114: 1897)	 (วชิรญาณ ตอน 17, ร.ศ. 114: 1798)	

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สาเหตุที่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) เพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนเรื่อง ให้เคารพยำเกรงผู้ปกครองนี้ น่าจะเป็นเพราะบริบททางการเมืองการปกครองในยุคสมัยดังกล่าว การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิรูปประเทศในหลายด้าน เช่น ปฏิรูประบบราชการ ปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาค และทรงประกาศเลิกทาส ล้วนต้องอาศัยความร่วมมือจากพระบรมวงศานุวงศ์ รวมทั้งเหล่าขุนนางและข้าราชการ ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ในฐานะข้าราชการผู้จงรักภักดีผู้หนึ่ง จึงเพิ่มเติมคำสอนให้ผู้อ่านเคารพยำเกรงผู้ปกครองไว้ในคำประพันธ์ เพื่อให้ชนชั้นปกครองบริหารงานราชการแผ่นดินได้โดยง่าย และเพื่อป้องกันมิให้ปัญหาการเมืองการปกครองเกิดขึ้นอีก ดังที่เกิดปัญหาอั้งยี่ก่อเหตุจลาจลป่วนเมืองในช่วงต้นรัชกาล

ส่วนสาเหตุที่สมเด็จพระปวงพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงเพิ่มเติมคำสอนเรื่องให้เกรงกลัวภิกษุสงฆ์ไว้ในโคลงทำยเรื่อง *สุภาสิตพระร่วง* ใน *ลิลิตพจนานุกรม* เหนือหน้าจะเป็นเพราะในยุคสมัยดังกล่าวมีผู้วิพากษ์วิจารณ์วงการสงฆ์ในแง่ลบ ตัวอย่างเช่น ใน *ครุโณวาท* มีผู้เขียนนิทานเรื่อง *นายจิตรนายใจ* ซึ่งเป็นนิทานวิจารณ์ สมเด็จพระปวงพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ท่านวัดโสมนัส และท่านสาสนโสมณโดยตรง (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2556: 114 - 115) ใน *จดหมายเหตุสยามสมัย* ก็มีผู้ลงข่าววิจารณ์การแต่งกายของพระสงฆ์ว่านำแพรจีบของสีกามาทำอังสะเพื่อแสดงให้คนเห็นว่าเป็นคนเจ้าชู้ (จดหมายเหตุสยามสมัย เล่ม 2, 2548: 165)

การที่มีผู้เขียนวิพากษ์วิจารณ์วงการสงฆ์ลงในสิ่งพิมพ์สาธารณะ เช่นนี้คงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สมเด็จพระปวงพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงเพิ่มเติมคำสอนใน *สุภาสิตพระร่วง* ส่วนหนึ่งของพระองค์ว่า นอกจากภิกษุตรีชีพ และงูแล้ว ภิกษุสงฆ์ก็เป็นอีกหนึ่งสิ่งที่ไม่ควรประมาทเนื่องจากมีทั้งคุณและโทษ ทั้งนี้เพราะในสมัยรัชกาลที่ 5 พระสงฆ์ส่วนหนึ่งมิใช่ภิกษุสงฆ์สามัญทั่วไปแต่เป็นเชื้อพระวงศ์ เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์

5.3 คุณค่าด้านสังคม

คุณค่าอีกประการหนึ่งที่ปรากฏชัดใน *สุภาสิตพระร่วง* สมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 ส่วนน ได้แก่ คุณค่าด้านสังคม ทั้งนี้เพราะ *สุภาสิตพระร่วง* ส่วนหนึ่งที่ก่อสร้างสรรค์ขึ้นใหม่นั้นได้ช่วยเน้นย้ำประวัติศาสตร์สุโขทัย สร้างอุดมคติเกี่ยวกับผู้ปกครอง ข้าราชการ และราษฎรที่ดี รวมทั้งนำเสนอภาพสังคมสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของสังคมไทยในบางแง่มุมอีกด้วย

5.3.1 สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 กับการเน้นย้ำประวัติศาสตร์สุโขทัย

ความสนใจเรื่องอดีตของสุโขทัยซึ่งเป็นอาณาจักรที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อนเพิ่งเกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ วิชา ตังค้ำวานิช (2557: 43) ระบุว่า ชนชั้นนำสยามเริ่มนำเรื่องราวสุโขทัยเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 เนื่องจากแรงกดดันของลัทธิล่าอาณานิคมทำให้เกิดการปรับตัวทางความคิดและความรู้ในหมู่ชนชั้นนำ รวมไปถึงการ

ค้นหาอดีต สืบค้นที่มาของตนเอง ทั้งจากการศึกษาหาความรู้ การอ่านหนังสือ การเขียนหนังสือ การสะสมของโบราณต่างๆ และการท่องเที่ยวสำรวจไปทั่วพระราชอาณาจักร

ผู้นำรัฐคนหนึ่งของสุโขทัยที่ชนชั้นนำสยามให้ความสำคัญและพยายามค้นคว้าหาข้อวินิจฉัยมาตั้งแต่ช่วงต้นรัชกาลที่ 5 ได้แก่ “พระร่วง”¹⁰² จากการศึกษาพบว่าพงศาวดารเหนือเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่ชนชั้นนำสยามมักใช้อ้างอิงในการอธิบายประวัติความเป็นมาของ “พระร่วง” ซึ่งในยุคสมัยต่อมาโดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 6 “พระร่วง” ได้รับการยกย่องให้เป็น “วีรบุรุษชาตินิยม” และกลายเป็นบุรพกษัตริย์ของไทยพระองค์หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในช่วงที่สุโขทัยเป็นราชอาณาจักร อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงกระบวนการสร้างประวัติศาสตร์สุโขทัยในสมัยรัชกาลที่ 5 จะพบว่า นอกจากพงศาวดารเหนือ ซึ่งเป็นพงศาวดารของหลวงที่สามัญชนเข้าถึงได้ยากแล้ว “สุภาสิตพระร่วง” อาจนับเป็นงานเขียนสำคัญเรื่องหนึ่งที่ช่วยเน้นย้ำประวัติศาสตร์สุโขทัยเนื่องจากสุภาสิตดังกล่าวช่วยยืนยันความมีตัวตนของ “พระร่วง” และช่วยสร้างภาพลักษณ์ให้ “พระร่วง” เป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรมและมีปัญญา ดังจะเห็นได้จากเนื้อความในส่วนขึ้นต้นและลงท้ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนต่างๆ ที่กวีสร้างสรรคขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่างระบุว่า “พระร่วง” เป็นกษัตริย์ผู้มีปัญญา และในสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือระบุอย่างชัดเจนว่า “พระร่วง” คือกษัตริย์สุโขทัย ดังคำประพันธ์

ตารางที่ 55 แสดงตัวอย่างเนื้อหาส่วนขึ้นต้นและลงท้ายในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) (พ.ศ. 2420)	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) (พ.ศ. 2421)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ ¹⁰³ (พ.ศ. 2423)
ขึ้นต้น พระผู้ไฝ่สรรเพช (1) เลงเหนเสร็จทุกประการ (2) จึงพากยัญญาณกล่าวไว้ (3) สอนไว้ในโลกา (4) ทำตามอย่าคลาศคัล้อย (5)	ขึ้นต้น เราผู้ปรีชาฉลาด (1) องอาจในข้อสอน (2) เร่งมัดผ่อนเยี่ยงจำ (3) ซึ่งข้อคำภาสิต (4) รุกรนคิดจงได้ (5) อย่าให้เสียคำปราช (6)	ขึ้นต้น ชนประชุมมากล้น เหลือตรา พระร่วงท่านเมตตา กล่าวไว้ คำโอวาทสุภา สิตท่าน จงเงี้ยสดับให้ จบต้นจนปลาย ฯ ○ ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า เจ้าแผ่นดินไทย มลักเหนในอนาคต จึงเผยพจนประภาศ

¹⁰² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อวินิจฉัยคำว่า “พระร่วง” ได้ในงานวิจัยหัวข้อ 2.1.1

¹⁰³ ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการนำลิลิตพงศาวดารเหนือมาพิมพ์ซ้ำในวาระต่างๆ อีก 2 ครั้ง ใน พ.ศ. 2451 และ พ.ศ. 2453

สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาคำว่า 2) (พ.ศ. 2420)	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาคำว่า 4) (พ.ศ. 2421)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิตพงศาวดารเหนือ ¹⁰³ (พ.ศ. 2423)
<p>ลงท้าย ธรรมเหล่านี้ใครทำตาม(199) จะถึงความสุขทุกเมื่อ (200) เพื่อแต่งไว้ให้สรรพสัตว์ (201) ให้ถึงสุขสวัสดิ์แล (202)</p>	<p>อย่าให้ขาดคำมูรณ (7) จงพิจารณาพิณิจ (8) เร่งตั้งดีดในธรรม (9) จงจำคำเราสั่ง (10) รั้งในถ้อยเราแล้ว (11) ไม่แคล้วจากความทุกข์ (12) ทุกขบ่อได้แมนหมาย (13) เหือดหายจากโทษนัต (14) เราจักคัดข้อถ้อย (15) มาเรียบร้อยเป็นกลอน (16) สอนในบทที่ต้น (17)</p> <p>ลงท้าย ถ้าใครไปประพฤติ (232) ในข้ออรรถเราสอน (233) จักได้รื้อนวินาศ (234) เพราะคำปราชไปจำ (235) แม้ใครทำตามเยี่ยง (236) จักเลี้ยงตนแสนสบาย (237) คุณมากหลายเหลือที่อ้าง (238) เพราะประพฤติกุทาง ถองแท้คำสอน (239)</p>	<p>เป็นอนุสาสนกถา สอนคนนารชน ท้าวธราดล พึงเพียร เรือนอำรุงผดุงอาตม์ อย่าเคลื่อน คลาศคลาถ้อย...</p> <p>ลงท้าย โอวาทพระร่วงเจ้า ศุโขไทย แสดงคุณฤษฏีไฉน เหล่านี้ กาลก็ล่วงนานไกล พันเศศ มากนา คำซึ่งมีประโยชน์ แก่นแท้ทนนาน อะ คำสอนพระร่วงทำ เธอหวัง สงเคราะห์ชนภายหลัง ท้วหน้า ของมิดเร่งปีตรวง หวังต่อ ชอบแฮ ความสุขยิ่งแรงกล้า จักได้ประสบสม อะ</p>

จากตารางข้างต้น จะเห็นได้ว่า เนื้อหาส่วนขึ้นต้นและเนื้อหาส่วนลงท้ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนต่างๆ ที่กวีสร้างสรรคขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ช่วยเน้นภาพของ “พระร่วง” ว่า “พระร่วง” เป็นกษัตริย์โบราณ อยู่ในยุคสมัยสุโขทัย และมีคุณลักษณะพิเศษคือ ทรงเป็นกษัตริย์ผู้มีปัญญา นอกจากนี้เนื้อหาส่วนคำสอนในสุภาสิตพระร่วงสำนวนต่างๆ ก็ช่วยเสริมภาพลักษณ์ของ “พระร่วง” ในฐานะเจ้าของคำสอนให้เป็นกษัตริย์ผู้มีปัญญา เพราะสุภาสิตที่พระร่วงใช้สั่งสอนประชาชนนั้นเป็นสุภาสิตที่มีความจริงแท้และไม่เคยเป็นคำสอนที่ล้าสมัยแม้กาลเวลาจะผ่านไปก็ร้อยปีก็ตาม

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งที่สนับสนุนข้อสันนิษฐานของผู้วิจัยว่า สุภาสิตพระร่วง เป็นงานเขียนที่ช่วยเน้นย้ำภาพของ “พระร่วง” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์สุโขทัย คือ ข้อเขียนเขียนอื่นๆ เกี่ยวกับสุโขทัยในวชิรญาณ จากการสำรวจข้อเขียนที่พิมพ์เผยแพร่ในวชิรญาณ ผู้วิจัยพบว่า วชิรญาณมีเรื่องราวที่น่าสนใจเกี่ยวกับสุโขทัยลงพิมพ์จำนวนหนึ่ง ซึ่งสะท้อนว่ายุคดังกล่าว เป็นช่วงเวลาที่ชนชั้นนำสยามมีความสนใจที่จะค้นคว้า เรียนรู้ และถ่ายทอดเรื่องราวของสุโขทัยในอดีต โดยมีวชิรญาณเป็นสื่อกลาง ตัวอย่างข้อเขียนเกี่ยวกับสุโขทัย เช่น “ขอพระเกียรติสมเด็จพระร่วงเจ้า” ผลงานของท้าวศรีจุฬาลักษณ์ (พ.ศ. 2427) “จาฤกแผ่นศิลาอักษรไทยย่อเมืองกำแพงเพชร” (พ.ศ. 2427) “อักษรขอมแลไทยบูรณ จาฤกในเสาศิลาเมืองสุโขทัย” พระนิพนธ์สมเด็จพระปวงพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (พ.ศ. 2427) “เรื่องเรวดินพมาศ” (พ.ศ. 2428) “โคลงภาษิตพระร่วง” ผลงานของขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) (พ.ศ. 2438 - 2439) “เรื่องอภิเนहारการประจักษ์” พระนิพนธ์สมเด็จพระปวงพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (พ.ศ. 2440) “ลอยกระทง” ผลงานของนายทิม (พ.ศ. 2440) และ “พงษาวดารล้านช้าง” ผลงานของพระยาประชาภิจักรจักร (แหม่ม) (พ.ศ. 2441)

จะเห็นได้ว่าข้อเขียนเกี่ยวกับสุโขทัยที่ลงพิมพ์ในวชิรญาณมีทั้งเรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี เรื่องเล่าในอดีต พงศาวดาร อักษรและภาษา รวมทั้งเรื่องราวของกษัตริย์สุโขทัย ซึ่งส่วนใหญ่คือเรื่องราวของ “พระร่วง” ดังนั้นสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะสำนวนที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ทั้ง 4 สำนวนดังที่ได้กล่าวมานี้ จึงนับเป็นอีกกลุ่มข้อมูลหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า ชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ 5 พยายามสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สุโขทัย ซึ่งเป็นยุค “รุ่งอรุณแห่งความสุข” ของคนไทย (วริศรา ตั้งคำวาณิช, 2557)

5.3.2 สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 กับการสร้างอุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ปกครอง ข้าราชการและราษฎรที่ดี

สุภาสิตพระร่วงเป็นวรรณคดีคำสอนเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 หากพิจารณาจากกลุ่มผู้อ่านสุภาสิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ทั้ง 4 สำนวนจะพบว่า กลุ่มผู้อ่านประกอบไปด้วยบุคคล 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เป็นชนชั้นนำ และราษฎรทั่วไป กลุ่มผู้อ่านส่วนใหญ่คือเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการ เนื่องจากหนังสือมีชื่อ *ลิขิตพงศาวดารเหนือ และวชิรญาณ* เป็นสิ่งพิมพ์ที่ได้รับการสนับสนุนจากทางราชสำนัก ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า จุดมุ่งหมายอันแท้จริงของ

กวีที่ตั้งใจสร้างสรรค์สุภาสิตพระร่วงขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น คือการสร้างอุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ปกครอง ข้าราชการ และราษฎรที่ดี

อุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ปกครองที่ดีที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 ส่วนนั้น ได้แก่ การเป็นผู้มีวิจรรณญาณ ไม่ตัดสินความผิดด้วยอารมณ์ และให้รางวัลผู้ที่ทำความดีความชอบเพื่อตอบแทนน้ำใจด้วยสิ่งของหรือคำชม ซึ่งคุณสมบัติทั้ง 3 ประการนี้ เป็นคุณสมบัติของผู้ปกครองที่ชนชั้นนำสยามพยายามเนิ่นย้า ดังจะเห็นได้จากคำถวายโอวาทในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 5¹⁰⁴ (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2555: 237 - 238) ก็เน้นย้ำคุณสมบัติทั้ง 3 ประการข้างต้นเช่นเดียวกัน สาเหตุที่กวีพยายามสร้างอุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัติที่ดีของผู้ปกครองในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 น่าจะสืบเนื่องมาจากกระบวนการสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายกลุ่ม โดยเฉพาะข้าราชการและราษฎร (สายชล สัตยานุรักษ์, 2545: 125) ดังนั้นวิธีที่จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาให้ความร่วมมือในช่วงรอยต่อระหว่างระบบราชการแบบเก่าและแบบใหม่ จึงไม่ใช่การที่ผู้บังคับบัญชาใช้ “อำนาจ” เพื่อให้คนกลัวเกรง แต่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลเหล่านั้นเพื่อนำมาซึ่งความศรัทธาและความเคารพนับถือ ตัวอย่างสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่กวีนำเสนอคุณสมบัติที่ดีของผู้ปกครองที่สอดคล้องกับคุณสมบัติของผู้ปกครองในคำถวายโอวาทมีดังนี้

ตารางที่ 56 แสดงตัวอย่างคำสอนในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่กวีนำเสนอคุณสมบัติของผู้ปกครองที่ดีเปรียบเทียบกับคำถวายโอวาท

คุณสมบัติ	คำถวายโอวาท	สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5
1. ไม่ตัดสินความผิดด้วยอารมณ์	“ข้อ 5 พระวงศานวงศ์และข้าราชการผู้ใดที่ชื่อตรง ก็ต้องชูปเลียงขึ้น ผู้ใดที่เป็นคนพาล ถึงมีวาสนาอยู่แล้วก็ต้องกำจัดเสีย ถ้าจะกำจัดคนพาล และผู้กระทำผิด	- สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ข้าคนไพร่อย่าไฟฟุน (26) อย่ากริ้วโกรธเนื่องนิศย์ (116) - สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ

¹⁰⁴ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าคำถวายโอวาทนี้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ น่าจะเป็นผู้พูดเกล้าฯ ถวายในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

คุณสมบัตินี้	คำถวายโอวาท	สุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5
	ก็ ต้องให้ท่านทั้งหลายเห็น ความผิดให้พร้อมกันก่อน จึง กระทำโทษลง ถ้าโปรดกระทำได้ ดังนี้จะมีทั้งคนกลัวทั้งรัก ถ้า กระทำโดยกริ้วกราดลง พระอาญาผิดๆ ถูกๆ ผู้ที่ต้องรับ พระอาญาไม่มีความผิดก็เสีย น้ำใจ ผู้ที่ยังมิได้รับพระราช อาญาก็จะพากันนินทาต่างๆ จะมีแต่ความกลัว ความรักนั้น น้อย...”	ภักดีอย่าด่วนเคียด (63)
2. ให้รางวัลผู้ที่ทำ ความดีความชอบ เพื่อตอบแทนน้ำใจ	ข้อ 5 ทรงตัดสินข้อคดีสิ่งใดให้ ถือเอายุติธรรม ตั้งเมตตาคิด มิได้ เลือกว่าคนโปรดและคนไม่โปรด ถ้าผู้ใดทำชอบ ก็ประทาน บำเหน็จรางวัลยกย่องขึ้น ถ้าผู้ใด ทำผิดก็ทำตามโทษานุโทษ...”	- <i>สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต</i> (เนื้อหาส่วนที่ 4) เอาใจทาสเมื่องาน ดูการเมื่อสำเร็จ สิ่งไร เสร็จให้สรรเสริญ (211 - 213) - <i>โคลงภาษิตพระร่วง</i> 91 ยอเข้าเมื่อแล้วกิจ งานเข้าชู้ขบข้า แข็งงาน การเวอย กิจเสร็จบำเหน็จชาน ขอบแท้ ขอบจิตคิดบ้านาน แบ่งเหน้อย บ้างฤ ขอบปากอย่าปากแปล่ ขอบบ้างรางวัล

นอกจากอุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัตินี้ของผู้ปกครองข้างต้นแล้ว สุภาษิตพระร่วง
สำนวนที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังนำเสนออุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัตินี้ของข้าราชการ
ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลสำคัญที่ทำหน้าที่ในการสร้างความมั่นคงและความเจริญให้แก่รัฐ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์ด้วย อุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัตินี้ที่ปรากฏในสุภาษิต
พระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 สำนวน คือ มีความจงรักภักดีกตัญญูต่อพระมหากษัตริย์ ตั้งใจทำงานไม่
เกียจคร้าน และไม่ทุจริตในหน้าที่ ซึ่งอุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัตินี้ที่ติดังกล่าวนี้เป็นคำสอนเดียวกัน
กับคำสอนที่ชนชั้นนำสยามพยายามสร้าง “อัตลักษณ์ข้าราชการ” (สายชล สัตยานุรักษ์, 2545) ใน
งานเขียนร่วมสมัยเรื่องอื่นด้วยเช่นเดียวกัน เช่น *ตำราพิไชยเสนา*ของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงค์

คำกลอนสุภาพชีวิตเรื่องพาลีสอนน้องของพระธรรมศาสตร์ (ศุข) คำสอนข้าราชการในหนังสือมะณีจินดา และสุภาพชีวิตสอนผู้เป็นข้าราชการในเรื่อง นิทราชาคริตพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตัวอย่างสุภาพชีวิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่กวีนำเสนออุดมคติเกี่ยวกับข้าราชการที่ดีซึ่งสอดคล้องกับคำสอนข้าราชการในงานเขียนร่วมสมัยเรื่องอื่น มีดังนี้

ตารางที่ 57 แสดงตัวอย่างคำสอนในสุภาพชีวิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่กวีนำเสนอคุณสมบัติของข้าราชการที่ดีเปรียบเทียบกับคำสอนข้าราชการในงานเขียนร่วมสมัย

คุณสมบัติน	ตัวบท	คำสอนข้าราชการในหนังสือมะณีจินดา	สุภาพชีวิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5
1. มีความจงรักภักดี กตัญญูต่อพระมหากษัตริย์		ไม่ ซื่อสัตย์ต่อเจ้า จอมธรรม พัน กตัญญูพลัน พลาดม้วย อา องจักอาสาญ์ สูญชีพย์ ญา ติกาพลอยด้วย ดาบล้างฤทหลอ ฯ	- สุภาพชีวิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) อย่าหึงษาแก่ท่าน (81) อาษาเจ้าจนถึงตาย อาษานายให้เต็มแรง (92 - 93) - สุภาพชีวิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) ให้เร่งกลัวเจ้านาย (37) อาษาเจ้าจนตนตาย (40) อย่าคอยจ้องโทษท่าน (80) - โคลงภาพชีวิตพระร่วง 72 อย่ากอบจิดร์ฤษา เห็นท่านต้ายกขึ้น บนสูง เห็นท่านสูงพะยุง ยศไว้ เห็นท่านเท่าเราจง จอดคู่ เราแฮ เห็นท่านผิดเราใกล้ บได้จงไกล
2. ตั้งใจทำงาน ไม่เกียจคร้าน		อย่า โหดคุณโทษให้ เลงเหน เกียจ กิจการบ่เป็น ประโยชน์แท้ อย่า หยิ่งท่านจึงเอน ดูทัวหน้านา คร้าน นักรักอ้อแอ้ ห่อนได้เป็นคุณ ฯ จง ดำริหรรบู้ ราชการ หมั่น ไม่เว้นวันวาร ขาดเฝ้า จิดร พันพมูกรวังงาน อย่าเกียจคร้านเฮย	- สุภาพชีวิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) อย่าเบือนในการตน (22) ตัวจนอย่าทิ้งงาน อย่าคร้านว่าเห็นอยยาก (204 - 205) - โคลงภาพชีวิตพระร่วง 120 ักดีจจอย่าเกียจ ปางกิจราชใหญ่่น้อย นานมี ก็ดี

คุณสมบัตินี้	ตัวบท	คำสอนข้าราชการในหนังสือ มะณีจินดา	สุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5
		จำ แบบบรินข้อเค้า บทเบื้องบูรพ์ลบองพะ	กิจประจำการปี แผ่นหล้า กิจในนอกกรุงศรี สุดเขตร์ ฟ้าฝน ไปเกียจกิจสมช้า บาทเจ้าจอมไทย
3. ไม่ทุจริตในหน้าที่		อย่า เกาะกุมเขียนชู้ คุกคาม คุม โทษเทียวเก็บความ ไพรฟ้า เหง ฮึกหอนเกรงขาม เหนแก่เงินแฮ ไพร่ แข่งชักทุกหน้า ห่อนให้เจริญ ฯ อย่าช้อหลง ล้วงล้วง ลักบัง ให้ขาด ราชทรัพย์คลัง ทานไต้ อย่าช้อราช ราษฎรหวัง ประโยชน์แก่ตนแฮ ให้ชุ่น ชั้นจนได้ ยากแค้นขายตัวพะ	- สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหา ส่วนที่ 2) อย่าหากรทำความผิด ผิดได้ตามหา ความชอบ (123 - 124) ความมีกระทำอย่าทำ ของข้าอย่า รับไว้ (129 - 130) - สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหา ส่วนที่ 4) อย่าใส่ความแก่ผู้อื่น (186) อย่าพินแต่โทษเขา โทษเราเพียงคี่ ปกปิดดีไม่กล่าว สาวแต่โทษประชา เท่า แสดงร่าพรั่า ทุกเข้าค้ำบวาย โทษตน กลายเป็นดี มักเกิดมีความทุกข์ (193 - 200) - โคลงภาษิตพระร่วง 52 โทษตนผิดพึงรู้ จงเห็นโทษอาตมให้ เห็นผิด แพ้แฮ จงละโทษทุจริต เกรำร้อน จงปรับโทษตนคิด มิชอบ นันนา จงตรัสดีช้อน สอนให้ใจเกษม

อุดมคติอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในสุภาษิตพระร่วงสำนวนที่กวีสร้างสรรคขึ้นใหม่ สมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ อุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัตินี้ที่ดีของราษฎร คำสอนบางหัวข้อในสุภาษิตพระร่วง สมัยดังกล่าว กวีซึ่งเป็นชนชั้นนำสยามได้เน้นย้ำให้ราษฎรเห็นความสำคัญของการศึกษา เป็นผู้ มีศีลธรรมและจริยธรรม รวมทั้งประกอบอาชีพที่สุจริตและสร้างประโยชน์ให้รัฐ ซึ่งอุดมคติเกี่ยวกับ คุณสมบัตินี้ที่ดีทั้ง 3 ประการนี้สอดคล้องกับพระดำริของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ทรงมี พระประสงค์จะเปลี่ยนราษฎรด้วยการศึกษา เพื่อให้ราษฎรมีคุณสมบัตินี้ที่ดีขึ้นใน 3 ข้อ คือ “ที่จะให้ ไพร่บ้านพลเมืองรักษาติภูมิของตนประการ 1 ที่จะให้ไพร่บ้านพลเมืองประพฤติอยู่ในสุจริตธรรม

ประการ 1 และจะให้ไพร่บ้านพลเมืองเจริญกำลังกายกำลังทรัพย์และกำลังปัญญาประการ 1” (หจข.ร.5 ศ. 2/5 หนังสือกราบบังคมทูล “ความเห็นเรื่องการศึกษา”: 26) ตัวอย่างคำสอนที่กวี นำเสนออุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัติของราษฎรที่สอดคล้องกับพระดำริของสมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีดังนี้

ตารางที่ 58 แสดงตัวอย่างคำสอนที่กวีนำเสนออุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัติของราษฎรที่ดี ในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5

ตัวบท คุณสมบัติ	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิต พงศาวดารเหนือ	โคลงภาษิตพระร่วง
1. เห็น ความสำคัญ ของการศึกษา	ครูปาสอนอย่าโกรธ (60) อย่าเตือนครูตีดำ (141) ครูว่าอย่าว่านัก (142)	อย่าหลู่ครูอาจา รีย (151)	เมื่อน้อยให้เรียน วิชา ให้หาสินมา เมื่อใหญ่ (10 - 11) เป็นคนเรียนความรู้ จงยิ่ง ผู้มีศักดิ์ (172 - 173)	1 เมื่อน้อยให้เรียนวิชา ปางไวยไชยขบตั้ง แต่เจ็ด ไปแยะ จนครบสิบเจ็ดเผด็จ ศกนั้น วิทยาศาสตร์เสร็จ สมกิตย นาพอ อายุลำดับชั้น ขอบใช้เชิงเรียน
2. มีศีลธรรม และจริยธรรม	อย่าให้ไผเอาทรัพย์ ท่าน (8) รักตนสงวนตน ให้ รักษตนกว่าทรัพย์ (49 - 50) อย่าเบื้อเบื้อองทาง ธรรม (70)	คิดถึงบุญคิดถึง บาป (87) อย่าทำเหมือน นักเลง (98) อย่าเข้าบ่อนชน นง (115)	อย่าวิรำนแก้ความ (13) อย่ากอบกิจเป็น พาล (16) ผิเหนงามอย่าปอง (55)	4 อย่าวิรำนแก้ความ ระมัดผิดแผกพ้อง ไภยความ ระมัดอาดมงาม เงื่อนไว้ ระมัดจิตรเจียมขาม เช็ดชัว ระมัดทรัพย์เดิมใช้ ขอบได้คืนเดิม
3. ประกอบ อาชีพที่สุจริต และสร้าง ประโยชน์ให้ รัฐ ¹⁰⁵	-	จะแสวงหาเงิน ทอง จิตรจงปอง พานิช (63 - 64) เร่งถากพินนาไร่ (142) อย่าประวิงแปร ธาตุ อย่าคิดมาด	-	3 อย่าไผเอาทรัพย์ท่าน พัสดุไปได้ โดยธรรม ใช้กสิพานิชกรรม เกิดแล้ว หอนปนทรัพย์ทางส้ม มาชีพ มิว่าค้ายิ่งแก้ว เกียงร้ายอย่าถวิล

¹⁰⁵ สาเหตุที่อุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัติที่ดีของราษฎรข้อนี้ ปรากฏเฉพาะในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) และโคลงภาษิตพระร่วง เนื่องจากสุภาสิตพระร่วงทั้ง 2 ส่วน เป็นสุภาสิตพระร่วงจำนวนที่กวีสร้างสรรค้ตัวบทขึ้นใหม่โดยไม่ได้เน้นการอ้างอิงสาระคำสอนจากตัวบทเดิม (ย้ายสุภาสิตพระร่วงจำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ) เป็นหลักเพียงอย่างเดียว แต่กวีได้สร้างสรรค้สุภาสิตโดยการอ้างอิงสาระคำสอนจากตัวบทเดิมและเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนที่มีสาระใหม่ให้สอดคล้องกับยุคสมัยมากยิ่งขึ้น

ตัวบท คุณสมบัติ	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาคส่วนที่ 2)	สุภาสิตพระร่วง กลอนลิลิต (เนื้อหาคส่วนที่ 4)	สุภาสิตพระร่วง ในลิลิต พงศาวดารเหนือ	โคลงกาษิตพระร่วง
		ทำทอง (112 - 113)		

กล่าวโดยสรุป การที่ผู้แต่งสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 พยายามสร้างอุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัติที่ดีของผู้ปกครอง ข้าราชการ และราษฎร ดังที่ปรากฏในคำสอนหัวต่างๆ น่าจะสืบเนื่องมาจากความนิยมของชนชั้นนำที่หันมาให้ความสำคัญเรื่องการดูแลใส่ใจความประพฤติ มารยาท และศีลธรรม ดังจะเห็นได้จากบทความในหนังสือ *วิธานวิทยานวิเศษ* (ระหว่าง พ.ศ. 2428 - 2429) ซึ่งเป็นหนังสือของสมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณ มีบทความที่มุ่งสอนศีลธรรม มารยาท และความประพฤติมากถึง 25 เรื่อง เช่น โคลง “เหตุเสื่อมโภคทรัพย์” พระนิพนธ์พระองค์เจ้าศรีเสาวภาคย์ บทความเรื่อง “โลกยธรรม” พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ การที่บรรดาชนชั้นนำให้ความสำคัญกับเรื่องความประพฤติ มารยาท และศีลธรรมในสมัยดังกล่าวนี้ ธนพงศ์ จิตต์สง่า (2552: 122) ได้วิเคราะห์สาเหตุไว้อย่างน่าสนใจว่าน่าจะสืบเนื่องมาจากการที่รัฐบาลส่วนกลางต้องการให้พลเมืองของไทยเป็นคนดีตามอุดมคติของรัฐ ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐผลิตตำราเรียน เช่น หนังสือ *สมบัติของผู้ดี* ที่แต่งโดยเจ้าพระยาพระเสด็จ สุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) ซึ่งหนังสือ *สมบัติของผู้ดี* นี้ถูกกำหนดเป็นตำราเรียน เพื่อที่จะควบคุมความถูกต้องทางความประพฤตินักเรียนที่ในเวลาต่อมามากเป็นข้าราชการ

5.3.3 สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 กับการนำเสนอภาพสังคมสมัยรัชกาลที่ 5

คุณค่าด้านสังคมประการสุดท้ายของสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ การนำเสนอภาพสังคมในสมัยรัชกาลที่ 5 สุภาสิตพระร่วงทั้ง 4 จำนวนที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ได้นำเสนอภาพสังคมยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของสังคมไทยในหลายแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นภาพด้านบวกอันเกิดจากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพัฒนาประเทศให้มีความเจริญในด้านต่างๆ ภาพด้านลบของสยามที่สังเกตได้จากปัญหาที่กวีสะท้อนไว้ในคำสอน รวมทั้งความคิด ความเชื่อ และค่านิยมบางประการของชาวสยามก็ปรากฏในคำสอนบางหัวข้อที่กวีนำเสนอในสุภาสิตพระร่วงแต่ละจำนวนอย่างชัดเจน

ภาพด้านบวกของสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงได้แก่ ภาพความเจริญของบ้านเมืองอันเกิดจากการปฏิรูปบ้านเมืองให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก ดังปรากฏในโคลงกาษิตพระร่วง ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ได้สร้างสรรคโคลงกาษิตพระร่วงโดยกล่าวถึงสิ่งของชนิดใหม่หรือเรื่องแปลกใหม่ของยุคสมัยที่สะท้อนภาพความเจริญของสยามในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 59 แสดงตัวอย่างภาพความเจริญของสยามที่ปรากฏในโคลงกาษิตพระร่วง

ความเจริญ	ตัวบท	หมายเหตุ
1. การก่อสร้างบ้านเรือนด้วยสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก	<p>20 เบนคนอย่าทำใหญ่</p> <p>ฉีกก่อตึกบ้าน เรือนโรง ปวงฤฯ กะงบประมาณโครง ร่างสร้าง ทุนรับจ่ายพอไซลง เหลือแหล่ ควรรวฯ การประกอบไปค้ำง กิจนั้นเสร็จผล</p>	<p>การก่อสร้างบ้านเรือนด้วยสถาปัตยกรรมตะวันตกเพิ่งได้รับความนิยมในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยนิยมสร้างตึกเป็นห้างร้านต่างๆ บริเวณย่านการค้า และรัฐส่งเสริมให้ราษฎรสร้างตึกด้วยปูนแทนการสร้างบ้านเรือนด้วยไม้ เพื่อลดปัญหาอัคคีภัยที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 (กฎหมายรัชกาลที่ 5 เล่ม 1, 2541: 46 - 49)</p>
2. การใช้โทรศัพท์ในการติดต่อสื่อสาร	<p>110 พรรคพวกพึงทำนุก</p> <p>เพื่อนหลายกายเปิดกว้าง ทางไกล คลาเวย ตาแจ่มแจกแว่นใส สองกล้อง หูทิพย์เทียบสายใย โทรศัพท์ สดับแล ปากอุโฆษโยชนก้อง ยิ่งฮ่องไชยชาน</p>	<p>การปฏิรูปการสื่อสารในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้เกิดเครื่องมือสื่อสารอันทันสมัยที่สุดในช่วงเวลานั้นได้แก่ โทรศัพท์ โดยรัฐเปิดโอกาสให้มีการบริการโทรศัพท์แก่ประชาชนครั้งแรกเมื่อปลาย พ.ศ.2429 เพื่อส่งเสริมการค้าและธุรกิจในเขตเมืองหลวง (เสถียร ลายลักษณ์, ม.ป.ป.: 90)</p>
3. การมีไม้ขีดไฟใช้ในครัวเรือน	<p>48 ที่ทับจรมไฟ</p> <p>ย่าค่าสนเทศเดี่ยว เหลี่ยมมสไล แล่วนเอ เตรียมประทีปโคมไฟ จุดจ้ำ</p>	<p>ไม้ขีดไฟเป็นสินค้าที่รัฐนำเข้าจากสวีเดนและญี่ปุ่นในช่วงปลายรัชกาลที่ 4 และชาวบ้าน</p>

ความเจริญ	ตัวบท	หมายเหตุ
	ยามหลับดับภายใน ภายนอก เสร็จแฮ กัลกชุดชืดจุดคว่ำ หยิบไว้ใช้เคียง	เริ่มนิยมใช้กันมากขึ้นในสมัย รัชกาลที่ 5 สังเกตได้จากหน้าไม้ ขีดไฟที่มีหลายรูปแบบมากขึ้น ได้แก่ รูปคน รูปสัตว์ รูปผลไม้ โดยช่วงหนึ่งญี่ปุ่นผลิตหน้าไม้ขีด ไฟเป็นพระรูปรัชกาลที่ 5 เข้ามา จำหน่ายในสยาม (เอนก นาวิก มูล, 2533: 130 - 133)
4. การมีบริษัทประกัน ชีวิตครั้งแรกในสยาม	84 ของแพงอ๋ายมังกิน อ๋ออยปากหากโทษท้อง ทรพล ก็มี เสพภักษ์เพื่ออ้อมทน ทุนท้อง ประกันชีพยืนชนม์ ชูชีพ นานนา ของค่าแพงเงินต้อง แดกซื้อเลื่อมทุน	รัฐบาลสยามอนุญาตให้มีการ จัดตั้งบริษัทประกันชีวิตขึ้นครั้ง แรกในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยบริษัท อีส เอเชียติก ซึ่งเป็นบริษัทของ ชาวอังกฤษได้รับอนุญาตให้ ดำเนินธุรกิจประกันชีวิตของ ชาวสยามเป็นบริษัทแรก (วารุณี อินทนปสาธน์, 2527: 2)

นอกจากภาพความเจริญของเมืองหลวงในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ปรากฏ
ในตัวอย่างข้างต้นแล้ว สุภาพิตพระร่วงสำนวนที่กวีสร้างสรรคขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้นำเสนอ
ภาพด้านลบที่เกิดขึ้นในสยามเช่นเดียวกัน ภาพด้านลบนั้นได้แก่ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศ
ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็น ปัญหาโจรผู้ร้าย ปัญหาเรื่องอบายมุข ปัญหาการทำทองปลอม
ปัญหาคุณธรรมและจริยธรรมของสตรี และปัญหาด้านสาธารณสุข ดังที่ผู้วิจัยนำเสนอในหัวข้อ
5.2.2 นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้ว ขุนประเสริฐอักษรณ์ดี (แพ) ยังนำเสนอภาพด้านลบของ
สังคมที่เกิดขึ้นในสังคมอีก 2 ประการผ่านถ้อยคำบางคำในโคลงภาพิตพระร่วงอีกคือ ปัญหาการ
ประพฤติดิถีวินัยของพระสงฆ์ และปัญหาการเกิดอัคคีภัยในสมัยรัชกาลที่ 5 ดังคำประพันธ์ใน
ตาราง

ตารางที่ 60 แสดงภาพด้านลบของสยามที่ปรากฏในโคลงภาพิตพระร่วง

ปัญหา	โคลงภาพิตพระร่วง	หมายเหตุ
1. ปัญหาการ ประพฤติดิถีวินัย	128 คนทรยศอย่าเชื้อ คนปราชิกทั้ง ฆ่าคน	ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีคดีความเกี่ยวกับ พระสงฆ์ประพฤติดิถีวินัยหลาย

ปัญหา	โคลงภาษิตพระร่วง	หมายเหตุ
ของพระสงฆ์	อิกละสาสน์ชาติติน เสพย์เมาลักคบชน ถูกถอดยศพวกกลิ้ง	ถิ่นทิ้ง เมียท่าน เท็จแสบ กลับถ้อยฟังหลง
2. ปัญหาการเกิด อัคคีภัย	76 พลันฉิบหายวายม้วย <u>ยามเร็วเร็วรีบแท้</u> ยามด่วนด่วนหนีไผ ยามวิ่งวิ่งไวไว ยามรีบรีบอย่าค้าง	<u>ดับไฟ</u> <u>ไหม้เสีย</u> พยัคฆ์ซ้าง ตามจับ ขโมยเนอ ค่าได้ก็จมอง
		ปัญหาอัคคีภัยเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในสมัยรัชกาลที่ 5 ดังจะเห็นได้จากข่าวไฟไหม้ในราชกิจจานุเบกษาและจดหมายเหตุสยามสมัย โดยปัญหาอัคคีภัยนี้มีสาเหตุมาจากการที่ราษฎรไม่คุ้นชินกับการใช้น้ำมันก๊าดซึ่งเป็นเชื้อเพลิงชนิดใหม่ที่ติดไฟได้ง่ายกว่าการใช้น้ำมันมะพร้าว (นนทพร อยู่มั่งมี, 2556ก: 89 - 91)

ภาพสังคมสมัยยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของสังคมไทย ที่ปรากฏในสุภาษิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 อีกประเภทหนึ่งนอกเหนือจากภาพด้านบวกและด้านลบของสังคมได้แก่ ความคิด ความเชื่อและค่านิยมบางประการของชาวสยาม

จากการประมวลเนื้อหาคำสอนที่พบในสุภาษิตพระร่วงทั้ง 4 สำนวนจะพบว่า สุภาษิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทุกสำนวนได้แสดงให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ และค่านิยมบางประการของชาวสยาม เช่น การเน้นย้ำความสำคัญของระบบศักดินาหรือชนชั้นในสังคม ดังจะเห็นได้จากคำสอนเรื่องข้อควรปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมระดับต่างๆ ที่ผู้แต่งสุภาษิตพระร่วงสำนวนต่างๆ ให้ความสำคัญ กวีต่างเน้นย้ำความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายไพร่ ทาส เช่น *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) สอนให้บ่าวปฏิบัติต่อกษัตริย์ว่า “อย่าเบือนในการเจ้า” (39) “อย่าทำเทียบท้าวพระยา” (62) “ข้าใช้เอาใจนาย” (215) และสอนให้นายปฏิบัติต่อบ่าวว่า “ความกลอย่าแจ้งทาส แจกชีวาตรไถ่สัจตรา” (67) “อย่าเอาทาสเป็นคู่คิด” (69)

“มีเงินอย่าหมิ่นไพร่” (214) เป็นต้น ซึ่งข้อควรปฏิบัติระหว่างชนชั้นที่กวีเน้นย้ำนี้ไม่น่าเป็นการขัดพระ
ราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงประกาศเลิกทาส แต่กวีอาจมี
ความเห็นวาระบบอาวุโสและการกตัญญูต่อผู้มีพระคุณนั้นเป็นค่านิยมที่ดีและดำรงอยู่ใน
สังคมไทยมายาวนาน เป็นค่านิยมที่กวีสมควรจะสืบสาน และการที่กวียังคงสอนไม่ให้ผู้เป็นนาย
ไว้ใจหรือสมาคมกับบ่าวหน้านั้นน่าจะเป็นเพราะในสมัยรัชกาลที่ 5 เพิ่งเริ่มปฏิรูปการศึกษาและยกเลิก
ระบบไพร่ทาส กลุ่มคนที่เคยอยู่ใต้บังคับของมูลนายจึงน่าจะยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง กวี
จึงสอนไม่ให้ไว้ใจหรือเลือกคบกลุ่มคนเหล่านั้นเป็นมิตร

ความคิดอีกประการหนึ่งที่พบในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ ทศนคติ
เกี่ยวกับผู้หญิงซึ่งมีทั้งทศนะด้านบวกและทศนะด้านลบ ทศนะด้านบวกที่มีต่อผู้หญิงพบใน
สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 บางสำนวนที่กวีสอนให้ใคร่ครวญในสิ่งที่ภรรยาตักเตือน ดัง
ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ที่กวีสอนว่า “ลูกเมียเตือนค่อยคิด” (109)
ส่วนทศนะด้านลบ เห็นได้จากการที่กวีสอนไม่ให้ไว้ใจภรรยาว่า “ลูกเมียยังอย่าวางใจ” (89) ในสุภาสิต
พระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) ซึ่งคำสอนนี้ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ
ที่สอนว่า “ลูกเมียอย่าวางใจ” (88) เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ ทศนะด้านลบที่มีต่อผู้หญิงยังปรากฏ
ในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) โดยกวีสอนไม่ให้เชื่อวาจาผู้หญิงในร่ายวรรคที่ 220
- 226 ว่า “อย่าเชื่อวาจาหญิง สิ่งเท็จมันกล่าวมาก หากรินท่าภูเขา เล้ามาภอเชื่อได้ หญิงใช้ข้อบ่อ
มี มีแต่คำมุเสศ อย่าประเวศตามมัน” ส่วนโคลงภาษิตพระร่วงที่ขุนประเสริฐธวัชกรนิวัติ (แพ) แต่ง
โคลงขยายร่ายวรรค “ลูกเมียอย่าวางใจ” ก็นำเสนอทศนะด้านลบของผู้หญิงอีกเช่นเดียวกัน ดังเห็น
ได้จากเนื้อความในโคลงที่ระบุว่า การมีภรณานั้นเป็นเรื่องสิ้นเปลืองเพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายใน
การเลี้ยงดูมาก ดังคำประพันธ์

79 ลูกเมียอย่าวางใจ

ลูกเมียที่ตีที่บ้าน	เรือนโรง
จ้ดระบอบชอบไซลง	หลีกร้าย
จะไปจะอยู่โยง	อย่าเปล่า ผลแฮ
รายรับรายจ่ายคล้าย	คล่องได้ไกลเสีย

(วชิรญาณ ตอน 20, ร.ศ. 115: 2089)

ค่านิยมร่วมสมัยของชาวสยามอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงสมัย รัชกาลที่ 5 ได้แก่ ค่านิยมเรื่องการประกอบอาชีพที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ในอดีตจะเห็นได้ว่า อาชีพเดียวที่ชนชั้นนำสยามปลูกฝังให้บุตรหลานยึดถือเป็นแนวทางคือ “การเข้ารับราชการ” แต่ในยุคสมัยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ ชนชั้นนำสยามเริ่มเห็น ความสำคัญของอาชีพอื่นมากขึ้นโดยเฉพาะการทำกิจการและพาณิชย์กรรม ดังจะเห็นได้จาก คำสอนบางหัวข้อใน *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) ที่กวีสอนให้ จะแสวงหาเงินทอง จิตรจงปองพานิช (63 - 64) “จงเริ่มการเรือกสวน” (140) และ “เร่งถากพินนาไร่” (142) ขุนประเสริฐ อักษรนิติ (แพ) เองก็สอนให้นำทรัพย์ที่มีมาลงทุนในการประกอบอาชีพกิจการและพาณิชย์กรรม ใน *โคลงภาสิตพระร่วง* หลายบทเช่นเดียวกัน อาทิ โคลงภาสิตที่กวีแต่งขยายร่ายวรรค “สร้างกุศล อยู่ารู้โรย” และ “หวานพืชจักเอาผล” สาเหตุที่ค่านิยมเรื่องการประกอบอาชีพของชาวสยามเปลี่ยนไป จากเดิมนี้น่าจะเป็นเพราะในช่วงเวลานั้นสยามได้กลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจเพื่อการ ส่งออกแห่งหนึ่งของภูมิภาคภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง การเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจ จากการผลิตเพื่อยังชีพไปเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจึงทำให้อาชีพกิจการและพาณิชย์กรรมได้รับการ ยอมรับมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากเจ้านายหลายพระองค์หันมาลงทุนด้านอสังหาริมทรัพย์ ด้วยการดำที่ดิน การปลูกตึกแถวให้เช่าและจำหน่าย การลงทุนด้านอสังหาริมทรัพย์นี้มีมาอย่าง ต่อเนื่องและประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก เห็นได้จากการการตั้งหน่วยงานพระคลังข้างที่ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2433 ซึ่งพระคลังข้างที่นี้ได้กลายมาเป็นแหล่งเงินทุนในการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ที่ สำคัญที่สุดของกรุงเทพฯ ในระยะเวลาต่อมา (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2540: 51)

กล่าวโดยสรุป สุภาสิตพระร่วงที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ทั้ง 4 ส่วนวน มีคุณค่า ดีเด่นหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าด้านวรรณศิลป์และวรรณคดี คุณค่าด้านปัญญา และ คุณค่าด้านสังคม โดยคุณค่าด้านวรรณศิลป์นั้นประกอบไปด้วย วรรณศิลป์อันเกิดจากการ เลือกรสรถ้อยคำ วรรณศิลป์อันเกิดจากการเล่นเสียงสัมผัส และวรรณศิลป์อันเกิดจากการใช้ ภาพพจน์ ส่วนคุณค่าด้านวรรณคดีประกอบไปด้วย การส่งอิทธิพลด้านเนื้อหาให้วรรณคดีคำสอน ที่กวีแต่งขึ้นภายหลัง การเป็นต้นแบบด้านรูปแบบคำประพันธ์ให้สุภาสิตพระร่วงสำนวนอื่นๆ รวมทั้งการทำหน้าที่สืบสาน *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ* ซึ่งเป็นสุภาสิตเรื่อง สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งของไทยให้คนสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รู้จักและเข้าใจสิ่งที่บรรพบุรุษไทยสอนสั่งไว้ ให้อนุชนรุ่นหลังได้ประพฤติปฏิบัติตาม ส่วนคุณค่าด้านปัญญาของสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ประกอบไปด้วย คุณค่าด้านการเผยแพร่คำสอนโบราณและการให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัยอัน

เนื่องมาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครองในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากคุณค่าด้านวรรณศิลป์และวรรณคดี และคุณค่าด้านปัญญาแล้ว สุภาषิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังมีคุณค่าด้านสังคมด้วยเช่นกัน สุภาषิตพระร่วงทั้ง 4 สำนวนได้ช่วยเน้นย้ำประวัติศาสตร์สุโขทัย สร้างอุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัติที่ดีของผู้ปกครอง ข้าราชการและราษฎรผ่านการนำเสนอคำสอนของกวี และช่วยนำเสนอภาพสังคมสมัยรัชกาลที่ 5 ในบางแง่มุม

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 4 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงกาษิตพระร่วงในวชิรญาณ ซึ่งสร้างสรรค์ใหม่จากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ โดยมีคำถามวิจัยเบื้องต้นว่าสุภาสิตพระร่วงทั้ง 4 สำนวนได้รับอิทธิพลจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ซึ่งเป็นสุภาสิตพระร่วงสำนวนที่แต่งขึ้นก่อนหน้าอย่างไรบ้าง และกวีสมัยรัชกาลที่ 5 นำสุภาสิตโบราณมานำเสนอใหม่ให้มีศิลปะอย่างไร และมีการให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัยหรือไม่ อย่างไร ผลการศึกษาพบว่าสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 สำนวนได้รับอิทธิพลจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ อย่างเห็นได้ชัด ขณะเดียวกันสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทุกสำนวนต่างก็มีลักษณะเด่นด้านการประพันธ์หลายประการ ดังที่ผู้วิจัยจะอธิบายผลการศึกษาเป็นลำดับดังต่อไปนี้

ผลการศึกษาอิทธิพลของร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ที่มีต่อสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 พบว่าสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 สำนวน ได้แก่ สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ และโคลงกาษิตพระร่วงในวชิรญาณ ทุกสำนวนได้รับอิทธิพลจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ทั้งอิทธิพลด้านรูปแบบคำประพันธ์ อิทธิพลด้านเนื้อหา อิทธิพลด้านศิลปะการประพันธ์ และอิทธิพลด้านการใช้ถ้อยคำ รายละเอียดเกี่ยวกับอิทธิพลด้านต่างๆ ที่สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มีดังนี้

- 1) อิทธิพลด้านรูปแบบคำประพันธ์ สุภาสิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังคงรักษาการใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภทร้อยในการนำเสนอคำสอนเช่นเดียวกับร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ โดยสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) กวีใช้ร้อยโบราณในการแต่งคำประพันธ์ และสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) กวีใช้ร้อยสุภาพในการนำเสนอคำสอน ส่วนสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือนั้น สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงใช้ร้อยสุภาพในการนำเสนอเนื้อหาส่วนที่เป็นร้อย

สุภาสิตซึ่งเป็นเนื้อหาคำสอนหลัก ส่วนโคลงภาษิตพระร่วง แม่ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) จะใช้โคลงสี่สุภาพเป็นชนิดคำประพันธ์หลักในการนำเสนอคำสอน แต่โคลงภาษิตทุกบทขุนประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ) ได้ยกย้ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาตั้งเป็นวรรค ก่อนที่จะแต่งโคลงประกอบเข้าคู่ย้ายสุภาสิตทุกวรรคเสมอ

นอกจากการย้ายในการแต่งคำประพันธ์แล้ว สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ยังได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบคำประพันธ์ในประเด็นลักษณะเฉพาะของย้ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 สำนวนที่แต่งด้วยร้อย ได้รับอิทธิพลด้านการนิยมใช้คำรับสัมผัสตำแหน่งคำที่ 1 - 3 ระหว่างร้อยแต่ละวรรค และการใช้จำนวนคำในร้อยแต่ละวรรคที่ไม่แน่นอนตายตัว ซึ่งลักษณะเฉพาะของร้อยที่กล่าวมานี้ส่งผลให้สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 แต่ละสำนวนมีสุนทรียภาพด้านเสียงเช่นเดียวกับร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ที่เปรียบเสมือนเพชรเม็ดงามในวรรณคดีไทย

2) อิทธิพลด้านเนื้อหา สุภาสิตพระร่วงสำนวนที่กวีสร้างสรรคขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับอิทธิพลด้านเนื้อหาจากร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ทั้งเนื้อหาส่วนขึ้นต้น เนื้อหาส่วนลงท้าย รวมทั้งอิทธิพลด้านเนื้อหาคำสอน อิทธิพลด้านเนื้อหาส่วนขึ้นต้นนั้น สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) และสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ กวีต่างอ้างถึง “พระร่วง” ว่าเป็นเจ้าของสุภาสิตในตอนเนื้อหาส่วนขึ้นต้นเช่นเดียวกับเนื้อหาส่วนขึ้นต้นในร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ อิทธิพลด้านเนื้อหาส่วนลงท้าย สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ กวีได้ชักจูงให้ผู้อ่านปฏิบัติตามคำสอน ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของคำสอน และเน้นย้ำว่าสุภาสิตที่กล่าวมานั้นคือคำสอนของ “พระร่วง” เช่นเดียวกับเนื้อหาส่วนลงท้ายในร้อยสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ การที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 อ้างว่าคำสอนต่างๆ เป็นถ้อยคำของ “พระร่วง” ในเนื้อหาส่วนขึ้นต้นและลงท้ายนี้ นับเป็นกลวิธีที่ช่วยให้สุภาสิตมีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น และยังส่งผลให้สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีที่มาอันสูงส่ง มีความศักดิ์สิทธิ์และพึงปฏิบัติตาม ซึ่งการที่กวีอ้างถึงเจ้าของคำสอนที่เป็นบุคคลผู้มีคุณลักษณะพิเศษเช่นนี้ เป็นกลวิธีที่ปรากฏในกฎหมายโบราณเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ตำราพิไชยเสนาผู้แต่งได้อ้างว่าเป็นคำสอนจากพระพุทธเจ้า และหลักอินทภาษผู้แต่งอ้างว่าหลักจริยธรรมและจรรยาบรรณของตระลาการผู้พิพากษาเป็นคำสอนของพระอินทร์

ส่วนอิทธิพลด้านเนื้อหาคำสอน สุภาสิตพระร่วงทั้ง 4 สำนวนยังคงรักษาเนื้อหา คำสอนหลักได้ตรงกับเนื้อหาคำสอนในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ กล่าวคือ กวียังคงเน้นย้ำคำสอน 2 หมวดหมู่คือ คำสอนเรื่องหลักการครองตน และหลักการปฏิบัติต่อบุคคล ที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ โดยคำสอนเรื่องหลักการครองตนนั้น ประกอบไปด้วยคำสอน เรื่องความคิด การกระทำ คำพูดและการรับสาร ส่วนคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มี สถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ประกอบไปด้วย คำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มี สถานภาพทางสังคมในระดับสูงกว่า ได้แก่ กษัตริย์ เจ้านาย ผู้บังคับบัญชา ผู้สูงอายุ และครู อาจารย์ คำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับเสมอกัน ได้แก่ เพื่อน ญาติมิตร บุตรและภรรยา ส่วนคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับ ต่ำกว่านั้น กวีเน้นหลักการปฏิบัติต่อ ไพร่ ทาส คนยากไร้และคนพาล ทั้งนี้สุภาสิตพระร่วงสมัย รัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 สำนวนยังคงเน้นคำสอนเรื่องหลักการครองตนมากกว่าหลักการปฏิบัติต่อบุคคล ที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ซึ่งเป็นสัดส่วนคำสอนที่ตรงกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารีกวดพระเชตุพนฯ อย่างชัดเจน

3) อิทธิพลด้านศิลปะการประพันธ์ อิทธิพลด้านศิลปะการประพันธ์เป็นอิทธิพล อีกประการหนึ่งที่สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารี กวดพระเชตุพนฯ โดยอิทธิพลด้านศิลปะการประพันธ์ที่ปรากฏชัดประกอบไปด้วย การซ้ำคำใน วรรคเดียวกัน การเล่นคำหรือกลุ่มคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรค การใช้คำที่มีเสียงหนักเบา สลับกัน การใช้คำที่มีความหมายคล้ายกันวางติดกัน การหลกาคำ การใช้คำที่มีความหมายแฝง หรือความหมายโดยนัย และการใช้ภาษาที่แสดงถึงเจตนาของผู้ประพันธ์ ซึ่งศิลปะการประพันธ์ที่ พบในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 นำมาประยุกต์ใช้นี้ ส่งผลให้สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นวรรณคดีคำสอนที่มีวรรณศิลป์ มีคุณค่าและความ ดีเด่นด้านวิธีการประพันธ์ที่น่าชื่นชม และศิลปะการประพันธ์เหล่านี้ก็ช่วยให้กวีสามารถสื่อ คำสอนได้ชัดเจนมากขึ้นด้วย

4) อิทธิพลด้านการใช้ถ้อยคำ สุภาสิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัย รัชกาลที่ 5 กวีได้เลียนถ้อยคำจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ อย่างเห็นได้ชัด โดยปรากฏทั้งการเลียนถ้อยคำทุกคำในวรรค และเลียนถ้อยคำแล้วปรับเปลี่ยนบางถ้อยคำ ด้วยการเพิ่มคำ เปลี่ยนคำ เปลี่ยนลำดับคำ และตัดคำบางคำในวรรค สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาล

ที่ 5 จำนวนที่กวีสร้างสรรค์ด้วยบทส่วนใหญ่ด้วยการเลียนถ้อยคำทุกคำในวรรค ได้แก่ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 2) และ *สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ* และ *โคลงภาษิตพระร่วง* (เฉพาะส่วนที่เป็นร่ายนำโคลง) ส่วน *สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5* จำนวนที่กวีสร้างสรรค์ด้วยบทส่วนใหญ่ด้วยการเลียนถ้อยคำแล้วปรับเปลี่ยนเฉพาะบางถ้อยคำในวรรค ได้แก่ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) การที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 เลียนโวหารจากร่าย *สุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* นี้ เป็นกลวิธีสำคัญที่ทำให้กวีสามารถนำคำสอนโบราณผนวกรวมไว้กับ *สุภาสิต* ที่กวีสร้างใหม่ขึ้นใหม่ได้อย่างมีเอกภาพ นับเป็นวิธีการสืบสานโบราณภาษิตที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการอันชาญฉลาดของกวี

ผลการศึกษาประเด็นต่อมา ผู้วิจัยพบว่านอกจากกวีสมัยรัชกาลที่ 5 จะสามารถสืบทอดคำสอนโบราณจากร่าย *สุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* ด้วยการรักษารูปแบบคำประพันธ์ สืบทอดเนื้อหาคำสอน ประยุกต์ใช้ศิลปะการประพันธ์ และเลียนถ้อยคำได้อย่างมีศิลปะแล้ว กวีสมัยรัชกาลที่ 5 ยังสามารถสร้างสรรค์ด้วยบท *สุภาสิต* ขึ้นใหม่ได้อย่างน่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นการปรับเปลี่ยนและเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์ การอธิบายความ การตีความใหม่ และการเพิ่มเนื้อหาคำสอน ดังที่ผู้วิจัยจะอภิปรายให้เห็นชัดดังนี้

1) *การปรับเปลี่ยนและเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์* *สุภาสิตพระร่วง* ที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 บางสำนวน กวีได้ปรับเปลี่ยนและเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์เพื่อจุดประสงค์สำคัญบางประการ โดย *สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5* ที่กวีปรับเปลี่ยนและเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์มี 2 สำนวน ได้แก่ *สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ* และ *โคลงภาษิตพระร่วงในวชิรญาณ*

สุภาสิตพระร่วง สำนวนแรก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงเพิ่มโคลงสี่สุภาพต้นร่าย *สุภาสิต* 1 บท และทรงเพิ่มโคลงสี่สุภาพท้ายร่าย *สุภาสิต* อีก 3 บท ทั้งนี้ก็เพื่อให้โคลง 4 บทเป็นเครื่องมือในการนำเสนอเนื้อหาคำสอนที่พระองค์ต้องการเพิ่มเติม และโคลงทั้ง 4 บทนี้ก็ช่วยให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์สามารถปรับรูปแบบคำประพันธ์ให้ *สุภาสิตพระร่วง* สำนวนของพระองค์แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภท “ลิลิต” คือใช้โคลงสลับร่าย ซึ่งเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่สอดคล้องกับฉันทลักษณ์ที่พระองค์ทรงใช้ร่ายและโคลงในการนำเสนอ *ลิลิตพงศาวดารเหนือ* ส่วน *โคลงภาษิตพระร่วง* ขุนประเสริฐอุกษรนิติ (แพ) ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบคำประพันธ์ โดยการแต่งโคลงสี่สุภาพเข้าไปประกอบเข้ากับร่าย *สุภาสิต* ที่ละวรรค ซึ่ง

การใช้โคลงเป็นรูปแบบคำประพันธ์หลักในการนำเสนอคำสอนนี้ ได้ช่วยให้กวีสามารถแสดงฝีมือในการประพันธ์ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังช่วยให้กวีสามารถอธิบายขยายความ นำเสนอคำสอนที่กวีตีความใหม่ และสอดแทรกคำสอนที่กวีต้องการเพิ่มเติมไว้ในบทประพันธ์ได้อย่างแนบคายอีกด้วย

2) *การอธิบายความ* การอธิบายความเป็นวิธีการสร้างสรรค์ด้วยบทวิธีต่อมาที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 ใช้นำเสนอสุภาสิตบางหัวข้อใน *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 2) และ *โคลงภาสิตพระร่วง* โดยกวีได้อธิบายขยายความ *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* บางวรรค โดยการให้คำนิยามศัพท์ การยกตัวอย่างประกอบ การใช้ความเปรียบ และการใช้ถ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติม ซึ่งการสร้างสรรคด้วยบทวิธีดังกล่าวนี้ เป็นกลวิธีการประพันธ์ที่ทำให้กวีสามารถนำเสนอคำสอนบางหัวข้อใน *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* ให้สื่อความได้ตรงตามความคิดของกวีมากยิ่งขึ้น และการอธิบายความนี้ก็เป็นกลวิธีสำคัญที่ช่วยให้ผู้อ่านในสมัยรัชกาลที่ 5 สามารถเข้าใจคำสอนโบราณที่กวีนำมารวบรวมไว้ใน *สุภาสิตพระร่วงทั้ง 2* สำนวนได้อย่างชัดเจน

3) *การตีความใหม่* วิธีสร้างสรรค์ด้วยบทวิธีต่อมาที่พบใน *สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5* ได้แก่ การตีความใหม่ การสร้างสรรค์ด้วยบทวิธีโดยการนำ *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวัดพระเชตุพนฯ* มาตีความใหม่นี้ ผู้วิจัยพบว่า *สุภาสิตพระร่วง* สำนวนที่กวีนำคำสอนบางหัวข้อมาตีความใหม่มี 2 สำนวน คือ *สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ* และ *โคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ* กล่าวคือ *สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ* ตีความคำว่า “ภายใน” และ “ภายนอก” ใหม่ ดังจะเห็นได้จากคำสอนวรรคที่ 90 - 91 ที่ระบุว่า “ภายในอย่านำออกภายนอกให้นำเข้า” ส่วน *โคลงภาสิตพระร่วง* กวีได้ตีความคำสอนใหม่ใน *โคลงภาสิตพระร่วง* หลายบท โดย *โคลงภาสิตบทที่ขุนประเสริฐอุกษรนิติ (แพ)* ตีความใหม่นั้น ส่วนมากมักนำเสนอ “สาร” สำคัญบางประการ และ “สาร” สำคัญนั้นก็ช่วยให้ผู้อ่านทราบว่า ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว กวีมองเห็นปัญหาใดเกิดขึ้นในสังคมบ้าง และกวีต้องการป้องกันไม่ให้เกิดการณ์หรือปัญหาใดเกิดขึ้นในสังคมไทยในฐานะที่กวีเป็นชนชั้นนำสยามคนหนึ่งที่มิบทบาทสำคัญ

4) *การเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอน* วิธีการสร้างสรรค์ด้วยบทวิธีสุดท้าย ซึ่งเป็นวิธีที่พบใน *สุภาสิตพระร่วง* ที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทุกสำนวนได้แก่ การเพิ่มเติมเนื้อหา

คำสอน สุภาสิตพระร่วงแต่ละสำนวนมีวิธีการเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม คำสอนที่กวีเพิ่มเติมเข้าไปในคำประพันธ์นั้นต่างประกอบไปด้วยคำสอนที่มีสารัตถะคล้ายคลึงกับ *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ* และคำสอนที่มีสารัตถะใหม่ คำสอนที่มีสารัตถะคล้ายคลึงกับ *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ* นั้น กวียังคงเน้นย้ำคำสอนเรื่องหลักการครองตน และหลักการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับต่างๆ ส่วนคำสอนที่มีสารัตถะใหม่นั้น คำสอนบางหัวข้อเป็นคำสอนที่ให้คติที่สัมพันธ์กับ ยุคสมัย กวีได้นำเสนอปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครองในช่วงระยะเวลาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวปฏิรูปประเทศในหลายด้านได้อย่างแยกแยะ และบางคำสอนได้ทำหน้าที่เป็น “กุญแจ” สำคัญที่ทำให้ผู้อ่านยุคสมัยหลังได้มองเห็นภาพสังคมบางมุมในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้อย่างชัดเจน

กล่าวโดยสรุป สุภาสิตพระร่วงสำนวนที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 2) *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 4) *สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ* และ *โคลงภาสิตพระร่วงในวชิรญาณ* สุภาสิตพระร่วงทั้ง 4 สำนวนมีวิธีการสืบทอดและสร้างสรรค์ต่อบทจาก *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ* อันน่าสนใจ เมื่อผู้วิจัยพิจารณาวิธีการสืบทอดสร้างสรรค์ต่อบทที่กวีเลือกใช้นำเสนอสุภาสิตพระร่วงแต่ละสำนวนแล้วพบว่า สุภาสิตพระร่วงที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีวิธีการสืบทอดและสร้างสรรค์ต่อบทที่มีเอกลักษณ์แตกต่างกัน ดังนี้

ลักษณะเด่นของ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 2) สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้เกิดจากการที่กวีรวบรวมต่อบทเดิมจากความทรงจำ ดังนั้น การเลียนถ้อยคำจึงเป็นวิธีการสืบทอดต่อบทที่ปรากฏชัดที่สุดในสุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้ การเลียนถ้อยคำทุกคำในวรรค และการเลียนถ้อยคำแล้วปรับเปลี่ยนเฉพาะบางถ้อยคำในวรรค ทำให้ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 2) มีรูปแบบคำประพันธ์ ศิลปะการใช้ภาษา และเนื้อหาคำสอนส่วนใหญ่สอดคล้องกับ *ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวีวัดพระเชตุพนฯ* นอกจากการสืบทอดโบราณภาสิตด้วยการเลียนถ้อยคำ สุภาสิตพระร่วงสำนวนดังกล่าวยังมี *ร่ายสุภาสิต* บางวรรคที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ โดยวิธีการสร้างสรรค์ต่อบทที่ปรากฏชัดได้แก่ การอธิบายความ และการเพิ่มเนื้อหาคำสอน การอธิบายความที่พบในสุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้พบทั้งการอธิบายความโดยการยกตัวอย่างประกอบ และการใช้ถ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติม ส่วนคำสอนที่กวีเพิ่มเติมพบทั้งคำสอนที่มี

สารัตถะคล้ายคลึงกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ และคำสอนที่มีสารัตถะใหม่ โดยคำสอนที่มีสารัตถะคล้ายคลึงกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ เป็นคำสอนที่มีจำนวนมากกว่า

ลักษณะเด่นของสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 4) สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้ก็รวบรวมตัวบทจากความทรงจำเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากร่ายสุภาสิตบางบทที่เลียนถ้อยคำมาจากร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ลักษณะเด่นด้านการสืบทอดตัวบทที่ปรากฏชัดในสุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้ คือ การสืบทอดเนื้อหาคำสอนและการนำศิลปะการประพันธ์ที่พบในร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มาประยุกต์ใช้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้คำที่มีเอกลักษณ์ในการนำเสนอคำสอน การซ้ำคำ การเล่นคำหรือกลุ่มคำล้อกันในวรรคหรือระหว่างวรรค การใช้คำที่มีความหมายคล้ายกันมาวางติดกัน การหลากคำ และการใช้คำที่มีความหมายแฝงหรือความหมายโดยนัย ส่วนลักษณะเด่นด้านการสร้างสรรค์ตัวบทที่พบในสุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) คือ การเพิ่มเนื้อหาคำสอน ทั้งคำสอนที่มีสารัตถะคล้ายคลึงกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ และคำสอนที่มีสารัตถะใหม่ โดยคำสอนที่มีสารัตถะคล้ายคลึงกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ พบจำนวนมากกว่า และคำสอนที่มีสารัตถะใหม่นั้นคำสอนบางหัวข้อให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัยอย่างชัดเจน

ลักษณะเด่นของสุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้มีลักษณะเด่นด้านการสืบทอดตัวบทด้วยการเลียนถ้อยคำ ดังเห็นได้จากการที่ สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงนำร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มาผนวกรวมไว้ให้เป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งในลิลิตพงศาวดารเหนือ สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้จึงมีเนื้อหา คำสอนและศิลปะการประพันธ์ใกล้เคียงกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มากที่สุดเมื่อเทียบกับสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 สำนวนอื่น ส่วนลักษณะเด่นด้านการสร้างสรรค์ตัวบทนั้น สุภาสิตพระร่วงในลิลิตพงศาวดารเหนือ มีการเพิ่มรูปแบบคำประพันธ์ด้วยการเพิ่มโคลงส่วนต้นและส่วนท้ายร่ายสุภาสิต มีการตีความคำสอนบางหัวข้อใหม่ และมีการเพิ่มเนื้อหา คำสอนเกี่ยวกับความสำคัญของภิกษุสมณะซึ่งเป็นคำสอนที่มีสารัตถะใหม่ นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มเนื้อหาคำสอนเรื่องความสำคัญของสุภาสิตพระร่วงซึ่งเป็นคำสอนที่มีสารัตถะคล้ายคลึงกับร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ

ลักษณะเด่นของโคลงกาษิตพระร่วง ในด้านการสืบทอด สุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้มีการสืบทอดเนื้อหาคำสอนและการเลียนถ้อยคำด้วยการนำรายสุภาสิตจากรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มาตั้งเป็นวรรคก่อนที่จะแต่งโคลงขยาย ส่วนลักษณะเด่นด้านการสร้างสรรค์ตัวบทที่พบในสุภาสิตพระร่วงสำนวนนี้คือ การสร้างสรรค์สุภาสิตด้วยวิธีการอันหลากหลาย ทั้งการปรับเปลี่ยนรูปแบบคำประพันธ์ การอธิบายความ การตีความใหม่ และการเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอน โดยการตีความใหม่และเพิ่มเติมเนื้อหาคำสอนในโคลงบางบทก็ได้อิทธิพลที่สัมพันธ์กับยุคสมัย ส่วนการอธิบายความ กวีได้อธิบายบางคำ ยกตัวอย่างประกอบใช้ความเปรียบ รวมทั้งใช้ถ้อยคำอธิบายคำสอนเพิ่มเติม

ผลการศึกษาศิลปะการสืบทอดและสร้างสรรค์โบราณกาษิตในสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้ทราบว่าสุภาสิตพระร่วงทั้ง 4 สำนวนมีคุณค่าหลากหลายด้าน ทั้งคุณค่าด้านวรรณศิลป์และวรรณคดี คุณค่าด้านปัญญา และคุณค่าด้านสังคม ดังนี้

คุณค่าด้านวรรณศิลป์ของสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จะเห็นได้ว่า สุนทรียภาพทางภาษาส่วนหนึ่งของสุภาสิตพระร่วงทั้ง 4 สำนวนเกิดจากการที่กวีสมัยรัชกาลที่ 5 นำศิลปะการประพันธ์ที่พบในรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ มาประยุกต์ใช้ และวรรณศิลป์อีกส่วนหนึ่งเกิดจากศิลปะการใช้ภาษาอันเกิดจากพรสวรรค์ของกวี ไม่ว่าจะเป็นการซ้ำคำในรูปแบบกลบท การสร้างคำโดยใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ การเลือกใช้ชุดคำที่อยู่ในหมวดคำเดียวกันในการนำเสนอคำสอนภายใน 1 หัวข้อ รวมทั้งการใช้ภาพพจน์ต่างๆ ศิลปะการประพันธ์เหล่านี้ ได้ส่งผลให้สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีความงามทางวรรณศิลป์ เป็นวรรณคดีคำสอนที่มีความดีเด่นด้านการประพันธ์ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าวรรณคดีเรื่องอื่นในสายธารวรรณกรรมไทย

คุณค่าประการต่อมาที่ส่งผลให้สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 มีคุณค่ารอบด้านได้แก่คุณค่าด้านวรรณคดี สุภาสิตพระร่วงบางสำนวนได้ส่งอิทธิพลด้านเนื้อหาให้วรรณคดีคำสอนที่แต่งขึ้นใหม่ในภายหลัง รวมทั้งสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 บางสำนวนยังเป็นต้นแบบด้านรูปแบบคำประพันธ์ให้สุภาสิตพระร่วงสำนวนอื่นด้วยเช่นกัน คุณค่าด้านวรรณคดีอีกประการหนึ่งที่พบคือสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทำหน้าที่สืบทอดรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารีกวดพระเชตุพนฯ ให้ชาวสยามในสมัย “ปัจจุสมรัช” โดยเฉพาะบรรดาขุนนางและข้าราชการได้รู้ธรรมเนียมราชการและตระหนักถึงคุณสมบัตินของการเป็น “พลเมืองดี”

ส่วนคุณค่าด้านปัญญา นั้น สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นวรรณคดีคำสอนที่นอกจากจะเตือนสติผู้อ่านให้รู้เท่าทันโลกและชีวิตแล้ว สุภาสิตพระร่วงทั้ง 4 สำนวนยังทำหน้าที่เผยแพร่คำสอนโบราณและให้คติที่สัมพันธ์กับยุคสมัย ผู้อ่านสามารถมองเห็นปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้ในมิติที่ลุ่มลึก

สำหรับคุณค่าด้านสังคมซึ่งเป็นคุณค่าประการสุดท้าย สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 นับเป็นข้อเขียนกลุ่มหนึ่งที่ช่วยเน้นย้ำประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยการสร้างภาพลักษณ์ให้ “พระร่วง” เป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรมและมีปัญญา นอกจากนี้สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ยังช่วยสร้างอุดมคติเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ปกครอง ข้าราชการ และราษฎรที่ดีเนื่องจากสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นวรรณคดีคำสอนเรื่องสำคัญที่มีการพิมพ์เผยแพร่ในสิ่งพิมพ์ของราชการและสิ่งพิมพ์ของประชาชนทั่วไป และคุณค่าด้านสังคมประการสุดท้าย สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ช่วยนำเสนอภาพสังคมในสมัยยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของสังคมไทยในหลายแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นภาพด้านบวกหรือภาพด้านลบของสยามในช่วงระยะเวลาดังกล่าว นอกจากนี้บางคำสอนก็ได้ช่วยให้ผู้อ่านทราบถึงความคิด ความเชื่อและค่านิยมบางประการของชาวสยามที่มีความน่าสนใจ

ผลการการศึกษาตามที่ผู้วิจัยอภิปรายมาทั้งหมดได้แสดงให้เห็นว่า สุภาสิตพระร่วงสำนวนที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นวรรณคดีคำสอนที่มีคุณค่าและความสำคัญ กวีได้สืบสรรค์โบราณภาพิตด้วยกระบวนคิดและวิธีการอันแสดงให้เห็นถึงความมีอัจฉริยภาพ ดังนั้นหากเปรียบว่าสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ เป็นเพชรน้ำเอกในยุคสุโขทัย สุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 สำนวนก็คงเทียบได้กับอัญมณีล้ำค่าที่ชี้นำปัญญาให้ชาวสยามได้ยึดถือเป็นครรลอง

ข้อเสนอแนะ

1. นอกจากสุภาสิตพระร่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้ง 4 สำนวนที่ผู้วิจัยนำมาเป็นกลุ่มข้อมูลในการศึกษา ผู้วิจัยยังสำรวจพบสุภาสิตพระร่วงที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 อีก 3 สำนวนได้แก่ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 1) *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 3) และ *สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต* (เนื้อหาส่วนที่ 5) ซึ่งสุภาสิตพระร่วงทั้ง 3 สำนวนนี้แม้กวีจะไม่ได้ประพันธ์ขึ้นโดยการนำรายสุภาสิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาสร้างสรรค์ใหม่แต่

สุภาสิตพระร่วงทั้ง 3 ส่วนนั้นก็มิประเด็นศึกษาที่น่าสนใจ โดยเฉพาะการให้คติที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคม

2. จากการศึกษารวบรวมด้วยทสุภาสิตพระร่วงสมัยต่างๆ พบว่า สุภาสิตพระร่วงที่น่าสนใจอีกยุคสมัยหนึ่งได้แก่ สุภาสิตพระร่วงในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา หากมีการศึกษาสุภาสิตพระร่วงในยุคสมัยดังกล่าวก็จะช่วยขยายขอบเขตความรู้เกี่ยวกับสุภาสิตพระร่วงในสังคมไทย และเป็นการเติมเต็มภาพรวมเกี่ยวกับวรรณคดีคำสอนของไทยให้มีความสมบูรณ์ชัดเจน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฎหมายในรัชกาลที่ 5 เล่ม 1 - 5. กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ, 2541.
- กาญจนา นาคสกุล และคณะ. การใช้ภาษา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เคนิดไทย, 2524.
- กำธร กิตติภูมิชัย. ข้อคิดสุภาษิตพระร่วง. กรุงเทพฯ: ธนาคารกรุงเทพ, 2518.
- เกริกฤทธิ์ ไทคุณธนนภ. รัชกาลที่ 5 ปฏิรูปสังคมสยามและหมายเหตุมรดกความทรงจำของโลก. กรุงเทพฯ: สยามความรู้, 2555ก.
- เกริกฤทธิ์ ไทคุณธนนภ. เรื่องอื้อฉาวและคดีความในอดีต. กรุงเทพฯ: สยามความรู้, 2555ข.
- คมควน คันธนู. สุภาษิตพระร่วง: ร่วงจากรัตนโกสินทร์. ใน พิเคราะห์วรรณคดีโดยวิธีประวัติศาสตร์ เล่ม 1, หน้า 18 - 21. เชียงใหม่: มิ่งเมือง, 2541.
- จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1171-1173. พระนคร: มุลินีพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2513. (จัดพิมพ์ในวันพระบรมราชสมภพครบ 202 ปี ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย 24 กุมภาพันธ์ 2513)
- จดหมายเหตุสยามไสมยเล่มที่ 1 - 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สมาคมกิจวัฒนธรรม, 2548.
- จำนงพลภักดิ์, หลวง. โคลงกระทู้คดีโลก. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2469. (แต่งช่วยในงานพระราชทานเพลิงจอมมารดาเลี่ยม จอมมารดาของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ณ วัดประทุมวนาราม เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469)
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. วิจารณ์เรื่องพระราชพงศาวดารกับเรื่องพระราชประเพณีการตั้งมหาอุปราช. พระนคร: กรมศิลปากร, 2479. (สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 โปรดให้ตีพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าอรพินทุ์เพญภาคย์ วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2479)
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ไกลบ้านเล่ม 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ระยะเวลาที่ยาวกว่าสองเดือน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2516. (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเหมวดี ณ เมรุพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2516)
- ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์. กวีโวหารและโบราณคดี. พระนคร: ก้าวหน้า, 2503.

- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. อ่านสุภาสิตพระร่วงฉบับวิเคราะห์และถอดความ. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. กภาพย์ห่อโคลง - โคลงห่อกภาพย์. วารสารภาษาและวรรณคดีไทย 25 (ธันวาคม 2551): 1 - 21.
- ชลอ ปทุมานนท์. สุภาสิตพระร่วง. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2523.
- ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352 - 2453 ด้านเศรษฐกิจ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2541.
- ชูลีพร วิรุณหะ. การผลิตข้าวในสยาม พ.ศ. 2398 - 2482. ใน ประวัติศาสตร์ใน "Twentieth Century Impression of Siam: Its History, People, Commerce, Industries, and Resources", หน้า 83 - 89. นครปฐม: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.
- โชษิตา มณีใส. สุภาสิตบัณฑิต (ประดิษฐ์) พระร่วง. วารสารราชบัณฑิตยสถาน 13 (กรกฎาคม - กันยายน 2551): 151 - 161.
- โชษิตา มณีใส. สุภาสิตพระร่วง: การศึกษาแง่ประวัติศาสตร์วรรณคดี. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี 3 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2554): 129 - 146.
- ดร.ไฉน. พระนคร: โรงพิมพ์แพร่การช่าง, 2512. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจเอกหม่อมเจ้ามัญญศิริ เกษมสันต์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2512)
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานการเลียบเบี้ยและเลียบหอย. ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 4, หน้า 494 - 496. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 5. กรุงเทพฯ: มติชนปากเกร็ด, 2555.
- เดชา ชากักดี. วิเคราะห์หลักจริยธรรมในวรรณคดีสุภาสิตพระร่วง. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- เดือนใจ สิ้นทะเกิด. วรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ". วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520.
- ไตรภูมิพระร่วง. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: บรรณาการ, 2543.

- ถนอม ตะนา. กิจการโรงสีข้าวในที่ราบภาคกลางของประเทศไทย พ.ศ. 2401 - 2481. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.
- แถบ นีละนิธิ. เล่นแร่แปรธาตุ ผ่าขาดไม่รู้ตัว. ใน 70 ปีราชบัณฑิตยศาสตร์, หน้า 231 - 238. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2547.
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. การวิเคราะห์พุทธศาสนสุภาษิตในวรรณกรรมคำสอน. ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2532.
- ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง. การศึกษาความสัมพันธ์ของสุภาษิตพระร่วงกับสังคมไทย. ใน วรรณคดีกับสังคมไทย, หน้า 47 - 63. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2549.
- ธนพงศ์ จิตต์สง่า. "วชิรญาณ" กับการแสวงหาความรู้ของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. 2427 - 2448. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- ธนอร อัสวงค์. แนวจริยปฏิบัติในงานวรรณศิลป์ในประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ธนิต อยู่โพธิ์. คำนำ. ใน สุภาสิตพระร่วง, หน้า 1 - 2. พระนคร: ศิวพร, 2505.
- ธิดา สาระยา. พระร่วง: ตัวอย่างการศึกษาเรื่องการรับรู้เชิงประวัติศาสตร์สังคมท้องถิ่น. เมืองโบราณ 13 (มกราคม - มีนาคม 2530): 75 - 79.
- ธิษณา วีรเกียรติสุนทร. ดร.โผนวาท: ภาพสะท้อนประวัติศาสตร์ต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ค.ศ. 1868 - 1885). ใน 100 เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 21, หน้า 43 - 132. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2556.
- ธีรพัฒน์ พูลทอง. การศึกษาลักษณะเด่นของลิลิตพงศาวดารเหนือ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีไทย ภาควิชาวรรณคดี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2557.
- นนทพร อยู่มั่งมี. การจัดการพื้นที่ "ด้านมืด" ของกรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ 5. ศิลปวัฒนธรรม 11 (สิงหาคม 2556ก): 119 - 131.
- นริศรานุวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาและดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. สาส์นสมเด็จพระเจ้า 16. พระนคร: องค์การค้ำของครุสภา, 2504.
- นริศรานุวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาและดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. สาส์นสมเด็จพระเจ้า 18. พระนคร: องค์การค้ำของครุสภา, 2505.

- นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาและดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระ กรมพระยา. สาส์น
สมเด็จพระ เล่ม 26. องค์การค้ำของครุสภา, 2505.
- นworรณ พันธูเมธา. ไวยากรณ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2527.
- น้อยนิจ วงศ์สุทธิธรรม. วิเคราะห์คำสอนในสุภาสิตพระร่วง. วารสารรวมคำแหง 23 (กรกฎาคม -
กันยายน 2549): 233 - 240.
- นึ่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2530.
- นัยนา นาควัชระ. การศึกษาแนวคิดเชิงปรัชญาในภาษาไทย. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531.
- นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2554.
- นยะดา เหล่าสุนทร. สุภาสิตพระร่วง: การศึกษาเชิงประวัติ. ใน พินิจวรรณกรรม, หน้า 101 - 120.
กรุงเทพฯ: แม่คำผาง, 2535.
- นยะดา เหล่าสุนทร. นิทานเรื่องนายจิตรนายใจ: นิทานเสียดสีสภาพสังคมและบ้านเมืองในรัชกาล
ที่ 5. ศิลปวัฒนธรรม 35 (พฤศจิกายน 2556): 107 - 119.
- นยะดา เหล่าสุนทร (บรรณาธิการ). ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544. (คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนจัดพิมพ์เป็นที่ระลึก
สมโภชหิรัญบัฏ และฉลองอายุวัฒนมงคล 84 ปี พระธรรมปิฎกธรรมาธิบดี (ถาวร ตีสถานุกโร
ป.ธ. 9) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน 26 - 27 พฤษภาคม 2544)
- นยะดา เหล่าสุนทรและคณะ. ภูมิปัญญาของคนไทย: ศึกษาจากวรรณกรรมคำสอน. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.
- บ็อค, คาร์ล. ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวงแปลโดย เสถียรพันธะรังสี และอัมพร ทีชะระ.
พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มติชน, 2543.
- แบรดเลย์, แดนปีช. อักษรวิธานศรีบท. พระนคร: องค์การค้ำของครุสภา, 2514.
- ปฐุม ตาคะนันท์. คณะสงฆ์สร้างชาติสมัยรัชกาลที่ 5. กรุงเทพฯ: มติชน, 2551.
- ปรมาณูชิตชีโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ, เดชาดิศร, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาและภวเนตรนรินทรฤทธิ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ. คำอรรถ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ "ทุน
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้า" ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2533.
- ประชุมจดหมายเหตุหอ รวม 3 ฉบับ. กรุงเทพฯ: ต้นฉบับ, 2555.

- ประชุมจารีกัณฑ์พระเชตุพนฯ เล่ม 2. พระนคร: ราชบัณฑิตยสภา, 2472. (พิมพ์ในงานพระศพ พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. 2472)
- ประวัติทิวทัศน์และจดหมายเหตุ. กรุงเทพฯ: ต้นฉบับ, 2540.
- ประเสริฐ ญ นคร. ใครแต่งสุภาสิตพระร่วง. ใน พ้อขุนรามคำแหงไม่ได้แต่งสุภาสิตพระร่วง, หน้า 57 - 59. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, 2528.
- ประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ), ขุน. โคลงกาษิตพระร่วง. วชิรญาณ ตอน 17 (กุมภาพันธ์ ร.ศ. 114ก): 1795 - 1802.
- ประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ), ขุน. โคลงกาษิตพระร่วง. วชิรญาณ ตอน 18 (มีนาคม ร.ศ. 114ข): 1889 - 1900.
- ประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ), ขุน. โคลงกาษิตพระร่วง. วชิรญาณ ตอน 19 (เมษายน ร.ศ. 115ก): 1995 - 1998.
- ประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ), ขุน. โคลงกาษิตพระร่วง. วชิรญาณ ตอน 20 (พฤษภาคม ร.ศ. 115ข): 2089 - 2094.
- ประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ), ขุน. โคลงกาษิตพระร่วง. วชิรญาณ ตอน 21 (มิถุนายน ร.ศ. 115ค): 2190 - 2192.
- ประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ), ขุน. โคลงกาษิตพระร่วง. วชิรญาณ ตอน 22 (กรกฎาคม ร.ศ. 115ง): 2286.
- ประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ), ขุน. โคลงกาษิตพระร่วง. วชิรญาณ ตอน 23 (สิงหาคม ร.ศ. 115จ): 2352 - 2355.
- ประเสริฐอักษรนิติ์ (แพ), ขุน. โคลงกาษิตพระร่วง. วชิรญาณ ตอน 24 (กันยายน ร.ศ. 115ฉ): 2446 - 2449.
- ปวเรศวรียาลงกรณ์, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. ลิลิตพงศาวดารเหนือ. พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร โรงพิมพ์พระจันทร์, 2510. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนาย ชัยธวัช เภกะนั้นท์ ณ เมรุวัดธาตุของพระโขนง วันอังคาร ที่ 19 ธันวาคม พุทธศักราช 2510)
- ปัญญา บริสุทธ์. โลกทัศน์ของคนไทยวิเคราะห์จากวรรณคดีคำสอนสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.
- ปิยะพร, (นามแฝง). พระร่วง. เมืองโบราณ 1 (กรกฎาคม - กันยายน 2519): 40 - 43.

- เปลื้อง ณ นคร. ใครแต่งสุภาสิตพระร่วง. ใน พ่อขุนรามคำแหงไม่ได้แต่งสุภาสิตพระร่วง, หน้า 59 - 60. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, 2528.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2411 - 2453. ใน ยุโรปกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: โอกาส ความขัดแย้ง และการเปลี่ยนแปลง เล่ม 2, หน้า 48 - 60. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2540.
- พรอณี บัวเล็ก. วิกฤตการณ์ทางการค้าและการลงทุนของกลุ่มเจ้าภาชีนายอากรในสมัยรัชกาลที่ 5 - 6. ใน “สยาม” ในกระแสการธารแห่งการเปลี่ยนแปลง: ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5, หน้า 74 - 138. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2541.
- พระมหาสนิท อนุจารี(สุเมธีรัมย์). พระพุทธรูปปางนาคปรกสมัยสุโขทัย: ศึกษาเฉพาะกรณี ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงและสุภาสิตพระร่วง. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธรูปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2546.
- พระมหาอำนาจ มหาวีโร. หลักฐานการจากวรรณกรรมคำสอนในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย (กลุ่มวรรณคดี) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2544.
- พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. โจร โรคระบาด ชีวีตชาวนา และการจัดระบบชลประทานในทุ่งรังสิต สมัยรัชกาลที่ 5. ศิลปวัฒนธรรม 33 (ธันวาคม 2554): 142 - 157.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. สุภาสิตพระร่วงคำโคลงและโคลงสุภาสิต. กรุงเทพฯ: เจริญศิลป์, 2503.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชนิพนธ์โคลงสุภาสิต (จากหนังสือพิมพ์ดุสิต สมิต พ.ศ.2461 - 2463). กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการรวบรวมและค้นคว้าเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2520.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. รวมเรื่องพระร่วง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาภูมิราชวิทยาลัย, 2521. (มูลนิธิมหาภูมิราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดพิมพ์โดยเสด็จพระกุศลซึ่งสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทรงบำเพ็ญในวันคล้ายวันสวรรคต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร วันที่ 26 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2521)

- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. วรรณกรรมโลกนิดิของไทย. ใน มณีปิ่นนิพนธ์: รวบรวมบทความด้านภาษา วรรณคดีและวัฒนธรรมไทย, หน้า 211 - 226. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- มะณีจินดา: หนังสือปถม ก กา แจกลูกอักษร, ฤา, จินตามณี, ปถมมาลา แลปทานุกรม และกลบทต่างๆ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศิริเจริญ, ร.ศ. 120.
- ยอร์ช เซเดส์, ชำระและแปล. ประชุมศิลาจารึกสยามภาคที่ 1 จารึกสุโขทัย. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2467. (มหาเสวกโทพระยาราชนกุล (อวบ เปาโรหิตย์) อุปราชมณฑลภาคอีสานพิมพ์ในงานทำบุญฉลองอายุครบ 4 รอบ เมื่อปีชวด พ.ศ.2467)
- รัตนา สถิตานนท์. วิเคราะห์สุภาษิตพระร่วงในแง่วัฒนธรรม. ปรินิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ภาคชั้นหลักษณ์. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2550.
- จำพืง ศิลาลง. การศึกษาวรรณคดีคำสอนประเภทร้อยกรองช่วงก่อนได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตกในเชิงจริยธรรม. ปรินิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2530.
- เรื่องเบ็ดเตล็ด เป็นเรื่องคติสอนใจ สวัสดิรักษา บัญญัติพระร่วง ภาลีสอนน้อง ลักษณะภรรยา เจ็ดสถาน ลักษณะบุตรสามสถาน ปฤษณาสอนน้อง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พานิชศุภผล, ร.ศ. 124.
- ล้อม เพ็งแก้ว. สุภาษิตตั้ง: วรรณกรรมคำสอนฉบับเมืองเพชรบุรีเทียบสุภาษิตพระร่วง. ใน พอขุนรามคำแหงไม่ได้แต่งสุภาษิตพระร่วง, หน้า 54 - 57. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, 2528.
- เล็กดา อิมใจ. การศึกษาเปรียบเทียบโคลงพระราชนิพนธ์ 6 เรื่องในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.
- วรพร ภู่งศ์พันธ์. เซอร์จอห์น เบาว์ริงกับสนธิสัญญาเบาว์ริง. ใน ประวัติศาสตร์ใน "Twentieth century impressions of Siam : its history, people, commerce, industries, and resources", พิมพ์ครั้งที่ 2, หน้า 32 - 35. นครปฐม: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.
- วรวทย์พิสิฐ, พระ. วรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

- วิศิธา ตั้งคำวานิช. ประวัติศาสตร์ "สุโขทัย" ที่เพิ่งสร้าง. กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.
- วรุณญา อัจฉริยบดี. สุภาสิตพระร่วงและโคลงโลกนิติ: ความเหมือนและต่างที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอน. จุลสารลายไทย ฉบับพิเศษ วันภาษาไทยแห่งชาติ (29 กรกฎาคม 2550): 28 - 36.
- วันเนาว์ ยูเด็น. จารึกไว้ในแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์, 2554.
- วารี สามารถ. ความคิดทางสังคมในวรรณกรรมสุโขทัย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531.
- วารุณี อินทนปสานัน. การเกิดและผลบังคับของสัญญาประกันชีวิต. วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- วิจิตรวาทการ, หลวง. ประวัติศาสตร์สากล เล่ม 6. พระนคร: โรงพิมพ์วิริยานุกาฬ, 2473.
- วิชาการ, กรม. ประชุมสุภาสิตพระร่วง. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2542.
- วิชาการ, กรม. ภาสิตและคำสอนภาคใต้ เล่ม 1. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2545.
- วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. บุคคลในตำนานสังคมไทย. กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2549.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. นิราศไทรโยค: ประวัติศาสตร์ในยอดวรรณกรรมยุคสยามใหม่. ใน ประวัติศาสตร์ปริทรรศน์, หน้า 213 - 246 กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์, 2542.
- วีรวัฒน์ อินทรพร. สุนทรียภาพของโคลงในวรรณคดีไทย: การสร้างสรรค์วรรณศิลป์จากธรรมชาติของภาษาไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- วีระ ภวภูตานนท์. คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษจากบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2541.
- วีระยุทธ ปีสาลี. กรุงเทพฯ ยามราตรี. กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. สมเด็จพระปิยะมหาราชกับการปฏิรูปการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ, 2554.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. พระร่วงและทำวอู่ทองในประวัติศาสตร์ไทย. ใน ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย, หน้า 56 - 59. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2527.

- ศิลปากร, กรม. วรรณกรรมสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2528.
- ศิลปากร, กรม. ปัญหาขัดข้องจากหนังสือวิธาน. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2549.
- สมศรี ชัยวณิชยา. คติความเชื่อเรื่องพระร่วงในงานเขียนประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2325 - 2468). วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- สยาม ภัทรานุประวัติ. คำและสำนวนในกฎหมายตราสามดวง. ใน ภาษาไทยในกฎหมายตราสามดวง, หน้า 109 - 119. กรุงเทพฯ: สามลดา, 2550.
- สายชล สัตยานุรักษ์. ข้าราชการกับราษฎรในทัศนะของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ศิลปวัฒนธรรม 24 (ธันวาคม 2545): 124 - 145.
- สายวรุณ น้อยนิมิตร. อรรถกถาชาดก: การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทยและความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- สุกัญญา สุขฉายา. พระร่วง: วีรบุรุษในประวัติศาสตร์และวีรบุรุษทางวัฒนธรรม. ภาษาและวรรณคดีไทย 16 (ธันวาคม 2542): 202 - 216.
- สุจิตต์ เพียรชอบ. ความทันสมัยในสุภาษิตพระร่วง. กระแสวัฒนธรรม 8 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2550): 1 - 4.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. แม่น้ำกาหลง - แม่น้ำโขงในตำนาน กับพระลอ. ศิลปวัฒนธรรม 23 (พฤษภาคม 2545): 10 - 14.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. พระร่วงลูกนางนาค. ใน นาคมาจากไหน, หน้า 148 - 180. กรุงเทพฯ: โฟสต์บุ๊กส์, 2554.
- สุทธิพันธ์ ชูทรานนท์. การจัดเก็บภาษาอีสานและผลกระทบต่อสังคมไทย พ.ศ. 2416 - 2475. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต. ใน. มิวเซียม เล่ม 1, หน้า 45 - 52. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์หมอบรัดเล, 2420.
- สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต. ใน. มิวเซียม เล่ม 2, หน้า 119 - 128. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์หมอบรัดเล, 2421.

สุภาสิตสอนเด็ก สุภาสิตพระร่วง สองเรื่องรวมเป็นเล่มหนึ่ง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พานิชศุภผล, ร.ศ. 123.

สุมาลี บำรุงสุข. การรวบรวมรายได้แผ่นดินในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2416 - 2453). วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

สุรียา รัตนกุล. อธิบายสุภาสิตพระร่วงสำนวนที่ลงพิมพ์ในหนังสือมิวเซียมเปรียบเทียบกับฉบับจารึกวัดพระเชตุพนฯ. วารสารภาษาและวัฒนธรรม 4 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2527): 26 - 42.

สุรียานูวัตร, พระยา. เศรษฐกิจวิทยาชั้นต้น. พระนคร: นิติสารสัน, ม.ป.ป.

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพฯ: บรรณาการ, 2545.

หนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1. กรุงเทพฯ: ต้นฉบับ, 2540.

อนนท์ ศรีศักดิ์. การศึกษาแนวคิดที่ปรากฏในสุภาสิตพระร่วงเปรียบเทียบกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. BU Academic Review 10 (มกราคม - มิถุนายน 2554): 150 - 158.

อนูมานราชธน, พระยา. เรื่องของชนชาติไทย. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2553.

อัญชลี วัณณบุรวิรักษ์. วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ในสุภาสิตพระร่วง. สารนิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2546.

อุดร จันทวัน. มอญวรรณกรรมไทยเรื่องไตรภูมิพระร่วงและสุภาสิตพระร่วงในมิติทางรัฐศาสตร์. วารสารธรรมทวารศน์ 5 (มีนาคม - มิถุนายน 2547): 101 - 112.

อุบล เทศทอง. เพื่อนในสุภาสิตพระร่วง: ทักษะที่สัมพันธ์ของชาวไทยและชาวเขมร. ใน สุโขทัยศึกษา: รวมบทความทางวิชาการ พ.ศ. 2549, หน้า 287 - 314. นนทบุรี: โครงการศูนย์สุโขทัยศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2549.

เอกวุฒิ คงมาลัย. แผ่นดินพระร่วง ประวัติศาสตร์สุโขทัย แสงทองแรกของชนชาติไทยในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ: ยิปซี กรุ๊ป, 2554.

เอนก นาวิกมูล. สิ่งพิมพ์คลาสสิก. กรุงเทพฯ: วิกตอรีเฟาเวอร์พอยท์, 2533.

ภาษาอังกฤษ

Gérini, G. E. On Siamese and Idiomatic Expression. Journal of the Siam Society 1 (1904): 11 - 168.

Gérini, G. E. Catalog di pere della Litterature Siamese, 1893, อ้างถึงใน กนกวรรณ ฤทธิไพโรจน์. วรรณกรรมสยามโบราณคริสต์ศตวรรษที่ 13 - 19: โมเสคฝีมือ ยี อี เยรีนี. ใน เยรีนีกับโมเสคแห่งอัจฉริยภาพ, หน้า 287 - 314. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

Twentieth century impressions of Siam : its history, people, commerce, industries, and resources. Bangkok: White Lotus, 1994.

เอกสารที่ยังไม่ตีพิมพ์

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 2/5 หนังสือกราบบังคมทูลความเห็นเรื่อง การศึกษา.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก

รายชื่อภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

จารึกแผ่นที่ 1*

๑๐ ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า (1)	เฝ้าแผ่นภพศุโขไทย (2)	มลักเหนในอนาคต (3)
จึงผายพจนประภาศ (4)	เปนอนุศาสนกถา (5)	สอนคนนารชน (6) ท้าว
ธราดลพิงเพียร (7)	เรียนอำรุงผดุงอาตม์ (8)	อย่าเคลื่อนคลาศคลาถ้อย (9)
เมื่อน้อยให้เรียนวิชา (10)	ให้หาสินเมื่อใหญ่ (11)	อย่าใฝ่เอาทรัพย์ท่าน (12)
อย่าริระรานแก่ความ (13)	ประพฤทธิตามมูรพรบอบ (14)	เอาแต่ชอบเสียผิด (15)
อย่ากอบปิกเปนพาล (16)	อย่าอวดหาญแก่เพื่อน (17)	เข้าเถื่อนอย่าลืมหว่า (18)
หน้าศึกอย่าอนใจ (19)	ไปเรือนท่านอย่านั่งนาน (20)	การเรือนตนเร่งคิด (21)
อย่านั่งชิดผู้ใหญ่ (22)	อย่าใฝ่สูงให้พันศักดิ์ (23)	ที่รักอย่าดูถูก (24)
ปลูกไมตรีอย่ารู้ร้าง (25)	สร้างกุศลอย่ารู้โรย (26)	อย่าโดยคำคนพลอด (27)
เข็นเรือทอดทางถนล (28)	เป็นคนอย่าทำใหญ่ (29)	ข้าคนไพร่อย่าไฟฟูน (30)
คบขุนนางอย่าโหด (31)	โทษตนผิดรำพึง (32)	อย่าคั่นถึงโทษท่าน (33)
หวานพีชนจักเอาผล (34)	เลี้ยงคนจักกินแรง (35)	อย่าขัดแขงผู้ใหญ่ (36)
อย่าใฝ่ตนให้เกิน (37)	เดอรทางอย่าเดอรเปลี่ยว (38)	น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ (39)
ที่ข่มเสื่อจงประหยัด (40)	เร่งรมตไฟ (41)	ตนเปนไทยอย่าคบโทษฯ (42)

จารึกแผ่นที่ 2

๑๑ อย่าประหมาทท่านผู้ดี (43)	มีสินอย่าอวดมั่ง (44)	ผู้เฝ้าสั่งจง
จำความ (45)	ที่ชวากหนามอย่าเสียเกือก (46)	ทำรั้วเรือไว้กันตน (47)
คนรักอย่าวางใจ (48)	ที่มีไทยพึงหลีก (49)	ปลีกตนไปโดยด่วน (50)
ได้ส่วนอย่ามักมาก (51)	อย่ามีปากกว่าคน (52)	รักตนกว่า
รักทรัพย์ (53)	อย่าได้รับของเขิน (54)	เหนงามตาอย่าปอง (55)
ของฝากท่านอย่ารับ (56)	ที่ทับจมีไฟ (57)	ที่ไปจมีเพื่อน (58)
ทางแถวเถื่อนไคลคลา (59)	ครูบาสอนอย่าโกรธ (60)	โทษตนผิดพึงรู้ (61)

* คัดลอกจากจารึก เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2556 อักษรวิธีและการจัดเรียงตำแหน่งรายชื่อภาษิตตรงตามจารึก ลำดับเลขในวงเล็บหลังรายชื่อแต่ละวรรคเพิ่มเติมโดยผู้วิจัย

ผู้เสียลินอย่าเสียศักดิ์ (62)	ภักดีอย่าด่วนเคียด (63)	อย่าเบียดเสียด
แก้มิตร (64)	ที่ผิดช่วยเตือนตอบ (65)	ที่ขอบช่วยยกยอ (66) ะ
อย่าขอของรักมิตร (67)	ชอบซัดมั่งจางจาก (68)	พบศัตรูปากปราไศรอย (69)
ความในอย่าไขเขา (70)	อย่ามัวเมาเนื่องนิจ (71)	คิดตรงตฤทุกเมื่อ (72)
พียงฝันเมื่อต่อญาติ (73)	รู้ที่ฉลาดที่หาญ (74)	คนพาลอย่าพาลผิด (75)
อย่าผูกมิตรไม้ตรี (76)	เมื่อพาที่พึ่งตอบ (77)	จบบนอบผู้ใหญ่ (78)
ข้างไล่เล่นเลี้ยงหลบ (79)	สุวานชอบอย่าชอบตอบ (80)	อย่ากอบจิตวิริสยา ๗๖ ๘๘ (81)

จาริกแผ่นที่ 3

๑๓ เจรจตามคดี (82)	อย่าปลุกผีกลางคลอง (83)	อย่าปองเรียนอาภัพ (84)
พลันฉิบหายวายม้วย (85)	อย่ายลเยี่ยงถ้วยแตกมิติจ (86)	จงยลเยี่ยง
สำคัญที่แตกมิเสีย (87)	ลูกเมียอย่าวางใจ (88)	พายในอย่านำออก (89)
พายนอกอย่านำเข้า (90)	อาษาเจ้าจนตนตาย (91)	อาษานายจงภอแรง (92)
ของแพงอย่ามักกิน (93)	อย่ายิ้นคำคนโลก (94)	โอบล้อมเอาใจคน (95)
อย่ายลเหตุแต่ใกล้ (96)	ท่านให้ยอย่าหมายโทษ (97)	คนโหดให้เอนดู (98)
ยอครูยต่อหน้า (99)	ยอข้าเมื่อแล้วกิจ (100)	ยอมิตรเมื่อลับหลัง (101)
ลูกเมียยังอย่าสรรเสริญ (102)	เยียดเห็นจะอดสู (103)	อย่าซังครูซังมิตร (104)
ผิดอย่าเอาๆแต่ชอบ (105)	นอบตนต่อผู้เฒ่า (106)	เข้าออกอย่าวางใจ (107)
รวัจรวโหวหน้าหลัง (108)	เยียดผู้ซังจะคอยโทษ (109)	อย่ากริ้วโกรธเนื่องนิจ (110)
ผิวผิดปลิดไปล้าง (111)	ข้างตนไว้อาวุธ (112)	เครื่องสรรพยุทอย่าวางจิต (113)
คิดทุกขในสงสาร (114)	อย่าทำการยที่ผิด (115)	คิดชวนชวายที่ขอบ (116)
ได้ตอบอย่าเสียคำ (117)	คนฆ่าอย่าร่วมรัก (118)	พักพวกพึ่งทำนุค (119)
ปลุกเอาแรงทั่วตน (120)	ยลเยี่ยงไถ่นกกระทา (121)	ภาลูลหลานมากิน ๗๖ ๘๘ (122)

จาริกแผ่นที่ 4

๑๔ รับอรบินอย่าฟังคำ (123)	การยจะทำอย่าด่วนได้ (124)	อย่าใช้คน
บงบด (125)	ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก (126)	ฝากของรักจงภอใจ (127)
เฝ้าทำวไทยอย่าทรมง (128)	ภักดีจงอย่าเกียจ (129)	จ้าวเคียด
อย่าเคียดตอบ (130)	นอบนบใจใสสุทธิ (131)	อย่าชูดคนด้วยปาก (132)
อย่าถากคนด้วยตา (133)	อย่าภามิตด้วยหู (134)	อย่าเลียดคน
เตือนดำ (135)	อย่าระกล่าวคำคด (136)	คนทรยศอย่าเชื่อ (137)
		อย่าแผ่

เมื่อความผิด (138)	อย่าผูกมิตรคนจร (139)	ท่านสอนอย่าสวนตอบ (140)
ความชอบจำใส่ใจ (141)	รวัจรโวที่ไปมา (142)	เม็ดตาตอบต่อมิตร (143)
คิดแล้วจึงเจรจา (144)	อย่านิทาผู้อื่น (145)	อย่าตื่นยกยอดน (146)
คนจนอย่าดูถูก (147)	ปลูกไม้ตรีทั่วชน (148)	ตระกูลตนจงคำนับ (149)
อย่าจับลิ้นแก่คน (150)	ท่านรักตนจงรักตอบ (151)	ท่านนอบตนจงนอบแทน (152)
ความเหน็ดให้ประหยัด (153)	เผ่ากระษัตริ์เพลของงู (154)	อย่าดูถูกว่าน้อย (155)
หึงห้อยอย่าแข่งไฟ (156)	อย่าปองไภยต่อท้าว (157)	อย่ามักห้าวพลันแตก (158)
อย่าเข้าแบกงาข้าง (159)	อย่าออกก้างขุนนาง (160)	ปางมีชอของท่านช่วย ฯ๘๘ (161)

จาริกแผ่นดินที่ 5

๑๕ ปางป่วยท่านชิงชัง (162)	ผู้จะบงกชจนลับ (163)	ผู้จะจับจุงหมัน (164)
ผู้จะคั่นจุงตาย (165)	ผู้จะหมายจุงแท้ (166)	ผู้จะแก๊กจุงกระจ่าง (167)
อย่ารักห่างกว่าชิด (168)	คิดข้างหน้าอย่าเบา (169)	อย่าถือเอาตื่นกว่ารก (170)
เมื่อเข้าศิกระวงตน (171)	เป็นคนเรียนความรู้ (172)	จงยั้งผู้มีศักดิ์ (173)
อย่ามักงายมิตี (174)	อย่าตีสู้ให้แก่กา (175)	อย่าตีปลาหน้าไซ (176)
ใจอย่าเบาจนหนัก (177)	อย่าตีสุนัขห้ามเห่า (178)	ข้าแก่ร้ายอดเอา (179)
อย่ารักเหากว่าผม (180)	อย่ารักลมกว่าน้ำ (181)	อย่ารักถ้ำกว่าเรือน (182)
อย่ารักเดือนกว่าตะวัน (183)	สบสิ่งสรรพโหวาท (184)	ผู้ไปนปราชพึงสดับ (185)
ตรับตรีระตรองประฏิบัติ (186)	โดยอรรถอันถ่องถ้วน (187)	แถลงเลิศ
เหตุเลือกถ้วน (188)	เลิศอ้างทางธรรม์	แลนา ฯ๘๘ (189)
๐ บัณ	เจ็ดจำแนกแจ่ง	พิศฎวาร
กิตย	ยุบลบันหาญ	เหตุไว้
พระ	ปิ่นนครวาสถาน	อุดรศุข
ร่วง	ราชนามนี้ได้	กล่าวถ้อยคำสอน ฯ๘๘

ภาคผนวก ข

ตารางแสดงการเปรียบเทียบตัวบทสุภาษิตพระร่วง 4 ส่วน

ร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพน	สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) [*]	สุภาษิตพระร่วงสำนวน ก. (สมุดไทยเลขที่ 82) ^{**}	สุภาษิตพระร่วงสำนวน ข. (สมุดไทยเลขที่ 73) ^{***}
ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า (1)	พระผู้ไผ่สรพรเพช		ปางพระศรีสรพรเพช
เฝ้าแผ่นนาคุโขไทย (2)	เลงเหนเสร็จทุกประการ		เลงเหนเสร็จทุกประการ
มลักเหนในอนาคต (3)	จึ่งพากยญาณกล่าวไว้		จึ่งภาคญาณกล่าวไว้
จึ่งผายพจนประกาศ (4)	สอนไว้ในโลกา		สอนสัตว์ในโลกา
เปนอนุสาสนกถา (5)	ทำตามอย่าคลาศคัล้อย		ทำตามอย่าคลาศคัล้อย
สอนคนวานรชน (6)			
ท้าวราดลึงเพียร (7)			
เรียนอำรุงผดุงอาตม์ (8)			
อย่าเคลือนคลาศคัล้อย (9)			
เมื่อน้อยให้เรียนวิชา (10)			
ให้หาสินเมื่อใหญ่ (11)	ให้หาสินต่อเมื่อใหญ่	ให้หาสินมาเมื่อใหญ่	
อย่าใฝ่เอาทรัพย์ท่าน (12)	อย่าให้ใฝ่เอาทรัพย์ท่าน		
อย่าริระรานแก่ความ (13)	อย่าให้คร้านแก่ความ		อย่ารำนแก่ความ
ประพฤทธิตามนุรพรบอบ (14)	ว่าไรตามระบอบ		
เอาแต่ชอบเสียผิด (15)			
อย่ากอบกิจเปนพาล (16)	อย่าคบมิตรคนพาล		อย่าคบมิตรผู้พาล
อย่าอวดหาญแก่เพื่อน (17)			
เข้าเถื่อนอย่าลืมหว่า (18)			
หน้าศึกอย่าอนใจ (19)			
ไปเรือนท่านอย่านั่งนาน (20)			ไปเรือนท่านอย่านาน
การเรือนตนเร่งคิด (21)	การเรือนตนให้เร่งคิด		
อย่านั่งชิตผู้ใหญ่ (22)	อย่านั่งชิตท่านผู้ใหญ่		
อย่าใฝ่สูงให้พินศักดิ์ (23)			
ที่รักอย่าดูถูก (24)	คนที่รักอย่าดูถูก		
ปลุกไมตรีอย่ารู้ร้าง (25)			

^{*} ร่ายวรรคที่ปรากฏในตาราง คือร่ายเฉพาะวรรคที่มีการใช้ถ้อยคำแตกต่างจากร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

^{**} ร่ายวรรคที่ปรากฏในตาราง คือร่ายเฉพาะวรรคที่มีการใช้ถ้อยคำแตกต่างจากร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

^{***} ร่ายวรรคที่ปรากฏในตาราง คือร่ายเฉพาะวรรคที่มีการใช้ถ้อยคำแตกต่างจากร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวนจารึกวัดพระเชตุพนฯ

ร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพน	สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) [*]	สุภาษิตพระร่วงสำนวน ก. (สมุดไทยเลขที่ 82) ^{**}	สุภาษิตพระร่วงสำนวน ข. (สมุดไทยเลขที่ 73) ^{***}
สร้างกุศลอย่ารู้โรย (26)			
อย่าโดยคำคนพลอย (27)	อย่าโดยคำคนพลอยพลอด		อย่าโดยฟังคำพลอด
เข็นเรือทอดทางถนล (28)	เข็นเรือให้ทอดถนล		เข็นเรือให้ทอดถนล
เป็นคนอย่าทำใหญ่ (29)	เป็นคนอย่าทำใจใหญ่		
ข้าคนไพร่อย่าไผ่ฟู (30)			
คบบุนนางอย่าโหด (31)			
โทษตนผิดคิดรำพึง (32)	โทษตนผิดคิดรำพึง		โทษตนผิดคิดรำพึง
อย่าคำนึงถึงโทษท่าน (33)	อย่าคำนึงโทษท่าน		อย่าคำนึงถึงโทษท่าน
หวานพินิจจักเอาผล (34)	หวานพินิจจะเอาผล		หวานพินิจจะเอาผล
เลี้ยงคนจักกินแรง (35)	เลี้ยงคนจะกินแรง		เลี้ยงคนจะกินแรง
อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่ (36)	อย่าขัดแย้งท่านผู้ใหญ่		
อย่าไผ่ตนให้เกิน (37)	อย่าให้ไพร่ขังตน		อย่าไผ่ขังตนเกิน
เคอทางอย่าเคอเปลี่ยว (38)	เดินหนอย่าไปเปลี่ยว		
น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ (39)	สายน้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ		
ที่ชุ่มเสื่อจงประหยัด (40)	ที่ชุ่มเสื่อให้ประหยัด		ที่ชุ่มเสื่อให้ประหยัด
เร่งมัดพินไฟ (41)	ให้เร่งมัดพินไฟ		ให้เร่งมัดพินไฟ
ตนเป็นไทยอย่าคบทาส (42)			
อย่าประหมาท่านผู้ดี (43)			
มีสินอย่าอวดมั่ง (44)	มีสินอย่าอวดมั่ง		มีสินอย่าอวดมั่ง
ผู้เฒ่าสั่งจงจำความ (45)	ผู้เฒ่าสั่งเร่งจำความ		ผู้เฒ่าสั่งเร่งจำความ
ที่ชวากหนามอย่าเสียเกือก (46)			
ทำวีรเวือกไว้กันตน (47)			
คนรักอย่าวางใจ (48)			
ที่ไพร่เฝ้าหกลูก (49)	ที่ไพร่เฝ้าหกลูก		ที่ไพร่เฝ้าล่าหกลูก
ปลีกตนไปโดยด่วน (50)	ปลีกไปชุมอย่าด่วน		ปลีกไปชมอย่าด่วน
ได้ส่วนอย่ามักมาก (51)			
อย่ามีปากกล่าวคน (52)	อย่ามีปากกล่าวคน		
	รักษตนสงวนตน		-
รักตนกว่ารักทรัพย์ (53)	ให้รักษตนกว่าทรัพย์		ท่านรักตนจงรักกลับ
อย่าได้รับของเขิน (54)			
เหนงามตาอย่าปอง (55)	เหนงามตาแล้วอย่าปาก		เหนงามตาอย่าปาก
ของฝากท่านอย่ารับ (56)	ของฝากควรจึงรับ		
ที่ทับจมีไฟ (57)			
ที่ไปจมีเพื่อน (58)			
ทางแถวเถื่อนโคลคลา (59)	อย่าพันเพื่อนอย่าระอา		อย่าแซ่เขื่อนวุ่นวายว่า

รายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพน	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2) [*]	สุภาสิตพระร่วงสำนวน ก. (สมุดไทยเลขที่ 82) ^{**}	สุภาสิตพระร่วงสำนวน ข. (สมุดไทยเลขที่ 73) ^{***}
ครูบาสอนอย่าโกรธ (60)			
โทษตนผิดพึงรู้ (61)	โทษตัวผิดจงรู้		โทษตนผิดจงรู้
สู้เสียสินอย่าเสียศักดิ์ (62)	สู้เสียสินสงวนศักดิ์		
ภักดีอย่าด่วนเคียด (63)	ภักดีอย่ากลเกลียด		
อย่าเบียดเสียดแก้มิตร (64)	อย่าค่อนเคียดแก้มิตร		
ที่ผิดช่วยเตือนตอบ (65)	ถ้าผิดช่วยเตือนตอบ		
ที่ขอช่วยยกยกยอ (66)	ถ้าขอช่วยยกยกยอ		ที่ขอขงยกยกยอ
อย่าขอของรักมิตร (67)	อย่าขอของรักขงเพื่อน		อย่าขอของรักเพื่อน
	อย่าเยื่อนยืมเงินทองหา ยาก		เยื่อเมื่อเงินนหายาก
ชอบซัดมั่งจางจาง (68)	-		-
พบศัตรูปากปราศรัย (69)	สัตรูปากปราศรัย	คบศัตรูปากปราศรัย	
	ภายในคิดดูจนอก		พายในคิดดูจนอก
	หอกดาบอย่าไว้ไกลตัว		หอกดาบอย่าไว้ไกลตัว
ความในอย่าไขเขา (70)	-		-
อย่ามัวเมาเนื่องนิจ (71)			
คิดตรงตฤทุกเมื่อ (72)	คิดความตายทุกเมื่อ		คิดถึงความทุกเมื่อ
	อย่าเบื้อเบื้องทางธรรม อย่ามั่งหมั่นจะพุนพยาธิ		-
พึงฝันเมื่อต่อญาติ (73)	-		จงฝันเมื่อต่อญาติ
รู้ที่ตลาดที่หาญ (74)	ให้รู้ที่ตลาดที่หาญ		
คนพาลอย่าพาลผิด (75)			
อย่าผูกมิตรไม้ตรี (76)	อย่าเอาเปนมิตรไปมา		อย่าเอาเปนมิตรประมา
เมื่อพาที่พึ่งตอบ (77)	เจรจาจรอบตอบ		เมื่อเจรจาจรอบคอบ
	ให้ตอบถ้อยแต่ภอตน		-
จนบนนอบผู้ใหญ่ (78)	ให้คบคนผู้ใหญ่		
ช้างไล่แล่นเลี้ยงหลบ (79)	ช้างไล่แล่นซ่อนซบ		ช้างไล่แล่นซ่อนซบ
สุวานขบอย่าขบตอบ (80)	หมาขบอย่าขบหมา		หมาขบอย่าขบหมา
อย่ากอบจิตริสยา (81)	-		-
	อย่าหึงษาแก่ท่าน โอมอ่านเรียนแต่ยุคตี		อย่าหึงษาแก่ท่าน -
เจรจาตามคดี (82)			
อย่าปลุกฝึกกลางคลอง (83)			
อย่าปองเรียนอาภัสร์ (84)		อย่าปองเรียนอาภรรพ์	
พลันฉิบหายวายม้วย (85)	พลันฉิบหายมอดม้วย		
อย่ายลเยี่ยงถั่วแตกมิติจ (86)	อย่าเยี่ยงถั่วแตกมิติจ		

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพน	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาคำที่ 2) [*]	สุภาสิตพระร่วงสำนวน ก. (สมุดไทยเลขที่ 82) ^{**}	สุภาสิตพระร่วงสำนวน ข. (สมุดไทยเลขที่ 73) ^{***}
จยลเยี่ยงสำฤทธิ์แตกมิเสีย (87)	ดูเยี่ยงสำฤทธิ์แตกบ่อเสีย		
ลูกเมื่อยอย่างวางใจ (88)	ลูกเมื่อยยังอย่างวางใจ		
พายในอย่านำออก (89)	ไฟในอย่านำออก		
พายนอกอย่านำเข้า (90)	ไฟนอกอย่านำเข้า		
อาษาเจ้าจนตนตาย (91)	อาษาเจ้าจนถึงตาย		
อาษานายจงภอแรง (92)	อาษานายให้เต็มแรง		
ของแพงอย่างมักกิน (93)			
อย่ายินคำคนโลก (94)			
โอบล้อมเอาใจคน (95)	ค้อยโอบล้อมเอาใจเพื่อน		ค้อยโอบล้อมเอาใจเพื่อน
	อย่าพินเพื่อนแก่คน		อย่าผาดเพื่อนแก่คน
อย่าลเหตุแต่ใกล้ (96)	อย่าย่นเหนแต่ไกล		อย่าลเหนแต่ได้
ท่านให้ยอ่าหมายโทษ (97)	ท้าวโทษยอ่าหมายโทษ		ท้าวโทษยอ่าหมายโทษ
คนโหดให้เอนดู (98)			
ยอครุยอต่อหน้า (99)			
ยอข้าเมื่อแล้วกิจ (100)			
ยอมิตรเมื่อลับหลัง (101)			
ลูกเมื่อยยังอย่าสรรเสริญ (102)			ลูกเมื่อยยังอย่าสรรเสริญ
เยี่ยสเห็นจะอดสู (103)	จะสเห็นอดสู		เยี่ยสเห็นจะอดสู
อย่าชังครูชังมิตร (104)			อย่าชงครูแลชงมิตร
	นักสิษเตือนอย่าดูดำ โหราเลี้ยงว่าควรจำ หมอยาย่าอย่าดูถูก ลูกเมื่อยเตือนค้อยคิด		
ผิดอย่าเอาๆแต่ชอบ (105)			
นอบตนต่อผู้เฒ่า (106)	นบนอบแก่ผู้เฒ่า		จงนบนอบแก่ผู้เฒ่า
เข้าออกอย่างวางใจ (107)	เข้าออกอย่างอนใจ		
รวัจรวไวน้ำหลัง (108)			
เยี่ยผู้ซึ่งจะคอยโทษ (109)	เยี่ยผู้ซึ่งจะคอยโทษ		
อย่ากริ้วโกรธเนื่องนิจ (110)			
ผิดผิดไปล้าง (111)	ที่ผิดผิดเสียบ้าง		ถ้าผิดไปล้าง
	วางหอกดาบอย่าหาร ใจมารไม้ตรีตอตอบ จะได้ชอบเมื่อภายหลัง วังเวียงอย่ายินดีสนุกนี้		วางหอกดาบอย่าไว้ใจ เอาไม้ตรีตอตอบ จงปลอบเมื่อภายหลัง วังเวียงอย่าอยู่สุขนี้
ข้างตนไว้อาวุธ (112)	-		-

ร่ายสุภาสิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพน	สุภาสิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาส่วนที่ 2)*	สุภาสิตพระร่วงสำนวน ก. (สมุดไทยเลขที่ 82)**	สุภาสิตพระร่วงสำนวน ข. (สมุดไทยเลขที่ 73)***
เครื่องสรรพยุทธอย่างวางচিত (113)	-		-
คิดทุกซึ่ในสงสาร (114)	รำพึงทุกซึ่ในสงสาร		รำพึงทุกซึ่ในสงสาร
อย่าทำการย่ำที่มิด (115)	อย่าหารทำความมิด		อย่าทำการมิดติดไทย
คิดชวนขวยที่ชอบ (116)	มิดได้ถามหาความชอบ		ได้ถามหาความชอบ
ได้ตอบอย่าเสียค่า (117)	ได้กอบอย่าเสียค่า		ได้กอบอย่าเสียค่า
คนข้าอย่าร่วมรัก (118)	คนข้าอย่ารักใคร		คนข้าอย่ารักใคร่
พักพวกพึงทำนุค (119)	-		-
ปลุกเอาแรงทั่วตน (120)	-		-
ยลเยี่ยงไถ่นกกระทา (121)	เยี่ยงไถ่กุกหาลูก		ดูเยี่ยงไถ่นกกระทา
ภาลูลานมากิน (122)	ลูกหลานมากินอยู่		หาลูกหลานมากิน
รบือรบินอย่าฟังคำ (123)	-		ความรบินหูอย่าทำ
	ความมีกระทุ้ออย่าทำ ของข้าอย่ารับไว้		- ของข้าอย่ารับไว้
การย่ำจะทำอย่าด่วนได้ (124)	-		-
อย่าใช้คนบงบด (125)			
ทดแทนคุณท่านเมื่อยาก (126)			
ฝากของรักจงภอใจ (127)	ฝากที่รักษจงภอใจ		ฝากที่รักษจงภอใจ
เฝ้าท้าวไทยอย่าทรวง (128)	ท้าวไทยอย่าทรวง		
ภักดีจงอย่าเกียจ (129)	จงภักดีอย่ากลเกียจ		
จ้าวเคียดอย่าเคียดตอบ (130)			
นบอบบใจใสสุทธี (131)	นบอบบใจใสสุทธี		นบอบบใจใสสุท
อย่าชูดคนด้วยปาก (132)	อย่าชูดท่านด้วยปาก		
อย่าถากคนด้วยตา (133)	อย่าถากท่านด้วยตา		อย่าถากท่านด้วยตา
อย่าภามิตด้วยหู (134)			
อย่าเลียนครูเตือนดำ (135)	อย่าเตือนครูตีดำ		
	ครุว่าอย่าว่านั้ก ที่หลักแหลมอย่าด่วน น้ำป่วนมักเปนตม ลมพัดนั้กมักแพ้ไม้ จะให้จ้งภอศักดิ์ ถ้าจะทักจงภอใจ ภายในคิดสำรอก ภายนอกคิดสรรเสริญ เมินใจตนจ้งจงด		- อย่าเจรจาว่ามีคร น้ำป่วนมักเปนตม ลมพัดไหวแพไม้ ถ้าจะให้จ้งภอศักดิ์ ถาจะทักจ้งภอใจ ภายในคิดล้ำหลอก ภายนอกคิดสรรเสริญ เมินใจจ้งจงด
อย่าริกล่าวคำคด (136)	-		-

ร่ายสุภาษิตพระร่วงสำนวน จารึกวัดพระเชตุพน	สุภาษิตพระร่วงกลอนลิลิต (เนื้อหาคำที่ 2)*	สุภาษิตพระร่วงสำนวน ก. (สมุดไทยเลขที่ 82)**	สุภาษิตพระร่วงสำนวน ข. (สมุดไทยเลขที่ 73)***
คนทรยศอย่าเชื่อ (137)			
อย่าแผ่เผื่อความผิด (138)	อย่าได้เพ้อความผิด		อย่าได้เผื่อความผิด
	อย่าได้คิดความผิดนอน		อย่าได้คิดความผิดนอน
อย่าผูกมิตรคนจร (139)	-		-
ท่านสอนอย่าสวนตอบ (140)			
ความชอบจำใส่ใจ (141)	ความชอบเก็บใส่ใจ		
ร่วงระไวที่ไปมา (142)	ร่วงระไวที่ไปมา		ร่วงระไวที่ไปมา
	รู้พิจารณาพินิจ		-
เม็ดดาตอต่อมิดร์ (143)	-		จงเมดาต่อมิดร์
คิดแล้วจึงเจรจา (144)			
อย่านินทาผู้อื่น (145)	อย่าจันทาท่านผู้อื่น		
อย่าตื่นยกยอตน (146)	อย่าหยิ่งน้อมยกตน		อย่ายกยอตน
คนจนอย่าดูถูก (147)	เห็นคนอย่าดูถูก		เห็นคนอย่าดูถูก
ปลูกไม้ตรีจั่วชน (148)	ปลูกไม้ตรีจั่วชนผู้		ปลูกไม้ตรีจั่วชนคน
ตระกูลตนจงคำนับ (149)	ร่งรู้ร่งคำนับ		
อย่าจับลิ้นแก่คน (150)			
ท่านรักตนจงรักตอบ (151)			
ท่านนอบตนจงนอบแทน (152)			ใครนอบตนจงนอบแทน
ความเหนให้ประหยัด (153)	ความเหนให้ประญาติ		
เผ่ากระษัตริย์เพลิง (154)	เผ่ากระษัตริย์เหมือนไฟ		เผ่ากระษัตริย์ไฟ
อย่าดูถูกว่าน้อย (155)			อย่าดูถูกกว่าน้อย
หิ้งห้อยอย่าแข่งไฟ (156)			
อย่าปองไทยต่อท้าว (157)			อย่าปองไทยต่อท้าว
อย่ามักห้าวพลันแตก (158)	ห้าวนักมักแตก		อย่ามักห้าวจะพลันแตก
อย่าเข้าแบงงาข้าง (159)	อย่าแบงงาข้าง		อย่าได้แบงงาข้าง
อย่าออกก้างขุนนาง (160)	อย่าอวดอ้างว่าขุนนาง		อย่าออกขวางขุนนาง
ปางมีชอบท่านช่วย (161)	ปางตนชอบท่านช่วย		ปางชอบท่านช่วย
ปางป่วยท่านชิงชัง (162)	ปางตนป่วยท่านชิงชัง		
ผู้จะบงๆจนลับ (163)	ถ้าจะบงๆจนลับ		
ผู้จะจับๆจนหมั่น (164)	ถ้าจะจับๆจนหมั่น		
ผู้จะคั่นๆจนตาย (165)	ถ้าจะคั่นๆจนตาย		
ผู้จะหมายๆจนแท้ (166)	ถ้าจะหมายๆจนแท้		
ผู้จะแก้งๆจนระจาง (167)	ถ้าจะแก้งๆจนระจาง		
	ถ้าจะวางๆจนรก เกลือกท่านรู้จะเสียตน		ฝิจวางๆจนรก -
อย่ารักห่างกว่าชิด (168)	-		-

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวพฤติชา นาคะผิว เกิดวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2531 ที่อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ในปีการศึกษา 2550 ได้รับทุนการศึกษาจากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้เข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาในโครงการเรียนดี และสำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) สาขาวิชาภาษาไทย จากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปีการศึกษา 2553 ต่อมาได้เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย (วรรณคดีไทย) ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2554 ในระหว่างศึกษาปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ประจำปี 2556

